

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**KÜLTÜR VARLIKLARININ KORUNMASINDA
KORUMA YÖNETİMİ SÜRECİ**

Mimar Hande ALADAĞ

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Konut Üretimi ve Yapım Yönetimi Programında
Hazırlanan**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Almula KÖKSAL

İSTANBUL, 2010

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	iv
ŞEKİL LİSTESİ.....	v
ÇİZELGE LİSTESİ	vi
ÖNSÖZ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
1.1 Amaç	4
1.2 Kapsam ve Sınırlılıklar	5
1.3 Yöntem.....	8
2. GENEL KAVRAMLAR.....	9
2.1 Kültür Varlıkları	9
2.1.1 Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları	9
2.2 Koruma ve Korunma Kavramı	10
2.2.1 Koruma Olgusu.....	11
2.2.2 Koruma Şekilleri.....	17
2.2.3 Korumanın Taşıdığı İşlevler.....	19
2.2.4 Koruma Planlanması.....	23
2.3 Yapım Yönetimi	24
2.3.1 Tarihi Binaların Korunmasında Yapım Yönetimi Sürecinin Adaptasyonu	24
3. TÜRKİYE'DE KORUMA	33
3.1 Türkiye'de Koruma Olgusu	33
3.2 Türkiye'de Koruma Tarihinin Gelişimi	34
3.3 Taşınmaz Kültür Varlıkları ile İlgili Yönetimsel Yapı.....	42
3.3.1 Merkezi Yönetim İçinde Yer Alan Kuruluşlar	42
3.3.2 Yerel Yönetimler	49
3.4 Türkiye'de Korumaya İlişkin Güncel Uygulamalar ve Koruma Yönetimi Sorunları.....	61
3.5 Kamu İhale Kanunu ile Koruma Uygulamaları İlişkisi	72
4. DÜNYADA KORUMA.....	80
4.1 Avrupa Ülkelerinde Koruma Olgusu	80
4.2 Avrupa Ülkelerinde Koruma Tarihinin Gelişimi	81
4.3 Avrupa Ülkelerinde Korumaya İlişkin Güncel Uygulamalar ve Koruma Yönetimi Sorunları.....	89
4.3.1 Hollanda Örneği	89
4.3.2 İngiltere Örneği	97

4.4	Avrupa ve Türkiye’de ki Koruma Yönetimi Sürecinin Karşılaştırılması	100
4.4.1	Avrupa ile Türkiye’nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Koruma Kavramı Algısı Yönünden Karşılaştırılması	100
4.4.2	Avrupa ile Türkiye’nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ile İlgili Yönetimsel Yapılarının Karşılaştırılması.....	101
4.4.3	Avrupa ile Türkiye’nin Halkın Korumaya Katılımı Yönünden Karşılaştırılması.....	105
4.4.4	Avrupa ile Türkiye’nin STK’ların Korumaya Katılımı Yönünden Karşılaştırılması.....	105
4.4.5	Avrupa ile Türkiye’nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Mali Destekler, Teşvik ve Finansman Politikaları Yönünden Karşılaştırılması	107
4.5	"İdeal" Koruma Yönetim Süreci	112
5	KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA YÖNETİMİ SÜRECİNE YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI.....	117
5.1	Metodoloji	117
5.2	Küçük Ayasofya Camisi Örneği.....	118
5.3	Haseki Hürrem Sultan Hamamı Örneği.....	129
6	SONUÇ ve ÖNERİLER.....	138
	KAYNAKLAR.....	148
	EKLER	152
Ek 1	2863 Sayılı (5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.....	153
Ek 2	5326 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	177
Ek 3	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik.....	180
	ÖZGEÇMİŞ.....	187

KISALTMA LİSTESİ

ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
DOCOMOMO	Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement (Modern Mimari Akımın, Sitleri ve Çevresini Uluslararası Koruma ve Belgeleme Grubu)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICA	International Council on Archives (Uluslar arası Arşiv Komisyonu)
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi)
ICOM	International Council of Museums (Uluslar Arası Müzeler Konseyi)
ICOMOS	International Council on Monuments and Sites (Uluslar Arası Anıtlar ve Sitler Konseyi)
ISCARSAH	Uluslararası Mimari Miras Strüktürü Analiz ve Restorasyon Komitesi
İMÜKEP	İstanbul Müze Kent Projesi
KİK	Kamu İhale Kanunu
KBK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları
KYK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KORDER	Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği
KUDEB	Tarihi Çevre Koruma Müdürlükleri ile Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları
KÜMİD	Kültürel Mirasın Dostları Derneği
NRF	The National Restoration Fund (Ulusal Restorasyon Fonu)
RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg (Hollanda Tarihi Yapılar ve Alanların Korunması Dairesi)
SPAB	Society for the Protection of Ancient Buildings (Eski Eser Anıtları Koruma Derneği)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu)
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
WATCH	Çatışmalarda Taşınabilir ve Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması İçin Dünya Birliği
WHC	World Heritage Center (Dünya Miras Merkezi)
WMF	World Monument Fund (Dünya Anıtlar Vakfı)
TAÇ	Turizm, Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1 Standart yapım üretimi süreci	28
Şekil 2.2 Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarımında yapım üretim süreci.....	28
Şekil 2.3 Türkiye'de kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarım faaliyetlerinde yapım üretim süreci.....	29
Şekil 3.1 Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili merkezi yönetim yapısı	43
Şekil 3.2 Türkiye'de koruma faaliyetleri paydaşları	52
Şekil 3.3 Türkiye'de koruma faaliyetleri paydaşları arasındaki ilişkiler ağı	53
Şekil 4.1 Hollanda'da koruma faaliyetleri paydaşları	92
Şekil 4.2 İngiltere'de koruma faaliyetleri paydaşları	98

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 2.1 Tarihi binaların korunmasında yapım yönetimi sürecinin adaptasyonu	27
Çizelge 4.1 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında yönetimsel yapıları yönünden kıyaslanması	103
Çizelge 4.2 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında finansal politikaları yönünden kıyaslanması	108
Çizelge 4.3 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında genel karşılaştırma	111

ÖNSÖZ

Tez çalışma ve yazım süresi boyunca bana gösterdikleri destek ve sabır için pek çok insana teşekkür etmek istiyorum.

Öncelikle eleştirileri, danışmanlığı ve rehberliği ile tezime profesyonel katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Almula Köksal'a,

Ayrıca tezim sırasında bilgi birikimlerini, önerileri ve görüşlerini benden esirgemeyen Sayın Metin Yıldırım, Sayın Öğr. Gör. Tevfik İter ile Sayın Doç. Dr. Berrin Alper ve eşi Sayın Y.Mimar Restoratör Dr. Mehmet Alper'e,

Fikri katkı ve desteği için Sayın Prof. Dr. Haluk Çeçen'e,

Göstermiş oldukları tüm iyi niyet, sabır ve yardımlarından ötürü tüm sevdiklerime,

Son olarak, bu süre içindeki inişli çıkışlı zor günlerde cesaretlendirmeleri ve sabırlarıyla beni destekleyen, sevgi ve şefkatini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Aralık, 2010

ÖZET

Kültür varlıklarının korunmasında doğru yönetim şarttır. Kültürel mirasın korunmasında, yalnız uygun restorasyon tekniklerinin uygulanması ile başarılı olunamaz.

Kültürel mirası koruma çalışmaları, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin getirdiği değişikliklerle uyumlaştırılmalı, uygun planlama yaklaşımlarıyla karşılanmalıdır. Bu açıdan kültür varlıklarının korunmasında farklı uzmanlık alanları ile işbirliği içinde olunmalıdır. Bu bağlamda kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerçekleştirilecek projelerde *maliyet, organizasyon, kalite, risk, süreç, kaynak ve temin, iletişim yönetimi* gibi yapım yönetimi sürecinin de doğru bir şekilde ele alınıp, iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Bu açıdan bakıldığında ülkemizde koruma yönetimi sürecinin doğru bir şekilde ele alındığını söylemek mümkün değildir.

Koruma yönetim sürecinin düzgün işlememesinin en önemli sebeplerinden biri ise; eski eserlerin onarım ve bakım işlemlerinin ihale sürecinin yeni yapı yapma ile eş tutularak aynı ihale kanunu kapsamında ele alınmasıdır. Koruma ruhu ve dünyadaki koruma yönetimi anlayışı ile de çelişen koruma politikaları, özellikle koruma yönetimi sürecine etkisi tez kapsamında ele alınacaktır.

Türkiye’de koruma ve onarım uygulamalarında sorunların yasal ve yönetsel yönden değerlendirilmesi de ele alınması istenen bir diğer unsurdur. Bu bağlamda Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarının korunması ile ilgili politikalar, hukuki ve yönetsel konuların örgütlenmesi tez kapsamında tartışılacaktır.

Koruma yönetiminin nasıl olması gerektiğine dair “ideal” bir çerçeve kurabilmek için ise, dünyadaki koruma anlayışları ortaya konulacak; ülkemizle kıyaslanarak, içerikleri ve işleyiş farklılıkları değerlendirilerek “ideal” bir koruma yönetim süreci tartışılacaktır.

Tez çalışmasının kuramsal kurgusu Türkiye’deki iki örnek üzerinde ele alınacaktır. Bu örnekler üzerinden koruma yönetiminin uygulamadaki sorunları tartışılacak ve kuramsal bölümdeki bilgiler çerçevesinde analiz edilecektir.

Kültürel mirasın korunmasında, uygulamanın yanı sıra mevzuat, örgütsel yapı, aktörlerin süreç içindeki rolleri, finansman gibi unsurların süreç içinde gözetilerek bütünsel bir gözle ele alınması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Taşınmaz kültür varlığı, koruma, koruma yönetim süreci, kamu ihale kanunu

ABSTRACT

Proper management is essential for protection of cultural properties. Heritage conservations can not be succeeded with only the implementation of correct restoration techniques.

Cultural heritage conservation work should be conformed with the change of social and economical developments and this conservation work has to be developed with the appropriate planning approaches. In this respect, being in close cooperation with many other experted areas is needed for protection of cultural properties. Concordantly, the projects aimed at restoraiton of cultural properties should contain construction mnagement processes such as cost, organization, quality, risk, process, resources and supplies, communication management and those processes are required to be correctly discussed and managed.

In this resecept it is not possible to say that in our country conservation management process is handled correctly.

The bidding processes of the restoration and maintenance works of a cultural property's equally subjection to the same procurement law of a normal building is the most important reason of irregular functioning of management processes. In this research, these protection policies conflicting with the conservation management approach in the world will be examined specially with their effects on the protection processes.

Legal and administrative evaluations of the the problems about practices of restoration and conservation in Turkey is also another subject which will be mentioned in this thesis. In this context, the policies related to the protection of cultural properties in Turkey, the organization of legal and administrative issues will also be discussed.

The world's conservation approach will be emphasized to establish a "ideal" framework about how the conservation management should be and by evaluating with our country with the content and the operational differences, the "ideal" process of conservation management is going to be discussed.

The theoretical editing of thesis will be discussed by two examples in Turkey. Conservation management issues will be discussed through these examples and will be also analyzed in the context of the informations in the theoretical sections.

Elements such as: legislation, organizational structure, roles of actors and the financing must be considered as well as implementation with a holistic eye in the preservation of cultural heritage.

Key Words: Immovable cultural property, conservation, protection management processes, public procurement law

1. GİRİŞ

Türkiye, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların yaşadığı bir ülke olarak insanlığın kültürel mirasının korunması konusunda evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir. Kültür mirasının korunmasındaki önemi, sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtılabilmek amacıyla sınırlandırılmaz. Geçmiş birikimin, geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur. Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önem kazanmaktadır. Tarihsel, arkeolojik ve kentsel korumanın bir amacı da gelecek yerleşimlerin tasarlanmasında geçmişin tarihsel ve kültürel mimari öğelerinin kullanılması ve geçmişten geleceğe bir kültür köprüsünün kurulmasıdır. Bu konuda son yıllarda belirgin çabaların bulunduğu ancak yetersiz olduğu gözlenmektedir [1].

Bireyin, içinde yaşadığı toplumun, ait olduğu coğrafyanın / mekanın / kentin “geçmiş”ini bilme, parçası olduğu doğanın “anlam”ına ulaşma arzusu ile açıklanmaya çalışılan “doğal ve kültürel varlıkların korunması” olgusu, yalnız öznel bilincin parçası olarak değil, aynı zamanda bilimsel bilginin nesnesi olarak da anlamlandırılmayı ve anlaşılmayı hak etmektedir. İnsanın geçmiş deneyimlerinden oluşan “süzülmüş birikim geleneği”, var oluş süreci ve nedenleri, geçmişin hafızasında gizlenmiş olarak durmaktadır. “Bugün”ün anlaşılması ve “gelecek”in kurulabilmesi, “geçmiş”in her türlü belgesine, kanıtına, doğru ve güvenilir bilgisine erişilebilmesine bağlıdır. Bu tespit, “bugün” ortadan kaldırılan, yok edilen her şeyin, varlık bilgisi yok edilen bir bilgi kaynağı olduğu anlamına gelmektedir. Doğal ve kültürel varlıklar, bu bilgi kaynaklarından en temel olanlarıdır. Doğayı, kültürü ve mekanı bir bilgi kaynağı olarak görmek, onun nasıl okunması, korunması ve geleceğe taşınması gerektiğini bilmek sorumluluğunu da beraberinde getirmektedir [2].

Tüm bilim alanlarının kendi sınırlarını yeniden sorgulamaya başladığı günümüzde, doğal ve kültürel varlıkların korunması olgusu, diğer uzmanlık alanlarından daha karmaşık ve dinamik bir ele alışı gerektirmektedir. Bu nedenle koruma konusunda süreç içinde edinilen deneyimlerle oluşturulan politika, mevzuat, ilke kararları, teknik yaklaşım ve uygulama araçları gibi hususların yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir [2].

Tarihi ve kültürel çevrenin korunmasına yönelik toplumsal bilincin yeterince gelişmemiş olması, kentleşmenin hız kazanması ile kentsel arsa rantının çok yüksek düzeylere ulaşması, imar planlarına hatalı yaklaşımlar, ekonomik yetersizlik, tarihsel çevreyi korumak ve onarmak için yeterli kaynak bulunmaması, eğitim eksiklikleri, turizm amaçlı hatalı kullanımlar,

çevreden verilen ödünler, bazı yerel yönetimlerin duyarsızlığı, çevre ve eski eser konusunda söz sahibi olan kurum ve kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk kargaşası nedenleriyle sahip olduğumuz değerlerin tahribi sürmektedir [1].

Yukarıda sayılan durumların dışında, kültür varlıklarının korunması ve onarımında restorasyon işlerinin özellikle proje yönetimi süreci aşamasında yapılan hataların varlığı ve bu hataların koruma ruhuna aykırı işler olması, kültür varlıklarının korunmasında geri dönülemeyecek tahribatlara yol açmaktadır.

Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olan kültür varlıklarının korunması ve doğru yönetimi şarttır. Bir mirasın korunmasında, yalnız uygun restorasyon tekniklerinin uygulanması ile başarılı olunması mümkün değildir.

Kültürel mirası koruma çalışmaları, toplumsal ve ekonomik gelişmelerin getirdiği değişikliklerle uyumlaştırılmalı, uygun planlama yaklaşımlarıyla karşılanmalıdır. Bu açıdan kültür varlıklarının korunmasında farklı uzmanlıklar ile işbirliği içinde olunmalıdır. Korumacılık çok yönlü bir araştırma ve disiplinler arası bir ekiple gerçekleştirilmelidir.

Kültürel varlıkların korunması veya tasfiyesi; mevzuat, finansman, idari önlemler vb. araçlarla sağlanmalı, alınacak olan kesin önlemler, devletin kendi yasal ve örgütsel sistemince belirlenmelidir. Bu bağlamda kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerçekleştirilecek projelerde *maliyet, organizasyon, kalite, risk, süreç, kaynak ve temin, iletişim yönetimi* gibi yapım yönetimi sürecinin de doğru bir şekilde ele alınıp, iyi yönetilmesi gerekmektedir.

Koruma olgusunda amaç; doğru ve bilimsel yöntemlerle eskiyi korumaktır. Eski eserleri onarmak için hem para hem de zaman gereksinimi vardır. Para onarım için, zaman ise araştırma yapmak için gereklidir. Bu açılardan bakıldığında eski eser korumacılığı aceleye gelmeyecek bir süreçtir (Tapan, 2007).

Ancak kültür varlıklarının koruma ve onarım işlerinin gerçekleştirildiği restorasyon projelerinin uygulama safhasında, koruma kurullarından proje onayı alınmadan şantiyede uygulamaya yönelik işlerin hatta hazırlık aşamasının bile başlatılması düşünülemez. Restorasyon projesi koruma kurulunun onayından çıktıktan sonra ise iş ve finans programlarının yapılması için bir süreç gerekmektedir. Oysaki çoğu örnekte işverenin kurul onayı çıktıktan hemen sonra işe başlamak istediği gözlemlenmektedir.

Restorasyon uygulamalarında bugünkü ihale sistemi incelendiğinde ise; proje ihalelerinde ve

çalışma akışında rölöve ve restitüsyon aşamaları ağırlık kazanırken, özgün yapı malzemeleri ve hazırlama yöntemleri, özgün yapım teknikleri ve yapının içinde bulunduğu sorunların saptanması için gereken bilimsel araştırma sürecine hak ettiği ağırlık verilmemektedir. Proje ya da onarımı yüklenecek ekiplerin çoğunda, eğitim almış restorasyon uzmanının bulunmuyor oluşu getirilebilecek bir başka eleştiri konusudur. Onarılacak tarihi yapı, güncel inşaat teknolojisinin kullanıldığı bir belediye imar yapısı ya da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın denetiminde yapılan herhangi bir devlet yapısı ile projeden uygulamaya kadar benzer kalıplarla ihaleye çıkılmaktadır. Bundan da en çok zararı tarihi yapılarımız görmektedir (Tunçoku, 2004).

Proje yönetim sürecinde uygulayıcının ya da ihale ile işi alanın bu konuda uzman ve koruma politikalarından haberdar olup, yönetim sürecini buna göre düzenleyerek yol alması gerekir. Aksi durumlarda kültür varlıklarının korunması ve onarımında özellikle proje yönetimi süreci aşamasında yapılan hatalarla koruma ruhuna aykırı işler gerçekleştirilmektedir. İster mal sahibi, ister işi bilfiil uygulayan kişi olsun koruma kültürüne yabancı olmamalıdır.

Bu açılardan bakıldığında kültür varlıklarının korunmasında yapım yönetiminin önemi ve gerekliliği ortadadır. Aynı zamanda;

- 2010 Avrupa kültür başkenti seçilen İstanbul,
- İstanbul'un UNESCO dünya mirasındaki konumu (tüm dünyaca saygınlık listesi kabul edilen Dünya Kültür Mirası Listesi'nden çıkarılmasının ve Kültür Mirası Tehdit Altındaki Kentler Listesi'ne girmesinin gündemde olması),
- Kültürel miras yönetimi bilincinin eskiye nazaran gelişmeye başlaması,
- İstanbul müze kent projesi (İMÜKEP),
- Tarihi Çevre Koruma Müdürlükleri ile Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) gibi oluşumlar "Kültürel Miras Yönetimi" kavramının son yıllarda ülkemizdeki öneminin artmasını sağlamıştır.

"Kültürel Miras Yönetimi" kavramı korumacılığın tarihsel, kuramsal ve pratik boyutlarının yeniden tartışılması gerektiğini ortaya koyan bu gelişmeler açılardan değerlendirildiğinde "Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları" için oluşturulan rölöve, restitüsyon, restorasyon, yeni kullanım ve çevre düzenlemeleri projeleri aşamasında yapım yönetimi konusuna giren yasal, idari ve finansal sorunların en az koruma teknikleri kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Literatüre bakıldığı zaman koruma ilkeleri üzerinde çalışılmış çok sayıda araştırma bulmak mümkündür. Ancak yapım yönetimi süreci içinde kültür varlıklarının nasıl ele alınması

gerektiği konusu üstünde pek fazla çalışmaya rastlanılmamaktadır.

Yukarda kısaca değinilen bu durumlar ise tez çalışmasının çıkış noktasını oluşturmuştur.

1.1 Amaç

Kültür varlıklarının korunmasında koruma yönetimi süreci Türkiye’de doğru bir şekilde ele alınmamaktadır.

Koruma meselesi kamu yararı vb. etkilerle kamu yapılarında özellikle kamu için çok önemli bir meseledir. Kamu yapılarının korunmasına yönelik güncel süreç içinde Kamu İhale Kanunu’ndan (KİK) yararlanılmaktadır. Bu kanunun, korunması gereken Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunmasında uygulanması gereken esas koruma ruhu ile örtüşmediği ve dünyadaki koruma yönetimi anlayışı ile de çakışmadığı gözlenmektedir. Eski eserlerin onarım ve bakım işlemlerinin ihale sürecinin normal bir bina ile eş tutularak aynı kanunla ele alınıyor oluşu, kamunun korumaya getirdiği bakış açısı kapsamında eleştirilmesi gereken bir husustur.

Bu nedenle ülkemizdeki koruma politikalarının* özellikle koruma sürecine etkisi tez kapsamında ele alınacak önemli bir konudur.

Bu amaçla; kültür varlıklarının korunmasına yönelik gerçekleştirilecek restorasyon projelerinde -koruma ilkelerinden ziyade- koruma aşamalarının ve sürecinin koruma yönetimi kapsamında nasıl ele alındığı, aslında nasıl ele alınması gerektiği gibi kamunun korumaya getirdiği bakış açısı kuramsal alt yapı çerçevesinde tartışılacaktır.

Koruma yönetiminin nasıl olması gerektiğine dair ideal bir çerçeveyi kurabilmek için ise, dünyadaki ve Türkiye’deki koruma politikalarının ve stratejilerinin irdelenerek aralarında kıyaslamalar yapılması ve ilişkiler kurularak koruma politikalarına yönelik yapılan doğru ve yanlışların saptanması amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye ve dünyadaki koruma anlayışları, içerikleri ve işleyiş farklılıklarının ortaya konması hedeflenmektedir.

Türkiye ve Avrupa arasındaki koruma olgusuna bakış ve uygulama farklılıkları ile Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunmasına yönelik politikalar ve uygulamaların ortaya konulup, özellikle mevzuatta ve uygulamalarda karşılaşılan eksikliklerin tartışılması ile **ideal bir**

* Tez kapsamında koruma yönetimi sürecine etkisi bakımından ele alınacak koruma politikası, Kamu İhale Kanunu (KİK) olarak sınırlandırılmıştır.

koruma yönetimi süreci ortaya çıkacaktır.

Oluşturulan ideal koruma yönetimi süreci üzerinden Türkiye'deki mevcut güncel koruma yönetimi sürecinin eleştirilmesi tezin asıl amacının oluşturmaktadır.

Kamu yapılarının korunmasında güncel süreç içinde kullanılan Kamu İhale Kanunu'nun tanımlanan bu ideal süreç içindeki yerinin belirlenmesi tez kapsamında ulaşılmak istenen bir diğer amaçtır.

Kültür varlıklarının Koruma yönetimi sürecinde koruma kavramı iyi irdelenmelidir. Çünkü "neyi" koruyacağımıza bağlı olarak koruma yöntemleri farklılıklar gösterecektir. Kültür varlığının korunmasında "neye" dayalı koruma yapılacağı, kültür varlığının "nesinin" korunacağı ve kültür varlığının "nasıl" korunacağı yapım sürecini yönlendirecek önemli kriterlerdir. Bir başka deyişle; yapının durumu, uygulanacak proje yönetimi sürecine ve de koruma yönetimine referans vermektedir.

Bu yüzden koruma kavramının ne olduğu ve koruma politikaları dendiğinde dünyada ve ülkemizde ne anlaşıldığı konusu, proje yönetimine etkilerinden dolayı tez içinde önemli yer tutmaktadır.

Koruma alanında gerçekleştirilen uygulamaların aslında birer inşaat uygulaması oldukları düşünüldüğünde doğru koruma uygulamalarına ve başarılı bir koruma yönetimine ulaşabilmek için yapım yönetimi sürecinin eski eser korunmasında doğru entegre edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu tez çalışmasının bir diğer amacı; yeni bir binadan farklı olarak, yapım yönetimi anlayışının eski eserlerin korunması sürecine nasıl entegre edilebileceğinin tartışılmasıdır. Bu amaçla tez kapsamında tarihi binaların korunmasında yapım yönetimini oluşturan alt unsurların böyle bir süreç bağlamındaki karşılıkları ele alınacaktır.

1.2 Kapsam ve Sınırlılıklar

Kültür varlıklarının korunması tek yapıdan bölge ölçeğine kadar ele alınabilecek bir kavram haline gelmiştir. Son yıllarda çok sık duyulan sit kavramı ya da koruma amaçlı imar planları, eski kent dokularının korunmasına yönelik olarak geliştirilmiş kavramlardır. Bu tez kapsamında özellikle proje yönetim sürecine odaklanabilmek için *tek yapı ölçeğindeki koruma olgusu ve koruma ilkeleri* incelenecektir.

Türkiye'de koruma ile ilgili yasa ve ilkeler dünyanın birçok ülkesinde yürürlükte olanlardan farklı değildir. Ancak yine de sağlıklı korumacılığı gerçekleştiren ülkelerle Türkiye aralarında

önemli bir fark bulunmaktadır. Buda devletin uzun yıllardır bir koruma politikası sağlayamamamsıdır. Koruma politikasının devlet eliyle gerçekleşmesi gereği üzerinde durulmasının nedeni, kültür ve tabiat varlıklarının diğer ülkelerdeki gibi Türkiye’de de devlet güvencesi altında olmasıdır (Tapan, 2007).

Tez kapsamında, Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamaları proje yönetimi açısından tartışılırken kamunun koruma yönetimine bakış açısını ortaya koyabilmek için özellikle *kamu elindeki kültür varlıklarının irdelenmesine* önem gösterilmiş; Türkiye’deki uygulama örnekleri seçilirken kamunun elinde bulunan kültür varlıkları irdelenmesine dikkat edilmiştir.

Tezin bir diğer sınırlılığı ise; Türkiye’de koruma ve onarım uygulamalarının proje yönetimi açısından tartışılması aşamasında yapı işletmesi fonksiyonlarından (Geliştirme, Planlama, Uygulama, Denetleme ve Değerleme) sadece *uygulama aşamasına kadar olan sürece odaklanacak olmasıdır*.

Çalışma altı temel bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde, çalışmanın amacı ve kapsamı ortaya konmuş, çalışmada izlenecek yöntemler açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; “Kültür Varlığı” özelinde, “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlığı”nın tanımı, “Koruma ve Korunma” kavramı, “Koruma Şekilleri” ile “Korumanın Taşıdığı Temel İşlevler” ve “Yapım Yönetimi Süreci” kavramları gibi genel kavramlar incelenmiştir.

Bölüm kapsamında; koruma kavramının anlamı ve önemi, hangi koşullar sağlanırsa korumada başarı sağlanabileceği, sağlıklı korumacılık için ne yapması gerektiği, korumacılıkta hangi ilkelerin önem kazandığı gibi sorulara ışık tutmak hedeflenmiştir. Türkiye’de koruma ve onarım uygulamalarının proje yönetimi açısından tartışılması aşamasında yapı işletmesi fonksiyonlarının (Geliştirme, Planlama, Uygulama, Denetleme ve Değerleme) tarihi binaların restorasyonuna yönelik olarak adaptasyonu, bu fonksiyonların tarihi binaların restorasyonuna yönelik koruma çalışmalarında hangi açılardan ve ne şekilde farklılaştığı yapım yönetimi süreci kapsamında irdelenecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Türkiye’deki koruma olgusu incelenecektir. Türkiye’deki korumacılık olgusu, korumanın Türkiye’deki gelişim süreci, ülkemizde güncel politikalar, uygulamalar ve korumaya ilişkin sorunlar bölüm kapsamında incelenecektir.

Ülkemizde kültür varlıklarının istenen düzeyde korunamamasının nedenleri, taşınmaz kültür

varlıklarının korunmasına yönelik yasal düzenlemeler ve gerçekçi bir koruma politikasının olmadığına başlıca göstergeleri bu bölüm kapsamında ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca Türkiye’de taşınmaz kültür varlıklarına yönelik koruma ve onarım uygulamalarının mevzuatla (Kamu İhale Kanunu) ilişkilendirilerek proje yönetimi açısından tartışılması bu bölümün ana hedefini oluşturmaktadır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise; dünyadaki koruma olgusu (yönetim bağlamında) incelenecektir. Bölüm kapsamında; dünya ve Avrupa ülkelerinde koruma olgusunun gelişimi, tarihsel süreci, uluslararası kapsamda düzenlenen organizasyonlar, koruma kavramına bakış açıları ve koruma strateji ile uygulamadan örneklerin ortaya konması hedeflenmektedir. Bu bölümün son kısmı ise dünyada ve Türkiye’de ki koruma olgusunun karşılaştırılması üstüne kuruludur. Bu kısım üçüncü ve dördüncü bölümdeki bulguların karşılaştırılması, ortak ve farklı yönlerin ortaya konulması şeklinde işlenecektir. Böylece koruma yönetimine dair ideal bir sürecin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının proje yönetimi açısından tartışılacağı beşinci bölümde ise; Haseki Hürrem Sultan Hamamı ile Küçük Ayasofya Camisi örneği vaka analizi şeklinde ele alınacaktır. Proje yönetim fonksiyonları ve süreci bazında Türkiye’deki durum incelenirken görülen ihmaller ve eksikliklere dikkat çekilecektir. Bu bölümde temel olarak hedeflenen Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının incelendiği örneklerin yansıttığı güncel durumun, tezin dördüncü bölümünde açıklanan ideal sürece ne kadarıyla uyduğu, hangi yönlerde eksikliklerin olduğunun ortaya konulmasıdır.

Çalışmanın altıncı bölümü olan “Sonuç ve Öneriler” bölümünde ise; bulguların ortaya konulacağı, tartışmaların ve önerilerin getirileceği bölümdür.

Koruma ve onarım uygulamalarında sorunların koruma süreci ve stratejileri yönünden değerlendirilmesi, bu sorunlara dair ortak bir çerçeve oluşturulması ve elde edilen veriler dahilinde mevcut koruma yönetimi sürecine eleştirel bir bakış açısı getirilerek, eksik görülen hususlar dahilinde önerilerde bulunulacaktır.

1.3 Yöntem

Tez kapsamında “Kültür Varlıklarının Korunmasında Koruma Yönetimi Süreci” konusu üç temel adımda incelenecektir.

Öncelikli olarak konuya yönelik literatür taraması gerçekleştirilecek ve tez kapsamındaki temel kavramların açıklamasına yer verilecektir.

İkinci adımda ise; Türkiye’deki ve dünyadaki koruma politikaları süreç olarak ortaya konularak, koruma yönetimi süreçleri karşılaştırılacaktır. Bu karşılaştırma sonucunda ise kültür varlıklarının korunmasında, koruma yönetimine dair ‘ideal’ sürecin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Üçüncü adımda ise; açıklanan ‘ideal’ süreç vaka analizi yöntemi ile tartışılacaktır. Bu tartışma, tezin önceki bölümlerinde elde edilen Türkiye’deki mevcut koruma yaklaşımları (koruma stratejileri) ile dünyadaki koruma yaklaşımlarına (koruma stratejilerine) ait kuramsal bilgilerin Türkiye’deki örnekler üzerinden ele alınması şeklinde gerçekleştirilecektir.

Vaka analizi yöntemi ile Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının proje yönetimi açısından ne şekilde ele alındığını irdelemek için, Haseki Hürrem Sultan Hamamı ile Küçük Ayasofya Camisi örnekleri seçilmiştir.

Ele alınacak projelerin seçiminde, araştırmacı ve proje yönetimi sürecine dahil olan aktörlerin aynı şehirde bulunması ve incelenecek projelere ait donelere ulaşılabilirlik kriterleri belirleyici olmuştur.

Tez kapsamında vaka analizi yöntemi (case study) seçilmesinin nedeni; vaka analizi araştırma metodunun neden ve sonuç ilişkisi içinde temel ilkelerin bulunması için tek bir birey, grup, örnek ya da olayın derinlemesine incelenmesi prensibine dayanmasıdır. Vaka analizi olaylara bakışta, veri toplamada, bilginin analizinde ve sonuçların raporlanmasında olaylara sistematik bir bakış sağlanmasına imkan veren bir araştırma metodudur.

Vaka analizi, ‘neden’ ve ‘nasıl’ gibi araştırma sorularını yanıtlamak için uygun bir stratejidir (Robson, 1993; Yin, 1998).

Genel olarak vaka analizi, nasıl ve niçin soruları ortaya çıktığında ve araştırmacının olaylar üzerindeki kontrolü çok az olduğunda tercih edilen bir yöntemdir (Yin, 2002).

Araştırmacının olayın neden o şekilde gerçekleştiği ve ilerdeki araştırmalarda kapsamlı olarak nelerin ele alınması gerektiğine dair kesin bir anlayışa ulaşmasını sağladığı için tez kapsamında da vaka analizi yöntemi seçilmiştir.

Vaka analizi yöntemi ile tez kapsamında ele alınan literatür bilgileri, tartışma konuları ve kıyaslamalar ışığında oluşturulan “İdeal Koruma Yönetimi Süreci”nin “Haseki Hürrem Sultan Hamamı” ile “Küçük Ayasofya Cami” projelerinden elde edilen veriler ile test edilmesi sağlanacaktır. Mevcut ve güncel uygulamalarda karşılaşılan sorunların, önerilen koruma yönetimi süreci ile hangi noktalarda uyduğu ya da hangi noktalarda çakıştığı incelenecektir.

2. GENEL KAVRAMLAR

2.1 Kültür Varlıkları

1976'da UNESCO tarafından anıt kavramının daha farklı bir terminoloji içinde yoğrularak kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsamak üzere "kültürel varlık" deyimini ortaya atılmıştır.

1983'de çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanuna alınan bu kavram, değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşamı hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında kamu yararı görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır (Ahunbay, 1996).

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanundaki tanıma göre;

"Kültür Varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır."

Eski ile yeni arasında bir köprü olan kültür varlıkları, kültürel sürekliliğinde gerçekleşmesini sağlayan en önemli araçtır (Tapan, 2007).

2.1.1 Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunda Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları:

Madde 6:

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler olarak sıralanmıştır.

Taşınmaz Kültür Varlıkları dendiğinde; halen geçerli formlarıyla var olan geleneksel yapılar, kentsel ya da kırsal yerleşik alanlarda bulunan tarihi bölgeler ve geçmiş kültürlerin etnolojik yapıları dahil olmak üzere, arkeolojik ve tarihi veya bilimsel yapılar gibi dinsel ve din dışı taşınmazlar ile arkeolojik ya da tarihi ören yerlerinde veya başka bir yerde bulunan taşınmaz kültür varlıkları içinde yer alan veya bu varlıklardan çıkarılmış taşınmaz kültür varlıkları ile yeraltında bulunana taşınmaz varlıklar kastedilmektedir.

Taşınmaz Kültür varlıkları terimi sadece tanımlanmış, listelenmiş mimari arkeolojik ve tarihi ören yerleri ve yapıları için değil aynı zamanda geçmişe ait listelenmemiş ve sınıflandırılmamış kalıntılar ile yakın zamana ait sanatsal veya tarihi önem taşıyan ören yerleri ve yapıları için de geçerlidir.

Ülkemizde yer altı ve yerüstündeki tüm kültür varlıkları kültürümüzün ayrılmaz bir parçası olduğundan, koruma politikalarının büyük öneminin kabul edilmesi gerekir.

2.2 Koruma ve Korunma Kavramı

Sözlük anlamı “bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak” diğer bir tanımla “tarih ya da sanat değeri taşıyan yapıların ya da kent parçalarının yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli önlemleri alma” olarak belirlenen koruma kavramı, uygulandığı varlığa ve amaca göre çeşitlilik göstermektedir.

Koruma;

- Geçmişin hatıra tutulması için tarihsel belgelerin,
- İnsanlığın yararlanması için kaynakların,
- Sanat eserlerinin,
- İçinde bulunulan çevrenin istenmeyen değişimlere karşı güvence altına alınması,
- Sosyal yaşam şeklinin değişiminin önlenmesi,
- Kültürel kavramların, geleneklerin düşüncelerin sürdürülmesi türlerinde olabilir (Aysu, 1994).

"Koruma" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.*

* 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Madde 3/a)

Venedik Tüzüğünde ise anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amacın, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumak olduğu, anıtların korunmasında ki temel tutumun korumanın kalıcı olması ve devamlılığının sağlanması olması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.1 Koruma Olgusu

Uzun yıllar müzecilik anlayışı ile koşut olarak gelişen eski eser koruma kavramı günümüzde mimari alanda kültürel varlıkların çağdaş yaşamla ekonomik ve işlevsel yönden birleştirilmesi, toplum için yararlı bir işleve uyarlanması ve sağlıklılaştırılması şeklinde yorumlanmaktadır. Koruma, bugün geçmişte olduğu gibi yalnız anıtsal eski eserlerin onarımı ve olduğu gibi saklanması klasik anlamı ile değil, bir bölgenin herhangi bir özelliği olmayan parçaları da dahil olmak üzere geçmişi ile devamlılığını sağlayan bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Aysu, 1994).

Koruma düşüncesi, insanoğlunun kültürel varlığının, tarihin ve yaşamın sürekliliğinde yarattığı maddi kültür kalıntılarını, yaşam sürecinde, toplumunu ve insanlığı boyutsuzlaştırmamak amacıyla yeni yarattığı mekansal-maddi ürünler ile uyumlu kılarak, toplumsal, kültürel devamlılığın sağlanması için giriştiği çabaların tümüdür.

Korumanın amacı, belli bir dönemin belli bir yaşam biçiminin, belirli bir kültürel birikimin ister korunduğu çağda olsun ister daha sonraki çağlar için olsun gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır (Resuloğlu, 2005).

Kültürel varlıkların korunmasında sahip oldukları özellikler ve değerler korumanın başlıca nedenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle korumayı gerektiren nedenler kültür varlığının sahip olduğu kültürel değerler, duygusal değerler ve kullanım değerleri olarak açıklanabilir.

Koruma kavramı; kurumsal temeline ulaşıncaya kadar, tüm dünya da, sadece dini yapılar için söz konusu olmuş, diğer anıtsal nitelikteki yapılar ve kentler için geçerli bir koruma söz konusu olmamıştır. Koruma hızla değişen dünya da özellikle 19.yüzyılın ikinci yarısından sonra öne çıkmış, insanlar geçmişlerinin bir hatırası olarak gördükleri eserlerin korunmasını istemişlerdir. 1930'lu yıllara kadar sadece tek yapı boyutunda kalmışsa da, ilerleyen yıllarda kapsamı genişlemiş, tarihi kentleri ve kırsal kesimleri de içine almıştır (Kapubağlı, 2004). Koruma anlayışında ortaya çıkan korumanın kapsamı çok geniştir. Arkeolojik sit koruması, doğal çevre koruması gibi farklı alanlarda koruma eyleminin etkinliği görülmektedir.

Tek anıttan tarihi çevreye doğru, tarihi-doğal-toplumsal çevre bütününe açılırken yapıların kullanımı açısından koruma önem kazanmıştır. Korunan çevrenin tamamını “müze alanlar”

olarak kullanmak yerine bir kısmını da, yeni işlevler yükleyerek devamlı yaşam alanları olarak kullanmak düşüncesi yaygınlaşmıştır. Böylelikle bu çevrenin eski canlılığı ve önemine kavuşturulması, tarihe ve kültüre verilen önemin bir göstergesi olacaktır. Zaten korumanın amacı, her kuşağın edindiği kültürel değer ve göstergelere yenilerini de ekleyip gelecek kuşaklara aktarmaktır (Kapubağlı, 2004).

Tarihin en canlı somut örneklerini şu veya bu nedenlerle yok etmek toplumun tarihle olan ilişkisini koparmak anlamına gelmektedir.

Koruma, kavramsal olarak korunmaya değer bulunan nitelikleri muhafaza etmeyi ve bunların sürekliliğini sağlayarak geleceğe aktarmayı hedefler. Burada tariflenen, fiziksel bir sürekliliğin yanı sıra, kültürel varlıkların gündelik yaşam pratiği içinde aktif hatta etken olarak yer almalarını, bir diğer deyişle sürdürülebilirliklerinin de sağlanmasını içerir. Yani hedef, kültürel mirasın varlığını sürdürürken, özünü yitirmeden yaşama adapte olmasını sağlamaktır. Böylelikle isteyerek veya olanaksızlıklar nedeniyle terk edilmiş, kullanılmayan tarihi yapıların kendi potansiyelleriyle değerlendirilmesi sağlanarak, bir dekor olması önlenmektedir (Köksal, 2007).

Toplumların çeşitli zaman dilimlerinde sahip oldukları, toplumsal, ekonomik, kültürel ve doğal koşullarına göre yarattığı değerlerin insanlığa aktarılması amacı ile ortaya çıkan koruma olgusu, günümüzde ulusal boyuttan, uluslar arası boyuta taşınmıştır. Kültür varlıklarının korunması uygarlık tarihinin başlangıcına kadar uzanan bir olgudur. Önceleri dini nedenlerle başlayan koruma, giderek egemenliklerin simgesi olma niteliği kazanmış, toplumlara egemen olan kişi ve sınıflar, yaptırdıkları kalıcı ve anıtsal yapılarla güçlerini geniş toplum katlarına kabul ettirme amacına yönelmiştir. Sonraları giderek egemenliğe ağırlığını koyan burjuvazi ise çok daha akılcı bir yol izlemiş, yarattığı kültürün taşınmaz belgelerini korumak için yasalar çıkartmış, bununla beraber koruma bilincini topluma aşılama yollarını öğretim sistemi içinde çözümlenmeye ve koruma ölçeği konusunda arzuladığı şartları oluşturmaya çalışmıştır. Batı toplumlarında, koruma politikaları 1940 yıllarına kadar tek yapı ölçeğinde etkinliğini sürdürmüştü ancak II. Dünya Savaşı'nın yıkıntılarından çıkan Avrupa'da özellikle halktan gelen üst düzey bürokratlar ve düşünürler tarafından koruma olayına toplumcu görüş boyutları getirmiştir (Resuloğlu, 2005).

Korumada var olan belli bir sınıfın yarattığı sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyinin belgesi olan tek yapı koruma kabulü, yerini tüm toplumun geçmişte yarattığı kültürel değerlerin yansımaları ve belgesi olan kent ölçeğinde korumaya bırakmış ve bu kabul korumanın içeriğine

çok önemli bir değişim getirmiştir (Aysu, 1990).

Günümüzde koruma kavramının içeriği giderek genişleyerek tarih ve kültür varlıklarının korunmasından kentsel gelişme sürecinde kentin içinde kalan tarih ve kültür varlıklarının topluca bulunduğu alanların korunması kadar kentin içinde var olan ve çevresini saran doğal değerlerin korunmasını da kapsayacak şekilde genişlemiştir.

Tarih ve kültür varlıklarının korunması---Tek bina

Tarihsel çevrenin kültürel mirasın korunması---Kentsel bölge

Ekolojik çevrenin korunması---Kentsel çevre

Tarihi çevrenin yok olması ve zarar görmesi, sadece mimari ve estetik yönden değil, kültürel ve tarihi değerlerin de yok olması açısından önem taşımaktadır. İşte bu nedenle tarihi dokuların korunması gerekliliği, taşıdığı kültürel ve görsel özelliklerinin yanı sıra gelecek kuşaklara aktarması gereken kültür birikiminin, fiziki mekanda, mimaride belirginleştiği bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Korumanın ana ilkesi, tarihi yapıların ve alanların koruma kullanma dengesini göz önünde bulundurarak, yaşatarak gelecek kuşaklara aktarılmasıdır. Böylelikle hem yapı korunmuş hem de ekonomik olarak değer kazanmış olmaktadır (Resuloğlu, 2005).

Yapısal kültür varlıklarının sonsuza değin belirli bir durumda varlıklarını sürdürmeleri ve hiçbir değişime uğramadan saklanmaları olası değildir. Bu nedenle koruma kapsamında amaç; eskimeyi ve yok olmayı hızlandıran etmenleri denetim altına almak, sürekli bakımını sağlamak ve gerekli durumlarda korunan değerleri uygun bir şekilde işlevlendirerek, toplum tarafından benimsenmesine katkıda bulunmaktır. Bu amaçla yapılan tüm çalışmalarda, yapısal kültür varlıklarının özgün kimliklerini yitirmemelerine çaba gösterilmelidir (Kapubağlı, 2004).

Eskiye yok ederek yeniye doğru üretmenin olasılığı yoktur. Bu nedenle kültür varlıklarını özgün durumlarıyla korumak ve yine onları çağdaş gereksinimler doğrultusunda kullanabilmek koruma politikalarının vazgeçilmez ögesi olmalıdır (Tapan, 2007).

Çağdaş, doğru bir korumacılıkta tarihi bir binanın fiziksel varlığı aynı gereçle korunması (tarihi eserin fiziksel varlığının orijinaliyle ya da orijinaline yakın olarak korunması) ve bu yapının hangi fonksiyon için yapılmışsa, yine o fonksiyona yakın başka bir fonksiyonla donatılmış olmasıdır. Doğru yaklaşımlarda bu ilkelerin temel alındıklarını görmekteyiz.

Bu açıdan eski anıtları, yapıları korurken;

Öncelikli olarak bu yapıları “soyutlama” sürecine girilmemeli, bu yapılar toplumun sürekli olarak hizmetine açılmamış veya niteliklerinden dolayı yeni işlevler yüklenilmediğinden toplumsal işlevsellikleriyle sınırlı kalmamalıdır.

İkinci olarak yapının çevresi ile birlikte yeniden onarılması gerekmektedir.

Yapı çevresi ile bir bütündür. Çevreye yapılması zorunlu yapı ve kent ölçeğindeki müdahalelerde, kültür varlığı aracılığıyla günümüze taşınan tarihsel, kültürel, sanatsal, sosyal, ekonomik bilginin korunması önceliklidir. Korumaya yönelik planlama bu esasa dayandırılmalıdır [3].

Bir diğer dikkat edilmesi gereken temel öge ise gerekli restorasyon işlerinin yapımı sırasında binanın iç düzeninin tanınmayacak biçimde değiştirilmemesi olmalıdır.

Bir yapının korunmasında temel amaç, tarihin sürekliliğini sağlamak, yeniyi daha doğru yapabilmektir. Korumacılıktaki amaç, taklit etmek ya da yeniyi iyi yapamadığımız için eski gibi yapmak değildir (Tapan, 2007).

“Neden korumacılığa gereksinim vardır?” sorusunun cevabında öncelikle geçmişi bir bütünsellik içinde tanımak yatmaktadır. Ancak bunu bilerek nasıl bugüne geldiğimizin nedenini ortaya koyabiliriz. Yapılan yanlış ve doğruları belirlemek, geçmişi doğru tanıtmaya elverişli verilerin korunmasıyla doğrudan ilgilidir. Geçmişe nostaljik bir yaklaşımla eğilmek, yukarıda değinilen amaçlardan bir hayli uzaktır. Geçmişe bir anlamda özlem duymak gibi olgulardan hareket ederek, eskinin fiziksel yapısının biçimleriyle yeniyi yapmaya çabalamanın bizim tarif ettiğimiz korumacılıkla ilgisi yoktur.

Korumacılık, topluma kimlik kazandıran, toplum bireyleri arasında bağları kuvvetlendirerek, tarihlerine sahip çıkarak onları yaşadıkları yere saygılı kılan bir araçtır.

Korumacılık olgusu içinde eskiyi bozmadan, eskiye saygılı ve sadık kalarak sivil, anıtsal mimari korunmalıdır. Bu yüzden bu değerlerin doğru analizi ve nesnel yöntemlerle değerlendirilmesi geleceğin daha sağlıklı yönlendirilmesini ve oluşturulmasını sağlar.

Koruma eylemi bir anlamda toplumu bilinçlendirme ile eşdeğer bir olgudur. Görüldüğü gibi koruma eyleminin toplumsal bir amacı vardır. Bu amacın yerine getirilmesi ayrıca toplum bireylerinin birbirleriyle olan bağını güçlendirir; çünkü bireyleri birbirine bağlayan en önemli

öge ortak geçmişleridir. Bu geçmişinde en somut simgeleri kültür varlıklarıdır.*

Her ülke, her toplum geçmişine sahip çıkmak zorundadır. Bir toplumun yerleşik olası hali, çevresini oluşturan değerler dizgesine katkıda bulunması ve o değerleri benimsemesiyle gerçekleşir. Bu değerlerin doğru bir biçimde analizi ve nesnel yöntemlerle değerlendirilmesi o toplumun geleceğinin daha sağlıklı biçimlenmesine, oluşturulmasına olanak sağlar. Kentsel doku, mimari ve mühendislik yapılarının sürdürülmesi, bu fiziksel verilerin bir kültürel dizgenin vazgeçilmez öğeleri olduğunun kabulü, korumanın işlevselliğini, önemini ortaya koymaktadır, çünkü yukarıda değinilen değerlerin arkasında o yörenin ekonomik ve sosyal amaçları vardır (Tapan, 2007). Bir topluma ait geçmiş hafızasının okunması adına tarihi binaların ve çevrelerinin korunması önemlidir.

Koruma olgusunun dünya da ve Türkiye’de geçirdiği gelişim süreci, yeni bir değerlendirme yapılması gereğini ortaya koymuş, bu değerlendirmenin “Ulusal Koruma Planlaması Semineri II” adı altında gerçekleştirilen seminer sonuç belgesinde koruma olgusu şu şekilde tanımlanmıştır;

- Toplumun yaşam alışkanlıkları gelenekleri, günün politik ve ekonomik verileriyle şekillenip değer sistemlerini oluşturur.
- Tarihsel birikim, kent kimliğinin temel değerini oluşturur. Bu nedenle koruma, kalkınmanın ön koşulu sayılmaktadır. Koruma ancak çevresel ve toplumsal sürdürülebilirliğin tüm yönleri ile benimsenmesi ve savunulması ile yaşama geçirilebilir.
- Korumanın; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin önemli bir faktörü olduğu benimsenmelidir.
- Koruma katı kurallar ve yasakçı hükümler yerine, temel evrensel ilkelere bağlı ama gelişmeyi izleyebilen bir tutumla gerçekleştirilmelidir.
- Koruma, amacı belirlenen, kaynağı bulunan, programı belli bir sürece oturtulan bir işlem dizisi olmalı, böylece soyut bir kavram, bir slogan olmaktan kurtarılmalıdır.
- Koruma, özellikle uygulamaya yönelik bir yerel yönetim sorunu olmalıdır.

* Tapan, M., (1988),”Ülkemizde Koruma Bilinci”, Cumhuriyet Gazetesi

Koruma, sadece mevcut değer ve belgeleri geleceğe aktarmak için değil, yeni mimari oluşumuna kaynak olması açısından da önem taşır. Bu husus, kültürel sürekliliğin de ön koşuludur (Madran, 1992).

Korumacılık, yalnızca belli ilkeler ve anlaşmalarla ve bir dizi kurum ve kurulların oluşturulmasıyla sağlanamaz. Bu nedenle restorasyon eylemini, kuramı ve uygulaması ile bir bütün olarak görmek gereklidir. Ancak, kuramla pratiğin zaman zaman örtüştüğünü zaman zaman da uyumsuzluk gösterdiğini düşünürsek karmaşık bir bütündür: “Kuramsal yaklaşımı, temel ilkeleri, felsefesi olmayan bir restorasyon uygulaması olamaz, uygulamayı, süreç, malzeme, kullanıcı ihtiyaçları ve ülkesel koşullar açısından göz önüne almayan ve öngörmeyen bir kuramsal yaklaşım da olamaz”. Kültürel miras bilincinin oluşumunda korumacılık kriterlerinin toplum tarafından benimsenmesi de önem taşır. Onarım ve yenileme uygulamalarının yanı sıra kuramsal alandaki çalışmaların desteklenmesi de bu bakımdan önemlidir. Analitik değerlendirmeler ve yapıcı uygulamalar, mimari miras, doğal, tarihsel, kültürel, estetik ve turizm değerlerini korumak ve kültürel mirasın diğer nesillere aktarılabilmesi için gerekli iyileştirme yöntemleri olarak düşünülebilir. Korumacılığın toplumun her kesimi tarafından benimsenmesi de bu noktada önem taşır. Yeni teknoloji ve olanaklar değerlendirilirken, kuramsal ve analitik bir çerçeveden bakmak ve koruma bilincini eğitim politikalarına entegre etmek atılması gereken adımlardandır [4].

Koruma kavramı ve korumanın gereği tartışıldıktan sonra yapıların sahip oldukları hangi değerlere dayanarak korunacağı sorusu da irdelenmelidir;

Koruma gereği, hemen hemen her toplumda aynı nedenlere dayanmaktadır. Yapıların sahip oldukları bu değerler; sanatsal ve mimari değerler, kültürel değerler, kentsel (çevresel) değerler, teknik değerler ve ekonomik değerler olmak üzere beş ana başlık altında toplanmaktadır (Tütengil,1996).

Tabiat ve kültür varlıklarının korunması politik, ekonomik ve hukuki araçlarla mümkündür. Bu üç araç birbiriyle etkileşimli ve bağımlı bir ilişki içindedir [5].

Politik ve Ekonomik Açıdan Koruma:

Koruma politikalarını üç temel başlık altında incelemek mümkündür. Bunları kültür ve tabiat varlıklarını ekonomik bir değer olarak koruma, bu varlıkları toplumsallaştırarak koruma ve özsel bir değerleri olmaları nedeniyle bu varlıkları koruma olarak ayırabiliriz. Sondan başlayarak açıklayacak olursak; ‘özsel bir değerleri’ olduklarından hareketle doğa varlıklarının korunması yaklaşımının temelleri, geleneksel anlamda romantik doğa korumacı

yaklaşımlara kadar götürülebilir. Ancak bu korumacılık anlayışının politik karakter kazanmış biçimlerinden biri Nazi Almanya’ında “Alman varlığının” bir unsuru olarak sayılan kültür ve doğa varlıklarının korunması yaklaşımı gösterilebilir [5].

“Toplumsallaştırarak korumada” varlıklar, kamusal bir varlık olarak mülkiyet konusu yapılır. Tüm toplumun, devlet dolaylı ya da doğrudan bu varlıkların korunmasında hak ve sorumluluğunun olduğu ve bu konuda da temel hukuksal ilkeleri belirleme de devlete etkin bir rolün verildiği korumacılık yaklaşımıdır. “Ekonomik bir değer olmaları nedeniyle koruma” yaklaşımı ise özellikle liberal kapitalist politikalarda, varlıkların ekonomik değerleri göz önüne alınarak; piyasa mekanizmaları doğrultusunda, ekonomik getirileri amacıyla korunmalarıdır.

Hukuki Açıdan Koruma:

Anayasa’nın 63.maddesinin birinci fıkrasında, devletin destekleyici ve teşvik edici tedbirler ve önlemler alacağı belirtilmiştir. Anayasa’nın madde gerekçelerinde ise bu hususun, varlıkların bulunması, toplanması, restorasyonu ve müzelerde sergilenmesini sağlamayı; tahribini, yurt dışına kaçırılmasını önlemeyi; koruyucu mevzuatın geliştirilmesini ve eğitim konusunu kapsadığı belirtilmiştir. İkinci fıkradaki sınırlama ve muafiyetlerden kastedilenin ise (gerekçede) özel mülkiyet konusu varlıkların sahiplerinde bırakılarak onlara bu varlıkları korumaları için yardımda bulunulmasını ve kanunla sınırlama getirilmesi halinde de menfaatlerin denkleştirilmesi ilkesi gereği uğradıkları zararların tazminini içerdiği belirtilmiştir. Bu halde devletin bu varlıkların korunması ve geliştirilmesi hususunda anayasal bir görevi olduğu söylenebilir [5].

Anayasanın bir başka maddesi, 65.madde, gereği devletin ekonomik istikrarını korunması için ancak mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği belirtilmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 5.maddesinde bu varlıkların “devlet malı” olduğu belirtilmiştir. Bu halde özel mülkiyete tabi olsun ya da olmasın bu varlıkların “kamusal mal” niteliği, onların kamu yararına aykırı kullanılmaması sonucunu doğurur [5].

2.2.2 Koruma Şekilleri

Koruma şekilleri, birçok kişi tarafından birçok şekilde ifade bulmaktadır.

Bunun nedeni, ölçek ve anlayış değiştirdikçe içerik ve yöntemin değişikliğe uğramakta oluşudur.

Korunacak değerin fiziksel ve işlevsel koşullarına, kültürel değerlerine göre uygulanacak koruma türleri, kültürel varlığı özgün niteliğinde olduğu gibi saklama (protection, preservation) restore ederek koruma (restoration) çağdaş kurallara uyarlayarak koruma (modernisation) yeniden yaparak koruma (reconstruction, reproduction) çevresel karakteri denetim altına alarak koruma şeklinde uygulanabilir (Çetiner,1982).

Fiziksel Koruma şekilleri:

Tek Yapı Ölçeğinde Koruma:

Tek yapı ölçeğinde koruma şekilleri 3 aşamalı olarak ele alıp incelemektedir.

I. Koruma:

- Spontane koruma: Herhangi bir bilinçli müdahale olmaksızın anıtların doğal hali ile korunması
- Bilinçli koruma: Anıtın bilinçli ve belli bir amaç ile dış müdahaleye uğrayarak saklanması

II. Restorasyon: Herhangi bir anıtın saklanması gerektiği kararı verildikten sonra onu, hangi yöntemlere başvurarak en özgün hali ile sağlam bir şekilde ayakta tutmanın mümkün olabileceği konusu araştırılır. Restorasyon onarma, düzeltme, yeniden yapma, yeni güç asılama anlamına gelmektedir.

III. Yeniden yaşatma: Bazı tarihi eserler, restore edildikten sonra işlevlerini bugün için de sürdürürler, bazılarında ise iç mekanlarında sanat müzesi veya herhangi bir sanat faaliyeti sürdürülerek bu yapılara yeni birer karakter kazandırılır.

- Pasif yeniden yaşatma: Anıtların müzecilik anlayışına uygun olarak yaşatılmasıdır.
- Aktif yeniden yaşatma: Çağdaş fonksiyon kazandırarak yaşatmak söz konusudur (Resuloğlu, 2005).

Dokusal Ölçekte Koruma:

Ülkemizde korumanın kaçınılmaz planlama bütünü içinde ele alınıp devlet organizasyonu halinde yapılması gerektiği üzerinde durularak koruma üç şekilde öngörülmektedir:

Tümden Koruma: Yapısal dokunun tümünün korunması

Yenileyerek Koruma:

- Mevcut dokuda ayıklama yapılması,
- Kalan binaların yenilenmesi ve modernleştirilmesi

Koruyarak Yeni Tutma: Yapıların devamlı bakımının yapılması (Resuloğlu, 2005).

Tinsel Koruma Sekli:

Koruma konusundaki en duygusal yaklaşım Cengiz Bektaş'tan gelmektedir.

Korumadan neyi anladığını "Neyi korumak isteriz?" sorusuna yanıt verirken buluyor:

"Bizim için değerli olanı, tarihsel olanı..... Bize dek yaşayarak gelebilmiş olanı, ön açmış, ön açan geleneği... Böyle bir şeyin bozulmamasını, niteliklerini yitirmemesini, yıpranmamasını, yok olmamasını isteriz. Giderek bütün bu özellikleri ile bizden sonra da sürsün, yarasın isteriz. Çocuklarımıza, torunlarımıza da aktarmak isteriz onu... Onlar da değerini bilsinler isteriz..."

Böylece onlarda kültür kişiliklerini, geleceklerini daha sağlıklı, daha insana yakışacak biçimde kurabileceklerdir. Bunun için aldığımız önlemlerin tümü, "koruma" eylemine girer. Bu önlemler, bir kandilin, bir resmin, bir yontunun, bir kilimin, bir yapının her türlü sanat yapısının, niteliklerini yitirmesini önlemeye, yıpranmasını durdurarak yaşamını uzatmaya dek varır" (Bektaş, 1992).

Genel bir çerçevede koruma olgusunu duygusal olarak sindirip kavrama anlayışı, yasalar çerçevesinde istek dışı, zorlama şeklindeki koruma anlayışından daha etkili ve kalıcı olmaktadır. Yurdumuz halkının genel karakteristik özelliği incelendiğinde hatıralar ve anılara bağlı bir yapısı vardır (Resuloğlu, 2005).

2.2.3 Korumanın Taşıdığı İşlevler

Koruma olgusu kültürel, ekonomik, sosyal, ideolojik, politik, mekansal ve yasal boyutlarla ilgili değerlerle ilişkilidir. Bu yüzden koruma olgusu dinamik bir yapıya sahiptir. Günümüzde koruma anlayışı yaşam çevresini salt koruma olarak değil de geçmişteki tarihi değerleri korurken günümüz şartlarının gerektirdiği değişiklikleri de göz önüne alıp değerlendiren bir anlayıştır. Bu yüzden de koruma olgusunun taşıdığı fonksiyonları dört ana başlık altında toplamak mümkün olmaktadır.

Korumanın Ekonomik İşlevi:

Hızla değişen sanayi toplumlarının, değişen ihtiyaçlarına cevap verebilmek için kentlerin devamlı yenilenme zorunluluğu vardır. Her yeni ihtiyaç için bütünüyle yeni kentler ya da yeni yapılar yapılmasının ekonomik açıdan rasyonel olmayışı dolayısıyla, mevcut yapıların yeni ihtiyaçları giderecek biçimde değiştirilerek kullanılması, kaçınılmaz bir zorunluluktur (Anonim, 1973).

Yapılar çağın gereksinmelerine göre şekillenmekte, çağa cevap verecek niteliğe sahip olmaktadır. Böylece gereksinimler değiştiğinde işlevini yitiren yapı yıkılmaktadır. Oysa bu yapıların yeni gereksinimler doğrultusunda işlevleri değiştirerek ufak tefek düzeltme ve değişiklikler ömrü uzatabilir.

Bunun kazancı yeniden inşaattan daha fazladır. Böylece eski yapılardan ekonomik bir değer olarak yararlanılabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelişen sanayi ve hızlı kentleşme sonucu buna paralel olarak oluşan ekonomik sorunlar, bunun yarattığı sosyal ve fiziksel bozukluklar tarihi çevreyi koruma sorunu arka plana düşmektedir. Kentler daha çok rant elde edilecek arsa ve yapı ticaretinden sağlanan kazancı maksimize edecek biçimde gelişmekte, arsa fiyatlarındaki korkunç artışlar dolayısıyla ekonomik ömrü henüz dolmamış yapılar yıkılıp yerine çok katlı yapılar yapılmaktadır. Bu gelişme de arka plana düşen eski kent parçalarının gittikçe artan baskı karşısında dayanamayacağı açıktır. Bunun önüne geçebilmek için de “Eski kent alanlarını gerekli parasal kaynakları ayırarak değerlendirmek gelişmiş toplumlar için karlı bir yatırım olabilmektedir” (Kuban, 1975).

Gelişmiş ülkelerin- özellikle 1970’li yıllarda- girdikleri ekonomik krizlerde harcamaları kısmak için, kent dışında yeni konutlar yapma fikrinden vazgeçtiklerini ve kent merkezindeki tarihi konutları iyileştirme düşüncesine yöneldiklerini görmekteyiz (Aydın, 1998).

Korunan ve rehabilite edilen tarihi dokular, yerli ve yabancı ziyaretçilerin akınına uğramakta, böylece yapılan yatırımlar turizmin getirdiği ekonomik canlılıkla karşılığını fazlasıyla vermektedir.

Avrupa’nın 2. Dünya savaşıdan sonra tarihi çevrenin korunmasına verdiği önem ve bunun sonucunda, 1960’lardan itibaren alım gücünün de artmasıyla özellikle İtalya ve Fransa’nın turizm yatırım ve gelirlerindeki büyük artışlar dikkat çekicidir (Aydın, 1998).

Ekonomik eskimeyi önlemek yapıdan elde edilen yararın, yapılacak bakım-onarım vb. giderlerinin yüksek olması durumunda gerçekleşeceğine göre burada yarar kavramı önem

kazanmaktadır.

Tarihsel korumanın aynı zamanda, toplumsal kalkınmanın etkin bir aracı olduğu kabul edilmektedir. Koruma, kente yeni bir ekonomik canlılık getirmektedir. Günümüzde birçok toplum korumayı ekonomik gelişme stratejisi olarak uygulamaktadır. Tarihi-kültürel çevreler, doğru değerlendirildiğinde, yerel ekonomileri canlandırır, yeni iş alanları açar, vergi gelirlerini artırır, yeni iş kolları yaratabilirler. Eski bölgelerin ve kent merkezlerinin yenilenmesine yönelik olarak yapılacak koruma uygulamaları ile yeni vergi geliri ve istihdam yaratılıp; büro, ticaret, barınma ve dinlenme için iyileştirilmiş özgün mekanlar sunulabilmektedir. Tarihsel kent merkezleri orada yaşayanlara yaşam destek sistemi sunarlar. Bir bakıma psikolojik destek sağlarlar. Tarihi kentler, kuşaklar arasında, anılarla dolu bir tiyatro sahnesi görevini görmektedirler. Diğer yandan; tarihsel, kültürel değerlerin korunması, kentlerde mevcut yapı stokunun değerlendirilmesi sonucunu da yaratarak, sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde, gelecekte kentlerin yapılı çevrelerinin, bir bakıma geri dönüşümünü de sağlayacaktır (Kiper, 2004).

Yalnızca eski evlerin bugünkü durumları ve yok olma eğilimleri, yani konut piyasasının ve arazi değerlerinin spekülasyon trendleri veri olarak ele alınırsa bu “Ekonomik Değer” kavramı tartışma götürülebilir. Ancak, kent merkezlerini ve küçük-orta büyüklükte çoğu kentin tümünü oluşturan yapıların, tüm altyapı donanımı ve kolaylıklarıyla birlikte bir konut stoku oluşturdukları ve bu açıdan bir ekonomik kaynak değeri taşıdıkları yadsınamaz açıktır [6].

Bir başka yaklaşımla ele alındığında sorun, yapıların fiziksel eskimesiyle ekonomik eskimesi arasındaki ilişkide ortaya konabilir. Önemli olan ekonomik eskimedir ve yalnızca kültürel-tekni bir koruma çerçevesinde ele alınmayacağına bir başka kanıtını vermektedir. Ekonomik eskimeyi önlemek yapıdan elde edilen yararın, yapılacak bakım-onarım vb. giderlerinin yüksek olması durumunda gerçekleşeceğine göre burada yarar kavramı önem kazanmaktadır. Bu da bir yandan yapıların sahip ya da kullanıcıların bireysel özelliklerine, öte yandan çevrenin kullanışa getirdiği çevre-yerleşme kapsamı içinde düşünülmesi gerektiği bu açıdan da ortaya çıkmaktadır [6].

Ancak, bütün bunların ötesinde, korumanın amaçları açısından salt “Ekonomik Akılcılık” kavramının yanıltıcı olacağını belirtmek gerekiyor. Ekonomik yararı toplumsal yararlarla bir arada düşünmek ve bir “Toplumsal Akılcılık” kavramını ortaya koymak zorunludur. Bu durumda önemli olan bu bütünleşik korumayı anlamlı ve olanaklı kılan koşul, halkın daha

düşük standartta konuta (gecekondu/yoksulluk mahallesi vb.) istem yöneltmesini önlemektir. Oysa yıkım ve yenileme işlemleri, genellikle bu tür iletmelerle bir arada yürümekte ve istem var olduğu sürece eski yerleşme kesiminde yıkım ve en düşük standartta barınma koşulu sürmektedir. Ya da yeni yapım kent dışı kesimlerinde yeniden yerleştirilen nüfus kesimiyle merkezde kalanlar arasında, yani bir yandan gelir grupları ve sınıfların kendi aralarındaki ayrılıklar sürer ve artarken öte yandan aynı grupların kendi içlerinde yeni ayrılıkların doğmasına neden olmaktadır [6].

Korumanın Sosyal İşlevi:

Koruma çabaları sadece mekansal ve yapısal özellikleri ile ele alınmamalıdır. Aslında fiziksel ve mekansal oluşumların temelinde de toplumsal ve sosyal ilişkiler vardır. Bu nedenle koruma olayı fiziksel ve mekansal düzenlemenin yanı sıra, toplumsal ilişkiler bütünü de içermektedir. Fiziksel düzenleme eylemi de toplumsal ilişkiler sonucu oluşmaktadır. Sosyal ilişkiler düzenlendiği takdirde fiziki çevre uygulamaları daha düzenli olacaktır. Toplum için en sağlıklı yol toplumun gelişiminde ve kullanmasında teknolojik kültür ve sosyal kültürünün bir bütün olarak doğru oranlarda yoğrularak kullanılmasıdır (Resuloğlu, 2005).

Korumanın Kültürel İşlevi:

Korunması gereken tarihsel alanlar geçmişten bugüne çeşitli fonksiyonları bünyesinde barındırmıştır. Bu alanların korunması kentin oluşmuş çevresel imgesinin oluşturulması için gereklidir. Tarihsel süreçte toplumların üretim biçiminin ve toplumsal yaşamın fiziki mekana yansımalarıyla oluşmuş çevrenin korunması gelecekte oluşacak kültürel yapıya temel oluşturacaktır. Tarihin çeşitli dönemlerinde oluşturulmuş çevrenin korunması, toplumun kendisi hakkında bilinçlenmesi ve yerine getirilmeyecek kültürel değerleri içermesinden dolayı zorunludur (Resuloğlu, 2005).

Hızlı teknolojik gelişme sonucu, geçmişle bağları kopmaya başlayan sanayileşmiş toplumlar için, geçmişlerini tanımlamak ve tanıtmak, bunu somut belgelerle ortaya koymak, diğer uluslara ve gelecek nesillere aktarmak önemli bir ihtiyaçtır. Mimari değerlerde bu ihtiyacın giderilmesinde kullanılabilir en somut araçlardır (Anonim, 1973).

Tarihi çevrenin yok edilmesi, kültürel değerlerin de yitirilmesine neden olur. Geçmişini yitiren toplumların gelecekleri de tehlikeye girer.

Kültür varlıklarının yok edilmesiyle, toplumların kimliklerinin silineceğine inanlar çok olmuştur. 2.dünya savaşında Polonya'nın silinmesi için bilinçli bir şekilde tarihi kent

merkezlerinin Naziler tarafından yok edilişi, Polonyalıların kültürel varlıklarını sürdürmek için bütün bu merkezleri yıkılmadan önce oldukları gibi yeniden inşa etme çabaları hala gözler önündedir (Erder, 1994).

Korumanın kültürel işlevi, kültür sürekliliği açısından önemi adına yukarıda bahsedilen durum güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Korumanın Mekansal İşlevi:

Ekonomik, sosyal ve kültürel tüm değerler bir araya gelip göreceli ihtiyaçları ve tercihleri dolayısıyla çeşitlilik sağlayan mimari unsurları oluşturur. Bu anlamda bir bütün olarak tarihsel çevreler ve tek yapı ölçeğindeki örnekler, taşıdıkları estetik değerler ve mimari özellikler bağlamında korunması gereken unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Resuloğlu, 2005).

2.2.4 Koruma Planlaması

Koruma, geçmişten kalan mimari varlığın sürdürülüp yaşatılmasını amaçlamaktadır. Çağın sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısına göre biçimlenen mimari yapının değişmesi ile yeniden düzenlenmesi söz konusudur.

Bu düzenleme belli planlama pratikleri çerçevesinde gerçekleşmezse, yıkılıp yeniden yapıma şeklinde gerçekleşmektedir.

“Koruma planları tarihi alanları ve tarihi anıtları, dokunulmazlığı olan tek yapılar olmaktan ve bunun sonucu pasif koruyuculuk tutumunun kısıtlandığından çıkarıp geçerli ve etken bir koruyuculuk anlayışı ile yeniden değerlendirmeye götüren bir tutumu amaçlamaktadır” (Erder, 1973).

Koruma planının gerçekleştirilmesi ve hayata geçirilmesiyle sona eren bir operasyon değil, sürekliliği olan bir eylemdir. Geleneksel doku için gerçekleştirilen koruma planları ile sit alanları koruma altına alınırken tarihsel, kültürel ve mimari değer açısından zengin alanların gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmış olmaktadır.

Koruma planlaması tarihi-kültür varlıklarının ömrünü mümkün olduğunca uzatıp güncel işlevler verilerek yaşatmak olarak ele alınmalıdır. Planlama anlayışı içinde değerlendirilmeyen koruma kavramı uygulamada gerekli sonucu vermemektir. Korumada amaç sadece eskinin kent ölçeğindeki mimari şekillenmesini saklamak değil, geçmiş deneylerin ve ulusal kültür mirasımızın insana değer veren mimari öğelerinin, insanı çevresine yabancılaştıran bugünkü uygulamanın karşısına çıkartılması ve bu öğeleri günümüz

sosyal ilişkilerine de cevap veren bir çizgiye oturarak bir fiziki çevrenin günümüz koşullarında da yaşatılması olmalıdır (Resuloğlu, 2005).

2.3 Yapım Yönetimi

Bir yapım (İnşaat) projesinin, işverenin öngördüğü süre, bütçe ve kalite sınırları içinde tamamlanmasını sağlayarak başlangıçtan bitimine kadar tümüyle planlanması, örgütlenmesi, yürütülmesi ve denetlenmesi biçiminde tanımlanmaktadır.

Yapım yönetimi kavramı; inşaat projelerini geliştirme, planlama, uygulama, denetleme ve değerlendirme fonksiyonlarının tümünü içeren bir şemsiye kavramdır.

Yapım yönetimi, belli bir hedefi gerçekleştirmek için, insanların, kaynakların ve zamanın birbiriyle uyumlu ve verimli kullanılması ile ilgili bir bilimdir (Albayrak, 2005).

2.3.1 Tarihi Binaların Korunmasında Yapım Yönetimi Sürecinin Adaptasyonu

Standart yapım yönetimi süreci kısaca açıklanacak olursa;

Proje Geliştirme Süreci: Projenin belirlenmesi, finans kaynaklarının saptanması ve projenin tanımlanmasını, gerekli fizibilite çalışmalarının tamamlanmasını, projenin gerçekleşmesine ilişkin kararın verilmesini, proje grubunun oluşturulmasını ve tanımlarının yapılmasını içerir.

- İhtiyacın tanımlanması
- Arazi Araştırma-Geliştirme: Arazi temini veya mevcut arazinin konumu ile bölgesel değerlendirme, işverenin ihtiyaçlarına ve isteklerine uygun arazinin araştırılması
- Fizibilite Çalışmaları: Fizibilite raporunun sunulması, arazi seçiminde maliyete ve çevre şartlarına uyum ve doğru karar, yatırımın yerinin ve çevre şartlarının değerlendirilmesi, ihtiyaç programının çıkartılması, kapasite bilgileri ve fizibilite çalışmaları
- Planlama: Planlama ve Programlama hizmetleri
- Finans Mühendisliği: Tahmini bütçe çıkartılması
- İmar Durumu ve Yasal Çerçeve
- Jeolojik ve Jeoteknik Zemin Etütlerinin yaptırılması proje geliştirme sürecinin temel aşamalarını oluşturmaktadır.

Proje Planlama Süreci: Projeyi oluşturan faaliyetlerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, proje faaliyetlerine ilişkin süre, kaynak ve maliyet analizlerinin yapılması, bu aşamada gerçekleştirilir. En önemli aşama, planlama aşamasıdır. Çünkü projede yer alacak

her bir faaliyetin süresinin, bu faaliyetin gerçekleştirilmesi için gerekli kaynakların tahmin edilmesi, faaliyetler arasında ne tür ilişkilerin olduğunun ve bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinden sorumlu kişi ve birimlerin belirlenmesi gerekmektedir. İş dağılım yapısının oluşturulması (Work Breakdown Structure), proje programının geliştirilmesi planlama süreci içinde yer almaktadır. Böylelikle proje planının bir modeli ortaya çıkartılarak uygulamaya hazır hale getirilir.

Projenin organizasyon yapısı içerisinde yönetilebilir işlemlere ayrılan iş dağılımının yapısını yürütecek çalışanların tanımlanması, seçilmesi ve yerleştirilmesi de planlama süreci içerisinde gerçekleştirilmektedir. (Albayrak, 2005)

- Proje Takımının Oluşturulması (Firma İçinden, Ortaklardan, Yüklenicilerden, Danışmanlardan Oluşan)
- Proje Fizibilite Çalışması
- Proje Master Planının oluşturulması (Hedefler, Zaman, Bütçe, Malzeme, İnsan Gücü, Yönetim)
- Proje Tasarım (Mimari, Statik, Mekanik, Peyzaj, Altyapı, Anahtar Teslimi Çözümler) proje planlama sürecinin temel aşamaları olarak sıralanabilir.

Proje Uygulama Süreci: Bu aşamada projenin, planlandığı gibi uygulanmasına başlanır. Proje faaliyetleri öngörülen süre ve kaynaklar dahilinde ve sorumlu kişi ya da birimlerce gerçekleştirilir.

Başlangıç aşamasında; proje mobilizasyonu, kalite yönetimi, iş güvenliği ve çevre güvenliği yönetimi konuları üstünde çalışılarak; ortaya çıkabilecek problemler için önceden önlemler alınır. Projenin uygulama kısmında ise; projede kullanılacak olan yeni inşaat teknolojileri, yapım modeli ve yapım şartnameleri hazırlanır.

Üretim planlama, malzeme ve hizmet satın alma, yapı kullanımını sağlama, teslim etme, güncel hedeflere bağlı olarak uygulamanın takibi, kriz yönetimi, risk yönetimi, değer mühendisliği uygulamaları, zaman, para, malzeme, iş gücü kazanmak için kullanılan yaratıcı yaklaşımlar proje uygulama süreci dahilinde gerçekleştirilen temel aşamalardır.

Proje uygulama süreci, projenin başarılı bir biçimde yapılması için, gerekli bilginin sağlanması, yerleştirilmesi, teşvik edilmesi, ödeme yapılması ve iletişimin sürekli sağlanması eylemi olarak özetlenebilir (Albayrak, 2005).

Proje Denetleme Süreci: Kontrol ölçütlerinin belirlenmesi, yapıların izlenmesi, sapmaların belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınması işlemidir (Albayrak, 2005).

Projenin ilerleyişine ilişkin gösterge ve verilerin toplanması, bunların yapılan planlarla karşılaştırılması, sapmalar halinde bu sapmaların nedenleri ve düzeltici önlemlere ilişkin gerekli kararların verilmesi ve önlemlerin alınması işlemlerini içerir.

Proje Değerlendirme Süreci: Projenin sona erdirilmesinden sonra proje, yapısına göre ya teslim edilir, ya da üretime geçilir ve/veya proje performansının nihai değerlendirilmesi yapılır. Projenin izleme-kontrol aşamasında elde edilen veriler, planlanan değerlerle gerçekleşen değerlerin karşılaştırılması için kullanılır. Sapmalar olduysa, hangi aktivitede, hangi birimin ya da kişinin sorumluluğunda ortaya çıktığı belirlenir ve proje ekibi ya da daha üst düzey yöneticiler tarafından oluşturulmuş olan kriterlere göre projenin başarı değerlendirilmesi yapıldığı sürecidir.

Yeni yapılacak bir binaya ait standart yapım yönetimi süreci yukarda açıklanmıştır. Oysaki tarihi binaların korunmasında yapım yönetimi sürecinde birtakım adaptasyonlar yaşanmaktadır.

Örneğin; proje planlama safhasında yeni bir bina yapımı söz konusu olduğu için, bu binaya ait yeni tasarım projeleri bu safhada önem arz ederken, tarihi binaların restorasyonunda yapılmış mevcut bir bina zaten söz konusudur. Tarihi binaya dair koruma çalışmalarının gerçekleştirileceği yapım yönetimi süreci kapsamında bu safhada özellikle restorasyon ve restitüsyon projeleri önem kazanmaktadır.

Denetleme safhasında yeni yapılmış bir bina için yapı denetim safhasında teknik ve bilimsel verilere uygunluk (örneğin beton, çelik vb. malzeme kalitesi) denetlenirken, tarihi binaların restorasyonuna ait bir denetleme safhasında koruma kurulları devreye girmekte ve yapılan uygulamaların restorasyon projesi ile olan uygunluğu denetlenmektedir.

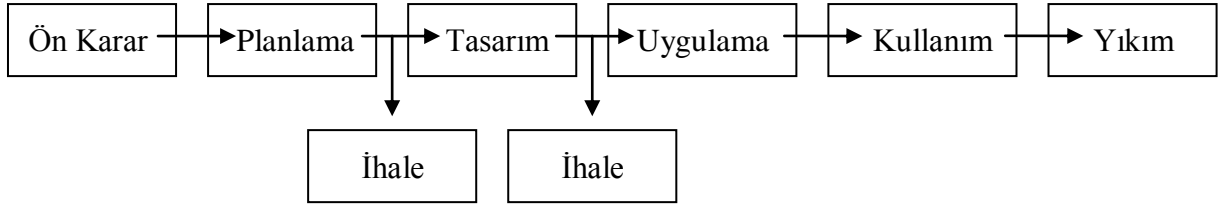
Yeni bir binanın yapım yönetimi süreci ile tarihi bir binanın korunmasına dair yapım yönetim süreci arasındaki farklar Çizelge 2.1’de belirtilmiştir.

Çizelge 2.1 Tarihi binaların korunmasında yapım yönetimi sürecinin adaptasyonu

	Yeni Bir Binanın Yapım Yönetimi Süreci	Tarihi Bir Binanın Korunmasına Dair Yapım Yönetim Süreci
Proje Geliştirme Safhası	Arazi Araştırma-Geliştirme Fizibilite Çalışmaları (Yapma yada satın alma kararı) Planlama Finans Mühendisliği İmar Durumu ve Yasal Çerçeve Jeolojik ve Jeoteknik Zemin Etütleri	Yeni bir binanın proje geliştirme safhasından farklı olarak, bu safhada yapı stoku zaten mevcuttur. Dolayısıyla yapım faaliyetine dair herhangi bir yatırım kararı alınmaz. Koruma ihtiyacının ortaya çıkması ile koruma talebi kararı alınır. Fizibilite Çalışmaları (Koruma yapıp yapılmaması kararına yönelik olarak) Binanın Tescil Süreci (Tescil kararı, tescil sınıfının belirlenmesi, bina kullanım amacının belirlenmesi)
Proje Planlama Safhası	Proje Faaliyetleri ve Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi Süre, Kaynak ve Maliyet Analizleri Projede Yer Alan Aktörlerin Oluşturulması Proje Fizibilite Çalışması Master Planının Oluşturulması Proje Tasarım Süreci <i>Mimari Projeler (öntasarım, kesin tasarım, uygulama projeleri) ile diğer teknik projeler (Statik, Mekanik, Peyzaj, Altyapı, Anahtar Teslimi Çözümler)</i> Proje Tedarik Biçiminin Oluşturulması (İhale)	Proje Faaliyetleri ve Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi Süre, Kaynak ve Maliyet Analizleri Projede Yer Alan Aktörlerin Oluşturulması Proje Fizibilite Çalışması Proje Tasarım Süreci <i>(Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile tarihi analiz, malzeme analizi ve proje ait özel uzmanlık isteyen proje raporlarının oluşturulması)</i> Proje Tedarik Biçiminin Oluşturulması (İhale)
Proje Uygulama Safhası	Mobilizasyon Kalite Yönetimi İş Güvenliği ve Çevre Güvenliği Kriz Yönetimi Risk Yönetimi Değer Mühendisliği Uygulamaları Maliyet Yönetimi Yapı Denetimi (<i>Proje, malzeme denetimi</i>)	Mobilizasyon Kalite Yönetimi İş Güvenliği ve Çevre Güvenliği Kriz Yönetimi Risk Yönetimi Değer Mühendisliği Uygulamaları Maliyet Yönetimi
Proje Denetleme Safhası	<i>Uygulama süreci içinde paralel götürülmektedir.</i>	Denetimi, İl Özel İdaresi ve KUDEB yapmaktadır. Koruma Kurulu Denetimi ise <i>Uygulama safhası sonrasında binanın restorasyon projesine uygunluğunun denetimidir.</i> <i>Uygulama süreci sonrasında gerçekleştirilmektedir.</i>
Proje Değerlendirme Safhası	Değerlendirme Raporu Dersler	Değerlendirme Raporu Dersler

Yeni bir yapı için gerçekleştirilecek standart yapım üretimi, binaya ait ihtiyacın ortaya çıkmasıyla şekillenecek “Ön Karar” aşaması ile başlamaktadır. Bu süreci “Planlama”, “Tasarım”, “Uygulama”, “Kullanım” ve “Yıkım” aşamaları izlemektedir.

Yukarda tanımlanan bu süreç aynı zamanda binanın yaşam döngüsünü de oluşturmaktadır.

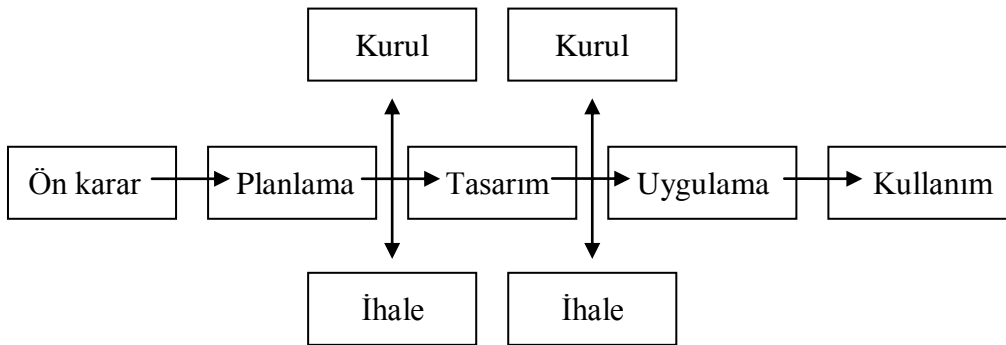

Şekil 2.1 Standart yapım üretimi süreci

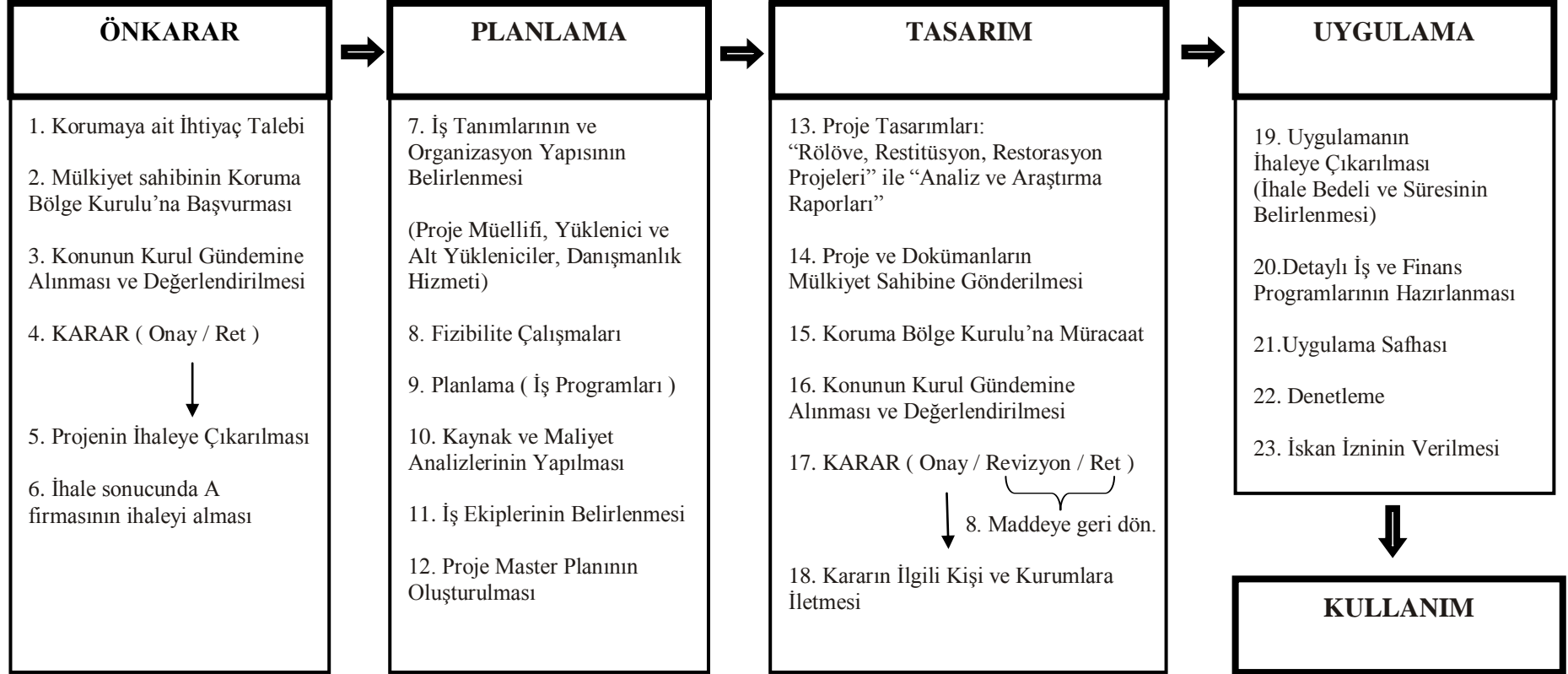
Kültür ve tabiat varlıkları olarak ele alınan binalarda ise, yapım üretimi süreci bir takım değişikliklere uğramaktadır:

Korunacak ve onarımı yapılacak bina zaten mevcut bir işlevi ile varlık göstermektedir. Koruma ve onarım çalışmaları kapsamında gerçekleştirilecek restorasyon projelerinde kültür varlığına yeni bir işlev getirilmesi söz konusu olabilir ancak istenen durum yapının mevcut işlevi ile ele alınmasıdır.

Bir diğer önemli değişiklik (istenen durum) ise Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Onarımında yıkım sürecinin oluşmamasıdır. Günümüzde modern korumacılık kavramları dahilinde binanın sürdürülebilirliğinin sağlanması çok önemlidir.

Şekil 2.2 Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarımında yapım üretim süreci

Şekil 2.3 Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Onarım Faaliyetlerinde Yapım Üretim Süreci

Türkiye’de kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarım faaliyetlerinde yapım üretim süreci Şekil 2.3’de daha detaylı bir şekilde verilmiştir. Bu şekil üzerinden ülkemizdeki kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarım faaliyetlerinde yapım üretim sürecinin nasıl işlediği, faaliyetlerin sırası, aşama aşama devreye giren kuruluşların neler olduğu irdelenecek olursa;

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve onarım faaliyetlerine ait ilk aşama korumaya ait “İhtiyaç Talebi”nin ortaya çıkması ile başlamaktadır. Korumaya dair böyle bir talebin doğması halinde, ihtiyaç talebi doğrultusunda korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının mülkiyetini elinde bulunduran mülkiyet sahibi (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Özel Kişi), ilgili bir dilekçe ve gerekli diğer belgeler (Kurul tarafından istenecek belgelere ek olarak binanın sanat tarihi, statik durumu vb. ilgili koruma isteğinin nedenlerini ortaya koyacak bilimsel araştırmalar ve akademik raporlar) eşliğinde Koruma Bölge Kurulu’na başvurur.

Başvuru aşamasını konunun kurul gündemine alınması ve değerlendirilmesi aşaması izlemektedir. Bu aşamada öncelikle koruma talebi doğrultusunda korunması istenen taşınmaz kültür varlığının incelenmesi ve gerekli rapor ve belgelerin oluşturulması için bir raportör görevlendirir. Kurul tarafından görevlendirilen raportör koruması istenen kültür varlığının yerinde inceler ve oluşturduğu belge ve raporları kurula sunar. Kurul toplantısında raportörün sunduğu rapor, belgeler ve incelemeler ışığında konu kurul üyeleri tarafından tartışılır. Kurul değerlendirmesi sonucunda ise koruma faaliyetinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesi adına onay veya ret kararı çıkar. Bu süreç taşınmaz kültür varlığının tescil edilme süreci olarak da değerlendirilebileceği gibi, tescilli binalarda bakım veya onarım işlemi için ilgili izin süreci olarak da tanımlanabilir.

Kuruldan onay kararının çıkması halinde bakım veya onarım faaliyetinin nasıl ve ne şekilde ele alınacağını gösteren projelerin oluşturmasına yönelik projelendirme işi ihaleye çıkarılır.

İhale sonucunda ihaleyi alan firma (A firması), ihale ile belirlenen zaman ve maliyetle içinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri, zemin etütleri, zemin güçlendirme projeleri ile ilgili diğer projelerinin hazırlanması konusunda sorumludur.

Projelendirme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi için belirtilen işlerin veya işin yapılması için ilgili yüklenici firma (B firması) ile sözleşme imzalayarak projelendirme ve uygulamaya dair işlerin yürütülmesi görevini bu firmaya devredebilir.

Proje müellifi olarak bu firma, ilgili kurum ve kuruluşlardan onayların alınması, projelendirme ve projelerinin uygulanmasından sorumludur.

Bu süreç dahilinde, B firması yükümlülüğü gereği yapması gereken iş tanımları dahilinde bazı iş kalemlerini altyüklenicilere ihale edebilir yada ilgili kurum veya kuruluşlardan danışmanlık (üniversite vb.) hizmeti sağlayabilir.

Planlama safhasında -henüz hazırlanmakta olan projelerin kuruldan onayı alınmamış olsa bile- gerçekleştirilmesi düşünülen bakım veya onarım projesi genelinde uygulamaya yönelik olarak kabaca kaynak ve maliyet analizleri, iş programları ve iş ekipleri oluşturulmalıdır. Tabi bu noktada koruma kurulunun, hazırlanan restorasyon projesine dair revizyonlar veya ek projelendirmeler isteyebileceği konusu göz ardı edilmeden; planlama safhasında gerçekleştirilecek planlama faaliyetlerinin Proje Master Planı şeklinde daha genel düzeyde olarak ele alınması gerekir. Çünkü bahsedildiği üzere, kurula gönderilecek olan restorasyon projesi henüz onaylanmamış olduğundan kesin olarak hangi iş kalemlerinin yapılacağı henüz kesinlik kazanmış değildir.

Tasarım safhası aşamasında önemli olan nokta; proje müellifi tarafından sadece rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerinin değil aynı zamanda tarihi yapının belgelenmesine yönelik çalışmalar olan tarih araştırmaları (yapının bugüne kadar geçirdiği süreçteki gelişmelerin incelenmesi, her döneme ait izlerin mimari tasarım ilkelerinin araştırılması, eserin bulunduğu yer ve yapıldığı devrin politik, sosyal ve ekonomik karakterinin ortaya konulması, eserin bünyesini etkileyen olayların kronolojik etüdü), fotoğraflarla belgeleme, teknik açıdan yapılacak araştırmaları (yapının strüktürel şeması, taşıyıcı sistemle örtü sistemi arasındaki bağlantı, bu strüktürü meydana getiren malzemelerin korunmuşluk durumunun araştırılması, onarım gerektiren bölümlerinin saptanması, işçilik karakterinin ortaya konulması vb.), malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçlarının gerçekleştirilmesi gibi araştırma ve analiz çalışmaları da hazırlanmalıdır.

Daha sonra ise proje müellifi tarafından, hazırlanan rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile analiz ve araştırma çalışmaları mülkiyet sahibine gönderilir.

Bu belge ve dokümanlar ise mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür varlığına bakım veya onarım yapılması talebinde bulunan mülkiyet sahibi tarafından değerlendirilmesi amacıyla koruma kurula gönderilmektedir.

Konunun kurul gündemine alınması ve değerlendirilmesi aşaması ise şu şekilde gelişmektedir;

Öncelikle Kurul tarafından görevlendirilen raportör, rölövenin doğru yapılıp yapılamadığı, gereken belgelerin (tapu, vb.) tam olup olmadığını inceler. Bu incelemeler neticesinde bütün belgeler raportör tarafından koruma kuruluna sunulur.

Taşınmaz kültür varlığına uygulanması düşünülen restorasyon projesinin kurul üyeleri tarafından görüşülmesi ve değerlendirilmesi aşamasında; toplantıda sunulan projeler ve dokümanlar üyelerce tartışılır. Toplantı sonunda ise koruma kurulu tarafından yapının koruma grubu, gerekli görülen koruma yaklaşımları ve önlemleri belirlenerek, gerekli görülen yerlerde projenin bazı kısımlarında revizeler yapılması ya da ek projelendirmeler istenebilir.

Kurul tarafından uygulamaya yönelik kararların verilme aşamasında eğer restorasyon projesinde bir takım revizyonlar yapılması ya da ek projelendirilme talepleri mevcutsa proje müellifi tarafından tekrar tasarım aşamasında açıklanan süreç yeniden gerçekleştirilerek revize edilen projelerin yeniden kurul onayına sokulması gerekir.

Proje dair onay kararının alınmasından sonra ise koruma bölge kurulları alınan kararın ilgili kişi ve kurumlara iletilmesinden sorumludurlar.

Bu süreci ise uygulama işinin ihaleye çıkarılması aşaması izlemektedir. Bu ihale kapsamında ise ihale bedeli ve süresi belirlenmektedir.

Özel mülkiyete ait eserlerin projelendirme ve uygulama işlerinin ihalesinde, ihale süreci ve bedeli işi yüklenen firma tarafından hazırlanırken; kamu uygulamalarında ihale şartnamesinde koşulları idare belirlemektedir.

Hazırlanan sözleşme tasarımlarında ise; işe başlama ve bitiş tarihleri, süre uzatımları, müteahhidin yerine getirmekle yükümlü olduğu şartlar teknik personel sayısı ve nitelikleri, hak edişlerin hazırlanma esası, ödeme şekilleri vb. konular ayrıntılı olarak açıklanmalıdır.

Proje tedarik biçiminin oluşturulmasının (İhale sürecinin) tamamlanmasının ardından ise, onaylanan restorasyon projesi kapsamında bakım veya onarım işlerine yönelik uygulamaların gerçekleştirildiği “Uygulama Safhası” gelmektedir.

Bu uygulama faaliyetlerinin hazırlanan detaylı iş ve finans programları çerçevesinde yürütülmesi işin belirlenen süre ve maliyette tamamlanması açısından önem arz etmektedir.

Uygulamanın işlemlerini bitirilmesi ve Uygulama safhasının tamamlanmasından sonra, Koruma Kurulu tarafından yapılan işin (uygulamanın) kurul onayını almış projeye uygun bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediği denetlenir. Bu denetim sonrasında herhangi bir sorunla karşılaşılmazsa koruma kurulu tarafından binaya “iskan izni” verilir. İskan izninin alınmasıyla taşınmaz kültür varlığının kullanımı başlar.

3. TÜRKİYE'DE KORUMA

3.1 Türkiye'de Koruma Olgusu

Kültürel varlıklar, toplumsallaşmış insanın insan olma belleğinin somut görüntüsü olması açısından, insanın toplumsal devingenliğinin yaratılmasında ve yeniden üretilmesinde önemli bir unsurdur. Bu varlıklar, bir halkın yaşadığı topraklara ve bu topraklardaki uygarlıkların bıraktığı yaşam alışkanlıklarına ve yaşanan dönemin biriktirdiklerine sahip çıkabilmeyi sağlayacağından tüm ülkenin ve hatta dünya halklarının genel menfaatini içerir. “İnsanlığın ortak mirası” kapsamında değerlendirilen bu varlıkların özellikleri ve önemleri, ülkemizde de bu varlıkların korunması ve geliştirilmesi hususunda düzenlemeler yapılmasına neden olmuştur. Bu amaçla, anayasal bir koruma sağlanmış; bu konuda pek çok düzenleme yapılmış, konu ile ilgili kurumlar oluşturulmuş, koruma giderek daha çok sayıda kurum, kuruluş ve kişiyi ilgilendiren bir durum haline gelmiştir.

Ülkemizde son yıllarda koruma sürecinin paydaşlarından olan merkezi ve yerel yönetimlere ait kurumlar kadar halkında koruma konusunda azda olsa bilinçlenmeye başladığı ifade edilebilir.

Tarihi yapıların korunması ve onarımı çalışmaları, mimarlık formasyonundan farklı bir formasyon gerektirir. Restorasyon çalışmalarını diğer mimarlık alanlarından ayıran, “ürün”ün gerçekleştirilme sürecinin bilimsel olmasıdır. Oysa ülkemizde tarihi koruma için yapılması gereken bilimsel restorasyon genellikle tamir niteliğinden öteye gidememektedir (Çakır, 1995).

Geçmişten farklı olarak, bu yolda bağış ya da parasal kaynak sağlanmasında da hızlı bir artış vardır. Çoğu kez ticari ya da turistik rant beklentisi ile de olsa, böyle bir eğilimin önemli bir aşama olarak algılanması, bu hevesin kırılmaması gerekir. Ancak, bu tür bir eğilim, tarihi yapıların ‘tepeden-tırnağa’ yenilenip, ‘tepe-tepe’ kullanılması gibi çok ciddi bir tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Bir mumya duyarlılığı ile yaklaşmak gerekirken, bugün pek çok restorasyon çalışmasında, günümüze ulaşabilmiş yaşlı bir yapının kişiliği, ‘eti-kemiği’ fazlaca sorgulanmadan, ona restorasyon ya da koruma adı altında, bazen de kolunu-kanadını kırarak, kendisinin olmayan yeni giysiler ve kaldıramayacağı görevler yüklenmektedir. Ne amaçla olursa olsun, tarihi bir yapının uygarca kullanımı, onun sürekli bakımını sağlayarak aslını yaşatmaktır. Restorasyon ilkelerini göz önüne almadan yapılacak restorasyonlar, tarihi yapılarımızı kısa zamanda tanınmaz hale getirebilir (Tunçoku, 2004).

Korumanın ülkemizde binayı yıkıp tekrardan yapmak (rekonstrüksiyon) olarak algılanıyor oluşu da önemli bir sorundur. Korumada esas olan tarihi yapıların kopyalarının değil, asıllarının yaşatılmasıdır.

Kültür varlıkları, dönemlerinin kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini, malzeme özelliklerini, yapım tekniklerini ve detaylarını günümüze kadar taşımaktadır. Oysa günümüzde bu kentsel tarihi çevreler, artan nüfus, hızlı kentleşme, sosyal yapıdaki farklılaşmalar gibi nedenlerden dolayı zarar görmekte, hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu noktada, sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda sadece fiziki koruma değil, sosyo-kültürel-ekonomik yapıyı da içine alan “*bütünleşik koruma*” düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Korumada, müze gibi dondurarak koruma değil, koruma-kullanma dengesini kurarak, yeni işlevler vererek koruma önem kazanmaktadır. Bu açıdan konuya bakıldığında Türkiye’nin, koruma teorisinde imzaladığı Venedik Tüzüğü gibi anlaşmalar bakımından dünyayla eş zamanlı gitmiş görünse *uygulamada eksiklikleri* olduğunu bir kez daha gözler önüne serilmektedir [4].

3.2 Türkiye’de Koruma Tarihinin Gelişimi

Türkiye’de tarihi çevreye yönelik yapılan çalışmalar Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere ikiye ayrılabilir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında daha çok taşınır kültür ve varlıklarının korunması amaçlanmış, yani müze anlayışıyla koruma yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde hem taşınır hem de taşınmaz kültür varlıklarının korunması gündeme gelmiş, ilerleyen zaman ile birlikte fiziki koruma yanında sosyo-kültürel yapının da korunduğu bütünleşik koruma anlayışına geçiş olmuştur. XIX. yüzyılın ilk yarısında müzecilik anlayışıyla korumada ana ilke, geçmiş kültürlerin bıraktığı mirasın olduğu gibi saklanması ve gelecek kuşaklara bozulmadan aktarılmasını sağlamıştır. Bu amaçla, öncelikle eski eserlerin ya da tarihi mirasın tespit ve tescili yapılmış; daha sonra sergilenmek üzere müzelere taşınmıştır (Çelik ve Yazgan, 2007).

Türkiye’de koruma anlayışının başlangıcı olarak, taşınabilir eserlerle sınırlandırılmış bir koruma da olsa Müze-i Hümayun’un kuruluşunu gösterebiliriz [7].

Osmanlı İmparatorluğu’nda müze kurmakla başlayan ilk koruma hareketinden yaklaşık 20 yıl sonra koruma mevzuatı 1869 yılında “I. Asar-ı Atika Nizamnamesi” olarak hazırlanmıştır. Dolayısı ile, eski eserler mevzuatı taşınmaz eski eserlerden çok, taşınır eski eserlerin korunması amacına yöneliktir. Değişen koşullar çerçevesinde yasa aynı isimler altında 1874,

1884 ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmaya devam edilmiştir. 1906 yılında yürürlüğe konan “Asar-ı Atika Nizamnamesi” Cumhuriyet Dönemi’nde de 50 yıl kullanılmıştır. Bu nizamname gerek taşınır, gerekse taşınmaz eski eserleri tespit edecek ve tescil edecek kurumları içermemiştir. Bu nedenle 1951 yılına kadar saptama görevini Milli Eğitim Bakanlığı Uzmanları, belgeleme görevini de İstanbul Eski Eserleri Encümeni yürütmüştür (Çelik ve Yazgan, 2007).

19. yüzyılda Avrupa'da tarihe olan ilgi artarken, korumacı tavır da, ilke-yöntem belirleme ve hukuksal-örgütsel zemin oluşturma çabalarıyla disiplinler bir çizgiye oturmuştur. Arkeolojik kazıların düzenlenmesi, anıtların belgeleme yöntemlerinin belirlenmesi, restorasyonda stil birliği-ek-yenileme gibi konular İtalya, Fransa ve İngiltere'nin öncülüğünde tartışılırken; Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, Batıdaki ilke-yöntem tartışmalarına eklenmek yerine 1869'da ilki devreye sokulan Asar-ı Atika Nizamnameleri ve diğer düzenlemelerle, yeni bir yasal zemin tesis edilmeye çalışılmıştır. Madran, batılılaşma dönemi öncesinde de bir onarım sisteminin bulunduğunu, ancak günümüzdeki imar ve koruma hukukunun temelini oluşturan birçok düzenlemenin Tanzimat evresine bağlandığını vurgulamaktadır (Erder, 1975, Madran, 2002).

19. yüzyılın ilk yarısında da, koruma alanını dolaylı olarak ilgilendirecek çeşitli yasaların varlığı ya da vakıf kurumunun iyileştirilmesine yönelik düzenlemeler söz konusu olmakla birlikte; bu alanın doğrudan yasal zemini kurularak ve modern bir anlayışla ele alınması, asıl 19. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir (Kayın, 2008).

19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına uzanan aralıkta koruma alanı, örgütsel ve yasal yapılarıyla belirginleşse de, güçlü bir eylem alanına dönüşmemiş ve tarihle olan ilişkilerin nasıl kurgulanacağı konusu, sağlam bir strükture oturtulamamıştır. Koruma, Batı merkezli çoğu yenilik gibi seçkin bir kesimin sınırlarında kalmış, elitist yapısı içinde halka ulaşamamış ve büyük oranda biçimci bir yaklaşımla uygulanmıştır (Kayın, 2008).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, koruma konusunda yeni ve çağdaş ilkeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hars müdürlüğünün kurulması bunun ilk adımı olmuştur. 1930 ile 1935 arasında Osmanlılardan kalan mevzuat değiştirilmiş, eski eserlere saygılı daha planlı bir kentleşme başlamıştır [7].

Batıda bu evrede, koruma konusunda ilke-yasa-yönetmelik oluşturma çabalarının sürdürüldüğü, tarihi yapıların yanı sıra, yapı çevreleriyle doğal güzelliklerin korunması, uluslararası işbirliği gibi konuların işlendiği görülmektedir. (1931 Atina Konferansı

Bildirgesi, 1931 Carta del Restauro, 1933 Atina Anlaşması) (Erder, 1975). Türkiye'de ise koruma paradigması ve teknik ithali açısından Batı örnek alınmışsa da, gerçek bir dış eklemlenme gerçekleşmemiştir. Ulus-devletin tüm gelişme süreci gibi koruma alanı da, ülke verileri ve yönetimsel tercihlerle, nispeten içe dönük bir yaklaşımla şekillendirilmiştir. Ulus-devletin önemseydiği Türk kimliğinin inşasında tarihi eserlerin katkısının ne olabileceği ve kopmak istenilen geçmişin mirasına nasıl yaklaşılabileceği, dönemin hassas konuları arasındadır. Kimlik sorunu, ulusal mimarlık arayışlarının yanı sıra koruma alanını da etkilemiştir (Kayın, 2008).

Türkiye; 20 Mayıs 1946 tarihli 4895 sayılı kanunla Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu sözleşmesini (UNESCO Sözleşmesi) tanıyan ilk yirmi devlet arasında yer almıştır. 1950'li ve 1960'lı yıllara damgasını vuran liberalleşmenin “geniş kapsamlı planlama” anlayışını doğurması ve Türkiye’de akademik çevrelerde tartışılmaya başlanması nedeniyle, 1950 yılı, korumada yeni bir dönemin başlangıcı kabul edilmiştir. Uluslararası Müzeler Konseyi’nin (ICOM) Türkiye Milli Komitesi’nin kurulması da yine 1950’lerde olmuştur.

1920-30 yılları arası koruma konusunda bir geçiş ve hazırlık dönemi olarak geçerken, 1931-1940 yıllarında yasal ve örgütsel düzeyde en çok etkinliğin gerçekleştiği yıllar olmuştur. 1940-1950 yıllarının ise, kurumsallaşma açısından daha oturmuş bir görünüm verdiği görülmektedir. Bu yıllarda koruma, konuyu benimsemiş ve inanmış bir kamuoyuna dayanmayan bir “üst yapı kurumu” olduğu dikkat çekmektedir. Koruma olgusu, Osmanlı modernleşme sürecinde olduğu gibi genelde seçkin çevrelerin sınırlarında kalarak topluma yeterince mal olamamış ve örnek alınan Batı dünyasıyla derinlikli ilişkiler kurulamamıştır (Kayın, 2008). Kültür varlıklarının, çeşitli yasalarla, değişik kurum ve kuruluşların yönetimine bırakılması da çoğunlukla olumsuz sonuçlar vermiştir. Zaten kısıtlı olan parasal kaynaklarla, nicelik ve nitelik olarak yetersiz düzeyde olan uzman personelin birleştirilip güç kazanılması yeğlenmemiş, mevcut kaynaklar dağıtılarak zayıflatılmış, bu nedenle etkinlikleri kısıtlanmıştır. Kültürel varlıkların korunması program ve eylemleri, çoğunlukla müzecilikle koşut olarak ele alınmıştır.

Özellikle 1950’lerden sonra hızlı kentleşme sonucu yıkıma uğrayan eski eserleri koruma çabaları gündeme gelmiş, imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunlarını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. Yüksek Kurulun kuruluş amacı, yurt içindeki kültür varlıklarının

korunması, bakımında uyulacak ilkeleri, bunlarla ilgili programları saptamak, uygulanmasını izlemek, denetlemek, anıtlarla ilgili her türlü konu ve anlaşmazlıklar üzerinde bilimsel görüş bildirmektedir. Bu kurula verilen geniş yetkilere karşın kararlarını uygulayacak ve denetleyecek bir yardımcı örgütün olmaması, yetersiz ve eskimiş bir eski eser mevzuatı ile çalışma zorunluluğu etkili bir politika geliştirilmemesine sebep olmuştur. Bütün bunlara karşın sorumsuz imar çabalarına karşın koyan ve taşınmaz eski eserleri belgelemekle görevlendirilen tek kurum olarak Türkiye’de koruma tarihinin en önemli kuruluşu olmuştur (Kejanlı vd., 2007).

Yine de bu dönemde kentlerde, özellikle 1960'lardan sonra belirginleşecek tahribatların alt yapısı hazırlanmış ve bazı ciddi yıkımlar gerçekleştirilmiştir. İstanbul’u imar etmek ve tarihi anıtları ortaya çıkarmak adına, bir iktidar projesi olarak 1956’da başlatılan ve yönetim sonlandıktan sonra durdurulabilen cadde açma çalışmalarının kent dokusu üzerinde yarattığı tahribat, bu konudaki en güçlü örneklerden biridir. Koruma alanının siyaset odaklarıyla ilişkisini, uzun sürecek bir karşı duruş tavrına yönlendirmesinin temelinde, bu dönemin gelişmeleri yatmaktadır.

1950-60 aralığında koruma alanı, yeni bir yasal zemin, çeşitli kurumsal destekler ve bilim adamı-aydın ilgisinin varlığı ile yol bulmaya çalışırken, popülist kentleşme yaklaşımlarının baskılarıyla karşılaşmış ve paradigmanın topluma kavratılması, siyaset ile ilişkilerin ise dikkatli götürülmesi tavrını benimsemiştir. Ancak, bu kapsamda sağlam-bütüncül bir strateji geliştirememiş, deneysel-sezgisel ve eylemlerin içinde dağılmış bir çizgide hareket edilmiş, dönüşen siyasi-ekonomik ortamın rant temelli büyümeyi dayatan yapısı içinde, koruma alanı mücadele ortamının içine çekilmiştir (Kayın, 2008).

1960’lı yıllar dünya da koruma anlayışının önemli değişimlere uğradığı yıllara denk düşerken, Türkiye’de ise 1960’lı yıllar ülke yönetiminde de yeni bir dönemin başladığı yıllardır ve bu dönemin koruma konusunda en önemli olayı 1961 Anayasa’sıdır. Anayasanın 50. Maddesine göre Devlet, tarih ve kültür değeri olan eser ve anıtları korumakla yükümlüdür [7].

Türkiye’de 1967 yılında GEEAYK tarafından Venedik Tüzüğü benimsenmiş olmasına rağmen, ilkelerini hemen ve tam olarak uygulamaya koymak mümkün olamamıştır. Tarihi Kentlerdeki kültür varlıkları tek tek tescil edilerek koruma altına alınırken, mevcut yasayla tarihi bir mahalleyi ya da sokağı korumak mümkün olamamıştır. Yasal düzenlemedeki bu önemli eksiklik ülkemizde kırsal ve kentsel sit niteliğindeki tarihi çevrelerin korunması çok geciktirmiştir [7].

1973 yılında kabul edilen ve Cumhuriyet döneminin ilk koruma mevzuatı olma özelliğini taşıyan 1710 sayılı “Eski Eserler” yasası ile tarihi eserlerin korunmasına ciddi ilk adım atılmıştır. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihi sit, arkeolojik sit, tabii sit kavramlarının ilk defa ayrıntılı tanımları ve kapsamaları belirtilmiştir. Bu yasanın 15. maddesiyle tarihi yapıt sahiplerine parasal ve teknik destek sağlanabileceğine söz verilmesine karşın, bunu destekleyecek kaynak işlerliğe kavuşturulamamıştır (Kejanlı vd., 2007).

Ayrıca, Türkiye Uluslar arası Anıtlar ve Sitler Konseyine (ICOMOS) katılmış ve 1974 yılında ICOMOS Türkiye ulusal komitesi kurulmuştur. Bunun yanı sıra Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri TBMM kararları ile yasallaştırılmıştır. Kültür varlıklarının korunması ve onarılması ile ilgili en çağdaş ilkeler bu sayede kabul edilmiş ve kanunlarla hükme bağlanmıştır. Bu konular günümüzde de taşınabilir ve taşınmaz kültür varlıkları için geçerliliğini korumaktadır [7].

1980’li yıllara gelindiğinde ise, Türkiye Uluslar arası alanda iki belge ile Kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi konusunda taraf olmuştur. Taraf olduğumuz temel belgelerden ilki, 1982 yılında, 2658 sayılı yasayla kabul edilmiş bulunan “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”dir. UNESCO’nun, 1972 yılında Paris’te toplanan 17. Genel Kurulunda kabul edilen bu sözleşme, kültürel ve doğal mirasın sadece o ülke insanların değil, tüm dünyanın ortak malı olduğu kavramını getirmiş ve üye ülkeleri, “Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemeye” çağırmıştır. Sözleşmenin getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesi de, her ülkenin saptanmış ölçütlere göre “evrensel” olarak nitelendirdiği yapı ve alanlarından oluşan bir liste yapması ve “Dünya Miras Listesi”nde yer almak üzere UNESCO’ya başvurmasıdır. Halen 500’den fazla kültürel ve doğal nitelikte yapı ve sit içeren bu listede, Türkiye’den, İstanbul, Kapadokya, Nemrut Dağı anıtları, Divriği Ulu Camisi, Safranbolu, Boğazköy, Xanthos-Letoon Örenyeri, Troia ve Pamukkale (Hierapolis) yer almaktadır [8].

Taraf olduğumuz ikinci sözleşme ise, 1989 yılında onaylanan “Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi”dir. 1985 yılında, Granada’da Avrupa Konseyine üye ülkeler tarafından kabul edilen bu sözleşmeye göre, ülkeler, mimari mirasın korunması için yasal önlemler almayı ve bu önlemler çerçevesinde her ülkeye ve bölgeye özgü yöntemlerle, anıtları, bina guruplarını ve sitleri korumayı üstlenmiş bulunmaktadır [8].

İstanbul'da Tarlabası Bulvarı'nın açılması için 1986'da gerçekleştirilen büyük yıkımdan, İzmir'deki Kordon yolu tahribatına, Boğaziçi'ndeki yapılaşma taleplerinden, yoğun kıyı yağmasına uzanan tartışmalı uygulamalar, karşı tepkileriyle birlikte bu dönemde yaşanmıştır (Kayın, 2007).

1980'li yıllarda Türkiye'de bir taraftan siyasi müdahalelerle önemli tahribatların yolu açılırken, bir taraftan da paradoksal biçimde, uluslararası koruma anlaşmalarına dahil olunması söz konusudur.

1710 sayılı yasa, 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı KTVK Kanunu'nun uygulamaya konulmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Bu yasayla elde edilen kazanımlar irdelendiğinde, kendisinden beklenen ve Türkiye'nin çağdaş koruma dünyasında yerini almasını sağlayacak düzeyde olmadığı söylenebilir. Buna karşın, çevre ölçeğindeki korumanın bir planlama sorunu olduğunu vurgulaması ve ilk kez "Koruma İmar Planı" tanımını getirmesi, 1951 yılından itibaren süregelen tek ve merkezi bir denetim örgütü yerine, koruma olgusunu yerel ölçeğe taşıyan ikili bir denetim mekanizması oluşturması bakımından önemli kazanımlar sağlamıştır.

1980-2000 aralığında koruma alanı, aşınan siyaset, kentleşme politikaları ve küreselleşme dalgası içinde mücadeleye odaklanırken, uluslararası gelişmelere eklemlenme çabasını yoğunlaştırmış ve koruma alanına ilgi artmıştır. Ancak bu sefer de korumanın popülerleşmesi sorunu ortaya çıkmış; bu alan başlangıçtan beri toplum ve siyaset alanları ile iyi ilişkilenemeyen yapısı içerisinde, yıkımları ve koruma adı altında gerçekleşen tahribatları denetlemekte zorlanmıştır (Kayın, 2008).

2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile uluslararası normlara uygun bir kanun oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kanunda yer alan "Katılımcı Alan Yönetimi Modeli", yeni kaynaklar oluşturulmasına, örgütlenme modelleri üretilmesine, planlama etapları ile uygulamada görev alacakların sorumlulukların belirlenmesine ve kullanıcı katılımını sağlayarak sürdürülebilir yönetim modeli oluşturulmasına imkan sağlamıştır [7].

Bu açıdan bugüne kadar çıkarılan koruma yasalarından ayrılmakta ve uluslar arası normlara uygun bir korumayı sağlayıcı nitelikte görülmektedir.

Yasa koruma uygulamalarında aynı zamanda; Belediyelerin, valiliklerin ve ilgili kurumların yanı sıra, söz konusu alanla ilgili meslek odalarını, sivil toplum kuruluşlarını ve plandan etkilenen vatandaşların katılımını da sağlamaktadır. Özellikle bünyesinde koruma birimi

kurarak tescilli yapılara bakım izni yetkisi ile belediyelerin korumadan sorumlu olmasının sağlanması daha önceki uygulamalardan çıkan karmaşayı en aza indirecek nitelikte olmuştur. Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması sağlanması açısından bu yasa önemlidir [9].

2000 sonrası ise, koruma alanının derin ikilemlerle karşılaştığı bir süreç olarak gelişmiş, bir taraftan koruma düşüncesi-eylemi her zaman istenildiği üzere yaygınlaşırken, diğer taraftan tarih-doğa alanındaki tüketici ve popülist talepler ortamı zorlamış; tüm bunlara koruma paradigmasının 21. yüzyılın değişen ihtiyaçları karşısında yeterince güncellenememiş olması sorunu da eklenmiştir. Koruma alanı günümüzde, katılım-uzlaşma durumu ile karşı duruş-savunma durumu arasında bir konum belirlemeye çalışırken, bir taraftan da kendi iç sorgusunu geliştirerek, çağa uyum sağlamaya çalışmaktadır (Kayın, 2008).

1950 yılından günümüze değin geçen süreç değerlendirildiğinde; koruma olgusunun 1950 öncesi gibi olmasa bile yine de bir üst yapı kurumudur. Geniş halk kitlelerine yeterince indirilememiş ve benimsetilememiştir. Çünkü bu kitleler, korumanın tanımındaki “kamu yararına kısıtlılık” sözcüğüne itibar etmemekte, “kişisel yarar için kullanım özgürlüğü” nü yeğlemektedirler. Koruma bir kalkınma faktörü haline gelememiştir. Çünkü kalkınmanın gerektirdiği “uzun erimli” önlem belirlemek, yeterli ölçüde düşünsel, parasal ve insan kaynağına yönelik alt yapıyı oluşturmak ve bundan sonra eyleme geçmek bir devlet politikası haline gelememiştir. Kültürel değerlerin korunmamasını ve hatta tahrip edilmesini uluorta söyleyen kimse yoktur. Ancak, çoğunluk, korumanın kendi mülkiyetinden sonra başlaması gerektiğinde hemfikirdir.

Günümüzde, korumanın bir planlama sorunu olduğu giderek anlaşılmıştır. Ancak bu sadece fiziksel boyutlu değil, sosyal ve kültürel boyutları da olan bir planlama olmak durumundadır. Diğer boyutların yeterince tanımlandığı ve uygulamada gerekli yeri aldığı söylenemez. Korumayla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kuruluşlar arasında gerekli eşgüdüm ve işbirliği yoktur. Bu husus, kimi hizmetlerin birkaç kez yapılması sonucunu doğurmaktadır [8].

Koruma sektöründeki yatırımlar daha çok kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir. Özel sektör, bu konuya, karlı olması ve yatırımın ivedilikle geriye dönmesi koşuluyla girmektedir. İtici gücün turizm ve eğlence olduğu bu tür girişimler, doğal olarak, konut olarak kullanıla gelen geleneksel yapı stokunun korunması ve değerlendirilmesinde etkili bir çözüm oluşturamamaktadır [8].

1970'li yıllardan günümüze, kamu kurum ve kuruluşlarının bütçe olanakları göreceli olarak artmışsa da bu artış, gerek kamusal yatırımların yeterli düzeye çıkarılmasında, gerekse kültür varlığı sahiplerine verilecek parasal desteğin sağlanmasında etkin bir girdi olamamıştır [8].

Türkiye'de koruma olgusu ile ilgili olarak kronolojik gelişmeler incelendiğinde cumhuriyetin ilanından bugüne kadar kültür ve tabiat varlıklarını korumak amacıyla birçok yasa ve yönetmelik çıkarılmış ve yürürlüğe konmuştur. Bütün bu çabaların amacı, söz konusu varlıkların korunması, bakımı, durumlarının sürekli denetim altında tutulması ve tehlikelerden korunmasıdır. Ayrıca yasa ve yönetmeliklerde, tespit ve tescil işlemlerinin nasıl yapılacağı, hak ve sorumluluklar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının onarımına katkı fonu, kültür ve tabiat varlıklarını koruma yüksek kurulu ve koruma kurullarının kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli, yasalara uyulmadığı durumlarda uygulanacak cezalar yer almaktadır (Tapan, 2007).

Bütün bunlara karşın yasalarda restorasyon gibi bakım ve onarım çalışmaları için, proje yönetimi açısından irdelendiğinde bağlayıcı hükümler getirilmediği görülmektedir.

Genel bir değerlendirmede, Türkiye koruma tarihinde gözlenebilen açmazları, şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Paradigma, örgütlenme, mevzuat ve uygulamaya yönelik modellerin Batıdan ithal sürecinde toplumsal, politik vb. odaklı içselleştirmelerin yeterince sağlanamaması
- Koruma alanının tarihinin büyük bölümünde çalışmalarını, toplumla buluşamayan ya da anlaşılamayan elitist bir yapıda sürdürmesi
- Korumanın mücadele temelli bir eylem kültürü içinde ve teknik-biçim temelli yaklaşımlarla yaygınlaşmasına bağlı olarak, paradigmanın özüne yönelik ve ortamı dönüşüm ihtiyaçlarına uyumlaşabilecek çalışmaların geri planda kalması
- Korumanın özellikle siyaset ve sermaye alanında kültürel boyutunun ihmal edilerek, turizm vb. işlevler aracılığıyla gelir getirebilecek bir eylem olma özelliğine odaklanması; popüler kültüre ve tüketim talebine giderek daha fazla teslim olunması
- Yerel ve küresel dinamikler arasındaki ilişki dengesinin iyi kurgulanamaması (Kayın, 2008).

3.3 Taşınmaz Kültür Varlıkları ile İlgili Yönetimsel Yapı

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması ile ilgili yönetimsel yapıyı oluşturan, “Merkezi Yönetim” içinde yer alan kuruluşlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü) ile “Yerel Yönetim” içinde yer alan kuruluşların (İl Özel İdareleri, Belediyeler, KUDEB, Proje Büroları ile Eğitim Birimleri) tanımları, görevleri ve üye yapılarına ait bilgiler paylaşılacaktır.

3.3.1 Merkezi Yönetim İçinde Yer Alan Kuruluşlar

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması ile ilgili merkezi yönetim içinde yer alan kuruluşlar; “*Kültür ve Turizm Bakanlığı*”, “*Vakıflar Genel Müdürlüğü*” ile “*Valilikler*”dir.

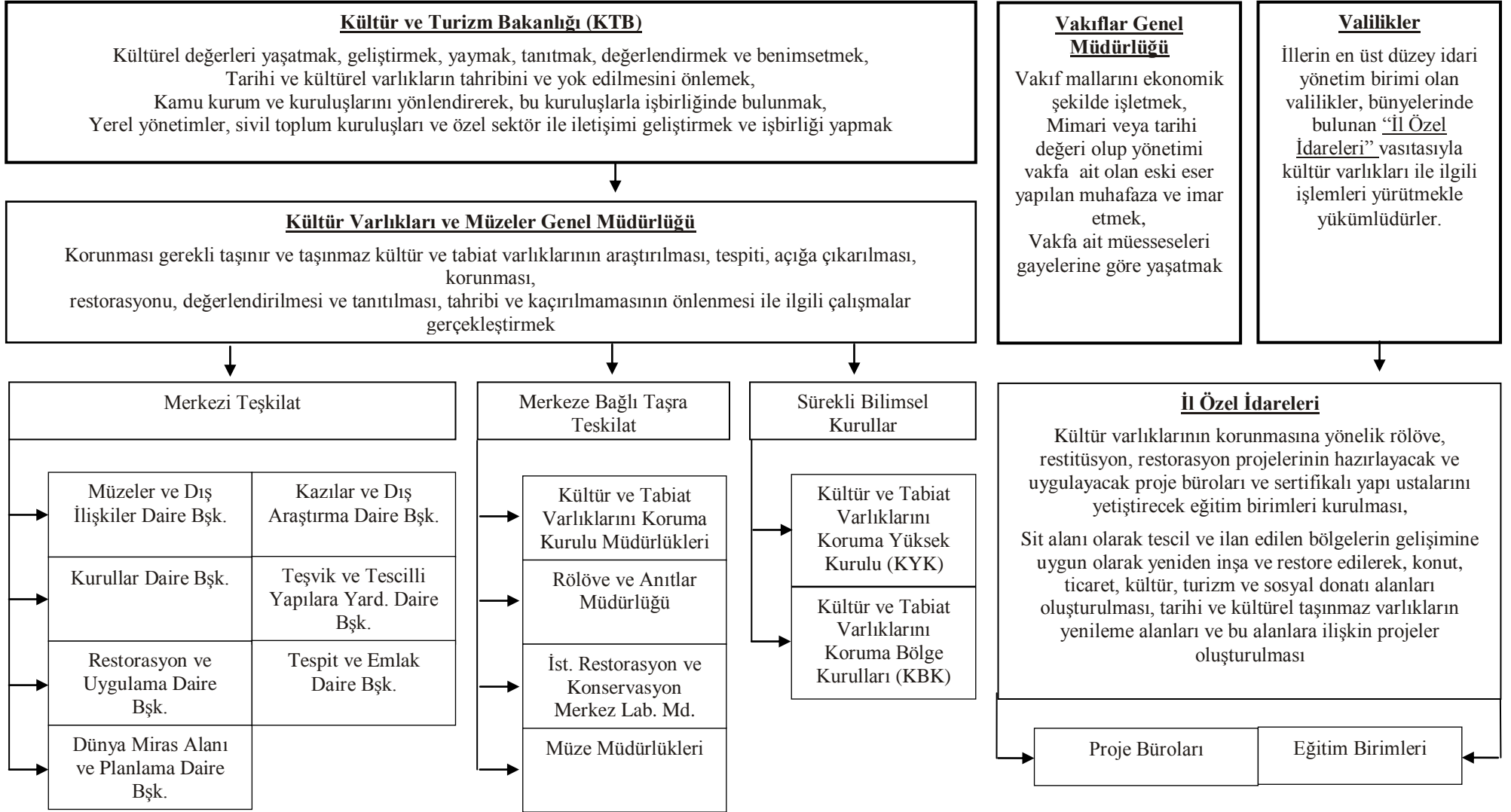
Tez kapsamında tanımları ve görevleri açıklanacak olan “Taşınmaz Kültür Varlıkları İle İlgili Merkezi Yönetimsel Yapı” Şekil 3.1 de özetlenmiştir.

Bu şekil üstünden taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili ülkemizdeki merkezi yönetimsel yapı içerisinde bulunan kuruluşların görev, yetki ve çalışma şekilleri detaylı olarak ele alınırsa;

Kültür ve Turizm Bakanlığı; 4848 sayılı kanun ile kültürel değerleri yaşatmak, geliştirmek, yaymak, tanıtmak, değerlendirmek ve benimsetmek, tarihi ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesini önlemek amacıyla çalışmalar yapan bir kurumdur. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın görevlerinden biri de, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın bünyesinde bulunan “***Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü***”, 4848 sayılı Kanun uyarınca Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü’nün birleşmesi ile oluşmuştur. Genel müdürlük ülkemizdeki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının araştırılması, tespiti, açığa çıkarılması, korunması, restorasyonu, değerlendirilmesi ve tanıtılması, tahribi ve kaçırılmamasının önlenmesi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirmektedir.

MERKEZİ YÖNETİMLER

Şekil 3.1 Taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili merkezi yönetimsel yapısı

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün temel görevleri arasında:

- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarına verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla araştırma, inceleme, tespit, değerlendirme ve planlamaya yönelik hizmetleri yapmak veya yaptırmak,
- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak,
- Gerekli görülen yerlerde kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları ile büro müdürlükleri kurulmasını Bakanlık makamına teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek bulunmaktadır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara dayalı olarak yürütülmesi için Bakanlığa bağlı, ilke kararları doğrultusunda uygulamaya yönelik kararlar alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü de söz konusu Genel Müdürlüğe bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Ayrıca Genel Müdürlüğe bağlı Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü ile İstanbul'da bir Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü bulunmaktadır [10].

“Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün taşra örgütü olan **“Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri”** bünyesinde, korumacılık konusunda uzman personel istihdam etmektedir.

Bakanlığa tahsisli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile müzelerin bakım, inşaat restorasyon, restitüsyon, çevre düzenleme, teşhir-tanzim işlerine ait her türlü etüt, proje ve uygulama hizmetlerini Kanun ve ilgili mevzuatlar doğrultusunda yapmak veya yaptırtmak “Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri”nin görevlerinin başında gelmektedir (Koç, 2008).

“İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü” ise, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının onarımı ve korunması ile ilgili görevlidir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan sürekli bilimsel kurullar bulunmaktadır.

Bu kurullardan ilki, T.C. Kültür Bakanlığı'na bağlı ve Anıtlar Yüksek Kurulu adıyla da bilinen ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını, restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında organizasyonu sağlamak, çıkabilecek sorunlarda Kültür Bakanlığı' na yardımcı olma amaçlı

bir kurum olan **“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu”**dur. *

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu üyeleri;

Bakanlık Müsteşarı, Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı, Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü, Turizm Genel Müdürü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı, Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı, Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı, Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye, Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı’ndan oluşmaktadır. Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun, Bölge koruma kurullarını denetleme yetkisi yoktur, bu yetki bakanlıktadır. Yüksek kurul, ilke kararları dışında bölge kurullarının vereceği yerel kararlara karışmamaktadır.

Bilimsel kurullardan bir diğeri ise, **“Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları (KBK)”**dır. **

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili olarak, kanunda belirtilen görevlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere Ankara’da Bakanlığa bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, sorumluluk bölgeleri ve merkezleri Bakanlıkça belirlenecek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları ve Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenen Yenileme Alanları için Bakanlıkça kurulması gerekli görülen yerlerde Yenileme Alanı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları kurulur.

Üçten fazla koruma bölge kurulu bulunan illerde, kurullar arasında teknik ve idari işlerde koordinasyonu sağlamak üzere koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğü kurulur. Koruma bölge kurulu müdürlükleri, koruma bölge kurulları koordinasyon müdürlüğüne bağlı olarak çalışır.

Koruma Bölge Kurulları, Yüksek Kurul’un aldığı ilke kararlarına uymak zorundadır. Bu

* Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun “Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” (Madde 51), “Yüksek kurulun görevleri” (Madde 52), “Koruma yüksek kurulu üyeliği” (Madde 53), “Temsilci üyelerin nitelikleri” (Madde 54); 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda belirtilmiştir. (Ek 1)

** Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının “Görev, Yetki ve Çalışma Şekli” (Madde 571), “Koruma bölge kurullarının oluşumu” (Madde 58), “Kararlara uyma zorunluluğu” (Madde 61); 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda belirtilmiştir. (Ek 1)

nedenle yerel özellik gösteren Koruma Bölge Kurulları, göreceli olarak Yüksek Kurula bağlıdırlar.

Koruma bölge kurullarının iki grup üyesi bulunmaktadır: Daimi üyeler veya görüşülecek konuya göre belirlenecek kurum temsilcisi üyeleri.

Kurulun 7 daimi üyesi bulunmaktadır ve bunlardan 5'i Bakanlık tarafından 2'si de YÖK tarafından belirlenmektedir. Bakanlıkça seçilecek beş temsilci Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından belirlenir. Yükseköğretim Kurulunca seçilecek temsilciler ise, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesidir.

Kurulun kurum temsilcisi üyeleri ise görüşülecek konunun durumuna göre belirlenmektedir. Buna göre görüşülecek konu; belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci kurul toplantılarına katılır. Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden bir teknik temsilci; görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi; görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci; görüşülecek konunun Müze Müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü kurul toplantılarına kurum temsilcisi olarak katılırlar. İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır.

Ülkedeki çok sayıdaki yerel kurula, Yüksek Kurul dışından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Koruma Genel Müdürlüğü'nden doğrudan veya dolaylı yazı veya diğer mesajlar gelmektedir. Özellikle Kurul müdürlerinin karşılaştığı bu durumlardan kurtulması gerekmekte ve bu amaç içinde Yüksek Kurulun alma zorunda olduğu ilke kararlarını daha kesin bir ifadeyle alması ve de Yüksek Kurulun yön göstericilikten ziyade “denetleyici” olması gerekmektedir. Genel Müdürlüğün ise yön vericilikten ziyade idari yönden çözüm getiricilik görevini yüklenmesi olumludur (Resuloğlu,2005).

“Vakıflar Genel Müdürlüğü” ise, kültür varlıklarının korunmasında önemli görevler üstlenen diğer bir merkezi yönetim örgütüdür.

227 sayılı KHK'ye göre Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün temel görevi, Vakıf mallarını ekonomik şekilde işletmek, mimari veya tarihi değeri olup yönetimi vakfa ait olan eski eser yapılan muhafaza ve imar etmek, vakfa ait müesseseleri gayelerine göre yaşatmak olarak belirtilebilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve özel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, Mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi KBK kararlarına uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamirlere ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce ilgili KBK müdürlüklerine gönderilir.

Belediye veya İl Özel İdarelerinin Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) faaliyetleri kapsamına giren küçük onarım niteliğindeki tadilat ve tamirat işleri, idaresi ve denetiminde bulunan taşınmaz kültür varlıkları doğrudan Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu tür tadilat ve tamiratları yaparken her aşamasında ilgili KBK'nu bilgilendirecek, belgelerin birer örneklerini gönderecektir. Koruma Bölge Kurulları, kanuna veya ilke kararlarına aykırı bir husus görmediği sürece Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak bu işlere müdahale etmeyecek, herhangi bir karar almayacaktır. Ancak bir aykırılık gördüğünde derhal uygulamayı durduracak ve işlerin mevzuata uygun hale getirilmesini isteyecektir. Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan uygulamalarda, esaslı onarım gerektiğinin tespit edilmesi halinde uygulama derhal durdurulacak ve konu belgeleri ile birlikte KBK müdürlüğüne bildirilecektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü günümüzde çok sayıda korunması gerekli taşınmaz kültür varlığının idaresi ve onarım çalışmalarından sorumludur (Koç, 2008).

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması ile ilgili merkezi yönetim içinde yer alan kuruluşlardan bir diğeri ise; **“Valilikler”**dir.

“Valilikler”, illerin en üst düzey idari yönetim birimi olarak; bünyesinde bulunan **“İl Özel İdareleri”** vasıtasıyla kültür varlıkları ile ilgili işlemleri yürütmekle yükümlüdürler.

“İl Özel İdareleri” ise, İl Özel İdaresi Kanunu'nun 6. Maddesine göre; mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla, kültür, sanat, turizm vb. ile diğer ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin

hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve yetkilidirler. Bu görev ve sorumlulukların dışında 2863 sayılı kanunla verilen görev ve yetkileri şöyle sıralamak mümkündür;

Büyükşehir belediyeleri, valilikler, bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. İl özel idareleri bünyesinde kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerinin hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın uygun görmesi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Ayrıca, İl Özel İdareleri ve yerel yönetimlere bağlı büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, 5366 sayılı “Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıklarının Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun” hükmüne göre, koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenileme alanları ve bu alanlara ilişkin projeler oluşturabilecektir (Koç, 2008) (Ek 2).

“Proje Büroları” ise kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini ve raporlarını hazırlamak ve uygulamak üzere kurulurlar. Proje büroları il özel idare bünyesinde kurulabilir. Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik'in 11. Maddesi gereği Proje bürolarının görevleri şu şekilde sıralanmıştır;

- İlgili idare tarafından belirlenecek programlar çerçevesinde; il özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştirecek mali yeterliliğe sahip olmayan maliklerin mülkiyetinde bulunan ve il genel meclisince belirlenen taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini hazırlamak,
- Bu süreçte özel uzmanlık gerektiren konularda üniversite ve araştırma kurumları ile işbirliği yapmak,

- Hazırlanan projelerin, ilgili idarelerdeki izin ve onay sürecine katılmak ve sürecin tamamlanmasını takip etmek,
- İl özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan taşınmazların koruma bölge kurullarınca onaylanan projelerinin uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,
- Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için oluşturulan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına "Katkı Payı" kapsamında belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeleri değerlendirerek valiye görüş vermek olarak belirlenmiştir. (Ek 3)

İl özel idarelerine bağlı bulunan *proje büroları* tarafından gerçekleştirilen taşınmaz kültür varlıklarında esaslı onarım; tescilli yapı için hazırlanacak rölove, restitüsyon, restorasyon projeleri ve diğer belgelerin koruma bölge kuruluna sunulması ve Koruma bölge kurulunun onayladığı proje ve koşullarda uygulanması şeklinde gerçekleştirilir. (Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik: Madde 8 Tadilat ve Tamirat, Madde 9 Taşınmaz Kültür Varlıklarında Esaslı Onarım)

İl özel idaresi bünyesinde milli eğitim müdürlüğü ile koordinasyon sağlanarak, sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek **“Eğitim Birimleri”** kurulur. “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik’in 14. Maddesi gereği Eğitim birimlerinin temel görevleri şu şekilde sıralanmıştır; Yerel yapı ustalarını yetiştirmek amacıyla eğitim programları düzenlemek, Yerel yapı ustalarının eğitim programlarına katılımını sağlamak, eğitimde başarılı olanlara sertifika vermektir. 1. Grup tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının esaslı onarımlarında eğitim görmüş, sertifika sahibi bu ustalara öncelik verilmektedir.

3.3.2 Yerel Yönetimler

Kültür varlıklarının korunmasında ve kentsel tarih bilincinin yaşatılmasında yerel idarelere çok büyük görevler düşmektedir. Belediyenin asıl görevi, merkezi idarenin elinden alınıp yani Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunu azaltılıp, yerel idarelerinin yetki ve sorumluluğuna devretmek kültürel varlığın korunmasında önem arz etmektedir. Bu noktada görev sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın denetiminde olmakla birlikte belediyenin öncülüğünde bakanlıkların, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası örgütlerin, üniversitelerin, bilim adamlarının ortak çalışmasıyla yürütülmesi gerekmektedir.

Tarihsel mirasa merkezi hükümetin sahip çıkması devlet olarak görevi olmakla birlikte asıl

yükümlü olması gereken yerel yönetimlerdir. Zaten yerel yönetimlerinin var oluşu buradan ileri gelmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın kurul çalışmaları, iç isleri Bakanlığı'nın çalışmaları kamu yararı içerisinde faaliyette bulunan devlet yapılanmasının asıl görevidir. Ama tarihsel sorumluluğun kenti bilinçlendirmenin belediye gerçeği olduğunu gözden uzak tutulmamalıdır (Resuloğlu, 2005).

Merkezi yönetim ana planlarla, ana kullanım kararlarıyla destekleyen mali araçlarla devreye girmelidir. Uygulama ise belediyeler tarafından yapılmalıdır.

Çünkü belediyeler, tanımları ya da yapıları gereği olarak; eğer doğal ve tarihi eserlerin korunmasına toplum bir değer atfetmeye başlamışsa o değeri merkezi yönetime göre daha hızlı bir biçimde en çoğa çıkarmaktadırlar.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının korunması ile ilgili yerel yönetim içinde belediyelerin (büyükşehir belediyeleri ile diğer belediyeler) yanı sıra yer alan kuruluşlar; “Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)” dır.*

“Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)” ; İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kurulan koruma, uygulama ve denetim bürolarıdır.

2863 sayılı KTVKK'nun 10. Maddesinde 5226 sayılı kanunla yapılan değişiklikle, il özel idareleri ve belediyelerin bünyesinde kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere teknik birimler oluşturulması hükmü getirilmiştir. Buna göre; *“Büyükşehir Belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemler ve uygulamaları yürütmek ve denetimini yapmak üzere...”* koruma uygulama ve denetim büroları kurulabilecektir. Ayrıca aynı maddede yapılan bir diğer düzenleme ile de il özel idarelerine, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak *proje büroları* ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek *eğitim birimleri* kurma görevi verilmiştir.

Korumacılıkla ilgili idari örgütlenmeye yeni bir boyut getiren bu düzenleme ile merkezi ve yerel idare arasında görev bölüşümü yeniden ele alınarak, yerel yönetimlerin koruma ile ilgili teknik kadrolarını kurmaları kaydıyla, koruma hizmetlerinin mahallinde daha kısa sürede

* Proje Büroları, Eğitim Birimleri ve Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)'nin tanım, görev ve çalışma şekilleri ile ilgili olarak ilgili yönetmelik metni Ek 2'de verilmiştir.

çözümlemesine olanak sağlanmakta; koruma kurullarının iş yükü azaltılarak karar alma sürecinin hızlanması ve koruma kültürünün etkinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır (Koç, 2008).

KUDEB'ler, İl özel idarelerinde imarla ilgili müdürlük, büyük şehir belediyelerinde imar daire başkanlığı ve diğer belediyelerde imar müdürlüğü bünyesinde görev yapar.

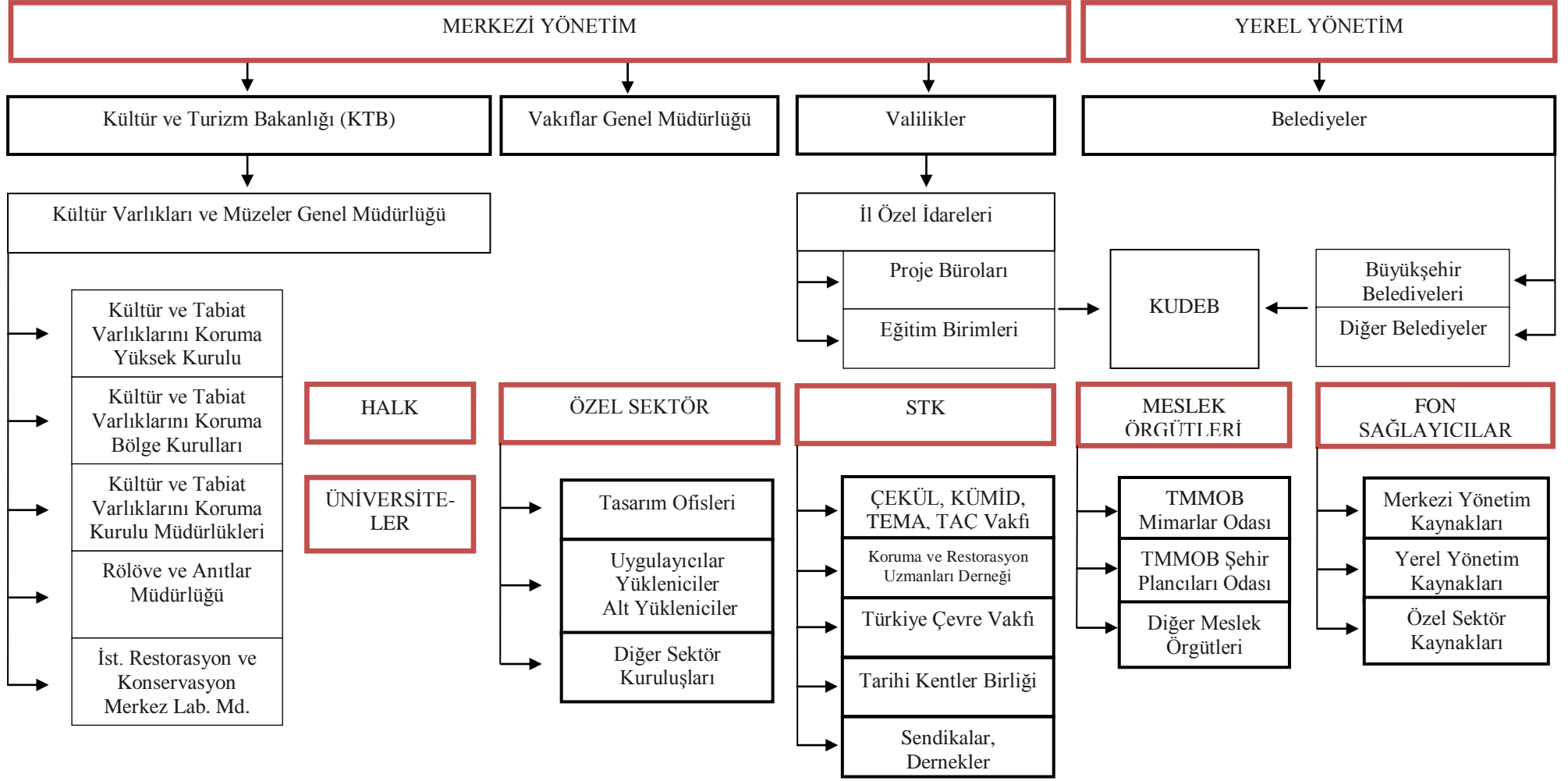
İl özel idareleri ve belediyeler bünyesinde kurulan KUDEB'lere, kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarının görevleri tamamen devredilmemektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemler "tadilat ve tamirat" ve "esaslı onarım" olmak üzere ikiye ayrılmakta, KUDEB'ler "tadilat ve tamirat" işleri ve uygulamayı denetlemekle görevlendirilmektedirler. Esaslı onarım konusunda yetkileri bulunmamaktadır. Böylece, İmar Kanunu ile paralellik kurularak, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının ayakta kalmasına yardımcı olacak birtakım küçük onarımlar KUDEB'lere devredilerek koruma süreci hızlandırılmakta ve koruma kurullarının iş yükü hafifletilmektedir.

Tadilat ve tamirat, İmar Kanununun 21. maddesi uyarınca ruhsata tabi olmayan müdahaleleri; esaslı onarım ise, tadilat ve tamirat dışında kalan ve bilimsel esaslara göre hazırlanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine dayalı uygulamaları kapsamaktadır.

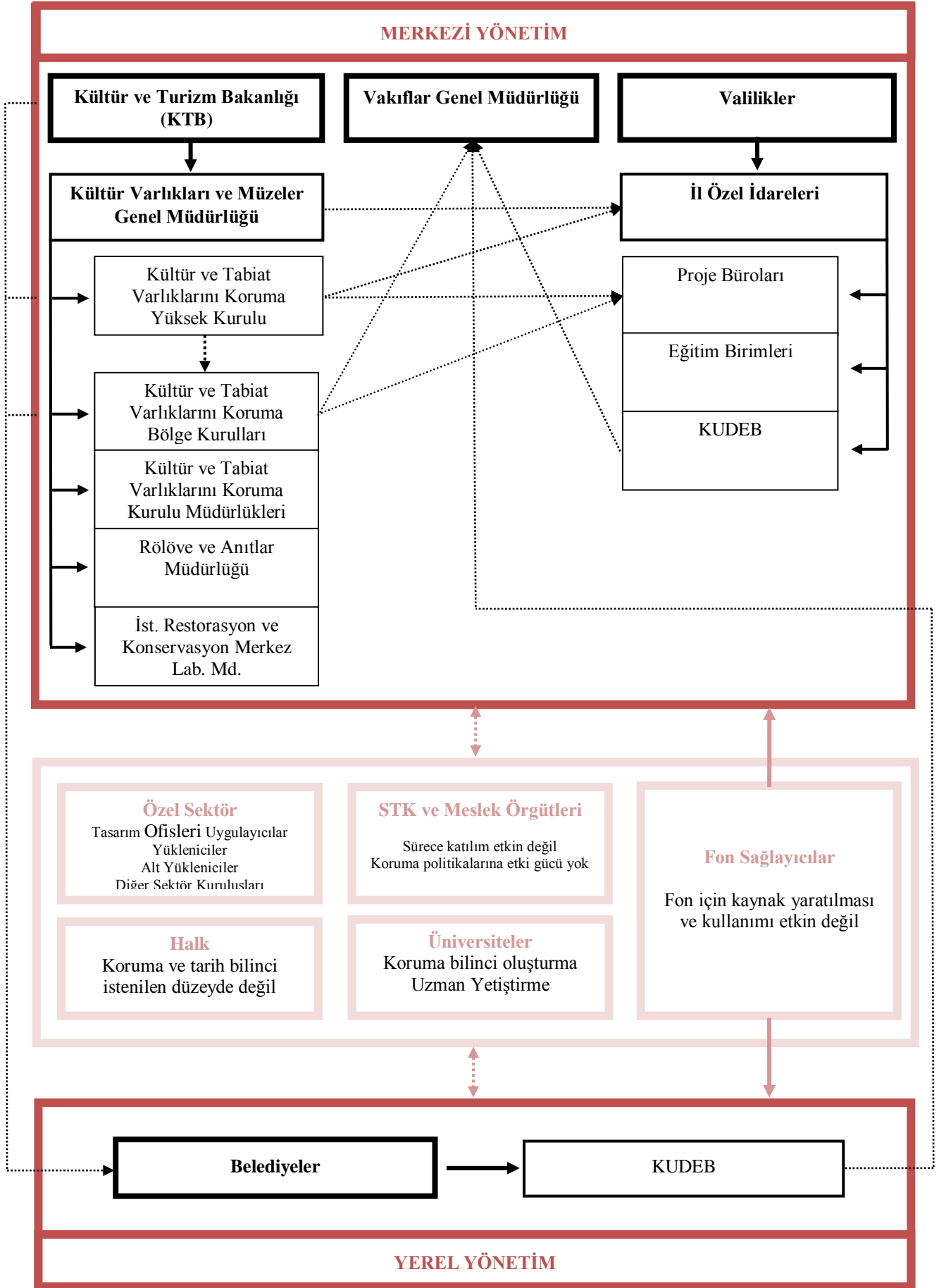
KUDEB'ler, taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek ve koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler. Aynı zamanda taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı inceleyerek, yapılacak onarıma ilişkin onarım ön izin belgesi düzenlemek, uygulama sonrasında ise yapılan tadilat ve tamiratları denetleyerek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemekle yükümlüdürler (Koç, 2008). Tadilat ve tamirat uygulaması tamamlandıktan sonra, yapılan uygulamalar KUDEB uzmanlarınca incelenir. Uygulama, izin belgesi doğrultusunda tamamlanmış ise onarım uygunluk belgesi düzenlenir. (Ek 3)

Uygulama sürecinde; tadilat ve tamiratlar, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde KUDEB kurulmuş idarelerin, ilgili idarelerin bünyesinde KUDEB bulunmaması halinde ise koruma bölge kurulunun izin ve denetiminde yapılır.

Şekil 3.2 ve Şekil 3.3'de ise Türkiye'de Koruma Faaliyetlerinin Paydaşları ile Paydaşlar arasındaki ilişkiler ağı gösterilmiştir.

Şekil 3.2 Türkiye’de koruma faaliyetlerinin paydaşları

Şekil 3.3 Türkiye’de koruma faaliyetlerinin paydaşları arasındaki ilişkiler ağı

Ülkemizde koruma faaliyetlerinin paydaşlarını; merkezi yönetimler (Kültür ve Turizm Bakanlığı ve bünyesindeki Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Koruma Yüksek Kurulu, Bölge Kurulları gibi ilgili kuruluşlar, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Valilikler ve bünyelerindeki İl Özel İdareleri, Proje Büroları ve Eğitim Birimleri), yerel yönetimler (Belediyeler ve KUDEB), dernekler, sendikalar gibi STK'lar, meslek örgütleri, özel sektör, üniversiteler, fon sağlayıcılar ve halk oluşturmaktadır.

Şekil 3.3 üzerinden Türkiye’de koruma faaliyetlerinin paydaşları arasındaki ilişkiler ağı irdelenecek olursa;

Öncelikle merkezi yönetim içinde yer alan “Kültür ve Turizm Bakanlığı” (KTB), kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapma görevi itibarıyla temel bir rol oynamaktadır.

“Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü”, ilke koyucu Koruma Yüksek Kurulu ile ilke kararları doğrultusunda uygulamaya yönelik kararlar alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarından oluşmaktadır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara dayalı olarak yürütülmesi için Bakanlığa bağlı, ilke kararları doğrultusunda uygulamaya yönelik kararlar alan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları, Koruma Yüksek Kurulu’nun aldığı ilke kararlarına uymak durumundadır. Bu nedenle yerel kurumlar olarak nitelendirebileceğimiz Koruma Bölge Kurulları göreceli olarak Koruma Yüksek Kurulu’na bağlıdır. Koruma Yüksek Kurulu ise görevi gereği sadece koruma konusunda ilke kararlarını belirler, uygulamaya dair yerel kurulların aldığı kararlara karışmamaktadır.

Ayrıca 5226 sayılı yasanın 61. Maddesi gereği: “*Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurullarının kararlarına uymak zorundadır.*” Bu nedenle koruma faaliyeti içinde yer alan diğer bütün paydaşlar yasa maddesi gereği kararlara uyma zorunluluğu içinde bulunmaktadır. Bu durum ise Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları ile dolaylı bir ilişki içinde bulduklarını göstermektedir.

Merkezi yönetimin bir parçası olan Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün işleyişi incelendiğinde ise; Belediye veya İl Özel İdarelerinin Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB) faaliyetleri kapsamına giren küçük onarım niteliğindeki tadilat ve tamirat işleri, idaresi ve denetiminde bulunan taşınmaz kültür varlıkları doğrudan Vakıflar Genel Müdürlüğü

tarafından yapılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü bu tür tadilat ve tamiratları yaparken her aşamasında ilgili KBK'nu bilgilendirmesi gerekmektedir. Koruma Bölge Kurulları, Kanuna veya ilke kararlarına aykırı bir husus görmediği sürece Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak bu işlere müdahale etmez. Dolayısıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü ile Koruma Bölge Kurulları ile KUDEB arasında süreç içinde dolaylı ilişkiler mevcuttur.

İl Özel İdareleri ile belediyeler, 5366 sayılı kanun hükmüne göre: yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması konusunda yetkilendirilmişlerdir.

Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılmakta veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanmaktadır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir. Uygulama esnasında her türlü kontrol, denetim ve takip işlemleri, ilgili il özel idaresi ve belediyece yapılır veya yaptırılarak sonuçlandırılır. Yenileme projelerini onaylamak üzere 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre gerektiği kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur. Kurulca onaylanan projeler, il özel idaresi veya belediyece uygulanır. (Ek 2)

Bu hükümler çerçevesinde 5326 sayılı yasa ele alınır; bu yasanın Koruma Amaçlı İmar Planı'nın yapılmasında merkezi ve yerel yönetimlerin ortak iştiraki ile katılımcı bir plan yapılmasına yönelik yeni bir yaklaşım getirdiği söylenebilir.

Belediyelerin 5326 sayılı kanunun dışında ayrıca 2869 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu" gereği sorumlu oldukları başka görev ve yetkileri de bulunmaktadır. Bu yasa şartlarının yerine getirilmesi, kurullarca belirlenen ilke kararlarının bağlayıcı özellikleri gibi mecburiyetlerden ötürü merkezi yönetimlere göreceli olarak bağlı bulunmaktadır.

İl özel idarelerine bağlı bulunan *proje bürolarının görevi* kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlamak yani "esaslı onarım" olarak tabir edilen işlemleri yürütmek; İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin

verilen belediyeler bünyesinde kurulan KUDEB'lerin görevi ise korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili işlemler "tadilat ve tamirat" işlerinin uygulanması ve denetlenmesidir. Bu temel ayrımı da vurgulamanın yerinde olacağı düşünülmektedir.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik mali teşvikler ve fon sağlayıcılarda koruma süreci kapsamında bir paydaş olarak ele alınmalıdır. Bütün ülkeler sahip oldukları kültür varlıklarının yoğunluğuna bağlı olarak, az veya çok, merkezi ya da yerel yönetimlerinin sorumluluğu altında farklı yöntemlerle kültürel mirasın korunmasını teşvik ederler.

Ülkemizde korumanın finansmanı ve fon sağlayıcı kurum ve kuruluşlar irdelenecek olursa;

Öncelikli olarak doğal ve kültürel değerlerin korunması ve geliştirilmesi için gerçekleştirilecek her türlü eylem için her türlü kaynağa ihtiyaç vardır. Ülkemizdeki koruma konusundaki kaynaklar sınıflandırılırsa; Merkezi yönetim kaynakları (Merkezi Yönetim Eliyle Doğrudan Kullanılan Kaynaklar, Fonlar), yerel yönetim kaynakları ile özel sektör kaynaklarıdır.

Çeşitli yasal düzenlemelerde öngörülen hükümlerden yola çıkarak yapılan bu sınıflamada yer alan katkıların, ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından yeterli düzeyde yapıldığını söylemek olası değildir. Özellikle birçok Avrupa ülkesindeki kültür mirasının canlandırılması ve değerlendirilmesinde önemli rol oynayan kredi mekanizmaları (gerekli yasal düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen) Türkiye'nin gündeminde kendine yer bulmamıştır. Koruma konusunda sağlanan kaynakların kendi kendini besleyebilmesi ve korumadan gelen kaynakların yeniden korumaya dönebildiği finansman mekanizmalarının oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

Merkezi Yönetim Kaynakları:

-Merkezi Yönetim Eliyle Doğrudan Kullanılan Kaynaklar:

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, diğer kamu kuruluşlarını "Hazine Mülkiyetinde" ve "Kamu Kullanımında" olmak koşuluyla, onarım hizmetlerinin finansmanı ile görevlendirmiştir.

Yasa hükümleri belirtildiği üzere kamu yatırımları, hemen tümüyle kamunun mülkiyetinde bulunan ve hizmete yönelik kullanılan taşınmazlar için yapılmaktadır. Bu nedenle özel mülkiyete konu olan taşınmazları kapsamamaktadır. Merkezi yönetim eliyle doğrudan kullanılan kaynaklar, sadece Kültür Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün hizmet binaları dışında, kendi uğraşı alanlarına giren taşınmazların bakım ve onarımı için

kullanılabilir (Madran ve Özgönül, 2005).

-Fonlar:

• *Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu:*

Bu yardımın amacı, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığını onaracak mali güce sahip olmayan özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilere değişik nitelikte katkılar sağlamaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bakımı ve onarımı için hem proje hazırlanması konusunda hem de proje uygulamalarında ayni, nakdi ve teknik yardım sağlamaktadır (Baran ve Çiçek, 2009).

Ayni yardım, Kültür ve Turizm bakanlığı tarafından onarım sürecinde değerlendirilmek üzere yapılacak mal, eşya ve malzeme yardımını kapsar. Nakdi yardım, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımı ile ilgili proje hazırlanması ve uygulamalar için Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılacak parasal yardımı kapsamaktadır. Teknik yardım ise, Kültür ve Turizm bakanlığının gerek rölöve-restitüsyon-restorasyon projeleri ile bunlara ilişkin mühendislik projelerinin hazırlanması sürecinde belge, bilgi ve personel desteğidir (Madran ve Özgönül, 2007). Yapılacak nakdi yardımın tamamı kredi, bir kısmı kredi, bir kısmı yardım veya tamamı yardım olarak verilebilmektedir. Verilecek kredilerde onarılacak taşınmaz kültür varlığının kültürel değeri, fiziki durumu, bulunduğu çevrenin özellikleriyle kullanım amacı göz önünde tutulmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

Yardım almak için ilgili belgeler ile İl Kültür Müdürlüğü'ne başvurulması gerekmektedir (Madran ve Özgönül, 2007).

Fonun gelirinin sadece genel bütçeye konan ödenekler olması ve bu ödeneklerin de, miktar olarak ülke ölçeğinde düşünüldüğünde çok az bir düzeyde kalması, bu programın yararlı olamaması sonucunu doğurmaktadır. Bu nedenle fonun çalışabilmesi için ilk aşamada yeteri kadar fon birikimi sağlayacak parasal kaynak oluşturulmalı, daha sonra kredi/faiz sisteminden elde edilecek gelirlerle fonun genel bütçeye yük olmadan kendi sistemi içerisinde çalışması sağlanmalıdır. Bu noktada fon sadece kredi veren bir mekanizma olarak görülmemeli, ilgili yasal düzenlemeyle teknik destek vermek konusunda da görevli olduğu, bu yuzdende rölöve-restorasyon projelerinin hazırlanması ve onarım uygulamalarının yönlendirilmesinde devreye girmesi gerekliliği unutulmamalıdır (Madran ve Özgönül, 2005).

- 2985 Sayılı toplu konut kanunu uyarınca TOKİ tarafından verilen krediler:

2863 sayılı kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu uyarınca, TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) kredilerinin en az yüzde 10'u kadar, tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu için kullanılmaktadır. Bu kapsamda, özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişiler, mülkiyetlerinde bulunan korunması gerekli tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu için TOKİ'ye kredi başvurusunda bulunabilmektedirler. TOKİ, her proje için, keşif özeti yüzde 70'ine kadar ve en fazla 80 bin lira olmak üzere kredi kullanılabilecektir (Anonim, 2010).

Bu kapsamda öncelikli projeler, kültür ve turizm bakanlığı ile TOKİ Başkanlığınca müştereken belirlenmektedir. Uygulamanın denetimi ise TOKİ uzmanları ile bakanlığın görevlendirdiği Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü uzmanları tarafından müştereken yapılır (Baran ve Çiçek, 2009).

Yerel Yönetim Kaynakları:

- *Belediyeler tarafından kullanılmak üzere taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik olarak emlak vergileri üzerinden toplanan katkı payı:*

Belediyeler tarafından toplanan emlak vergisinin %10'u, taşınmaz kültür varlıklarının korunması için kullanılmak amacıyla il özel idaresince açılan hesapta toplanmaktadır. Emlak vergisi üzerinden toplanan vergilerle oluşan bu fona yalnızca belediyeler başvurabilmektedir.

Katkı payı hesabında toplanan miktar, belediyelerce taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projelerin maliyetinin veya kamulaştırma bedelinin %49'unu aşmamak üzere belediye sınırları içerisindeki mevcut taşınmaz kültür varlığı oranı, mevcut durumu, ilin kültürel değerlere katkısı dikkate alınarak valilik tarafından hakkaniyet ölçüsünde kullanılmaktadır (Baran ve Çiçek, 2009).

Ulusal Fonlar:

Yıkılma tehlikesi taşıyan, yoğun turizm tarafından tehdit altında bulunan küresel miras alanlarının yararlanabileceği "Küresel Miras Fonu (Global Heritage Fund)", söz konusu şehrin tarihi ve kültürel alanlarının yenileme çalışmalarına katkıda bulunarak kalıcı fayda sağlama amacı güden kültürel miras alanında Avrupa Birliği Fonlarından biri olan "Avrupa Kültür Başkentleri", tarihi alanların korunması ile koruma planının hazırlanması ve uygulanması amacıyla kurulan "UNESCO Dünya Mirası Fonu (World Heritage Fund), tehlike altında olan mimari eserleri koruma, restore etme, halkı bilgilendirme, teknik yardım etme

gibi konularda destek veren bir fon olan “Dünya Anıtlar Fonu (World Monument Fund)” Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik kullanılabilecek ulusal fonlar olarak sıralanabilir (Baran ve Çiçek, 2009).

Özel Sektör Kaynakları:

Bu kaynaklar arasında kültür varlıklarını konut olarak kullanan mal sahibi ve/veya kiracıların onarıma yönelik yaptıkları harcamalar ile büyük çoğunlukla sivil mimarlık örneklerini yeni işlevlerle donatarak kullanan özel hukuka tabi özel ve tüzel kişilerin yaptıkları harcamalar bulunmaktadır. Bu kaynağın miktarı ise tam olarak bilinmemektedir. Bu durumun nedenleri arasında, yapı malikleri ya da kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen uygulamaların tümünün denetim altında olmaması, yüzeysel müdahalelerin kişilerin kendileri tarafından yapılması ve böylece çok az bir maliyet oluşması, onarım için yapılan girişimlerin gerek merkez gerekse yerel yönetimler tarafından çok yönlendirilmemiş olması yer almaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

Koruma politikalarının önemli bir ayağı olarak finansal kaynağın yaratılması konusu da ele alınmalıdır. Ancak koruma için genel bütçeden ayrılan payın yetersiz olduğu, yıllara göre değişse de, binde beş ile on arasında çeşitli hükümetlerin yetkilileri tarafından dile getirilmektedir (Tapan, 2007). Koruma konusunda fonlar ya da birtakım teşviklerle gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle kültür varlığının korunması, bakım ve onarımı salt mal sahibinin sorumluluğuna bırakılmadan merkezi ya da yerel yönetimler içinde korumaya yönelik finansman modelleri geliştirilerek sorunun maddi çözümüne yardımcı olunmalıdır.

Nüfus artışı ve hızlı kentleşme ile birlikte taşınmaz kültür varlıklarının her geçen gün tahrip olması ve sayılarının gittikçe azalması, küreselleşme ile birlikte insanların yeniden kendi kültürel köklerine ilgisinin artması, korumacılık konusundaki duyarlılığı arttırmış ve kamu yönetimi dışında gönüllülük esasına dayanan birtakım örgütlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kültür varlıklarının korunması konusunda ülkemizde de yoğun çaba gösteren birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bu kuruluşlara; ÇEKÜL, KÜMİD, Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği, TEMA, Tarihi Kentler Birliği, TAÇ Vakfı, Türkiye Çevre Vakfı olarak örnek verilebilir.

Bu dernek, vakıf veya sivil işbirliklerin bir kısmı etkin bir alt yapıya sahip olarak başarılı projeler gerçekleştirmektedir, bir kısmı Avrupa Birliği fonlarından yararlanarak proje temelli çalışmaktadır. ÇEKÜL veya TAÇ vakfı gibi potansiyeli olan STK' lar dışındaki kuruluşlar maalesef ki, etkinliklerini zamanla yitirmekte hatta yok olmaktadır. Sivil Toplum Kuruluşları

korumanın sürekliliği açısından önem arz eden oluşumlardır. Unutmamak gerekir ki, bir eserin restorasyonunu ve konservasyonunu yapmak, kültürel mirasın önemini, bu mirasın korunmasının gerekliliğini idrak edememiş bir halk söz konusu ise sadece geçici bir iyileştirme çalışması olacaktır (Alanyurt, 2010).

Sivil Toplum Kuruluşları; haklın korumaya iştiraki açısından, kültür bilincinin yayılması açısından ve korumada etkin rol oynadıkları takdirde kültür varlıklarımızın yaşatılması açısından oldukça etkili ve gereklidirler. 1992 yılındaki Birleşmiş Milletler (BM) Rio Çevre ve Kalkınma Zirvesi'nde STK'ların günümüzde toplumun tanımlayıcı, tamamlayıcı ve vazgeçilmez öğelerinden biri olduğu kabul edilmiş ve sürdürülebilir kalkınma için gerekliliği dile getirilmiştir (Alanyurt, 2010).

Büyük bir tabana ve maddi kaynağa sahip olan STK'lar çeşitli bölgelerde yapı bazında olsun, çevre bazında olsun korumada etkin rol oynamaktadırlar. Birçok beldemizde kurulu olan yaşatma ve koruma dernekleri ile sınırlı kaynağa sahip STK'lar ise ister bir objeyi, ister bir çevreyi, isterse bir manevi kültürü yaşatmaya ve korumaya yönelik olsun bu amaçlarını zar zor gerçekleştirebilmektedir. Halk tarafından kurulan STK'lar, halkın bir takım sorunları çözmek için attığı bir adım olduğundan bu örgütlerin kapanması halk üzerinde hezimet yaratmaktadır (Alanyurt, 2010).

Ülkemizdeki STK'ların iki büyük sorunu bulunmaktadır. Bunlardan biri kendi aralarında ve devlet ile aralarında bir koordinasyon bağının bulunmayışı, diğeri ise maddi yönden birçoğunun varlığını idame ettirecek alt yapıya sahip olamamasıdır. Kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasına yönelik kurulan STK'ların kültür bakanlığı nezdinde koordine edilmesi, benzer amaçla kurulan STK'ların senkronize hareketinin sağlanması, proje tabanlı olsa da devlet tarafından maddi olarak desteklenmesi veya desteklenmelerine yönelik teşvik edici kararlar alınması gerekmektedir (Alanyurt, 2010).

TMMOB Mimarlar Odası, TMMOB Şehir Plancıları Odası gibi meslek örgütleri de, korumanın önemli bir paydaşı olarak yer almaktadırlar.

Gerçekten çok önemli çalışmalarda bulunan bu kuruluşlar ne yazık ki Avrupa'da ki eş değer oluşumlarla kıyaslandığında koruma politikalarına etki gücü açısından oldukça zayıf kaldıkları söylenebilir.

3.4 Türkiye’de Korumaya İlişkin Güncel Uygulamalar ve Koruma Yönetimi Sorunları

Bu bölümün amacı koruma ile ilgili yönetimler-koruma kurulları-proje-uygulama-denetim sürecinde ülkemizde yaşanan olumsuzluklara ve olası yanlışlara dikkat çekerek, koruma restorasyon ilkeleri doğrultusunda öneriler getirebilmeyi sağlamak ve bu önerilerle sürece katkıda bulunmaktır.

Türkiye’de koruma yönetimi sürecine dair karşılaşılan önemli sorunlardan birisi ***Koruma Kurulları ile İlgili Sorunlardır.***

Koruma Kurullarının restorasyon projelerini değerlendirmeleri sırasında, proje müellifinin toplantılara dahil edilmemesi proje ile ilgili savunma ya da bilgi aktarımının sağlanmaması, restorasyon projesinde yapılanların nedenlerini ve niçinlerini kurula aktarma ortamının yoksunluğu projelerin karar sonuçlarını ve kurullarda onay işlemlerinin süresini etkilemesi bakımından göz önüne alınması gereken bir problemdir.

Karar konusunun hangi yolla kurul gündemine alındığı; kurul gündeminde daha önce görüşülüp görüşülmediği; daha önce görüşülmüşse, alınan kararın niteliği; kurul gündemine alınmasından toplantı sırasında görüşülmesine değin geçen sürece ait işlemlerin nasıl gerçekleştiği; yerinde görülüp görülmediği; toplantı sırasında konuyla ilgili uzmanın söz konusu toplantıda aktif katılımcı olup olmadığı ve tartışma süreci, karar içeriğini etkilemektedir (Durukan, 2004a).

Temelde karar alma süreci, konuyla ilgili başvuru ile başlayıp, kararın ilgili kurumlara dağıtılması ile sonuçlanan ve çoğu zaman tekrar eden söz konusu işlem basamakları nedeniyle döngüsel olan bir süreçtir.

Karar sürecinin uzaması durumunda, kültür varlığının özgün niteliklerini kaybetmesi, kaçak yapılaşma gibi çeşitli nedenlerle metinlerin içeriği olması gerektiğinden çok farklı şekillenebilmektedir. Örneğin basit onarım yapılarak korunması mümkün olan bir yapı zamanında başvuru yapılmaması, konunun kısa sürede görüşülerek karara bağlanmaması gibi nedenlerle esaslı onarım gerektirebilir (Durukan, 2004a).

Projelerin onay süreçleri içinde özel uzmanlık konuları kapsamında proje müellifinin bir takım talepler oluşuyorsa (ör: güçlendirme), kurul bu konuda raporu proje müellifinden talep etmektedir. Kurul bünyesinde özel uzmanlık gerektirecek konularda karar verici olarak yetkin uzman bulundurmuyor oluşu ve bahsedilen özel uzmanlık gerektiren konularda proje müellifi

tarafından getiren rapora istinaden projenin onaylanıyor oluşu irdelenmesi gereken bir diğer problem konusudur.

Koruma uygulamalarının belirlenmesinde tek yetki olan koruma kurullarının iş yoğunluğu vb. düşünüldüğünde, kendi bünyelerinde bu tarz özel uzmanlık gerektiren konuların çözümü için akademik bir komitenin oluşturulması bir çözüm önerisi olabilir.

Daha öncede belirtildiği üzere kurulların toplanma sıklığı ve toplantılarındaki gündem çokluğu nedeniyle bazı projelerin kurulda uzun süre beklemesi yani projelerin onaylanma sürelerinin uzun oluşu söz konusudur.

Koruma kurulları, üyelerin kurul toplantı yerine uzaklıkları düşünülerek ayda bir, ancak üç gün arka arkaya ya da üç haftada bir yine birkaç gün arka arkaya ya da haftada bir ya da iki gün toplanmaktadırlar. Ancak bu toplantılarda, günde yaklaşık on ya da on beş dosyanın görüşülüp, karara bağlanması söz konusudur. Kurul üyeleri eldeki belgelere ve raportörün raporuna dayanarak karar alır. Bu tür alınan kararların yüzde itibariyle az olsa da bazıları eksik inceleme nedeniyle doğru olmayabilir. Dolayısıyla kararların her zaman sağlıklı alınabilmesi için kurul üyelerinin kurul dosyalarına daha fazla zaman ayırmaları gerekmektedir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi için de kurul üyelerinin bu görevi, birincil görev olmalıdır. Başka bir deyişle, bu göreve atanan üyelerin esas görevi kurul üyeliği olmalı ve öbür görevlerini bırakmaları gerekmektedir (Tapan, 2007). Üyelerin süreklilikleri sağlanmalıdır.

Kurullarda görev alanların nitelikleri, koruma konusundaki bilgi ve görgüleri, yetişmişlikleri, böyle bir görevi yapabilmelerindeki yetkinlerinin tartışılmadan kurula atanıyor oluşları da tartışılması gereken bir diğer önemli konudur.

Kurul üyeliğine atanma kriterleri incelendiğinde, yasanın atanan üyelerin kendi konularında çalışmaları bulunan uzmanlar olmasını öngördüğü bilinmektedir. Ancak üyelerinin ağırlıklı olarak akademisyenler oluşuyor olması gerçeğinin yanında bu akademisyenlerin hepsinin koruma uzmanı olduğunu söylemek de pek doğru değildir.

Koruma bölge kurullarının üye yapısı incelendiğinde bünyesinde bulundurduğu mimar sayısının oldukça az olduğu (oranca) gözlemlenmektedir. Dolayısıyla mimarın kuruldaki yeri itibariyle uygulanacak koruma kararının oluşturulmasında etkili olması ve bu etkinliği sağlayarak doğru koruma kararlarının verilmesini gerçekleştirmek için mimarlık bilgisi dışında, yapı, yapı fiziği, sanat tarihi, bina bilgisi, malzeme bilgisi ve restorasyon teknikleri ile mühendislik ve detay bilgisinin yüksek olması gerekmektedir. Dolayısıyla daha önce hiç

koruma alanında çalışmamış ya da gerekli alt yapıya sahip olmayan akademisyenlerin kurullarda görev alması çekinceli bir konudur.

Korumaya dair uygulama kararlarını veren “Koruma Bölge Kurulları” ile görevi koruma ilke kararlarını belirlemek, uygulamadan doğan sorunları değerlendirmek üzere görüş vermek, kurullar arası koordinasyonu sağlamak olan “Koruma Yüksek Kurul”un kurumsal yapısı incelendiğinde toplanma sıklığı ve üye niteliklerine dair şu eşletiriler getirilebilir;

Koruma Yüksek Kurulu, olağanüstü toplanma hakkına sahip olmanın yanında, yasal olarak 51. madde gereği yılda iki kez salt çoğunlukla toplanmaktadır. İlke kararı belirlemek, alt kurullar arasında koordinasyon sağlamak ve uygulamadan doğan sorunları değerlendirerek görüş vermek gibi asli görevleri olan bir kurulun yılda iki kez toplanması, ülkedeki koruma altına alınan sayısız kültür varlığı ve alanlarının çözümü zor konularına yetişilmesini imkansız kılmaktadır.

Özellikle kurul kompozisyonundaki heterojeniteden ötürü bir konunun bazen saatlerce tartışıldığı bilindiğine göre ve kurulların en çok iki gün üst üste toplandığı da sabit olduğundan, gündemde bekleyen pek çok konu ya görüşülememekte ya da üstünkörü geçiştirilmektedir. Ayrıca doğal üyeler, kendi asli görevlerinin yoğunluğundan ötürü, gündem konularına çabuk konsantre olamamakta ve kararlara bu nedenlerden ötürü sağlıklı yaklaşımlarda bulunamamaktadırlar. Zaten bu toplantılara, doğal üyeler sadece kendi bakanlıkları ve kurumlarıyla ilgili olarak katılma eğilimi göstermekte, bu nedenle pek çok kararda sadece oylamaya katılıp, pasif üye durumuna düşmektedirler (Atay, 2001).

Şu halde gerek Yüksek Kurulun kompozisyonu ve gerekse toplanma sıklığının yetersizliği konuların ele alınışındaki durumun zayıflığını açık olarak ortaya koymaktadır. “Kültürel ve doğal varlıklar üzerinde karar verecek, daha açıkçası yol ve yön gösterecek olan bir kurulun, çözüm bekleyen konuların yoğunluğu ve de karmaşıklığı bilindiğinden, daha sık toplanması ve kompozisyonunun da politik tercihler dışına çıkılarak, bağımsız üyelerce oluşturulması gerekmektedir” (Atay, 2001). Koruma olgusunun bürokrasi dışına taşınması gereklidir ve bu husus ivedilikle çözüme kavuşturulmalıdır.

Yüksek Kurul ve alt kurulları arasında bağlantı yoktur. Üst kurulun denetleme yetkisi bulunmamakta, denetim yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın inisiyatifine bırakılmış durumdadır. Bu tarz uygulama, olayı bir açıdan politize etmektedir. “Politik yakınlık ve aynı düşüncüyü paylaşma, üyelik için aranan azami şartların basında gelmektedir” (Atay, 2001). Yüksek Kurul üyelerinin bürokrasiden arındırılmış kişilerden oluşmasında yarar

bulunmaktadır. Koruma etiğinde konulara sahip çıkılması için toplanma sıklığının olması ve hatta sürekliliğinin aranması gerekmektedir (Resuloğlu, 2005).

Bölge koruma kurullarının üye yapısı incelendiğinde ise; 5226 sayılı kanuna göre YÖK tarafından seçilecek üye sayısı 2 kişi iken, Bakanlık tarafından seçilecek üye sayısının beş kişi olması bürokrasinin etkinliğinin açık bir ifadesidir.

Kurul üyelerinin mesleklerine göre dağılımında; Bakanlık, arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari veya şehircilik bilim dallarında uzmanlaşmış beş temsilci, YÖK ise arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimarlık veya şehircilik bilim dallarında iki öğretim görevlisi atar ifadesi bulunmaktadır. (2863 Sayılı 5226 Sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişik* Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Madde 58)

Bazı durumlarda atamalarda çakışmalar olmakta, her iki kurumdan ayrı ayrı atanan aynı meslekten aynı kişi kurulda görev alırken, diğer bir meslekten hiç kimse aynı kurulda görev alamamaktadır (Resuloğlu, 2005).

Kurul üyelerinin hem nitelik hem de nicelikleri karar içeriğinin oluşmasında önemli etkenlerdir.

Etkin koruma kararlarının verilebilmesi için kurulun yapısında mimar sayısının artırılması ve temel branşı mimarlık olmak üzere, restorasyon, sanat tarihi, şehircilik vb. alanlarda uzmanlaşmış üyelerden oluşması, doğabilecek bir takım idari hukuki sorunların çözümü adına ise hukukçuların danışman olarak görev yapacakları bir yeni bir yapılanma gerçekleştirilmelidir.

Kurul kararlarının oy çokluğu ile alınması ve bürokrat üyelerinin sayıca çokluğu nedeniyle üyelerin bağlı olduğu kurumlara karşı sorumlulukları ve kültür varlığı koruması konusundaki deneyimleri de karar içeriğinin oluşmasında önemli etmenler olduğundan bu konulara dikkat edilmelidir (Durukan, 2004a).

Ayrıca kurullarda görev yapan ve temel işlevleri korunması gerekli doğa ve kültür varlıkları hakkında rapor hazırlayarak kurul üyelerine yardımcı olmak olan raportörlerin de yetkinliklerinin yeterli olduğu söylenemez.

Koruma konusu ile ilgili olarak söz konusu tarihi binaları incelemekle görevli raportörler kurul toplantılarında konuyu kurul üyelerine sunmaktadırlar. Konuyu inceleyen, ilgili raporu hazırlayan ve sunan raportörlere bu nedenle çok iş düşmektedir. Bu toplantılarda şayet

konuda uzmanlaşmış üye yok ise raportör etkin duruma geçmektedirler. Fakat genelde raportörlerin ülke genelinde pek çoğunun koruma konusunda henüz yeterli deneyimleri bulunmayan genç kişilerden oluşması ve bu kişileri kurul toplantılarında bahsedildiği gibi zaman zaman yönlendiriciliğinin bulunuyor olması koruma kararlarının doğruluğu adına sorgulanması gereken bir problem alanını oluşturmaktadır.

Bu nedenle koruma kurulunun yapısı içinde raportörlerin görevlerinin; bilgi verme, dökümanete ederek karar verici kişilere (kurul üyeleri) konuları sunma şeklinde olması yeterli olacaktır.

Farklı koruma kurullarında aynı yapı ya da aynı sorun için farklı kararların çıkabiliyor oluşu (Kurullar arasında eşliğin olmaması) ve kurullar arası deneyim farkının olması koruma kurulları ile ilgili diğer sorun maddeleridir.

Koruma yönetimi sürecine dair karşılaşılan bir diğer önemli konu ise; ***Tespit ve Tescil Aşamasında Karşılaşılan Sorunlardır.***

Yasada, tespit çalışmalarından sorumlu kuruluşlarla ilgili olarak korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları ile sit alanlarının tespitinin doğrudan doğruya veya ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarının yardımları alınarak, Kültür Bakanlığı; yalnız Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesindeki taşınmazların tespiti ve envanterleşmesinin de Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılması gerektiği belirtilmektedir. Yasada kamu kurumları ve vakıfların mülkiyetinde olan eserler hariç, kültür ve tabiat varlıklarını koruma ve denetim yetkisi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na verilmektedir. Kültür varlıkları ile ilgili her türlü kalıntı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından korunurken, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından önemsiz olduğu gerekçesiyle birçok önemli eserin ortadan kaldırılması örneği, bu durumun sakıncalı olduğunu göstermektedir (Çakır, 1995).

Dolayısıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı, maddi ve teknik açıdan yeterli düzeye getirildikten ve ülkenin her bir yerinde örgütlenmesi sağlandıktan sonra, tüm yapıların denetim ve korunmasının Kültür ve Turizm Bakanlığı'nda kalması, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ise sadece Vakıf kökenli yapıların kullanım hakkına sahip olması daha doğru olacaktır.

Avrupa ülkelerinde de koruma ve denetim bir (Kültür Bakanlığı) ya da koordinasyonu iyi sağlanmış iki kurumun (biri yine Kültür Bakanlığı olmak üzere) sorumluluğundadır. Tarihi ve estetik değerleri olan eserleri ve çevreleri, her ilde listeler halinde toplayan ve belirleyen bir komisyon oluşturularak, ülkenin uzak köşelerine dek saptama (tespit) ve belgeleme (tescil) yapılabilmektedir (Akçura, 1973).

Korumanın önemli bir aşaması olan tescil konusunda da yasanın ilgili maddesinde tescil işlemlerinin koruma kurulunun kararı ile yapıldığı, tespit ve tescile ilişkin esasların, tescil kararının ilanı ve tapu kütüğüne işlenmesi konusunda bir yönetmelikle belirlendiği belirtilmektedir. Ancak yasada tespit aşamasından sonra, ne kadar süre içinde tescil edilmesi gerektiği, aynı şekilde tescil edilen eserlerin tapu kütüğüne kaydedilmesi için gereken sürenin belirtilmediği görülmektedir. Bu sürelerin belirtilmemiş olması, mal sahiplerinin, tespit ve tescilden haberdar olmadıkları gerekçesiyle, sit alanları üzerinde inşaat yapmalarına, sahip oldukları eserleri değiştirmelerine ya da ortadan kaldırmalarına neden olmaktadır (Çakır, 1995).

“Koruma ve Onarım Çalışmalarının Uygulama Sürecinde Sözleşmelerin Hazırlanmasına İlişkin Sorunlar” ele alınacak olursa;

Uygulama aşamasında, sınırlayıcı olan diğer bir etken sözleşmelerdir. Kamu uygulamalarında, İdare tarafından hazırlanan sözleşme tasarısında, işe başlama ve bitiş tarihleri, süre uzatımları, müteahhidin yerine getirmekle yükümlü olduğu şartlar teknik personel sayısı ve nitelikleri, hakedişlerin hazırlanma esası, ödeme şekilleri gibi konular ayrıntılı olarak açıklanmaktadır. Özel mülkiyete ait ve daha dar kapsamlı uygulamalarda sözleşmeler yüklenici tarafından hazırlanmakta ve bu sözleşmelerde işin süresi, işin bedeli ve ödeme şartları gibi ana başlıklar belirtilmektedir.

Sözleşmelerde yer alan şartlardan, süreye ilişkin belirlemeler, müteahhitler tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Özellikle yapının araştırma evresinde yapılması gereken detaylı araştırmalar ile projelendirme yapılmadan ihaleler açılmakta, bu işlerin sözleşmelerinde de süreye ilişkin belirlemeler yetersiz kalmaktadır (Çakır, 1995).

Projelendirme için sözleşme ve şartnamelerde öngörülen sürenin yeterli olup olmadığı konusunda, özel ve resmi kuruluşların uygulamaları arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Özel mülkiyete ait eserlerin projelendirme ve uygulama işlerinin yüklenen müteahhitlerin, hazırladıkları sözleşmelerde süreyi doğru saptadıkları ve buna uydukları belirlenmiştir. Diğer taraftan, resmi kuruluşların proje ve uygulamalarını üstlenen müteahhitler, sözleşmede belirtilen projelendirmeye ilişkin sürenin yetersiz olduğunu belirtmektedirler. Bu belirgin fark, özel mülkiyetteki eserlerin sözleşmeleri işi üstlenen firma tarafından hazırlanırken, resmi kuruluşların, ihale şartnamesinde koşulları kendilerinin belirlemelerinden kaynaklanmaktadır (Çakır, 1995).

Sözleşmede belirtilen sürenin yetersiz oluşu, sözü edildiği gibi araştırma evresine ayrılan sürenin iyi belirlenememesi, projelerin kurullarda onaylanma sürelerinin uzun oluşu, oluşturulan yeni birim fiyat analizlerinin kabul edilmesi ve hakedişlerin ödenmesi gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Oysa kapsamlı bir araştırma ve duyarlı bir uygulama gereken koruma ve onarım çalışmalarında sürenin, özellikle büyük boyutlu uygulama örneklerinde görüldüğü gibi, her seferinde verilen tarihten daha ilerilere sarkmasını önlemek için, onarım süresi ilk sözleşmede olabildiğince geniş tutulmalıdır (Çakır, 1995).

Ülkemizde korumacılık adına karşılaşılan sorunlardan bir tanesi de; ***Yapıların Onarımlarının Tümüyle Henüz Hazır Olmayan Yerel Yönetimlere Bırakılmasıdır.***

Türkiye Büyük Millet Meclisi 14 Temmuz 2004 tarih 5226 sayılı yasa ile yerel yönetimlere kültür varlıklarımızın korunması ve restorasyonu yetkisi vermiştir. Konservasyon ve restorasyon çalışmaları bilimsel ve akademik yaklaşım, ekonomik güç ve teknolojik olanak gerektirir. Ancak yerel yönetimlerin kapasitesi bu ihtiyacı karşılamaya yeterli değildir Bu yüzden, çoğu zaman önemine bağlı olarak, tarihi eserler bulunduğu bölgenin yerel anlayışına ve kısıtlı olanaklarına terk edilemezler. Bu nedenle söz konusu yasanın uygulanmaya başlanmasıyla eski eser tahribatının önlenemez hale geleceğinden kuşku duyulmaktadır.

Koruma amaçlı onarım ya da restorasyon gibi sorumlulukların, gerek farklı disiplinlerden uzmanlardan oluşan kadroları, gerekse bilgi birikimi açısından henüz hazır olmayan yerel yönetimlere tümüyle bırakılması istenmeyen sonuçlar doğurabilir. Bu kez de tarihi yapıları “koruma çalışmalarından korumak, ya da restore edilmiş yapıları kurtarmak” durumuna düşebiliriz. Bu nedenle, tarihi yapıların onarımlarının tümüyle yerel yönetimlere bırakılması konusunda acele edilmemelidir (Tunçoku, 2004).

Ülkemizde yer alan, coğrafi bölge özelliklerine ve yapım dönemlerine göre çok önemli farklılıklar gösteren tarihi yapılarımızın özgün malzeme özellikleri, malzeme hazırlama yöntemleri ve özgün yapım teknikleri hakkındaki bilimsel birikimimiz son derece sınırlıdır. Bu konularda detaylı ve doğru bilgi veren tarihi belge veya kaynaklar bulunmamakta, belki de arşivlerde gün ışığına çıkmayı beklemektedir. Bu nedenle de tarihi yapıların onarımları için ivedi olarak önerilecek hazır reçeteler yoktur. Bugün, doğru bir restorasyon için onarılacak her yapı, mimari ve sanatsal yönleri kadar, malzeme ve teknik açısından ayrı ayrı, detaylı olarak çalışılmak zorundadır. Bu bağlamda, tarihi yapılar için yaşamsal bazı kararlar alınmasının, uygulama ve denetiminin yeterli uzman kadrosu olmayan müze müdürlükleri, vakıflar bölge müdürlükleri ve yerel belediyelerce yapılması bugün pek çok zorluğu

getirirken, koruma/restorasyon sorumluluğunun merkezi yönetimden yerel yönetimlere bırakılması düşüncesi günden güne ağırlık kazanmaktadır. Ancak, “...koruma amaçlı onarım ya da restorasyon gibi sorumlulukların, gerek farklı disiplinlerden uzmanlardan oluşan kadroları, gerekse bilgi birikimi açısından henüz hazır olmayan yerel yönetimlere tümüyle bırakılması istenmeyen sonuçlar doğurabilir” (Tunçoku, 2004).

Kültür varlıklarının korunmasında ve kentsel tarih bilincinin yaşatılmasında yerel idarelere çok büyük görevler düşmektedir. Belediyenin asıl görevi, merkezi idarenin elinden alınıp yani Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğunu azaltılıp, yerel idarelerinin yetki ve sorumluluğuna devretmek kültürel varlığın korunmasında önem arz etmektedir. Bu noktada görev sadece Kültür ve Turizm Bakanlığının denetiminde olmakla birlikte belediyenin öncülüğünde bakanlıkların, sivil toplum kuruluşlarının, uluslararası örgütlerin, üniversitelerin, bilim adamlarının ortak çalışmasıyla yürütülmesi gerekmektedir. Tarihsel mirasa merkezi hükümetin sahip çıkması devlet olarak görevi olmakla birlikte asıl yükümlü olması gereken yerel yönetimlerdir. Zaten yerel yönetimlerinin var oluşu buradan ileri gelmektedir (Resuloğlu, 2005).

Merkezi yönetim ana planlarla, ana kullanım kararlarıyla destekleyen mali araçlarla devreye girmelidir. Uygulama ise belediyeler tarafından yapılmalıdır. Çünkü belediyeler, tanımları ya da yapıtları gereği olarak eğer toplum doğal ve tarihi eserlerin korunmasına bir değer atfetmeye başlamışsa o değeri merkezi yönetime göre daha hızlı bir biçimde en çoğa çıkarırlar. Bu bağlamda KUDEB çalışmaları, yeterince belediyeleri etkin pozisyona sokacaktır.

Toplumun belli bir gelişmişlik düzeyinde koruma hizmetlerine ilişkin bir talep doğmuşsa bu hizmet, merkezi yönetim yönlendirici, yerel yönetimlerin ise uygulayıcı işlevler üstlenmeleri etkin bir koruma süreci tariflenebilir. Ancak korumanın bütünüyle yerel yönetimlere bırakılması konusunda acele edilmemelidir.

Bu konuya ilişkin yerel yönetimler kapsamında istek ve Bakanlığın onayı doğrultusunda tam olarak ekibin kurulması ile oluşturulacak KUDEB’ler, yerel yönetimlerin koruma konusundaki etkinliğini arttırmış olacaktır (Resuloğlu, 2005).

Korumaya yerel yönetimlerin uygulayıcı olarak katılımı şu yönlerden de önemlidir: Yerel yönetimlerin kendi kültürel birikimlerinin sağlıklı olarak kullanabileceğini göstermeye başlayıp, örnek verdiği zaman halkında tümünün korumaya katıldığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda halkın koruma konusunda yerel yönetimler tarafından da yönlendirilmesi

gerekmektedir.

KUDEB ve Proje Büroları ile yerel yönetimler bünyesinde koruma konusunda birimler oluşturmuş olup; belediye ve il özel idareyi, bu konularda alınan kararlara sadece seyirci değil bu kararların alım sürecinde ve uygulama, denetleme konusunda etkin pozisyona sokmaktadır. Bu tür organizasyonlarda yerel yönetimlerin yer almış olması, koruma konusunda sahiplenme hissi uyandırmaktadır.

Türkiye’de koruma yönetimi sürecine dair karşılaşılan önemli sorunlardan birisi ***Halkın Korumaya Katılımı*** konusundadır.

Yasalarla kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak getirilen önlemlere rağmen, tahribatın daha hızlanması, koruma politikalarının ana eksenini oluşturan “kamoyu”nun katılımının sağlanamamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim koruma kararı alınan yapılara sahip olanların çoğunun, koruma kararını olumsuz karşılamakta oldukları, özellikle Koruma Kurullarına tescilin kaldırılması için başvuruların sayısından anlaşılmaktadır. Aynı şekilde yapının tescil derecesini değiştirmek için çok sayıda kültür varlığının tahrip edildiği, tarihi çevrelerin terk edildiği bir durum yaşanmaktadır.

koruma politikalarının ana eksenini oluşturan “kamoyu”nun koruma kararlarına, hem planlama hem de uygulama aşamasında katılımının, çağdaş toplumlarda kaçınılmaz olduğu kesindir. Nitekim yabancı ülkelerdeki başarılı uygulamalarda da bu konu büyük ağırlık taşımaktadır. Dolayısıyla, koruma konusunda halkın bilinçlendirilmesi, korumanın amacı ve hedefleri ile halkın bu süreçteki yeri ve görevlerinin belirtilmesi, ilk ve temel adım olmalıdır. İkinci adımda halkın gereksinimleri, istekleri ve eğilimlerinin saptanarak, korumanın halkın benimseyeceği hale getirilmesi, uygulama aşamasında da halka uygulama ile ilgili bilgiler verilmesi hatta bu konuda teknik ve parasal yardım sağlayacak danışma bürolarının kurulması gibi çareler düşünülebilir (Zeren, 1981).

Koruma yönetimi sürecinde karşılaşılan önemli bir diğer sorun ise ***Denetim Eksikliği***dir. Yapılacak müdahalenin doğruluğu ve bilimselliği, müdahale boyunca elde edilebilecek yeni veriler ışığında projenin geliştirilmesi ve uygulamanın bu projelere mutlak sadakati ile sağlanabilir. Projeye uygunluk için denetim şarttır. Bu nedenle, denetim kadrolarının niteliğinin yükseltilmesi gerekmektedir [11].

Korunması gerekli kültür varlıklarının koruma ve onarım uygulamaları sırasında, alınan koruma kararları çerçevesinde oluşturulan projelere göre, özellikle malzeme ve uygulama teknikleri açısından izlenmesi ve tahripkar onarımların önlenmesi için, denetimin etkin hale

getirilmesi gerekmektedir, örneğin, sözleşmede eleman sayısı ve niteliği konusunda yeterli belirlemeler yapılmış olmasına rağmen, uygulamaların denetiminde bu konunun önemi anlaşılmadığından dikkate alınmaması, uygulamada kötü sonuçlar yaratmaktadır.

Uygulama aşamasında, denetim mekanizmasının özellikle malzeme ve uygulama teknikleri açısından işlerliği önemlidir. Türkiye'de bu aşama için belirlenen kurallar çok yetersizdir. Denetimin, yeterli eğitim düzeyi ve deneyim kazanmış uzmanların kadrolaşmasıyla etkin hale getirilmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur (Çakır, 1995).

Kamu kurum ve kuruluşları, korumakla yükümlü oldukları kültür varlıklarının, koruma ve onarım uygulaması sonrasında kendi bünyesinde görevlendirdikleri kontrolörler tarafından denetimi sağlamaktadırlar. Bu konuda, çok sayıda uygulama yapan Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı'nın yeterli sayıda ve bilgide teknik elemana ihtiyacı bulunmaktadır. Genellikle hem uygulamaların kontrolünden, hem kurullarla olan ilişkilerden, hem de evrak, yazışma ve şikayetlerden sorumlu olan kontrolün, üzerindeki iş yoğunluğu nedeni ile danışmanlık ve denetleme görevlerini yerine getiremediği gözlenmektedir (Çakır, 1995).

Mevcut sistemde onarım sonrası denetimde, yapıların mülkiyetinin kime ait olduğuna göre farklı uygulamalara gidildiği görülmektedir. Özel kişi ve kurumların mülkiyetindeki tescilli yapıların onarım sonrası denetimleri daha etkili yapılırken kamu kurumlarının mülkiyetindeki tescilli yapıların denetimlerinin aynı ölçüde yapıldığı söylemek mümkün değildir. Tescilli yapıların kurul onaylı projelerine uygunluğu kimin mülkiyetinde olduğuna bakılmaksızın mutlaka denetlenmelidir. Kamu kurumlarının sorumluluklarında olan eserlerin bakım ve onarımlarının programa bağlanması, bütçelerine bu amaçla kaynak aktarılması ve öngörülen uygulamaları yaptırıp yaptırmadıklarının da denetlenmesi uygun olacaktır (Durukan, 2004a).

Aynı zamanda, koruma kurullarının restorasyon projelerinin onay aşamasından sonra uygulama süreci içinde bir denetim mekanizması olarak bulunmuyor oluşu yani ilk başta restorasyon projesini değerlendiren kurum olarak koruma kurullarının uygulama aşamasında hiçbir yetkiye sahip olmaması da önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bütün uygulamaların bitmesiyle birlikte yapıya iskan verilmesi için koruma kurulunun, denetim olarak sadece yapı ölçeğinde **fiziksel korunmanın yapıp yapılmadığını inceliyor oluşu (fiziki korumanın denetlenmesi)** ise koruma olayı müzeciliğe taşıdığı eleştirisini getirmektedir.

Ayrıca 378 no'lu ilke kararıyla bakım uygulaması yapılacak kültür varlıklarının, koruma kurulu kararı doğrultusunda belediyelerce ve ilgili müze müdürlüğünce denetleneceği ve uygulama bitince ona ilişkin rapor ve fotoğraflık belgelerin kurula iletilmesi gerektiği karara bağlanmaktadır.

Yine bu İlke Kararı'nda Korama Kuralları'nca onaylanan her ölçek ve nitelikteki plan ve projelerin, uygulamada uzmanlarca denetlenmesi gerektiği belirtilmektedir. Müellif mimar sadece projeden değil, aynı zamanda o projenin uygulanmasından da sorumludur ve restorasyonu tamamlanan yapıya iskan izni verilebilmesi için, ilgili mimarın "projesine uygun yapıldığına dair" rapor vermesi gerekmektedir. Müellif mimara yüklenen bu sorumluluğun yanı sıra üretilen projenin Koruma Kurulu Müdürlükleri'ne sunulmadan, mesleki yeterliliğe sahip olup olmadığı konusunda da denetleme yetkisi, ilgili Mimarlar Odası'na verilmektedir. Ancak, Mimarlar Odası'nda denetleme işini yapan elemanların uzmanlık dereceleri de önemli bir ayrıntı olmasına rağmen, ilke kararında bu konu açıklığa kavuşturulmamıştır.

Müellif mimarın verdiği "uygundur" raporuna ilişkin herhangi bir denetim yoktur. Bu durumda, kuruluşun kendi bünyesinde, konuyla ilgili kapsamlı denetim mekanizması olmalıdır (Çakır, 1995).

Türkiye'de korumaya ilişkin uygulamalar ve koruma yönetimi sorunları içinde önemli bir konu başlığı da *İhale Sisteminden Kaynaklanan Sorunlardır*.

İhale sisteminden kaynaklanan sorunlar ile koruma yönetimi sürecine etkileri tez kapsamında ortaya konulmak istenen temel araştırma konusu olduğundan, bu konu başlığı "Kamu İhale Kanunu ile Koruma Uygulamaları İlişkisi" bölümünde detaylı olarak ele alınacaktır.

3.5 Kamu İhale Kanunu ile Koruma Uygulamaları İlişkisi

4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu (KİK); kamu hukukuna tabi olan veya kamunun denetimi altında bulunan veya kamu kaynağı kullanan kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları ihalelerde uygulanacak esas ve usulleri belirlemek amacıyla oluşturulmuş bir kanundur.

Genel anlamda kamu alımları; kamu idarelerinin ihtiyaç duyduğu her türlü mal ve hizmet alımları ile yapım işlerine yönelik alım ya da tedarik sürecini ifade etmektedir. Kamu idareleri en uygun kalitedeki mal ve hizmeti en uygun fiyata, en uygun zamanda almak ve alım maliyetlerini olabildiğince düşük tutmak amacıyla girdikleri ihale süreçlerinde 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu uygulanmaktadır.

Ülkemizde mevcut ihale düzenlemelerinin; tecrübesiz, uzman olmayan müteahhitler ve karar vericiler tarafından koruma süreçlerinin gerçekleştirilmesine sebebiyet vermesi, tarihi eserlerin korunmasından çok tahribatına yol açan bir durum olarak gösterilmesi yanlış olmayacaktır.

Koruma meselesi kamu yararı vb. etkilerle kamu yapılarında özellikle kamu için çok önemli bir meseledir. Bu açıdan ele alındığında, kamu yapılarının korunmasına yönelik güncel süreç içinde yararlanılan Kamu İhale Kanunu'nun (KİK), korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında uygulanması gereken esas koruma ruhu ile örtüşmediği ve dünyadaki koruma yönetimi anlayışı ile de çakışmadığı gözlenmektedir.

Ülkemizde her yapı grubunun aynı ihale kanunu ile ele alınması eski eserlerin korunamaması adına tartışılması gereken en önemli konudur. Bu nedenle korunması gerekli tarihi yapıların ihaleleri için ayrı bir yasanın gerekliliği açıktır.

Onarılacak tarihi yapının, herhangi bir belediye imar yapısı ya da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın denetiminde yapılan herhangi bir devlet yapısı ile projeden uygulamaya kadar benzer kalıplarla ihaleye çıkması yani her yapı grubunun aynı yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde ele alınması kültür varlıklarının korunması ve restorasyon işlerinde karşılaşılan en temel sorunlardan biridir. Örneğin Süleymaniye Camii gibi anıtsal bir yapı ile günümüz teknolojisi ve yapım yöntemleriyle ortaya konmuş bir yapının restorasyonuna ait süreçlerin aynı olmayacağı için bu iki ayrı yapının aynı kıstaslarla değerlendirilmemesi gerekmektedir. Nasıl ki tıpta kişiye özel bir tedavi gerçekleştiriliyorsa, aynı şekilde tarihi yapıların korunması konusunda da yapının özellikli konumundan ötürü özel bir yaklaşım getirilmelidir. Eski eserlerin konservasyonu ve restorasyonu konusunda, AB ve UNESCO kriterlerine uygun, uzmanlığı da öne çıkaran özel ve tek bir ihale kanunu hazırlanmalı ve acilen uygulamaya başlanmalıdır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında uygulanan mevcut ihale sisteminin koruma yönetimi sürecine etkileri aşağıda belirli başlıklar altında incelenmektedir.

İhaleye Girebilme Kriteri Olarak Mesleki Yetkinlik:

Ülkemizde halen yürürlükte olan Kamu İhale Yasası ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, konservasyon (koruma) ve restorasyon işlerinde bir uzman mimari restoratör veya restoratör istihdam edilmesini ve ihaleye girecek firmanın eski eser restorasyonu konusunda daha önce iş bitirmiş-deneyimli olması şartlarını aramaktadır. (4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu Madde10/b: Mesleki ve teknik yeterliğin belirlenmesi)

Mevcut İhale Kanununun yukarıda belirtilen maddesi, ihaleyi alacak firmalarda mesleki yeterlilik sağlanması koşulunu getirmektedir. Ancak tanımlanmış mesleki yeterlilik, koruma ve restorasyon projelerini hazırlayanların yada uygulayıcıların iş bitirme sayılarından ziyade koruma ve restorasyon çalışmalarını ne kadar yetkinlikle gerçekleştirebileceklerine dair bir yeterlilik olmalıdır. Başka bir deyişle ihaleyi alan firmalarda iş bitirme niceliklerine değil de, iş bitirme niteliklerine göre mesleki yeterlilik kriterleri aranmalıdır.

İhale sürecinin ardından restorasyon uygulama işlerinin geriye yönelik olarak bir denetiminin olmaması sebebi ile, işi alacak firmalardan istenen mesleki yeterlilik kriterleri de en başta düzgün ve doğru bir şekilde ortaya koyulmalıdır. Çünkü bir firma ihale ile bir restorasyon işini almış ve o işi bitirmiş olabilir, ancak ihale başında belirttiği maliyetle bitirip bitiremediği, eğer belirttiği maliyet ve süre içinde işi bitirebildi ise bu sürecin işin kalitesine nasıl yansıdığı vb. konularda çelişkiler yaşanmaması adına ihale şartnamesinde mesleki yeterlilik kriterleri de iyi tanımlanmalıdır.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunma yönetimi sürecinde, restorasyon projeleri uygulayıcıların koruma ve koruma politikaları konusunda uzman ve haberdar olması gereklidir. Aynı zamanda uygulayıcılar kadar koruma süreci içinde yer alan mal sahibinin, ihale ile koruma işini üstlenen işverenin de koruma kültürüne yabancı olmaması gerekmektedir. Aksi durumlarda kültür varlıklarının korunması ve onarımında özellikle proje yönetimi süreci aşamasında koruma ruhuna aykırı işler gerçekleştirilmektedir. Ülkemizde ise kültür varlıklarının korunması ve onarım işlerinin yapım yönetimi sürecinde korumacılık adına düşülen en sık yanlışın, işi uygulayan kişilerin koruma kültürüne yabancı olmaları olduğunu söylemek mümkündür.

Fiyat Baskısının Korumanın Bilimselliği ve Değerini Düşürmesi:

Türkiye'de koruma ve onarım çalışmaları, bu aşamada 4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu çerçevesinde ihale edilmekte, buna bağlı olarak da işin ehli olmayan müteahhitlere yüksek fiyat kırımlarıyla yaptırılmaktadır. Bu nedenle koruma ve onarım çalışmaları, en düşük maliyetlerle hiçbir ön araştırmaya dayanmadan en kısa sürede tamamlanmaya çalışılmaktadır.

(4734 Sayılı Kamu İhale Kanunu Madde 40 kapsamında İhalenin karara bağlanması ve onaylanması: 37 ve 38 inci maddelere göre yapılan değerlendirme sonucunda ihale, ekonomik açıdan en avantajlı teklifi veren isteklinin üzerinde bırakılır. Ekonomik açıdan en avantajlı teklifin sadece en düşük fiyat esasına göre belirlenmesinin mümkün olmadığı durumlarda; işletme ve bakım maliyeti, maliyet etkinliği, verimlilik, kalite ve teknik değer gibi

fiyat dışındaki unsurlar dikkate alınarak ekonomik açıdan en avantajlı teklif belirlenir.)

Mevcut İhale Kanunu'nun yukarıda tariflenen içeriği itibariyle, firmalar üstünde oluşturduğu fiyat baskısının, kötü koruma ve restorasyonların önünü açan en önemli etken olarak görülmektedir.

Bilim adamları da, mevcut İhale Kanunu'nun bu tahribatlardaki en önemli etken olduğuna sürekli vurgu yapmakta ve mevcut yasa değişene kadar tarihi yapılara dokunulmaması gerektiğini söylemektedirler. Söylenenler birer uyarı olmaktan öteye geçmemekte; tüm bu olumsuzluklara rağmen yurdun değişik yerlerinde tarihi eserler kısa zamanda, ucuz fiyata restore eden firmalara teslim edilmektedir. Korunması gereken yapılar en düşük teklifi sunan inşaat firmalarına teslim edilerek; mevcut işleyiş içinde koruma uygulamalarını iyi yapmak isteyen kişilerin önünü de kesilmektedir. Sürecin yukarıda tariflenen yapısından ötürü firmalar üstlerindeki fiyat baskılarından dolayı en düşük maliyetlerle projeleri tamamlamayı planlamaktadırlar. Bu durum, kimi zaman tarihi eserlerin koruma ve restorasyon projelerinin -özellikle uygulama aşamalarında- bilimsel değerini düşürmektedir.

Mevcut ihale sistemi kapsamında eski eserlerin restorasyon projelerinin, işin uzmanlarına değil de sıradan müteahhitlik firmalarına yada konu ile ilgili yeterli bilgi, tecrübe ve donanıma sahip olmayan kişilerin ellerine verilmesi sonucunda tamamen ucuza mal etmek uğruna yok edilen tarihi eserlerimize örnekler vermek mümkündür. Örneğin; İstanbul surları dahil olmak üzere Türkiye'deki surların hepsi, çok iyi incelemeler yapılmadan -sadece maliyeti yüksek olur kaygısıyla- orijinal malzemelerinin kullanılmadan restore edilmeleri nedeniyle büyük tahribatlara uğramışlardır. Artık İstanbul surları yapıldığı dönemin değil de bugünün yapıları olarak karşımızda durmaktadırlar.

Değinilmesi gereken bir başka konu ise; kamu yatırımlarında kullanılan ihale şartnamesi örneğinde "yapılan işlerin bedelini ödemedi, birim fiyat tarifeleri ve eski birim fiyat listeleri esas alınır" ifadesiyle müteahhitlerin birtakım iş kalemleri ile sınırlanmasıdır. Bugün koruma konusunda iki ana kurum olan, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan ve özellikle kültür varlığına yapılacak müdahaleleri tanımlayan, işlemin hangi esaslara göre yapılacağını belirleyen "birim fiyat tanımları", "fiyat analizleri" ve "birim fiyat"lar, hemen tüm korumaya yönelik kamu yatırımlarında kullanılmaktadır (Çakır, 1995).

İncelenen şartname örneklerinde, (özel İdari Şartname ve VGM özel Fenni ve Estetik Şartnamesi) birim fiyatların oluşturulmasında öncelikle VGM'nün Eski Eserler Birim Fiyat Listesi, burada yer almayan fiyatlar için, Bayındırlık Bakanlığı Birim Fiyat Listelerinden

yararlanılması gerektiği belirtilmiştir. Kültür Bakanlığı Birim Fiyat Listeleri, Vakıfların Birim Fiyat tanımları ve analizlerinden yararlanılarak, daha dar kapsamlı olarak oluşturulmuştur. Her iki birim fiyat tanımlarında fiyatlandırma yapılırken, Bayındırlık Bakanlığı tarafından belirlenen malzeme ve işçilik rayiçleri kullanılmakta, piyasa araştırmasıyla da fiyatlar tespit edilip alınan ortalamayla belirlenmektedir. Fakat aynı cins imalat için verilen birim fiyatının, Vakıfların ve Kültür Bakanlığı Birim Fiyat listelerinde farklı olduğu görülmektedir. Birim fiyat tariflerindeki bu farklılık yanında, bütününün yüksek enflasyon nedeniyle, Bayındırlık Bakanlığı'nca ilan edilen rayiçlere dayandırılarak her yıl hazırlanan "Eski Eser Birim Fiyatları"nın belirlenenin piyasa koşullarından altında kalması da önemli bir sorundur (Çakır, 1995).

Karar Vericilerin Koruma Yaklaşımlarının Etkisi:

Restorasyon projelerinin projelendirilmesi ya da uygulanmasına yönelik ihalelerde, işveren olarak yer alan bazı karar vericilerin konu ile ilgili gerekli bilgi, tecrübe ve donanımına sahip olmaması ülkemizde, ihale düzenlemelerinin korumacılık adına oluşturduğu en büyük tehditlerden bir diğeridir.

İhaleyi alan yüklenici çoğu zaman restorasyon yerine, sıradan ve hasarlı bir yapıyı tamir eder gibi çalışmakta, eski eserin tarihi, estetik ve kültürel değerini ciddi biçimde göz ardı ederek bilimsel gerçekliklerden habersiz; rastgele ve cüretkar davranabilmektedir. Restorasyon sırasında yanlış ve ucuz materyal kullanmayı tercih etmektedir [12].

Prof. Dr. Doğan Kuban, ülkemizdeki ihale sistemi hakkında şu eleştirileri getirmektedir: “... Bizim yasamız ihale ediyor, 8 ay sonra bana ver diyor. Restorasyon projesi yapılmadan ihale yapılmaya başlandı çok uzun yıllar. Yapan adamlar kim? Müteahhitler. Müteahhitler restorasyon projesi yaptırıyor. Bu restorasyon projelerini yapan adamlar kimler? Ortaçağ uzmanı mı? Bizans uzmanı mı? Yok. Herhangi bir mimar yapıyor bir şeyler. Restoratör bile bir ahşap evi restore edebilir ama bir Ortaçağ binasını restore edemez. Türkiye’de bu işi yapanlar o dekorasyonun anlamını bile bilmiyor. Türkiye’de restorasyon lafı bir klişe haline geldi. Binayı tamir etmek gibi bir şey. Bugünkü yağma ortamında şuna dönüştü: ihale açalım, kazanan yaptırır. Üniversitelerle bürokrasi arasındaki ilişki yeterli değil” [13].

Tarihi ve Teknik Araştırmalar ile Malzeme Analizi Gibi Araştırma ve İnceleme Süreçlerinin İhale Kapsamına Alınması Gerekliliği:

Restorasyon uygulamalarında bugünkü ihale sistemi incelendiğinde karşılaşılan bir başka sorun da; proje ihalelerinde ve çalışma akışında rölöve ve restitüsyon aşamalarının ağırlık

kazanması, özgün yapı malzemeleri ve hazırlama yöntemleri ile özgün yapım teknikleri ve yapının içinde bulunduğu sorunların saptanması için gereken bilimsel araştırma sürecine hak ettiği ağırlık verilmemesidir.

Tez kapsamında daha öncede vurgulandığı gibi restorasyonu “tamir”den ayıran özellik bilimsel olmasıdır. Dolayısı ile restore edilecek her yapı için ayrıntılı bir araştırma yapılması gerekmektedir. Bilimsel restorasyon, yapının tarihi, estetik ve teknik açıdan incelenmesiyle başlar. Bu başlıklardan her biri ayrıca, kendi içinde yapının çevresiyle ilişkisi, yapının bütünü ve yapının detayları açısından ele alınmalıdır (Kuban, 1971).

Ülkemizde tarihi yapılardan sorumlu ya da eski eserlerin onarımını yüklenmek isteyen pek çok şahıs ve kurumca restorasyondan anlaşılan, yapının mimari ölçümleri ve detayları ile belgelenmesi olan ‘rölöve’ ve yapının bugünkü durumunun değerlendirilerek değişmişliklerinin (varsa kayıp kısımlarının ya da olası eklerinin) belirlenerek, özgün halinin saptanması olan ‘restitüsyon’ projesi ile sadece yeni kullanım biçiminin belirlenmesi olan ‘sözde’ restorasyon projesidir. Özgün malzeme özelliklerinin ve onarım malzemelerinin saptanmasının ise sıradan bir çalışma ya da salt formalite gereği sunulan bir rapordan öte gitmemektedir. Oysa, doğru bir onarım, ön araştırmalardan laboratuvar analizlerine kadar restorasyon eğitimi almış mimar, malzeme kimyacısı, inşaat mühendisi, sanat tarihçisi, jeolog, biyolog gibi uzmanlar gurubunca yapılması gereken, uzun zaman, bilimsel araştırma ve özveri gerektiren bir malzeme çalışması ile mümkündür. Tarihi yapılarda kullanılmış olan taş, tuğla, harç, sıva, kerpiç, ahşap, çini, metal, cam gibi özgün malzemeleri oluşturan hammaddeler, karışım oranları ve hazırlama yöntemleri ile, bu malzemelerin fiziksel, mekanik, kimyasal özelliklerinin, zaman içindeki bozulmalarının ve özgün inşaat tekniklerinin saptanması ilk aşamada yapılması gereken çalışmalardır. Doğru onarım malzemesi ve onarım teknikleri, düşünülen yeni işlev ve restorasyon projesini oluşturan tasarım ilkeleri de böyle bir çalışmanın sonunda belirlenmelidir (Tunçoku, 2004).

Rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanması kadar tarihi yapının belgelenmesine yönelik çalışmalar, tarih araştırmaları (yapının bugüne kadar geçirdiği süreçteki gelişmelerin incelenmesi, her döneme ait izlerin mimari tasarım ilkelerinin araştırılması, eserin bulunduğu yer ve yapıldığı devrin politik, sosyal ve ekonomik karakterinin ortaya konulması, eserin bünyesini etkileyen olayların kronolojik etüdü), fotoğraflarla belgeleme, teknik açıdan yapılacak araştırmaları (yapının strüktürel şeması, taşıyıcı sistemle örtü sistemi arasındaki bağlantı, bu strüktürü meydana getiren malzemelerin korunmuşluk durumunun araştırılması, onarım gerektiren bölümlerinin saptanması, işçilik karakterinin ortaya konulması vb.),

malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçlarının gerçekleştirilmesi gibi araştırma ve analiz çalışmaları da koruma ve restorasyon projelerinin bir parçası olmalıdır. Bu analiz ve raporlar uygulayıcı tarafından binanın daha iyi tanınmasını sağladığı kadar koruma adına daha doğru ve bilimsel projelerin oluşturulmasına da zemin sağlayacaktır.

Rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanması kadar tarihi yapının belgelenmesine yönelik tarihi araştırmalar, teknik açıdan yapılacak araştırmalar, malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçlarının gerçekleştirilmesi gibi araştırma ve analiz çalışmaları da koruma ve restorasyon projelerinin bir parçası olarak ihale kapsamına alınmalıdır.

Araştırma aşamasında yapılması gereken bu çalışmalar, süre ve maliyet açısından önemli bir paya sahiptirler. Kısıtlı ödenek ve sürelerle uygulama yapmaya çalışan kuruluşlar ve uygulamacılar için, belki de süreç içinde en fazla ağırlık taşınması gereken bu aşama, süre kaybı olarak görülmekte ve detaylı olmayan projelerle hatta bazen özellikle konuya örnek olması gereken kamu kuruluşlarında projelendirme aşaması dikkate alınmadan uygulamalar yapılmaktadır. Bu durumda da ortaya tarihi eserlere büyük kayıplar verdiren niteliksiz örnekler çıkmaktadır (Çakır, 1995).

Onarılacak tarihi yapı, güncel inşaat teknolojisinin kullanıldığı bir belediye imar yapısı ya da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın denetiminde yapılan herhangi bir devlet yapısı ile projeden uygulamaya kadar benzer kalıplarla ihaleye çıkılmaktadır. Oysa, bazı restorasyon çalışmalarında rastlandığı üzere, tarihi yapılarda sıva raspa (işlevini tümüyle yitirmiş sıvanın kazınması), temizlik veya temizlik kazılarında ortaya çıkan yeni bulgular ya da beklenmedik sorunlar, projenin müdahale kararlarını, dolayısıyla uygulamanın akışını değiştirdiği gibi, parasal kaynak ve iş bitimi konularında aksamalara, sorumlu yönetim ve yüklenici arasında anlaşmazlıklara ve başlanan işin yarıda kalmasına neden olmaktadır. Bundan da en çok zararı tarihi yapılarımız görmektedir. Bu nedenlerle, yukarıda belirtilen bilimsel çalışmalar sonuçlanmadan yapının yeni işlevi ve bu işlevin gerektireceği müdahaleler için yüzeysel kararlar verilmemelidir (Tunçoku, 2004).

Bu nedenle; uygulamada, örneğin büyük ya da karmaşık sorunları olan bir tarihi yapının, nitelik ve sınırları proje aşamasında titizlikle belirlenecek 'aşamalar' halinde ihaleye çıkılması gerekebilir. Eksik bilgilerle, yarıda kalacak bir onarıma başlamamak, çoğu kez daha doğru bir karardır. Bu bağlamda, tarihi yapıların onarımlarıyla ilgili mevcut ihale sistemimizin, olup olmayacağı dahi tartışılacak malzeme birim fiyat tariflerine kadar gözden geçirilmesinde yarar vardır (Tunçoku, 2004).

Tarihi ve teknik araştırmalar ile malzeme analizi gibi araştırma ve incelemeler, kurula teslim edilecekler listesinde ismen tanımlanmış olmasına rağmen içeriği kuruldaki yapıya yada yapıdan yapıya değişen bir özellik göstermektedir. Anıtsal nitelikte bir yapıya dair gerçekleştirilecek koruma çalışması kapsamında tarihsel araştırma ve arşiv kaynaklarının taranması gibi çalışmalar, duyarlı bir kurula verilmesi halinde zaten gerçekleştirilmektedir. Ancak bu araştırmaya çok yüzeysel bakan kurullar olduğu kadar tarihi belge olma durumunu inceleme açısından kurul üyelerinin hepsinin aynı yetkinlikte olmaması bir sorundur. Sokak arasında kalmış nispeten daha küçük ölçekteki bir yapı için gerekli görülen aynı analiz çalışmaları ile anıtsal nitelikteki büyük bir yapı için gerekli görülen aynı analiz çalışmaları aynı özeni hak etmelidir. Bu noktada kurulların bu konuya değişen bakış açılarından dolayı işverenlerin yaklaşımı da süre ve maliyetin endişelerden dolayı olumsuz ise; bu sorunun çözümünde iki tür çözüm önerisi getirilebilir. Birincisi koruma kurullarının dirayetle bu çalışmaların yapılmasını gerekli ve şart koşması, ikincisi de ihale kanunu kapsamında tarihsel araştırma ve analiz çalışmaları için ayrı bir kalemin tanımlanmasıdır. Böylece işi alan müteahhitlerin kendi çabalarıyla analiz çalışmalarını yapmak yerine bu çalışmalara gereken özeni vermeleri sağlanabilir.

Uygulama Safhasında Karşılaşılan Sorunlar Nedeniyle Yeniden İhalelendirme Sürecini Gerekliliği:

Tarihi yapıların korunmasında restorasyon süreci ilk olarak rölöve projesinin yapılmasıyla başlamaktadır. Rölöve projesine göre daha sonra ise restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmaktadır. Anıtlar Yüksek Kurulundan geçen projeler daha sonra ise ihaleye girmektedirler. İhale aşamasında ise ihale bedeli ve süresi saptanmaktadır. Ancak bütün bu saptamalar restorasyon projeleri hazırlanabilmesi için binanın iç ve dış mimarisine, özgün dekorasyonuna ve taşıyıcı sistemi ile yapı malzemelerine ait mevcut durumunun ölçekli çizimlerle anlatımı olan rölöve projesine göre hazırlanmaktadır. Oysaki uygulama aşaması başladığında yepyeni sorunlar ortaya çıkmakta ve yeni bir yapıyla karşı karşıya kalınmaktadır.

Bu süreçte geriye dönülerek yeni bir projelendirme, yeniden kurul tarafından değerlendirilme ve yeniden bir ihale sürecinin yaşanması gerekmektedir. Bugünkü uygulamalarda ihale düzenlemelerinin korumacılık adına oluşturduğu en büyük tehditlerden ve temel sorunlardan biri de bu konudur. Çünkü ihaleyi alan firmalar için; ortaya çıkan yeni duruma göre tekrardan projelendirme ve rölöve çizimlerinin yaptırılması, kuruldaki onay alınması gibi süreçlerin her biri zaman ve maliyet açısından ek birer yük olarak görülmektedir. Kendilerine verilen süre zarfı içinde projeyi tamamlayamayacaklarını öngörerek, uygulamada ortaya çıkan yeni

durumları görmezden gelip hatalı uygulamalar gerçekleştirebilmektedirler.

Dolayısıyla yukarıda bahsedilen durumun, ihale ile işi alan firmalar için restorasyonun gerçekleştirilmesi yönünde engel teşkil edecek bir unsur olarak görülmesi yerine maliyet kalemi olarak düşünülmesi önerilebilir. İhaleye girecek firmalar planlama ve bütçe içinde bu tarz geriye dönüşlerin olabileceğini baştan öngörerek iş kalemleri ve bütçe önerilerini oluşturmalı, ihale sistemi de bu yönde revize edilmelidir.

4. DÜNYADA KORUMA

Koruma yönetim sürecine dair doğru bir öneri modelinin tespit edilmesi için; ülkemizdeki koruma politikaları ve uygulamalarının incelenmesi kadar dünya ve Avrupa ülkelerindeki koruma yönetim sürecinin de incelenmesi faydalı olacaktır.

4.1 Avrupa Ülkelerinde Koruma Olgusu

İnsanlar anıtları miras olarak sayarken, onları gelecek kuşaklara sağlam olarak ulaştırma sorumluluğunu da üzerlerine alırlar. Ancak, korumacılığı salt nostaljik duygulara dayanarak gerekli görmek, tarihsel yapıları gerçek olmaktan uzaklaştıran bir eylemdir. Korumacılık sorumluluğu tarihsel ve bağlamsal olarak bireysel, yöresel, ulusal, uluslararası ve global boyutlarda çeşitlilik gösterir. Fakat yapının orijinal zenginliklerine zarar vermeden korumak ve sonraki nesillere aktarmak ortak hedeftir. Bu noktada, eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeleri belirlemek ve uluslararası bir temel oluşturmak, ülkelerarası iletişim ve ortak kültürel miras ve korumacılık bilinci oluşumu bakımından değer taşır. Böylece, her ülke kendi kültür ve gelenekleri çerçevesinde korumacılık ilkelerini benimsemi ve uygulama sorumluluğu üstlenirken, bir yandan da koruma kültürü bakımından daha geniş ve kapsayıcı bir perspektif, aynı zamanda da ortak bir dil benimsenir.

Batı Avrupa ülkelerinin demokratik ve kültürel gelişmeleri birbirine paralel olarak geliştiği için tarihi ve mimari önemdeki yapıların yaşatılma ve korunması yöntemleri de benzer olmuş, korumacılık ilk bu ülkelerde şekillendirilmiş ve ekonomik avantajları da mimari değerlerin çeşitli derecelerde korunması şansını vermiştir (Dobby, 1978).

Koruma için bir yapı oluşturulurken, hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde şu adımlar uygulanmıştır;

- İlgili kişilerin anıtları inceleyerek maddi olarak desteklemesi,
- Bakanlık departmanlarının kurulması, ayrıntılı analizler içeren envanterlerin ve listelerin üretilmesi,
- Bozulmaya, yer değiştirmeye ve uygun olmayan değişikliklere karşı, belirlenmiş önemli anıt ve yapıların çıkarılan kanunlarca korumaya alınması,
- Merkezi ya da bölgesel yönetimlerce anıtların ve yapıların restorasyon ve tamiri için gerekli maddi desteği sağlamak amacıyla fonların sağlanması,

- Bakımsız tarihi anıtların kamulaştırılması ve zorunlu olarak satın alınması için uygun araçların sağlanması,
- Korumacılığın tüm yapıları ve çevrelerini kapsayacak şekilde genişletilmesi,
- Turizm ve bölgesel planlama ile korumanın ilişkilendirilmesi,

Avrupa’da koruma yapısını oluşturan temel adımlar olarak nitelendirilebilir (Dobby, 1978).

Korumanın Avrupa’ya özgü durumu ele alınacak olursa; Avrupa’nın tarihsel merkezlerinde on dokuzuncu yüzyılda yaşanan yıkımlar, koruma yanlısı görüşün yasal ve kuramsal yapısının gelişmesiyle birlikte yerini etkin bir koruma anlayışına bıraktığı gözlenmektedir. Yıkım ile koruma arasındaki kararsızlık son bularak, tutarlı bir koruma anlayışında karar kılınmıştır. Geçmişte yaratılanlara tarih bilinciyle yaklaşarak ve yinelemez oldukları onaylanarak, sahteciliğe düşülmeksizin korunmaları yaygınlaşmıştır (Philipot, 1976).

Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varan ve bu ilkeleri uluslararası bir temele oturtan Venedik Tüzüğü’nün 1964 yılında kabul edilmesi ise, koruma kavramının özellikle Avrupa’da gelişiminde önemli bir yer teşkil etmektedir.

4.2 Avrupa Ülkelerinde Koruma Tarihinin Gelişimi

Tarihte ilk koruma çalışmaları, yönetimin ve dinin etkisi ile yönetim binaları ve kilise, manastır gibi dinsel binalarda olmuştur. Bu yapılar, hem temsil ettikleri gücün etkisini arttırmak hem de doğal ve fiziksel eskimleri önlemek amacıyla korumaya alınmış, restorasyonları yapılmıştır. Eski Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarında da, koruma daha çok dini inanç ve törelere bağlı olarak gelişmiştir. Eski Mısır yerleşmelerinin, kutsal yapılar ve çevrelerine gösterdikleri özen ile ve bu yapıları merkez alarak geliştirdikleri yerleşme düzeni ile hem yerleşme planlaması ve hem de çevresiyle birlikte koruma çabalarının ilk örnekleri olduğu belirtilmektedir (Erder, 1999).

Roma İmparatorluğunda, kentin bütünü bir sanat yapıtı olarak değerlendirilmekte ve önceki devirlere ait yapıların korunması da başlıca kaygılardan biridir. İmparatorluğun parçalanmasından sonra İtalya’da koruma duyarlılığı giderek zayıflamıştır. Hıristiyanlığın yayılma devri koruma adına şanssız bir dönem olmuştur. Bu dönemde, daha hızlı yayılabilmek adına, Hıristiyanlık dışındaki inançların simgesi durumundaki her türlü dini yapıt yok edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemi izleyen Ortaçağda da eski Roma ve Helen yapıtları tahrip edilmiştir (Erder, 1999).

1789 Fransız devrimi sırasında eski eserlerin aristokrasinin simgeleri olarak yıkılmasına duyulan tepki, kapsamlı ve sistemli koruma çabalarının başlamasını sağlamıştır. Sanayi devriminin tanımladığı yaşantı ve fiziki çevrelerden kaçıp tarihe sığınan düşünce akımlarının da beslediği bir tarih sevgisi ve bilinci içinde, eski eserler onarılmaya başlanmıştır (Akçura, 1973).

Fransa'da 1814-1879 yılları arasında Viollet-le Duc'ün "Üslup Birliğine Varış" düşüncesiyle gerçekleştirdiği restorasyon çalışmaları korumacılık tarihinde ilk önemli adımlar olarak anılmaktadır [4].

Viollet le Duc: "*...Bir yapıyı restore etmek, onu korumak, onarmak veya yeniden yapmak değil, belirli bir zamanda hiç var olmadığı biçimiyle eksiklerini tamamlayarak tam bitmiş bir yapı haline getirmektir.*" görüşünü ortaya atmıştır. Bu anlayışa, "üslup birliğine ulaşma kaygısı" denmektedir. Viollet le Duc ; "*...Yapının bir stili olmalıdır ve yapıyı o stil yükümlülüğü içinde tamamlamalısınız, yapıyı yeniden yapan mimar gibi düşünün kendinizi.*" demektedir. Bu yaklaşıma, stilistik rekonpozisyon veya üslup birliğine varma denmektedir ve bu konu bugün hala tartışılmaktadır.

"Romantik görüş" adı verilen bu yeni bir kavramla, önemli mimarlık tarihçilerinden ve kuramcılarında John Ruskin, stilistik rekonpozisyon'a antitez oluşturarak; "*... Beyler anıtlara sadece iyi bakınız, bakımını yapınız; o zaman restorasyona gerek kalmayacaktır. Restorasyon, bir yapının başına gelebilecek en büyük felakettir. Yok olanın yerine sahte bir benzeri getirilir.*" demiştir.

John Ruskin ile aynı zamanda yaşayan Arts and Crafts hareketinin de öncülerinden William Morris ise antitez olarak, İngiltere'de Eski Eser Anıtları Koruma Derneği (SPAB) adına "1877 Manifestosu"nu yayımlayarak, "*...Yapının belge nitelikleri, üslup ve SİT bütünlüğü için yok ediliyor. Restorasyon yerine koruma olmalıdır.*" demiştir.

Morris ve Ruskin'in yaklaşımını bir araya getiren düşünceye ek olarak; Luca Beltrami "*anıtların tarihi belgeleriyle sağlanacak somut verilere dayandırılarak restore edilmesi gerekir*" diyerek; tarihçi, arşivci restoratör kavramının getirmiştir [14].

On dokuzuncu yüzyılda her tarihsel dönemin çevreye damgasını vurduğu, çağdaş yaşama uymayan geleneksel çevrenin ortadan kaldırılarak yerine yenisinin konulması gerektiğini savunan bir düşünce de gelişmiştir. Fransa'da Haussmann'ın Paris de uyguladığı temizleme, geniş ve düz yolların ulaştığı görkemli meydanların ortasında tarihsel yapıları tek başına sergileme tavrı, Viollet le Duc'ün yapıları tekil olarak ele alma eğilimi ile birleşerek Le

Corbusier'ye kadar uzanan bir tutum içinde geliştirmiştir. Le Corbusier, eski kentlerin yeniden tasarımına ilişkin öneriyle bu tutumun en bilinen savunucularındandır (Altınyıldız, 1997).

On dokuzuncu yüzyıl ortalarında, büyük kentlerin tarihsel merkezlerine yığılan kentsel nüfusun yarattığı toplumsal ve fiziksel yıpranmanın önüne geçmek isteyen birçok kent yönetimi, çareyi tarihsel dokuyu ortadan kaldırarak yerine yeni bir düzen getirmekte bulmuşlardır. Eskiye ortadan kaldıran planlama anlayışının yarattığı tepki, bu kez sanayi devriminin yeniliklerinden kaçarak tarihe sığınan akımlarla birleşerek, özellikle ortaçağ yapılarının onarıldığı, korumaya elverişli bir ortamın yaratılması ile sonuçlanmıştır (Altınyıldız, 1997).

On dokuzuncu yüzyıl sonunda Camillo Boito sayesinde çağdaş korumaya yakın temellerin atıldığı savunulur. Camillo Boito 1836–1914 senelerinde bir sentez yaparak, 1883'te "Çağdaş Restorasyonun 5 İlkesi" şeklinde temel ilkeleri belirlemiştir:

Birinci ilke: Restorasyon, sentez kavramı nasıl olmalı? *"Anıtlar tüm insanlık tarihinin belgeleridir. Yani benim, senin, ötekinin malı değil; hem ülke olarak, hem devir olarak insanlık tarihinin malıdır. Anıtlardaki restorasyonlar tarihe saygılı olmalı, yanıltıcı olmamalı."* demektedir.

İkinci ilke: Yapıya en az müdahale en iyi uygulamadır kavramını getirilmiştir. *"Sağlamlaştırma onarımdan daha iyidir; onarımsa, restore etmekten daha iyidir."*

Üçüncü ilke: Ek ya da onarım yapılması zorunluysa, somut verilere dayanmalı, yapının görsel bütününe ve biçimine saygılı olunmalıdır. Restorasyon tarihi bir işaret veya rakamla belirtilmeli, başka deyişle yapıyla armoni içinde olmalı, ama onu taklit etmemeli, sırtmamalıdır, fakat yeni yapıldığı da belli olmalıdır.

Dördüncü ilke: Restorasyon mutlaka bir işaretle önde ya da arkada, malzemesini, tarihini kitabesinde belirtmelidir. Farklı dönemin ekleri korunmalıdır. Nitelikli ekler korunmalıdır.

Neyin nitelikli olduğuna, neyin niteliksiz olduğuna bir kişi karar vermemelidir, birden fazla kişi (uzman) tartışmalıdır.

Beşinci ilke: Restorasyon çizim ve raporlarla belgelenmelidir [14].

Gustavo Giovannoni ise tarihi yapı restorasyonunun daha bilimsel ve anıtların çevrelerindeki doku ile birlikte korunmaları gerektiğini vurgular ve çağdaş onarım ilkeleri sayılabilecek

kuralları koyar [4]. “...Yapıların mutlaka kullanılması gerekir, fonksiyon yapıyı hayatta tutar. Binada hayat yoksa o bina gider, mutlaka yapıyı bir fonksiyona dönüştüreceksiniz. Bunu da uygun şekilde yapmak lazım, her bina her fonksiyona gelemmez, uygun fonksiyonu seçip ona göre restore etmek lazım. İkincisi; özel mülkiyetteki alanların korunması için kamu yetkileri güçlendirilmelidir. Çağdaş tekniğin sunduğu olanaklar kullanılmalıdır.” demektedir.

Bir sene sonra İtalya’da bütün dünyaya artık örnek teşkil edecek, İtalyan restorasyon kuramları, bir sistem halinde ortaya çıkar. 11 maddelik Carta Del Restauro (1931) modern restorasyonun ilk anayasasıdır. Bu ilkeler 1931’de Atina’da toplanan Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresinde benimsenmiştir [14].

On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’da gelişen milliyetçilik akımları da, bir bakıma, koruma çabalarını desteklemiştir. Ulus devlet olma özelliklerini yeni kazanan Avrupa ülkeleri; tarihi mirası uluslarının kurulmasını meşru kılacak bir destek aracı olarak görmüşlerdir. Bu dönemde, koruma konusunda bilimsel tartışmalar yoğunlaşmış ve arkeolojik kazılar yapılmıştır. Ancak, koruma yine de önemli yapılar ölçeği ile sınırlı kalmıştır. Hatta, bu yaklaşım abartılarak, anıt niteliğindeki bu tek yapıların çevresinin yıkılıp boşaltılmasına kadar götürülmüştür. Böylece, anıtın daha da görkemli bir şekilde ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Bu tutum genelde, belirli dönemlere ait çevresel değerlerin yitirilmesine neden olmuştur. Uzunca bir dönem, koruma anlayışı tek yapıların korunması ölçeğinden öteye geçememiştir (Kiper, 2004).

1800’lerde tarihi çevre ve koruma daha çok anıt niteliği taşıyan yapıları korumaya yönelikken, zaman içinde ‘anıt’ ölçeğinden ‘çevre’ ölçeğine bir gelişim görülür. Bu gelişmeler, 1931’de Atina’da, tarihi anıtların korunması ile ilgili toplanan mimarlar ve teknisyenlerce tartışılmıştır. Tarihi çevre kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesidir [4].

1957 Paris Kongresi (Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi) “Kent İçindeki Tek Anıt” kavramından “Anıt Olarak Kent” kavramına doğru bir gelişmenin başlangıcına vesile olmuştur. Aynı zamanda, daha sonraları “ Bütünleşik Koruma” olarak adlandırılacak olan kavramın temelleri de atılmıştır. Yine bu konferansın oluşturduğu tartışmalar Fransa’da “Malraux Yasası” olarak bilinen yasanın kökenini oluşturmuştur [14].

Avrupa’da kentsel ve kırsal koruma çabaları 1945’ten sonra hız kazanmış, 2.dünya savaşı sırasında yıkılan, çoğu kez çağdaş yapılanma ve endüstrileşme ile karakteri bozulan tarihi

kentlerin uğradığı kayıplarla bilinçlenen kamuoyu bu konuya çözüm yolları aramaya başlamıştır (Ahunbay, 1996).

Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslar arası bir temele yerleştirmek amacıyla da Venedik'te 25-31 Mayıs 1964 tarihleri arasında toplanan II. Uluslar arası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi “Venedik Tüzüğü” adıyla anılan kararları almıştır. Tüzükte; korumanın sürekliliğinin sağlanması, anıtların çağdaş teknolojiden yararlanması, çevre düzenlemesi, arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar konularında açıklamalar getirilmiştir. Bu içeriği ile Venedik tüzüğü tarihi anıt ve çevrelerinin korunmasıyla ilgili çağdaş düşünceleri bir araya getirmektedir (Çelik ve Yazgan, 2007).

Eski yapıların korunması ve onarımıyla ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bu ilkeleri uluslararası bir temele oturtmak bakımından “Tarihi Anıtların ve Yerleşmelerin Korunması İçin Uluslararası Tüzük” olarak da bilinen “Venedik Tüzüğü” oldukça önemlidir.

Çağdaş restorasyon prensiplerinin geliştirilmesi bakımından değerli olan Venedik Tüzüğü özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası tarihi doku ve kentin korunması ve yenilenmesi konularının gündeme gelmesiyle daha da önem kazanmıştır. Tüzük, Prag ve Varşova gibi şehirlerde koruma uygulamalarının gerçekleştirildiği bir dönemde, “bellek” kavramının öne çıkması, tarihe yeniden bakışın gelişmesi ve savaş sonrası korumacılık uzlaşma sağlanması bakımından özel bir konuma sahiptir. Bu noktada, savaş öncesi çıkarılan rölöveler de tarihsel ve belgesel değer taşır. Önce Avrupa’da daha sonra UNESCO kanalıyla tüm dünyada uygulanan bu belgenin önerdiği yöntemler, Venedik, Barcelona, Milano, Bologna, Selanik, Floransa ve son olarak Bulgaristan’daki Filibe’de başarıyla hayata geçirilir. Tüzüğe göre; uzmanlar, yerel yönetim ve sivil toplum temsilcilerinden bir üst kurul oluşturmaktadır. Kentin rehabilite edilmek istenen alanıyla ilgili tüm bürokratik kademeler geçici olarak bu üst örgüte bağlanarak projelerin bürokrasi labirentinde kaybolması ve işlerin gecikmesinin engellenmesi amaçlanır. Tüzükte, genel olarak korumanın sürekliliğinin sağlanması anıtların çağdaş yaşam içinde toplumsal amaçlarla kullanılıp değerlendirilmesi ilke olarak kabul edilmesi, onarımda çağdaş teknolojiden yararlanma, çevre düzenleme, arkeolojik sitlerde yapılacak onarımlar tartışılmıştır [4].

Hem teknik hem de kavramsal bir içeriğe sahip olan tüzüğün diğer restorasyon adına yapılan çalışmalardan farkı, konuya soyut ve somut yönden bakan içeriğinde saklıdır. Mimari mirasın korunması düşüncesi genel olarak Avrupa uygarlığının bir ürünü ve anlayışı olarak kabul edilmektedir. Venedik Tüzüğü’yle birlikte korunması gereken yalnızca mimari eser değildir.

“Bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşme” de aynı derecede korunma gerektirir. Korunması gerekenin tanımının genişlemiş, daha fazla kapsayıcılık kazandığı görülmektedir. Madde 1, yalnız büyük sanat eserlerini değil, “zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri” de kapsar.

Tüzüğün 3. maddesi ise kültür varlığının bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da değerlendirilmesi gerektiğine işaret eder. Tüzük, korumanın “yararlı toplumsal amaç” için kullanmakla kolaylaştırılabileceğini önerir, fakat bu amacın neler olabileceğine ve kimin amacın “faydalı” olduğuna karar vereceğiyle ilgili bir detay içermez. Korumada “sürekli bakım” hasarı ortadan kaldırmak için temel ilke olarak sunulur ve küçük müdahalelerle büyük maliyetli sorunların engellenebileceği vurgulanır. Buna göre az ya da “yerinde” restorasyon daha çok müdahaleden daha yararlıdır. Binanın sağlamlaştırılması kadar bir binanın ya da çevrenin bütünlüğünün korunması da o kadar önemlidir. 7. Madde’nin belirttiği gibi bir kültür varlığı tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Burada parça-bütün ilişkisinin altı çizilmiştir. Onarım alt başlığı altında koruma ve onarımın “uzmanlık” gerektiren bir iş olduğunu vurgulayan 9. Madde, onarım işleminin öncesi ve sonrasında kültür varlığının arkeolojik ve tarihi bir inceleme yapılması gerektiğinin altını çizer. Madde 16 ise, belgelemenin önemini vurgulanması bakımından önemlidir. Tarihsel çevrelerin “sürdürülebilir kalkınma” kavramı doğrultusunda değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Venedik Tüzüğü koruma tarihi ve kuramı bakımından önemli bir belgedir. Tüzük, muğlak tanımlamalarıyla uygulamada sorunlu ve çelişkili durumlara yol açsa da, korumacılığı tek boyutlu bir olgu gibi görmez, aksine kültür değerlerinin çok katmanlılığı göz önünde bulundurur. Onarım ve korumayı ortak ilkeler ve uluslararası bir temele yerleştirmek açısından ve tarihsel ve kültürel sürekliliğin sağlanmasını amaçlaması bakımından Venedik Tüzüğü önemli bir yere sahiptir [4].

Türkiye’de Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi olarak bilinen ICOMOS’un kuruluşunun arka planında 1964 tarihli Venedik Tüzüğü ile bu konuda sürekli çalışacak uluslararası bir konseyin kurulması tavsiye kararı yatmaktadır.

1969’da Brüksel’de yapılan Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar toplantısında, özellikle Avrupa ülkelerinin koruma politikalarına yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır. Bu toplantıda, koruma kavramının, “Mimari Miras” deyimini ile çevresiyle uyumlu ve kent planlama politikaları ile bütünleşmiş bir kavram olarak kabulüne karar verilmiştir. Savaş sonrası gerçekleştirilen imar faaliyetlerinin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarının önceliği nedeni ile yaşam standardı düşük yerleşmelerin oluşmasına neden olduğu belirtilmiştir. Eski

merkezlerinde bu gelişmelere paralel olarak nüfus kaybına uğradığı ve iş yerlerine ya da düşük gelir gruplarının kullanımına terk edilmesi nedeni ile yok olduğu ifade edilmiştir. Bunu önlemek için “Bütünleşik Koruma” kavramı ortaya atılmıştır. Bütünleşik koruma da tarihi dokunun çevresi ile birlikte güncelliğinin artırılarak korunması beklenmektedir. Bu kavram uyarınca herhangi bir prestij önceliği olmaksızın Avrupa tarihi, peyzaj ve yaşam tarzını yansıtan her türlü doku, mimari miras deyimi içinde değerlendirilmiştir (Çelik ve Yazgan, 2007).

Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen 1975 “Avrupa Mimari Miras Yılı” kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, “Avrupa Mimari Miras Tüzüğü” hazırlanmış ve 26 Eylül 1975 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir. Venedik Tüzüğü metnindeki “Anıt”tan “Mimari Miras” kavramına geçiş, genişletilmiş, bir “Tarihi Çevre” kavramı, tarihi çevrenin evrensel değeri, koruma-ekonomi ve toplumsal yapı arasındaki doğru ilişkileri kurmaya çalışan “Bütünleşik Koruma” yaklaşımı ve bunun uygulanması için araçlar gibi önemli yeni yaklaşımlara yer verilmiştir. 1975’in Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmesi ile başlayan kampanya sonunda yayınlanan “Amsterdam Bildirgesi”nde mimari mirasın korunması kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir. Bu bildiriyle de, hedefin bütünleşik koruma olduğu belirtilmiş ve ekonomik, sosyal, yönetsel ve yasal yönleri gözetilen bir koruma modeli olarak tanımlanan bu yaklaşımın gerçekleşmesi için gerek duyulan araçlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Geleceğe umutla bakan ve yerel yönetimlerin, merkezi hükümetlerin desteğini, halkın katılımını öngören bütünleşik koruma düşüncesi koruma uygulamaları için gerekli onarım, teknik ve yöntemlerinin, uygulama yapacak ustaların yetiştirilmesini de öngörmektedir. (Çelik ve Yazgan, 2007)

1976 yılında Nairobi’de gerçekleştirilen Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler toplantısında bütün dünyadaki modernleşme ve çağdaşlık adı altında neyin yok edildiği bilinmeden yıkım yapılmasının, irrasyonel ve uygun olmayan yenilemenin ve yapılaşmanın tarihi mirasa ciddi zararlar verdiği ortaya konmuştur.

Günümüzde de özellikle Avrupa Konseyi, Uluslar Arası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) ve Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi (ICCROM) tarafından tarihi çevreleri korumaya yönelik çalışmalar devam etmektedir.

UNESCO’nun kuruluşundan sonra, bu kuruluşla ilintili ya da ilintisiz, gerek ulusal gerekse uluslar arası birçok örgüt kurulmuştur. Bu örgütlerin önde gelenleri şunlardır:

- UNESCO tarafından; taşınabilir kültür varlıklarının korunması amacı ile 1946'da ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi - International Council of Museums),
- Kültürel varlıkların korunmasında ve onarılmasında teknik anlamda üyelerine yardımcı olması amacı ile 1959'da ICCROM (Kültürel Varlıkların Korunması ve Onarımı Araştırma Merkezi – International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property),
- 1964'te ise görevi; tarihi anıtlar ve sitlerin korunması, muhafaza edilmesi ve değerlendirilmesine yönelik teoriler, yöntemler, teknikler ile ilgili her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek olan Uluslararası ve hükümetler dışı bir organizasyon olan ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi – International Council on Monuments and Sites),
- 1972 yılında UNESCO Dünya Miras Vakfı (WHF), 250 adet kültür varlığı belirleyerek bunların korunması amacı ile kurulmuştur. Bu vakıf 1995 yılında uluslararası baskılarla kamusal bir örgüt olmuş ve WHC (World Heritage Center- Dünya Miras Merkezi) ismini almıştır
- Uluslararası alanda faaliyet gösteren; Avrupa NOSTRA (Avrupa Kültürel Miras Federasyonu), ICA (International Council on Archives -Uluslararası Arşiv Komisyonu),
- Dünya genelinde etkin sivil gruplar; 1988 yılında mimar Hubert Jan Henket ve mimar Wessel de Jonge tarafından başlatılmış bir sivil hareket olan, DOCOMOMO (Documentation and Conservation of Buildings, Sites and Neighborhoods of the Modern Movement-Modern Mimari Akımın, Sitleri ve Çevresini Uluslararası Koruma ve Belgeleme Grubu),
- WATCH Çatışmalarda Taşınabilir ve Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması İçin Dünya Birliği,
- 1959 yılında Amerika Birleşik Devletlerinde kurulmuş olan AIC,
- 1965 yılında yine ABD'de kurulmuş olan Dünya Anıtlar Vakfı (WMF – World Monument Fund), örnek olarak verilebilir [14].

4.3 Avrupa Ülkelerinde Korumaya İlişkin Güncel Politikalar, Uygulamalar ve Koruma Yönetimi Sorunları

Avrupa ülkelerindeki koruma olgusunun ve koruma tarihinin gelişiminin incelenmesinin ardından bu bölümde, Avrupa ülkelerindeki korumaya ilişkin güncel politikalar, uygulamalar ve koruma yönetimi sürecine dair sorunlar ele alınacaktır.

Yukarıda belirtilen incelemeleri yapmak üzere Hollanda ve İngiltere örnekleri ele alınacaktır. Bu ülkelerin seçiminde, araştırmacı tarafından Hollanda ve İngiltere'deki koruma yönetimi sürecine dair bilgilere ulaşılabilirliğinin daha fazla olması önemli bir etkidir.*

4.3.1 Hollanda Örneği

Bu bölümde Hollanda hükümetlerinin ülkenin kültürel mirasına ilişkin izledikleri politikaların genel hatları ve önceliklerine ve son yıllarda genel olarak hükümet bütçelerinden kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak yapılan harcamalara kısaca değinilecektir.

Hollanda'da kültür varlıklarının korunmasına ilişkin olarak var olan yasal ve kurumsal yapılanma ile koruma kültürünün gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların ve mevcut uygulamaların incelenmesinden önce Hollanda'da ki koruma anlayışının tarihsel gelişimine kısaca özetlemek gerekirse;

Tarihi yapıları ve yerleri korumak 1874 yılından beri Hollanda Hükümetlerinin resmi görevidir. 1874 yılında ilk defa herhangi bir yasal düzenleme olmamasına rağmen ulusal bütçeye "Hollanda Tarihi ve Sanatı"na ilişkin eski eserlerin korunması ve yönetimi için ödenek konulmuştur. Dolayısıyla Hükümet ilk olarak tarihi yapıların restorasyonu için anılan yıl para tahsis etmiştir. Bütçeye konulan bu kaynak kullanılarak bir kere restore edilen binalar için, çeşitli şekillerle para yardımı yapılması (gelecekte de bakımını sağlama kriteri, ölçüsü gibi) garanti altına alınmıştır (Yıldız, 2005).

Hollanda'da 1903 yılında tarihi anıtların ilk listelenmesini yapacak anıtların saptanması ve belgelenmesiyle görevli "Hükümet Komisyonu" oluşturulmuş, 1918 yılında anıtların korunması için "Devlet Bürosu" kurulmuştur (Sungur, 1989).

* Europa Nostra (Avrupa Kültürel Miras Kuruluşları Federasyonu) tarafından düzenlenen İstanbul 2010 Avrupa Kültürel Miras Zirvesi kapsamında gerçekleştirilen "İngiltere'de Kültürel Miras ve STK'lar" ve "Hollanda'da Kültürel Miras ve STK'lar" panelleri, Hollanda ve İngiltere'deki koruma yönetimi sürecine dair bilgilerin edinilmesi açısından yol gösterici olmuştur.

1961 tarihli yasa ile şehir ve kasabaların bir değerlendirme listesinin hazırlanması öngörülmüştür. 7000 kadar tescilli eski esere sahip olan Amsterdam'ın yeni gelişen kısımlarının tarihi çekirdeği boğmasını önlemek amacıyla 1953'de bir "Onarım Bürosu" kurulmuştur (Üstüncök, 1971).

1990 yılında Hükümet tarafından, müzelerde bulunan eserlerin, tarihi binaların ve yerlerin kayıt ve tescillerine ilişkin olarak geçmiş yıllardan beri birikmiş sorunları çözmeyi, eski kayıt ve tescilleri güncelleştirmeyi amaçlayan bir program yayınlanmıştır. Temelde Hollanda kültürel mirasının korunmasını amaçlayan bu delta planının 2000 yılından sonra neticelendirilmesi hedeflenmiştir. Bu plan aynı zamanda ülkenin sahip olduğu kültürel varlıklara ilişkin yapılacak seçimin ve korumanın da yapısını ve sistemini ayrıntılarıyla açıklamakta ve ele almaktadır (Yıldız, 2005).

Günümüzde ise kültür varlıklarının korunması görevi "Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı"nın sorumluluğunda bulunmaktadır.

"Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı"nın 1988 yılında yürürlüğe giren Eski Eserler ve Tarihi Yapılar Yasası ile ilgili yetki ve sorumlulukları genel olarak;

- 1) Ulusal koruma için tarihi yapıları ve yerleri tespit etme, seçme ve tescil etme,
- 2) İzin başvurularında veya özel durumlara ilişkin kentsel yerel yasa ihmallerinde, bu tür başvuru ve ihmallere ilişkin bağımsız karar alma hususlarında belediyelere tavsiyelerde bulunma,
- 3) Koruma altına alınmış yapıların restorasyonu ve bakımı için para yardımı yapma,
- 4) "Konut, Özel Planlama ve Çevre Bakanlığı" ile birlikte kent ve kasaba koruma alanlarını belirleme olarak sayılabilir (Yıldız, 2005).

Ülkedeki kültürel mirasın korunmasına ilişkin yoğunlaşılacak ve geleceğe ilişkin olarak ele alınan temel üç konu bulunmaktadır. Birincisi belirtilen delta planı ile ülkenin sahip olduğu kültürel varlıklara ilişkin korumanın yapısını ve sistemini ayrıntılarıyla açıklanması ve ele alınması, ikincisi okul içi ve dışı eğitim amacıyla kültürel mirasın en iyi şekilde nasıl kullanılacağı hususu, üçüncüsü ise kültürel miras alanındaki kurumlar arasında ve merkezi hükümet, bölge yönetimleri ve belediyeler olmak üzere bu üç yönetim katmanı arasındaki işbirliğinin geliştirilmesidir.

Ülkedeki kültürel mirasın korunmasına yönelik dikkate alınan bir diğer konu ise; tarihi ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin izlenen politika ile iskan ve yerleşim amaçlı özel planlamaya ilişkin politika arasındaki ilişkinin geliştirilmesi ve desteklenmesidir.

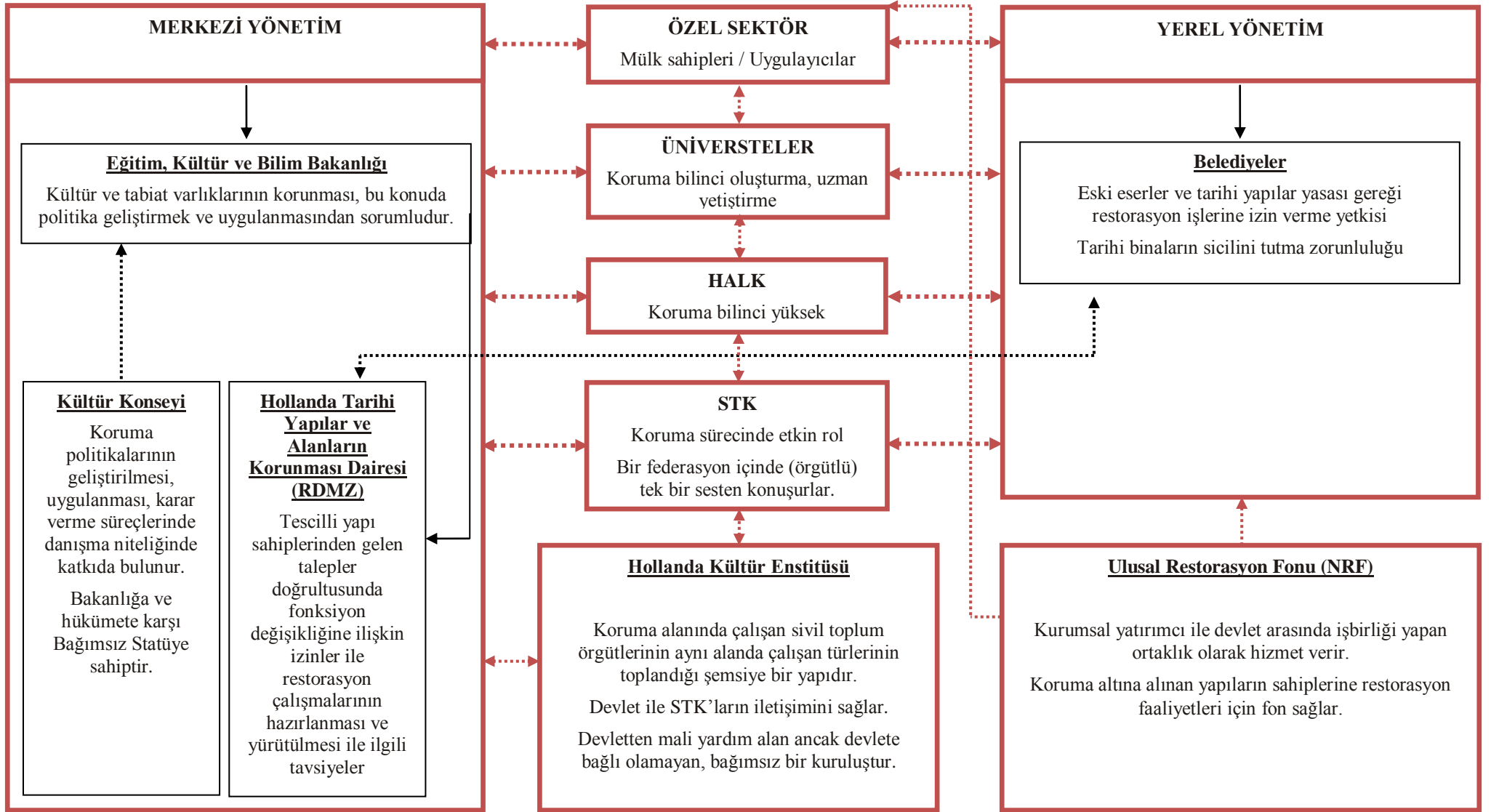
Hollanda hükümetleri tarafından kültürel mirasın korunmasına yönelik olarak izlenen politikalar kapsamında tarihi yapıların ve yerlerin korunması dendiğinde genellikle; tarihi önemi olan mimari çevrenin korunması ve restore edilmesi için kamu ve özel kurumlar tarafından yapılan çabalar anlaşılmaktadır. Devlet bu kapsamda sadece tek tek yapılara değil, daha geniş şehirlerin tarihi merkezleri yanında yüksek köyler, köy yeşillikleri ve çayırıklar ile aynı zamanda kendine özgü şehir ve kasaba koruma alanlarına da odaklanmıştır.

1988 yılında yürürlüğe giren ve çeşitli maddeleri değişikliklere uğramakla birlikte halen yürürlükte olan Yasa'dan (Monumentenwet) önce yürürlükte olan 1961 tarihli Eski Eserler ve Tarihi Yapılar Yasası sadece tek tek binaların değil, aynı zamanda kendine özgü şehir ve kasaba koruma alanları gibi tarihi açıdan değerli toplulukların da korunmasının yolunu açmıştır. Bu Yasa ile her belediyeye tarihi binaların sicilini tutma zorunluluğu getirilmiştir. Anılan Yasa ile aynı zamanda tescilli yapılarda Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığından önceden izin almadan değişiklik yapılması veya bu yapıların yıkılması da yasaklanmıştır. Anılan Yasanın 1961 yılında yürürlüğe giren şeklinin aksine 1988 yılında yürürlüğe giren yeni şekli, restorasyon izinlerini verebilmeleri için belediyelere bağlı yetkiler (şartlı yetkiler) vermekte ve bu yetkileri açıklamaktadır (Yıldız, 2005,).

Koruma politikasında son yıllarda gerçekleştirilen önemli gelişmelerden biri olan Koruma faaliyetlerinin merkezilikten çıkarılması adına yukarıda bahsedilen idari yapıda meydana gelen yeni düzenlemelerin olumlu olduğu söylenebilir.

Hollanda hükümetleri tarafından kültürel mirasın korunmasına ilişkin izlenen politikalara kısaca göz attıktan sonra ülkedeki yasal, idari ve kurumsal yapılanma açıklanacaktır.

Şekil 4.1'de Hollanda'da koruma faaliyetleri içinde yer alan paydaşlar ve aralarındaki ilişki ağı tariflenmektedir. Bu şekil üstünden Hollanda'da koruma faaliyetleri paydaşları ve aralarındaki ilişkiler incelenecek olursa;

Şekil 4.1 Hollanda'da koruma faaliyetlerinin paydaşları

1988 yılında yürürlüğe giren Eski Eserler ve Tarihi Binalar Yasası'na göre; tarihi ve kültürel öneme haiz yapıların ve yerlerin korunması ve bu konuda politika geliştirilmesi ve uygulanmasından Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı sorumludur. Bakanlığın kültüre ilişkin politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve karar verme sürecinde danışma niteliğinde katkı sağlayan, Bakanlığa ve Hükümete karşı bağımsız statüye sahip olan “Kültür Konseyi” bulunmaktadır. Kültür Konseyi'nin görevleri yasal koruma statüsüne sahip olacak yapıların seçiminden, koruma konusunda özel ve tüzel kişilere yapılacak parasal yardımların büyüklük ve sürelerinin belirlenmesine kadar geniş bir alanda açıkça kendini göstermektedir.

1988 yılında yürürlüğe giren Eski Eserler ve Tarihi Binalar Yasası'na ilişkin, Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı düzeyindeki görevlerle ilgili olarak Bakanlık idari yapısı içerisinde, Bakanlık adına sorumlu olan “Hollanda Tarihi Yapılar ve Alanların Korunması Dairesi (Rijksdienst voor de Monumentenzorg, RDMZ)” isimli bir birim bulunmaktadır.

RDMZ, belediyelere; tescilli yapılara ilişkin yapı sahiplerinden gelen ve sürüncemede kalmış fonksiyon değişikliğine ilişkin izin talepleri ile restorasyon çalışmalarının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili olarak tavsiyelerde bulunur.

Hollanda'da kültürel mirasın korunması için merkezi hükümetin, Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı bütçesinden yaptığı harcamalara ek olarak, bölge ve belediye yönetimleri tarafından da kültüre yönelik yıllar itibariyle sürekli artan harcamalar yaptıklarını söylemek mümkündür (Yıldız, 2005).

Ülkede aynı zamanda kurumsal yatırımcılarla Devlet arasında “işbirliği yapan ortaklık olarak hizmet verme amacıyla kurulan “Ulusal Restorasyon Fonu” (The National Restoration Fund, NRF) bulunmaktadır. 1985 yılında kurulan bu fon, yapılması düşünülen yardım projelerinin bazı bilimsel-teknik yönlerini incelemekle sorumludur. Koruma altına alınan yapıların sahipleri restorasyon çalışmaları için bu fondan düşük faiz oranları ile borç para (kredi) alabilirler. Fon ayrıca ikmal (katkı) yardımları, ipotek karşılığında yardım finansmanı avansı sağlar ve yapı sahiplerine talep edilmesi durumunda finansal danışmanlık hizmeti de sunar.

Tarihi ve kültürel yapıların tescili; yapıların olduğu belediyelerden, şayet yapı yerleşim (yapılaşma) alanı dışında ise bölge yönetimlerinden ve Kültür Konseyi'nden istenen ve önerilen önceliklerden ilkidir.

Herhangi bir yapının tescil talebinin kabul edilmesi durumunda, söz konusu yapı tarihi yapılar kütüğüne kaydedilir (tescili yapılır) ve koruma altına alınır. Ayrıca, son karar yapının

bulunduğu kent (belediyesinin) önceliklerine bağlı olsa da yardım almak için elverişli bir duruma sahip olur.

Tarihi öneme haiz yapıların korunmasında merkezilikten uzaklaşılmasıyla birlikte, belediyeler bu alanda önemli bir role sahip olmuşlardır. Artık koruma altına alınan yapıların kullanım şekli belediyeler tarafından belirlenmekte, yapının korunmasına ilişkin finansal plan belediyeler tarafından hazırlanmakta ve bu amaçlarla belediler şehir planlamacıları, inşaat mühendislerini, halkla ilişkiler uzmanlarını ve hatta ilgili sivil toplum örgütlerini bu sürece dahil etmeye çalışmaktadırlar.

Anılan yasa ayrıca, tescilli eski bina ve yerlerin nasıl korunacağını belirleyen izin politikasına ilişkin sorumluluğun lokal seviyede olmasını şart koşmakta, doğal olarak da bu durum hemen hemen daima bu sorumluluğun belediyelerde olması sonucunu doğurmaktadır.

Korumaya alınan tescilli bir yapının sahibi, yapıyı yıkmak, konumunu (yerini) değiştirmek veya yapıda değişiklik yapmak istemesi durumunda, binanın bulunduğu belediyenin kent yönetiminden izin almak zorundadır. Kent otoriteleri (yetkilileri) izin konusunda olumlu veya olumsuz karar vermeden önce Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı'na danışmakta, verilen karara ilişkin olarak kendisine yapılan tebligata yapı sahibinin itiraz etme hakkı olduğu gibi sonradan kararı temyiz etme hakkı da bulunmaktadır (Yıldız, 2005).

Yani korumaya ait temel karar yetkisi yerel yönetimde bulunmaktadır. Kültür varlığı üzerinde önemli boyutlarda değişiklikler yapılacaksa Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir.

Hollanda'da koruma faaliyetlerinin paydaşları incelendiğinde merkezi ve yerel yönetime ek olarak, tarihi yapıların korunması ve restorasyonunda ve bakımında birçok özel şahıs ve sivil toplum kuruluşu da etkin bir role sahiptir.

Toplumun her alanında kendini gösteren, adeta yönetimle yetkileri olmasa da sorumlulukları paylaşmış olan sivil toplum örgütlerinin de koruma faaliyetlerine yüksek katılımı bulunmaktadır.

2007 yılında sivil toplum örgütlerinin aynı alanda çalışan türlerini örgütlenmesi amacıyla "Hollanda Kültür Enstitüsünü" kurulmuştur [15].

Koruma adına hükümet politikalarını etkileyebilmek için örgütlü bir şekilde tek bir sesten konuşulması önemlidir. Birçok ortak noktası olan ve aynı alanda çalışan küçük sivil toplum örgütleri tek bir örgüt yapısı altında toplanarak dağınık olarak faaliyet gösteren bu

örgütlerin ana bir örgüte bağlanması sağlanmıştır. Bakanlık içinde; ilk başta pek çok küçük örgüte ayrı ayrı mali destek sağlanması yerine böyle bir şemsiye örgütünü kurulması daha olumlu bir durum yaratmaktadır.

Hollanda Kültür Enstitüsü; Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı'ndan mali destek alan ancak bakanlığa bağlı olmayan bağımsız bir kuruluştur. Kültürel miras kurumları arasında iletişimi sağlayan bir platform görevini üstlenmektedir [15].

Hollanda'da halkın da tarihi ve kültürel yapılara ve yerlere olan ilgisi son yıllarda artma eğilimi içindedir.

Koruma paydaşlarından olan merkezi yönetimler kültürel ve tarihi değeri olan yapıların korunması ve muhafazasında genel bir sorumluluğa sahiptir. Hükümet tarafından bu sorumluluk her şeyden önce bu yapı ve yerlere yönelik restorasyon ve bakım çalışmaları için yardım sağlanarak yerine getirilmeye çalışılmaktadır.

Tarihi yapıların ve yerlerin korunması çalışmalarında etkinlik ve verimliliğin daha da artırılması ve çok başlılığın azaltılması açısından, önümüzdeki yıllarda Merkezi Hükümet, bölgesel otoriteler ve belediye yönetimleri tarafından halen ayrı ayrı elden yürütülen restorasyon ve bakım çalışmalarına ilişkin plan-proje yardımlarının tek elde toplanması ve tek elden yapılması hedeflenmektedir (Yıldız, 2005).

4.3.2 İngiltere Örneği

İngiltere’de kültür varlıklarının korunmasına yönelik hareketler 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra başlamıştır. İlk önce cemiyetler şeklinde sivil toplum örgütlerince başlatılan çalışmalar sonucunda 1882 tarihli “Anıtları Koruma Yasası” çıkmıştır. Görüldüğü üzere ilk önce kültürel varlıkların korunmasına yönelik resmi olmayan kuruluşlar çerçevesinde oluşan görüşler sonrasında yasal düzenlemeler gerçekleşmiştir. Bu şekilde toplumda önce “Kültürel Mirasın Korunması” bilincinin oluşması yasal düzenlemelerin uygulanmasını kolaylaştırmıştır (Şahin, 2004).

Tabii ki bu noktadan önce 1877’de William Morris tarafından “restorasyon” yerine “koruma ilkeleri”ni amaç edinen “Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB)” adlı derneğin kurulması ve anıtların korunması hareketi ile birlikte gelişen anıtların belgelenmesi çalışmaları İngiltere’de koruma anlayışının ilk gelişmeleri olarak tariflenebilir (Sungur, 1989).

1900 yılında çıkan “Eski Anıtları Koruma Yasası” koruma kapsamını sadece tarih öncesi kalıntılar değil, ortaçağ yapıları ile geleneksel ve artistik değerleri nedeniyle korunması gerekli yapıları da içine alacak şekilde genişletmiştir. 1913 yılında yürürlüğe giren “Eski Anıtları Sağlama ve Düzenleme Yasası” ise, korunması gerekli eski eserlerin tescil edilmesi ve tescil edilen yapıların korunması için yapılacak her müdahale için izin alınması zorunluluğunu getirmiş, yerel yönetimlere eski eserleri koruma yetkisi verilmiştir. 1931 yasası ile ise yerel yönetimlerin yetkilerine tarihi alanların korunmasını koruma planları yoluyla yapmaları eklenmiştir (Sungur, 1989).

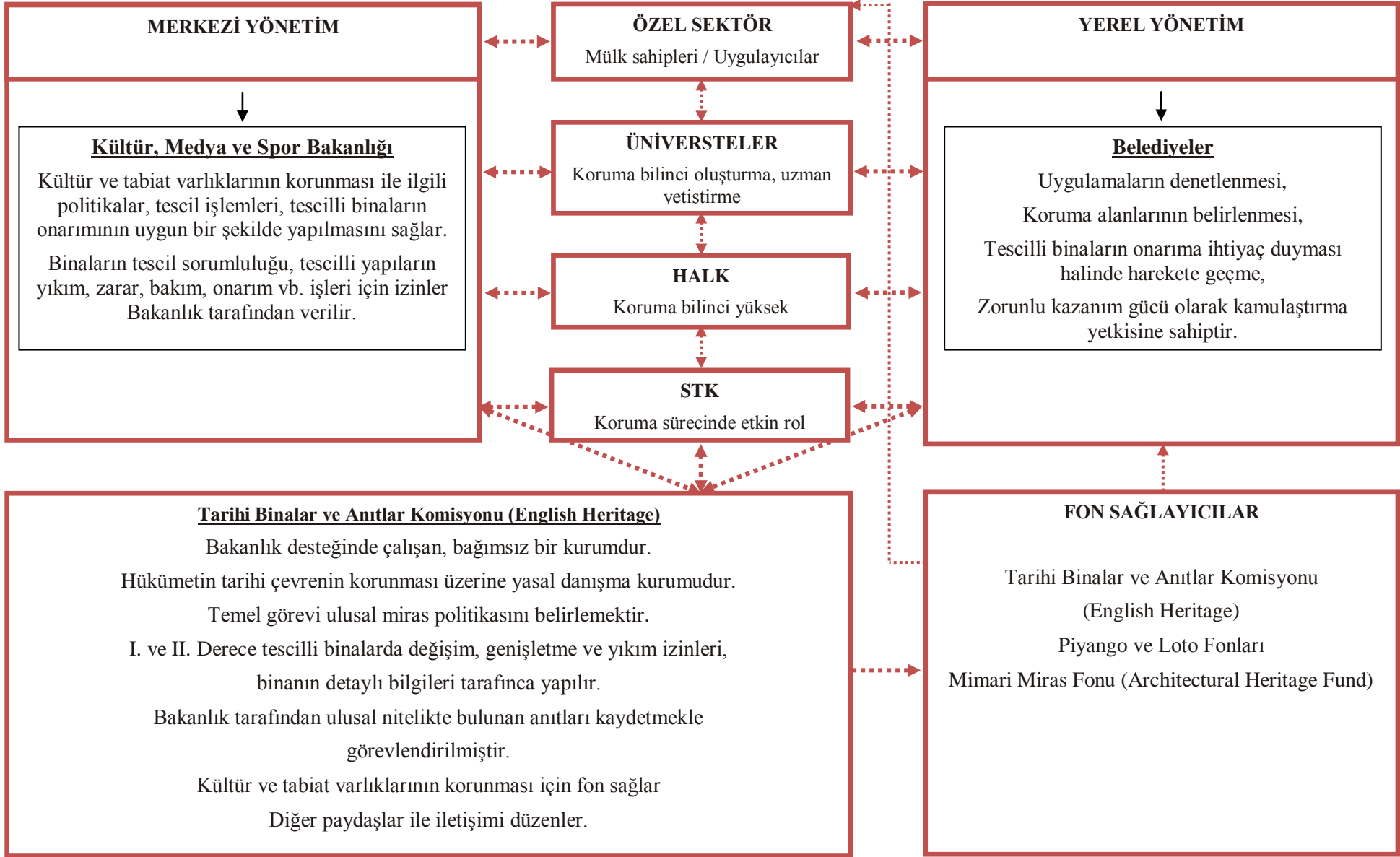
1962 tarihli “Yerel Yönetimler Tarihi Yapı Yasası” ile yerel yönetimlere tarihi eserlerin korunmasında Bakanlıkça parasal destekte bulunması kararlaştırılmış, 1967 “Civic Amenties Act” yerel yönetimleri tarihi ve mimari değerleri olan alanları saptayıp, denetlemekle görevlendirmiş ve planlamaya “koruma alanı” düşüncesini sokmuştur (Zeren, 1984).

İngiltere’nin tarihi anıt, çevre ve yerleşmelerin korunup değerlendirilmesi konusunda, diğer Avrupa ülkelerinden bir ayrılık kazanmasında “National Trust” adlı kuruluş önemli bir yer tutmaktadır. Bu kuruluşun amacı mimari ve tarihi bakımdan önemli yapılara ve tabii güzelliği olan araziye kamu yararına devamlı olarak koruma şeklinde özetlenebilir (Sungur, 1989).

Kültür Varlıklarının korunmasına ilişkin koruma politikalarının tarihsel gelişimine kısaca göz attıktan sonra İngiltere’deki yasal ve kurumsal yapılanma Şekil 4.2 üzerinden incelenecek olursa;

Kültür varlıklarının korunması görevi ülkemize benzer bir şekilde Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı'na verilmiştir. 1997 yılından bu yana Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı'nın görevleri arasında; koruma politikası, tarihi binaların tescili, tescilli binaların onarımının uygun bir şekilde yapılmasını sağlamak bulunmaktadır. Mimari veya tarihi özelliği olan binaların tescili sorumluluğu Kültür, Medya ve Spor Bakanlığına aittir. Bakanlık bu görevini, "Tarihi Binalar ve Anıtlar Komisyonu" (Historic Buildings and Monuments Commission for England) veya diğer kişiler ve kurumlar aracılığıyla yerine getirir. Resmi adı "Tarihi Binalar ve Anıtlar Komisyonu" olan "English Heritage", hükümetin tarihi çevrenin korunması üzerine yasal danışma kurumu olup; Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı desteğinde çalışan bağımsız bir kurumdur. Görevleri ve gücünü 1983 tarihli Ulusal Miras Yasası'ndan (National Heritage Act) almaktadır. Temel görevi ulusal miras politikasını belirlemektir. English Heritage; merkezi hükümet, kamu kuruluşları, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar ve özel sektörle işbirliği içinde, tarihi çevrenin korunması ve geliştirilmesi, insanların bu alanlardan faydalanmasını kolaylaştırmak, halkın geçmişi anlamalarını sağlamak için çalışmaktadır. Bu sorumlulukları gerçekleştirmek için ulusal ve uluslar arası alanda tarihi miras için destek vermek, tarihi binaların, anıtların ve doğal güzelliklerin korunması için bağış yapmak, İngiltere'nin çok önemli tarihi bina, anıt ve doğal güzelliklerini koruma amacıyla tescil etmek, tarihi çevrenin korunması için tavsiyede bulunmak, tarihi mirasın korunmasında halkın katılımının genişletilmesini sağlamak, araştırma ve eğitim faaliyetlerini desteklemek, ulusal tarihi değerleri korumak, ulusal mirasa ait anıtların kayıt ve arşivini yapmak ve korumak, tarihi çevreye yardım için gelir kaynakları üretmek için çalışmaktadır (Şahin, 2004).

Bir binanın tescil işlemleri başlatıldığında, bakanlık bina sahibini bu işlem için bilgilendirmek zorunda değildir ve bu aşamada mal sahibinin itiraz hakkı bulunmamaktadır. Gerekli durumlarda gizli olarak tescil işlemleri gerçekleştirilebilir. Bakanlık yerel planlama otoritelerini binanın tescil kapsamında olduğu konusunda bilgilendirir, gerekli durumlarda yerel otoriteler de bina sahibi ve kullanıcıları bilgilendirir. Tescil işlemlerinin bu şekilde gizli sistemle gerçekleştirilmesi çeşitli sorunlara neden olmaktadır. Bu binalarla ilgili yıkım, tadilat, değişiklik yapılmasına ilişkin plan değişikliği başvuruları tescil işleminden önce yapılmışsa ve gerekli izinler verilmişse bakanlık 5 yıl içinde tescil işlemini gerçekleştirememektedir. Tescilli binalara yapılacak tüm yıkım ve değişim amaçlı müdahaleler yasaklanmıştır (Şahin, 2004).

Şekil 4.2 İngiltere’de koruma faaliyetlerinin paydaşları

Bir yapı tescil edildikten sonra, binanın mimari ve tarihi karakterini etkileyecek çalışma, iç ve dışında, herhangi bir bölümünde yapılacak müdahale, ekleme ve görünüm değişikliği izne bağlıdır. I. ve II. derece tescilli binalarda ilgili izinleri vermekle English Heritage Komisyonu yetkilidir (Şahin, 2004).

İngiltere’de uygulanan sistemde, koruma politikası olarak satın alma ve resen onarım da uygulanmaktadır. Acil onarım ihtiyaç isteyen tescilli binaların yerel yönetimlerce onarımı resen gerçekleştirildikten sonra mal sahibinden yapılan harcamalar istenebilmektedir. Bu durumdaki binaların yerel yönetim veya Bakanlıkça kamulaştırılması da söz konusudur. Ayrıca tescilli binaların sahipleri tescil işleminden dolayı binalarını kullanamadıklarını ileri sürerek binalarının satın alınmasını yerel yönetimlerden isteyebilmektedir (Şahin, 2004).

Koruma alanlarının muhafazası ve geliştirilmesi için merkezi hükümet tarafından sınırlı mali yardım yapılmaktadır. İngiltere’de para yardımı tarihi yapıların korunması için birincil destek kaynağıdır. Bu alanda English Heritage ana finansör kurum olarak işlev görmektedir. English Heritage Komisyonu bağış veya borç şeklinde belirli kriterlere uygun işler için yardım yapmaktadır.

İngiltere’de uygulanan sistemde koruma politikasının en önemli aşamalarından biri olan mali yardım yapılması etkin bir şekilde uygulanmaktadır. Ancak yardımların hedefi, I. ve II. Derece olarak tescil edilen binaların önemli onarımlarının yapılmasıdır. Sıradan basit onarım veya değişim ve yıkım için yardım yapılmamaktadır. English Heritage dışında, tarihi binaların korunması için başka fonlarda mevcuttur. Bağımsız fonlardan en önemlisi Piyango Fonu’dur (Şahin, 2004).

İngiltere’de tarihi binalar için ayrıca kredi verilmektedir. En önemli fon, 1972 yılında kurulmuş olan Mimari Miras Fonu (Architectural Heritage Fund) olup, onarım ve rehabilitasyon harcamalarına belli faiz oranında kredi vermektedir (Pickard ve Pickerill, 2002).

Konut olarak kullanılmakta olan ve koruma altına alınan taşınmazlarda koruma amacıyla yapılan çalışmalar için tedarik edilen malzemeler ve çeşitli hizmetlerden (mimara ödenen ücret hariç) KDV alınmamakta, bu nedenle bu türden hizmetler daha düşük maliyetle sağlanabilmektedir. Ancak koruma faaliyetleri sırasında kullanılan malzemeler ve satın alınana hizmetler üzerinde KDV muafiyetinden yararlanabilmek için koruma uygulamasının yetkili otoritelerce onaylanması gerekmektedir (Koç, 2008).

4.4. Avrupa ve Türkiye’de ki Koruma Olgusunun Karşılaştırılması

4.4.1 Avrupa ile Türkiye’nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Koruma Kavramı Algısı Yönünden Karşılaştırılması

Avrupa’da yapıların sadece tek başlarına değil aynı zamanda çevreleriyle birlikte korunması gerektiğine vurgu yapılarak; “Bütünleşik Koruma” prensibi ilke edinilmiştir.

Restorasyon yerine bakım ilkesi ile zamanında küçük müdahalelerle büyük maliyetlerin önlenileceği savunulur. Korumada esas olan mümkünse en az müdahale ve işlev değişikliği ile binaların kullanılarak yaşatılmasıdır.

“Venedik Tüzüğü”nde de kabul edildiği üzere korumanın sürekliliğinin sağlanması için anıtların çağdaş yaşam içinde toplumsal amaçlarla kullanılarak değerlendirilmesi gerekir.

Anıt binalara işlev kazandırılarak, böylece kültür mirasının geleceğe aktarılmasında hem bir köprü aracı olarak kullanılmalarını hem de korunmalarını sağlamak amaçlanmaktadır.

Avrupa ülkelerinin kültürel miras politikalarının modernleştirilmesi sürecinde de anıtların çoğunun bakımının yapılması ve anıtların iyi durumda tutulması hedeflenmekte olduğu gözlenmektedir. İncelenen Avrupa örneklerinde, kültürel mirasın korunması adına konulan koruma politikalarına kamunun katılımının sağlanması önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa örneklerinde, kültürel mirasın korunması adına konulan koruma politikalarının; özellikle mekanın planlanmasına önem veren sadece restorasyon uygulamaları ile ilgili olmadığı, aynı zamanda bakım işleminin de gerekliliği savunan politikalar olduğu görülmektedir.

Avrupa toplumlarında konservasyon (koruma) prensibi esas alınırken ülkemizde koruma deyince akla gelen tarihi eser eski binaların yıkılıp yerine yenisinin yapıldığı “-miş gibi” binalar inşa etmek algılanmaktadır. Korumada esas olan rekonstrüksiyon değil konservasyon olmalıdır.

Avrupa ile Türkiye arasında koruma kavramının algılanışındaki bu temel farkın kaynağı koruma tarihçeleri incelendiğinde de daha net olarak ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle Avrupa ülkelerinde (Örneğin Hollanda ve İngiltere) yasal düzenlemelerden çok önce koruma ile ilgili gerek devlet gerekse halk ilgili çalışmaları başlatmıştır. Koruma halkın bir ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa’daki koruma yasaları halkın bilinçli tepkisi sonucu oluştuğu halde Türkiye’de, Avrupa’da süregelen akımlardan etkilenilerek koruma ilkelerinin

halka dayatılması ile bir koruma duygusu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Dolayısıyla da koruma, elitist yapısı içinde halka ulaşamamış ve büyük oranda biçimci bir yaklaşımla uygulanmıştır (Kayın, 2008).

Tabi bu noktada özellikle cumhuriyet döneminde ulusal kimlik oluşturma çabası içinde yaşanan neyin korunması gerektiği sorunsalı, halkın koruma kavramı için henüz hazır olmaması, hükümetlerin etkin koruma politikaları oluşturamaması, rant kavgaları içinde eski eserlerin tahrip edilmesi gibi etmenler göz ardı edilmemelidir.

Taraf olduğumuz Atina, Venedik, Amsterdam Sözleşmeleri gibi sözleşmelerle mimari mirasın korunması için yasal önlemler almayı ve bu önlemler çerçevesinde anıtları, bina guruplarını ve sitleri korumayı üstlenmiş bulunmamıza rağmen ülkemizde siyasi müdahalelerle önemli tahribatların gerçekleşmesi paradoksal bir durum içermektedir.

Türkiye ve Avrupa arasındaki koruma kavramının algılanışındaki temel farklar ve tarihsel süreç içindeki nedenleri bu şekilde kıyaslanabilir.

4.4.2 Avrupa ile Türkiye'nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ile İlgili Yönetimsel Yapılarının Karşılaştırılması

Öncelikli olarak Türkiye'de ve diğer Avrupa ülkelerinde taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi hususunun devletin anayasal bir görevi olduğu söylenebilir.*

Devlet bu görevini ise bünyesindeki ilgili bakanlıklar tarafından yürütmektedir. Ülkemizde ve Avrupa ülkelerinde ulusal koruma için tarihi yapıları ve yerleri tespit etme, seçme ve tescil etme bakanlıkların görevleri dahilinde bulunmaktadır.

Kurumsal yapılanma içinde koruma faaliyetlerine yönelik yetki ve sorumlulukları kullanma merkezi idarede bulunmakta birlikte, mevcut idari yapı içerisinde yerel idarelerle paylaşımları gerçekleştirilmelidir.

Koruma konusunda bir hizmet ihtiyacı doğdu ise, yönetim yapısı içinde Merkezi Yönetimler "Yönlendirici", Yerel Yönetim ise "Uygulayıcı İşlevler" üstlenmeli ve merkezi yönetim ile yerel yönetim katmanları arasında işbirliği kurulmalıdır.

* Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 63: Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

Merkezi idarenin, koruma politikaların belirlenmesinde ve yerel yönetimlerin yürüttüğü koruma faaliyetlerinin koordinasyonunun sağlanmasında rolü olmalıdır.

Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında yönetsel yapıları yönünden kıyaslama Çizelge 4.1’de belirtilmiştir.

Avrupa ülkeleri bu açıdan değerlendirildiğinde merkezi yönetimin tam da söz edildiği gibi sadece koruma politikalarını geliştirme ve uygulamaya yönelik tavsiye kararları veren yapısı ile yönlendirici; uygulama izinlerini verilmesi, denetlenmesi gibi yetki ve sorumlulukların yerel yönetimlere (belediyeler, bölge yönetimleri vb.) aktarılması ile de yerel yönetimlerin de uygulayıcı bir rol üstlendikleri gözlenebilir.

Ülkemizde de kurumsal örgütlenme açısından kültür ve tabiat varlıklarının korunması merkezi idare açısından temelde Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın ve bakanlığa bağlı taşra teşkilatı eliyle yürütülmektedir. “Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Hakkındaki Tasarı” ile bakanlığın yetki ve görevlerinin belediyeler ve il özel idarelerine devrini düzenlenmiştir [5].

Ancak ülkemizdeki yönetim yapısında kültür varlıklarının korunmasına yönelik yapılacak uygulama kararlarının alınması, uygulama ve denetiminin sağlanması gibi uygulama safhasındaki bütün yetki ve sorumluluklar yerel yönetimlerde bulunmaz. Uygulamaya yönelik ilke kararlarının ve korumaya yönelik izinlerin verilmesi, bir merkezi yönetim organı olan Koruma Kurullarının görevleri dahilinde bulunurken; uygulamaları yürütmek ve denetimleri yapmak konusunda yerel yönetim birimleri olan KUDEB ve Proje Büroları görevlendirilmiştir.

Koruma sürecinin hızlandırılması ve koruma kurullarının iş yükünün azaltılması adına uygulamaları yürütmek ve denetimleri yapmak konusunda yerel yönetime yetki verilmesi olumludur; ancak görüldüğü üzere korumaya ait izin süreci ve ilke kararları bakanlığa bağlı merkezi yönetsel yapı içinde gerçekleştirilmektedir. Bu durum Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında; Avrupa ülkelerinde korumaya yönelik ilke kararlarını oluşturan, uygulamaya yönelik karar vericilerin tamamıyla merkezi yönetimden kopuk bağımsız birimlerce yapıldığı gözlenmektedir.

Yerel yönetimlerin uygulamaya yönelik yetki ve sorumlulukları artırılarak daha etkin bir rol oynamaları arzulanmaktadır. Ülkemizde ise koruma uygulamalarının izinleri ve denetimleri yetkisi merkezi ve yerel yönetim işbirliği ile yürütülmektedir. Bu noktada tamamıyla ayrışma söz konusu değildir.

Çizelge 4.1 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında yönetsel yapıları yönünden kıyaslanması

	AVRUPA		TÜRKİYE
	İngiltere	Hollanda	
Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Tespiti:	Bakanlık Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı	Bakanlık Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı	Bakanlık Kültür ve Turizm Bakanlığı
Koruma Politikalarını Oluşturma:	Bağımsız Kurum English Heritage	Bağımsız Kurum Kültür Konseyi	Yarı Bağımsız Kurum Koruma Yüksek Kurulu Merkezi Yönetim
Tescil Sorumluluğu:	Bakanlık ve Bakanlık Tarafından Bu Konuda Görevlendirilmiş Kurumlar	Bakanlık ve Bakanlık Tarafından Bu Konuda Görevlendirilmiş Kurumlar	Bakanlık ve Bakanlık Tarafından Bu Konuda Görevlendirilmiş Kurumlar
Tescil İşlemleri:	Bağımsız Kurum English Heritage	Merkezi Yönetim Hollanda Tarihi Yapılar ve Yerlerin Korunması Dairesi (RDMZ)	Merkezi Yönetim Koruma Bölge Kurulları
Uygulama İzinleri:	Yerel Yönetim Belediye	Yerel Yönetim Belediye	<u>Tamirat, tadilat işlerinde:</u> KUDEB varsa, KUDEB'den yoksa Koruma Bölge Kurullarından izin alınır. <u>Esaslı onarım:</u> Koruma Bölge Kurullarından izin alınır.
Uygulama Denetimi:	Yerel Yönetim Belediye	Yerel Yönetim Belediye	<u>Tamirat, tadilat işlerinde:</u> KUDEB varsa, KUDEB'den yoksa Koruma Bölge Kurullarından izin alınır. <u>Esaslı onarım:</u> Koruma Bölge Kurullarından izin alınır.

Hollanda’da Eğitim, Kültür ve Bilim Bakanlığı düzeyindeki görevlerle ilgili olarak bakanlık idari yapısı içerisinde bulunan “Hollanda Tarihi Yapılar ve Alanların Korunması Dairesi” (RDMZ), belediyelere; tescilli yapılara ilişkin yapı sahiplerinden gelen ve sürüncemede kalmış fonksiyon değişikliğine ilişkin izin talepleri ile restorasyon çalışmalarının hazırlanması ve yürütülmesi ile ilgili olarak tavsiyelerde bulunma görevi çerçevesinde ülkemizdeki restorasyon çalışmaları ile ilgili olarak uygulama kararlarını veren Koruma Bölge Kurulları ile paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bakanlığın kültüre ilişkin politikalarının geliştirilmesi, uygulanması ve karar verme sürecinde danışma niteliğinde katkı sağlayan, “Kültür Konseyi” ise; ülkemizde koruma konusu ile ilke kararlarını belirleyen Koruma Yüksek Kurulu ile paralellik gösterdiği söylenebilir. Ancak Hollanda örneğinde bu kurumsal yapı bakanlığa ve hükümete karşı bağımsız statüye sahip iken, ülkemizdeki karşılığı olan Koruma Yüksek Kurulu’nun üye yapısı incelendiğinde çoğunun bürokratlardan oluştuğu görülecektir. Bu da hükümetlerin kendi politik söylemlerine uygun kararlar üretebilecek bir alt yapı oluşturulması adına eleştirilmesi gereken bir husustur.

İngiltere örneğinde, “English Heritage” ile gerçekleştirilen kültürel miras politikalarının bağımsız bir yönetim tarafından oluşturulması koruma faaliyetlerinde etkinlik sağlamaktadır. Böyle bağımsız bir organın bulunması korumaya etkinlik katmasının dışında bürokrasiyi azaltan yapısı nedeniyle süreç verimliliği sağlamaktadır.

Avrupa örnekleri üzerinde de görüldüğü gibi ilke kararlarını oluşturan, koruma politikalarını belirleyen bağımsız bir yapının olması (merkezi denetim altında olmaması) koruma politikalarının belirlenmesinde bürokrasinin bağlayıcılığından uzak apolitik kararların verilmesine yol açar. Ülkemizde ise yukarıda vurgulanan bürokratik yapı itibarıyla Koruma Yüksek Kurulu’nun ortaya koyduğu koruma politikaları ve ilke kararlarına koruma faaliyetine taraf olan diğer paydaşlardan itirazlar gelebilmektedir. Bu noktada da paydaşlara tek tek sürecin anlatılması gibi ikna etme çabaları yaşanabilmektedir. Oysa İngiltere örneğinde olduğu gibi koruma politikalarını geliştirme merkezi yönetimin tekelinde olmayan bağımsız bir kurumun yetkisine verilse süreç verimliliği de sağlanacaktır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda Türkiye’de pek çok kurum ve kuruluş bu konuda görevli ve yetkili kılınmıştır. Ancak kurum ve kuruluş sayısının artması olayların çözümünde yetki kargaşasına yol açmakta ve bu doğan boşluk varlıkların korunması ve geliştirilmesini zorlaştırılmıştır. Koruma konusunda etkili politikalar ve uygulamalar gerçekleştirilmek isteniyorsa; karar verici ve uygulayıcı kurumlar arasındaki çok başlılık

önlenmelidir. Böylece koruma konusunda verimlilik sağlanacaktır.

Karar alma, uygulama ve denetleme konusunda yetkiler çeşitli konular altında değişmektedir. Kanun paralelinde yaşanan bu karmaşa, aşırı bürokrasiye, kurumlar arasında rekabete, çatışmaya ve uyumsuzluğa sebebiyet vermekte, neticede hizmette etkinlik ve bütünlük sağlanamamaktadır (Resuloğlu, 2005). Kurumlar arasındaki yetki karmaşası giderilmelidir.

4.4.3 Avrupa ile Türkiye'nin Halkın Korumaya Katılımı Yönünden Karşılaştırılması

Avrupa'da yönetsel yapı içinde, tarihi ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin olarak var olan yasal ve kurumsal yapılanma ile toplumun tüm katmanları da bu yönde yürütülen çalışmalara dahil edilmeye çalışılmaktadır. Toplumun tüm katmanlarında ise koruma adına yüksek bilinç ve katılım bulunmaktadır.

Ülkemizde kendi çıkarına dokunmadığı sürece korumadan yana olan bireylerin mevcudiyeti ile kıyaslandığında koruma bilincinin Avrupa ile Türkiye arasında ne kadar farklılık gösterdiği ortadadır. Bu açıdan ülkemiz korumacılık yönünden gelişmiş bir dizi Avrupa ülkesinden geride bulunmaktadır.

Bu ülkelerde koruma bilinci salt kurumların başındaki yönetici veya bilim adamlarının tekelinde olmayıp, yaygın ve örgün bir eğitim modeli ile toplumun tüm tabakalarına inebilmiştir. Maalesef bu durum bizim ülkemiz için geçerli değildir (Tapan, 2007).

4.4.4 Avrupa ile Türkiye'nin STK'ların Korumaya Katılımı Yönünden Karşılaştırılması

STK'lar; uluslararası anlaşma ve akitlerin uygulanması, kültürel miras korumasına yönelik olarak saptanan politika ve stratejilerin belirlenmesi, yaşama geçirilmesi, kültürel zenginliklerin kanuna aykırı ticaretinin önlenmesi, siyasi ve kamusal düzeyde koruma bilincinin artırılması için çok önemli roller üstlenen birer ortak olarak düşünülmelidir. STK'lar, gönüllülük esasıyla örgütlenmeleri sebebiyle de, ulusal ve uluslar arası fonların aktarılmasında en güvenilir aracı olarak değerlendirilmektedirler. Aynı zamanda, bir sivil toplum girişimi olarak kamuoyunu etkileme süreci ve etkili kampanyalarla kültürel mirasın korunmasına etkileri açısından STK'lar koruma faaliyetlerinin önemli paydaşlarından biridir.

Kültürel miras koruması alanında, uluslararası ölçekte, ICOMOS, ICOM, ICA, Europa Nostra gibi başlıca STK'lar faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlar, korumanın bilimsel sorunları üzerine belge toplama ve yayma, bu alanda araştırmaları destekleme, teknik sorunlara

danışmanlık yapma, teknik eleman yetiştirme ve restorasyon uygulamalarının düzeyini yükseltme gibi önemli görevler üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra, dünya kültürel miras envanterinin oluşturulması ve bunların korumasında çeşitli yasa, tüzük ve bildirgeler hazırlayarak, ülkeler nezdinde yaptırım uygulanmasını sağlamaktadırlar (Ahunbay, 1996)

Bu uluslararası duyarlılığın, ulusal, bölgesel ve yerel sahiplenmeyle de desteklenmesi gereklidir. Ülkemizde ÇEKÜL, KÜMİD, Tarihi Kentler Birliği, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı gibi sivil örgütlenmeler olup benzer faaliyetler yürütmektedirler. Bu faaliyetler sonucunda, ülkemizde -henüz istenilen düzeyde olmasa da- giderek kültürel miras koruması konusunda etkin ve bilinçli bir kamuoyu oluşmaktadır.

Avrupa'da koruma bilinci yüksek halkın yanında, koruma sürecine STK'ların yakın bir şekilde dahil edilmekte olduğu gözlenmektedir. Yönetimde yetkileri olmasa da sorumlulukları paylaşmış olan sivil toplum örgütlerinin de koruma faaliyetlerine yüksek katılımının bulunması çok önemlidir. Bu noktada Hollanda örneğinde olduğu gibi kültürel miras alanında çalışan STK'ların örgütlenerek aralarında bir şemsiye örgüt oluşturmaları (Hollanda Kültür Enstitüsü) ve böylece koruma adına hükümet politikalarını etkileyebilecek bir güç oluşturmaları önemlidir. Kültürel miras kurumları ve devlet arasında iletişimi sağlayan bir platform görevini üstlenen bu örgütün bakanlık tarafından destek görmesi ise merkezi yönetimin STK ile ilişkilerini göstermek adına olumlu bir örnektir.

Ülkemizde Hollanda örneğinde olduğu gibi sivil toplum örgütlerinin aynı alanda çalışan türlerinin örgütlenmesi oluşumuna rastlanmazken; küçük sivil toplum organları ile devlet arasında geçişi sağlayan örgütlenmenin azda olsa mevcut olduğu söylemek yerinde olacaktır. Ancak yurtdışı örneklerinde görüldüğü üzere, ülkemizde bu tarz bir girişimin gerçekleştirilmesi demokratik olmayan bir süreç içinde; bu sivil toplum organlarının kamusallaştırılması şeklinde gelişmesi muhtemeldir.

Avrupa'daki koruma modelleri irdelendiğinde göze çarpan en önemli farkın uygulanan karar alma ve izin sisteminin her aşamasında konuyla ilgili kurum, dernek, uzman kişiler, mal sahibi, kullanıcı ve diğer ilgili kişilerin görüşlerinin alınması ve bilgilendirilmesi şeklinde gerçekleşen bir "demokratik katılım" sürecinin işletilmesidir. Bu süreç koruma adına hem isabetli kararların alınmasını hem de bu kararların daha hızlı alınmasını sağlar.

İngiltere örneğinde olduğu gibi uygulanan karar alma ve izin sisteminin her aşamasında konuyla ilgili kurum, ve kişilerin görüşlerinin alınması ve bilgilendirilmesi hem isabetli kararların alınması ve hem de demokratik katılım sürecinin işletilmesini sağlamaktadır.

Böylece hızlı bir şekilde isabetli kararlar alınabilmektedir. İngiltere’de koruma faaliyetinin diğer paydaşlarıyla iletişimi düzenleyen bir kurum olarak sistem içinde yer alan English Heritage’in bu açıdan değerlendirildiğinde büyük getirileri bulunmaktadır. Öncelikle bürokrasiyi azaltan yapısı itibariyle süreç verimliliği kazandırmaktadır. Bu verimlilik diğer paydaşların kendilerini koruma sürecine dahil olduklarını hissetmeleri ile sağlanabilmektedir. Ülkemizde ise bu konuda eksiklikler bulunmaktadır. Konuyla ilgili kişi ve kurumların görüş ve düşünceleri yeterince değerlendirilmemektedir. Sonuç olarak özellikle tescilli yapılara ilişkin izinlerin uzun bir zamanda alınmasına yol açmaktadır. Karar alma sürecinde idarece uyulacak sürelerin belirlenmesi, idarenin bu sürelere uyma zorunluluğunun bulunması hem işlemlerin hızlı bir şekilde gerçekleşmesine hem de mal sahibi ve kullanıcıların mağdur olmasına engel olmaktadır. Ülkemizdeki mevcut düzenlemede ise izin alma süreci oldukça uzun zaman almaktadır. Bu da korumanın etkin bir şekilde sağlanmasını zorlaştırmaktadır.

4.4.5 Avrupa ile Türkiye’nin Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasında Mali Destekler, Teşvik ve Finansman Politikaları Yönünden Karşılaştırılması

Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında finansal politikaları (Mali Destekler, Teşvikler) yönünden kıyaslanması Çizelge 4.2’de belirtilmiştir.

Hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde, devletlerin anıtların restorasyonunu maddi olarak desteklemesi, merkezi ya da bölgesel yönetimlerce anıtların ve yapıların restorasyon ve tamiri için gerekli maddi desteği sağlamak amacıyla fonların sağlanması, bakımsız tarihi anıtların kamulaştırılması ve zorunlu olarak satın alınması için uygun araçların sağlanması ilkelerinin benimsenmiş olduğu görülmektedir.

Ülkemizde anayasa ile korunması devlet güvencesinde olan taşınmaz kültür varlıklarından özel mülkiyet kapsamında olanların restorasyonu mülkiyet sahiplerine bırakılarak, bu varlıkların korunması için başvuru halinde Bakanlık tarafından yardımda bulunulacağı belirtilmiştir. Ancak bu yardımın devletin ekonomik istikrarını korunması için ancak mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirileceği belirtilmiştir.*

* Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Madde 65: (Değişik: 3.10.2001-4709/22 md.) Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

Çizelge 4.2 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında finansal politikaları yönünden kıyaslanması

		AVRUPA	TÜRKİYE
Özel Mülkiyette Mali Finansmanı Karşılama ile Yükümlülüğü Bireye Aittir		+	+
Başvuru Halinde Devletten Yardım (Koruma Altına Alınmış Yapıların Restorasyonu ve Bakımı İçin Para Yardımı Yapma)		+	+
		İngiltere: Satın Alma ve Resen Onarım Uygulamaları	Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca aynı, nakdi ve teknik yardım ve kredi verilmesi
Tarihi ve Kültürel Varlıklarının Korunmasına Yönelik Çalışmalarda Kullanılmak Üzere Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Ayırdıkları Ödenekler		Fazla	Yetersiz
Mali Yardım		Etkin	Yetersiz
Mali Destekler	Sübvansiyon	+	-
	Düşük Faizli Kredi	+	-
	Vergi Teşvikleri	-	+
Fon Kaynakları (Merkezi ve Yerel Yönetimlerin Bütçeleri Dışında)		Piyango, Fon sağlayıcı kurumlar, Hollanda'da NRF; Düşük Faizli Kredi İngiltere'de Mimari Miras Fonu; düşük faizli kredi, English Heritage; bağış ya da borç vb.	Özel Kişi ya da Kurumların Yardımları

Avrupa konseyi, kültürel mirasın korunması sorumluluğunun öncelikle mülkiyet sahibinde olduğunu, sınırlı kamu kaynakları ile bu varlıkların korunmasının mümkün olmadığını, bu nedenle de özel hukuku tabi kişi ve kurumların bu alanda teşvik edilmesi gerektiğini kabul etmektedir (Hooper, 2003).

Ülkemizde olduğu gibi Hollanda'da da anıtlar genelde özel kişilerin mülkiyetinde bulunmaktadır. Bu taşınmaz kültür varlıklarının korunması sorumluluğu ise yasa ile mülkiyet sahibine aktarılmıştır. Yani, korumaya dair gereken mali finansmanı temel olarak mülkiyet sahibi karşılamak zorundadır ancak devlet tarafından mali desteklerde bulunmaktadır.

İngiltere'de mal sahipleri, tescil işleminden dolayı binalarının yararlı bir şekilde kullanılmadığı gerekçesiyle yerel otoritelerden binalarının satın alınmasını isteyebilmektedirler. Ülkemizde ise birkaç istisna dışında mevcut düzenlemeler ile mal sahiplerinin hakları yeterince korunamadığı gözlenmektedir.

Gerek tek yapı, gerekse de tarihi çevre korunması ile ilgili başarılı uygulamalar yapan Avrupa ülkelerinde, korumada istenilen sonuca ulaşmadaki başarının temel nedeni olarak eski eserlerin korunmasında sorumlu tutulan mal sahiplerinin ekonomik ve gerektiğinde teknik açıdan desteklenmesi gelmektedir (Çakır, 1995).

Korumaya dair bir işlem için gereken mali finansmanı karşılamakla yükümlü özel mülkiyet sahibinin çok pahalı bir iş olan eski eser restorasyonunu gerçekleştirememesi sonucunda kültür varlıklarının yok olması söz konusu olabilir. Koruma altına alınmış yapıların restorasyonu ve bakımı için merkezi hükümetin bütçesinden para yardımı yapma şartı bulunur. Bu nedenle ülkemizde ve Avrupa ülkelerinde taşınmaz kültür varlıklarının korunması konusunda mali destekler ve teşvikler söz konusudur.

2863 sayılı KTVKK'nda özel hukuka tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ayni, nakdi ve teknik yardım yapılacağı ve kredi verileceği yönünde düzenleme yapılmıştır.

Avrupa ülkeleri arasında taşınmaz kültür varlıklarına yönelik mali destekler konusunda sübvansiyonlar (karşılıksız yardım), düşük faizli krediler ve vergi teşvikleri olmak üzere üç farklı yöntem gözlenmektedir. Kimi ülkeler bu yöntemlerden biri üzerine yoğunlaşırken bazı ülkelerde değişik oranlarda her üç yönteminde aynı anda kullanıldığı gözlemlenmektedir. Kamu kaynakları yanında hayır kurumları ve bazı özel sektör fonları da taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında önemli bir paya sahiptirler (Pickard ve Pickerill, 2002).

Taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında bakım maliyetlerinin belli bir oranının karşılanması şeklinde uygulanan *doğrudan yardımlar* veya *düşük faizli kredi uygulaması* Avrupa ülkelerinde benimsenen teşvik uygulamalarının başında gelmektedir. Ülkemizde ise Avrupa’da uygulanan *vergi teşvikleri* yöntemlerinin hemen hemen hepsi mevzuat kapsamında bulunmakta, koruma konusunda mali desteklerin vergi teşvikleri yöntemiyle yapılmakta olduğu söylenebilmektedir. Düşük faizli kredi uygulaması Türkiye’deki mevzuatta bulunmamakla birlikte doğrudan yardım yöntemi kapsamında ayrılan kaynak miktarının da oldukça az olduğu belirtilmelidir (Koç, 2008).

Koruma uygulamaları, bütün ülkelerde merkezi ve yerel yönetimlerinin bütçelerinden yaptıkları harcamalar ve bu harcamalara ilave olarak gerçekleştirdikleri mali teşvik ve yardımlar ile özel kişi ya da kurumların sağladıkları fonlar aracılığıyla yürütülmektedir. Ancak Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında ülkemizde merkezi ve yerel yönetimlerin bütçelerinden koruma faaliyetleri için ayrılan oranların oldukça yetersiz olduğu gözlenebilir (Tapan, 2007).

Ülkemizde merkezi ya da yerel yönetimlerin dışında koruma faaliyetlerine mali kaynak yaratabilecek, Avrupa ülkelerindeki örneklerde karşılaştığımız gibi (Hollanda’da NRF, İngiltere’de Mimarı Miras Fonu, English Heritage gibi) büyük miktarlarda kaynak yaratabilen etkin ve de bağımsız bir kurumun varlığına rastlanılmamaktadır. Daha ziyade, özel kişi ya da kurumların destekleri mevcuttur.

Ülkemizde mali yardımların çok kısıtlı olması durumu, çok pahalı bir iş olan eski eser restorasyonunun özellikle özel mülk sahiplerince yapılamaması sonucunda kültür varlıklarının yok olmasına neden olmaktadır. Avrupa ülkelerinde koruma etkin finansal politikalar ve fon aktarımları ile gerçekleştirildiği gözlenirken; ülkemizde ise taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik kaynak yaratılması ve kullanımında ciddi sıkıntılar gözlenmektedir. Özellikle koruma alanları için yerel yönetimlere de kaynak aktarılması, kültürel çevrenin korunmasında etkili olacaktır. Ülkemiz açısından da yalnızca kültür varlıklarının korunmasına yönelik mali yardımlarda kullanılacak yeni fonların oluşturulması etkin bir uygulamanın yapılmasını sağlayacaktır.

Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında koruma olgusu, kurumsal yapı, finansal politikalar ve korumaya halk ile STK’ların katılımı alt başlıklarına ait genel karşılaştırma ise Çizelge 4.3’de özetlenmiştir.

Çizelge 4.3 Türkiye ile Avrupa ülkelerinin taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında genel karşılaştırma

	AVRUPA	TÜRKİYE
KORUNMA OLGUSU	<ul style="list-style-type: none"> • Bütünleşik Koruma • İşlev vererek, en az müdahale ile koruma • Konservasyon 	<ul style="list-style-type: none"> • Tekil Koruma • Rant kaygısı ile taşınmaz kültür varlıklarının yıkımı • Rekonstrüksiyon
KURUMSAL YAPI	<ul style="list-style-type: none"> • Koruma politikalarını oluşturan devletten bağımsız kurumlar • Uygulama izinleri ve denetim yetkisi tamamıyla yerel yönetim eliyle yürütülür. •Merkezi Yönetimler: Yönlendirici Yerel Yönetimler: Uygulayıcı 	<ul style="list-style-type: none"> • Koruma politikalarını oluşturan devlete bağlı kurumlar • Uygulama izin ve denetim yetkisi merkezi ve yerel yönetim işbirliği ile yürütülür, tamamıyla ayrışma söz konusu değil • Merkezi Yönetim: Yönlendirici+Uygulayıcı Yerel Yönetimler: Uygulayıcı
FİNANSAL POLİTİKALAR	<ul style="list-style-type: none"> • Etkin Finansal Politikalar • Merkezi ve yerel yönetimden koruma için ayrılan bütçe ödenekleri fazla • Mali yardımlar (sübvansiyon+ düşük faizli kredi) etkin • Fon için kaynak yaratılması ve kullanımı etkin 	<ul style="list-style-type: none"> • Etkin Olmayan Finansal Politikalar • Merkezi ve yerel yönetimden koruma için ayrılan bütçe ödenekleri yetersiz • Mali yardımlar (vergi teşvikleri) yetersiz • Fon için kaynak yaratılması ve kullanımı etkin değil
HALK	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim düzeyi yüksek • Koruma ve tarih bilinci yüksek 	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim düzeyi istenilen düzeyde değil • Koruma ve tarih bilinci düzeyde değil
STK	<ul style="list-style-type: none"> • Sürece katılım etkin • Koruma politikalarına etki gücü Yüksek 	<ul style="list-style-type: none"> • Sürece katılım etkin değil • Koruma politikalarına etki gücü yok
DEMOKRATİK KATILIM	Var	Yok

4.5 “İdeal” Koruma Yönetim Süreci

Bütün bu karşılaştırma ve değerlendirmeler sonucunda mevcut kurumsal yapıdaki birimlerin tespit edilen sorunların çözümüne odaklı yeniden yapılanmaya yönelik olarak “İdeal” bir koruma yönetim süreci tariflenecek olursa;

Birçok ülkede olduğu gibi kültür varlıklarının korunmasından sorumlu birim, Kültür Bakanlığı olmalıdır.

Bünyesinde ana bir birim olarak tespit işlevlerini yürütmekle görevli bir birimin oluşturulması yerinde olacaktır. Bu birimin bölge kurullarının bulunduğu illerde oluşturulacak tespit ve belgeleme ekipleri ile desteklenmesi; yine bölgeler özelinde oluşturulacak yerel mimariyi yaşatma amaçlı araştırma laboratuvar ve merkezleri ile ilişkilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu birim, ülke genelinde kültür envanterinin tamamlanması için daha önce yapılmış çalışmalar bir araya getirilmeli, tespiti yapılmamış alanların tespit ve tescil işlemleri programlamalı ve yapmalı, oluşturulan envanter bilgilerini ulusal ve uluslararası paylaşımına açmalıdır (Durukan, 2004a).

Yurtdışı örneklerinde görüldüğü gibi uluslararası ve ulusal politikalar geliştirme; ilkeler koyma ve bunların gerçekleştirilmesi amacıyla kaynak yaratma, yasal ve yönetsel sorunların üst ölçekte çözümlenmesinden sorumlu bir birim oluşturulmalıdır. Ülkemizdeki mevcut kurumsal yapı içinde Koruma Yüksek Kurulu olarak düşünebileceğimiz bu birimin, kültürel miras politikalarının oluşumunda politik etmenlerden uzaklaştırılması için bakanlığa bağlı olmayan, bağımsız bir birim olması önemli bir husustur.

Bölge kurulları ile doğrudan ilişkili olan bu birimin de yine ulusal ve uluslararası benzer kurumlar ve üniversitelerle yakından ilişki içinde olması gereklidir (Durukan, 2004a).

Yerel örgütlenmeye sahip bölge koruma kurullarının ana görevi, restorasyon projeleri ve tescilli kültür ve tabiat varlıklarının sorunlarına yönelik çözüm ilkelerini geliştirmek olmalıdır. Söz konusu projelerin uygulama denetiminden sorumlu yerel yönetimlerle ve yerel koruma araştırma merkezleri ile doğrudan ilişki içindedir (Durukan, 2004a).

Yerel örgütlenmeye sahip bölge koruma kurulları, yasa koyucu özelliğinden dolayı koruma politikaları geliştiren birimin getirdiği ilke kararlarını uygulamakla yükümlü olacaktır. Aralarında denetim açısından herhangi bir ilişki bulunmayacaktır.

Yerel yönetimler ise koruma uygulamalarının tamamından sorumlu olarak uygulayıcı rol üstlenecek şekilde geliştirilmelidirler. Ancak bu noktada özellikle üstünde durulması konu,

günümüzde kurul kararlarını uygulamakta yetersiz kalan yerel yönetimler koruma uygulamaları konusunda tek karar organı haline getirilirken yerel yönetimlerin gerekli kadro ve bütçelerle desteklenmesi zorunludur.

2863 sayılı kanunda yapılan değişiklikle bölge kurullarının yetkilerinin bir kısmı belediye ve il özel idarelerine devredilmiştir. Bu düzenleme uygulamada her konunun kurul gündemine alınmadan daha kısa sürede çözümlenmesini hedeflemektedir. Ancak yukarıda belirtildiği gibi gerekli alt yapı ve teknik kadrolarla desteklenmemesi halinde alınmış kurul kararlarını uygulayacak yerel yönetimlerin karar organı haline getirilmesi kültür mirasının bilimsel ölçütler çerçevesinde korunması açısından tehlikeli bir durum oluşabilir (Durukan, 2004b)

Koruma uygulamalarının bölge kurulu ve yerel yönetimler birlikte sorumlu olacaklardır. Bu konuda son değerlendirme bölge kurulunun inisiyatifi altında olmalıdır (Durukan, 2004a.).

Çözüm üretme amaçlı kurumsal yapının yenilenmesi tartışmalarına eklenen bir başka sorun mülkiyettir. Tescilli varlıkların farklı kurum ve kişilerin mülkiyeti altında bulunması geçmişte önemli sorunlar doğurmuştur. Çözümlerden biri, taşınmaz eski eserlerin büyük çoğunluğunun yönetim ve denetiminden sorumlu Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün tüm taşınmaz eserlerin bakım ve onarımını üstlenmesi, diğeri ise korumadan asıl sorumlu kurum olan Kültür Bakanlığı'nın aynı görevi yapmasıdır. Ancak, yeni bir kurumsal yapılaşma çerçevesinde taşınmaz eserlerin el değiştirmesi birçok sorunu da beraberinde getirecektir. Özellikle Cumhuriyet" in ilk yıllarında vakıf kökenli taşınmaz kültür varlıklarının kurumlar arasında el değiştirmesi sürecinde eserlerin tahrip ve yok edilmesinden edinilen deneyimler bu görüşü doğrulamaktadır. Bu nedenle, bu türden yeni bir kurumsal oluşum yerine mevcut kurumların yeni kadrolarla desteklenmesi, bunun yapılamadığı veya özel durumlarda profesyonel destek almaları yolunun açılması gereklidir (Durukan, 2004a).

Koruma konusunda fonlar ya da birtakım teşviklerle koruma politikaları finansal olarak desteklenmezse sağlıklı bir koruma politikası da gerçekleşmeyecektir. Bu nedenle kültür varlığının korunması, bakım ve onarımı salt mal sahibinin sorumluluğuna bırakılmadan merkezi ya da yerel yönetimler içinde korumaya yönelik finansman modelleri geliştirilerek sorunun maddi çözümüne yardımcı olunmalıdır. Tarihi ve kültürel varlıklarımızın korunmasına yönelik çalışmalarda kullanılmak üzere daha fazla ödenek konulmalıdır.

Avrupa örneklerinde olduğu gibi; parasal maliyeti oldukça ağır olan koruma çalışmalarının, ülkemizin ekonomik durumu göz önüne alındığında tek başına kamu kaynakları kullanılarak finanse edilemeyeceği farkına varılarak spor toto-loto vb. gelirlerinden veya futbol

müsabakalarına giriş bilet bedellerinden kesilecek belli bir orandaki paranın Bakanlık bütçesine bu amaçla aktarılması, Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerde olduğu gibi, özel bankaların da kültürel varlıkların bakım, onarım ve restorasyon çalışmalarında kullanılmak üzere kredi talep eden müşterilerine belli bir oranda faiz indirimi uygulamaları gibi ilave yeni kaynak ve teşvik unsurlarını içeren çeşitli modeller geliştirebilmelidir (Yıldız, 2005).

Denetleme safhasında; öncelikle uygulama aşaması sonrasında yapının restorasyon projesine uygunluğunun denetimi kadar, uygulama sürecinin de denetlendiği bir yaklaşım geliştirilmelidir. Özellikle anıtsal yapıların uygulama sürecinin denetimine yönelik olarak proje başında oluşturulacak “bilimsel bir danışma kurulu” sorun çözücü bir yaklaşım olabilir.

Önerilen bilimsel danışma kurulu, projeyi denetleme değil; uygulama sürecini denetleme amacı taşıyan bir kurul yapısı göstermelidir.

Bu noktada tariflenen bilimsel danışma kurulunun yasa ve yönetmeliklerle üye niteliklerinin, çalışma esas ve usullerinin tanımlanması ve resmi olarak tanınan bir yapıya kavuşturulması gerektiği de önemle belirtilmelidir. Koruma Bölge Kurulları ise, ilişkisel olarak sadece danışma kurulunun bilimselliğini onaylamalıdır. Koruma Bölge Kurullarının ve işverenin, uygulama sırasında ortaya çıkan yeni bulgulara istinaden düzenlenmesi gereken yeni uygulama sürecine dair kararları verecek, ilgili denetimleri yapacak olan bilimsel danışma kurulunun verdiği kararlarda herhangi bir etkisi bulunmamalı, değiştirme yada düzenleme yetkisi olmamalıdır.

Önerilen bilimsel danışma kurulu, aynı zamanda tezin önceki bölümlerinde eleştirilen ihale sürecine yönelik olumsuzlukları da düzenleyici bir etkiye sahip olabilecektir.

Örneğin restorasyon uygulaması sırasında ortaya çıkan yeni bir bulgu sonrasında bilimsel danışma kurulu yapıda uygulamaların durdurulması yada belirlenen bir süre zarfında yapının izlenmesi gerektiği gibi kararlar verebilir. Bu noktada ortaya çıkan yeni sürecin düzenlenmesi adına danışma kurulunun bağlayıcı nitelikteki kararıyla, projenin yeniden bir ihalelendirme sürecine sokulması sağlanmalıdır.

Bu yaklaşım, hem müteahhitlerin yeni duruma göre iş ve maliyet kalemlerini tekrardan oluşturmasını, taşeronlara yapılacak ödemeleri düzenlenmesini sağlayacak; hem de çoğu restorasyon uygulamasında yaşanan bilimsel araştırmaların yapılması yönelik süre kısıtlarının oluşmasını önleyebilecektir.

Anıtsal yapıların denetlenmesinde restorasyon uygulaması bittikten sonra yapının kullanımı sırasında da, belirli aralıklarla denetim yapılması gereklidir. Bu denetim, koruma uygulaması bittikten ve yapının kullanımı başladıktan sonra proje müelliflik haklarının korunması adına da önemli bir yaklaşım oluşturmaktadır.

Kamu İhale Kanunu ile koruma uygulamaları ilişkisi açısından ideal bir süreç tariflenecek olursa; korunması gerekli tarihi yapıların ihalelerinin aşamalı şeklinde ihale edilmesinin mevcut süreçte ortaya çıkan birçok problemi de önleyeceği düşünülmektedir.

Anarılacak tarihi yapının, herhangi bir belediye imar yapısı ya da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın denetiminde yapılan herhangi bir devlet yapısı ile projeden uygulamaya kadar benzer kalıplarla ihaleye çıkması yani her yapı grubunun aynı yasalar ve yönetmelikler çerçevesinde ele alınması kültür varlıklarının korunması ve restorasyon işlerinde karşılaşılan en temel sorunlardan biridir. Örneğin Süleymaniye Camii gibi anıtsal bir yapı ile günümüz teknolojisi ve yapım yöntemleriyle ortaya konmuş bir yapının restorasyonuna ait süreçlerin aynı olmayacağı için bu iki ayrı yapının aynı kıstaslarla değerlendirilmemesi gerekmektedir. Nasıl ki tıpta kişiye özel bir tedavi gerçekleştiriliyorsa, aynı şekilde tarihi yapıların korunması konusunda da yapının özellikli konumundan ötürü özel bir yaklaşım dolayısıyla da eski eser konservasyonu ve restorasyonu konusunda, AB ve UNESCO kriterlerine uygun, uzmanlığı da öne çıkaran özel ve tek bir ihale kanunu hazırlanmalı ve acilen uygulamaya başlanmalıdır.

Hazırlanacak ihale kanunu, söküm öncesi ve söküm sonrası aşamaları kapsayacak şekilde etaplandırılmalıdır. Sökümden önceki ilk aşamayı kapsayan ihale süreci; herhangi bir restorasyon uygulaması başlamadan, yapının gördüğümüz şekliyle belgelenmesi ve buna istinaden rölöve – restitüsyon - restorasyon projelerinin hazırlanması sürecini kapsamalıdır.

Sökümden sonra ele alınacak ikinci aşamada ise; uygulama sırasında elde edilen yeni bulgulara göre yeniden yapının projelendirilmesi, ilgili iş ve maliyet kalemlerinin yeniden düzenlenmesi sürecini kapsamalıdır.

Koruma uygulamaları sırasında yeni bulgularla karşılaşılması halinde (ideal süreç içinde söküm sonrası aşama olarak nitelendirilen süreçte) yeniden rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması beklenilmektedir. Oysaki ilk ihalede bu durum tariflenmediği ve ücretlendirilmediği için projelendirme işinden sorumlu firma işverenden bu yeni iş kalemine ait ücreti alamayabilmektedir. Dolayısıyla da projelendirmeden sorumlu firma, işi kendisi finanse etmemek için gerçekleştirmek istemeyebilmektedir. Aynı şekilde söküm sonrası süreçte iş kalemlerinin yeniden belirlenmesiyle söküm sonrasına ait iş kalemlerinin, söküm

öncesi sürece dair belirlenen iş kalemlerine kıyasla çok daha fazla olduğu farkına varılabilir. Çünkü söküm sonrasında restitüsyon, rölöve ve restorasyon projesi ile uygulama süreci değişmektedir. Bu nedenle uygulama süreci ve maliyetlerin doğru belirlenmesi için projelerin aşamalı olarak ihale edilmesi yerinde olacaktır.

5. KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA YÖNETİMİ SÜRECİNE YÖNELİK ALAN ÇALIŞMASI

5.1. Metodoloji

Tez kapsamında, Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamaları proje yönetimi açısından tartışılırken kamunun koruma yönetimine bakış açısını ortaya koyabilmek için özellikle kamu elindeki kültür varlıklarının irdelenmesine önem gösterilecektir. Bu nedenle Türkiye’deki uygulama örnekleri seçilirken kamunun elinde bulunan kültür varlıkları irdelenmesine dikkat edilmiştir.

Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının koruma yönetimi süreci açısından tartışılacağı bu bölümde; Küçük Ayasofya Camisi ile Haseki Hürrem Sultan Hamamı örnekleri vaka analizi yöntemiyle irdelenecektir. Öncelikle tez kapsamında ele alınacak bu taşınmaz kültür varlıklarımızın kısaca tarihçelerine değinilecektir.

Daha sonra ise, proje yönetim fonksiyonları bazında ve uygulama süreci kapsamında Küçük Ayasofya Camisi ile Haseki Hürrem Sultan Hamamı örnekleri özelinde görülen ihmaller ve eksikliklere dikkat çekilecektir.

Bu bölümde temel olarak hedeflenen Türkiye’deki koruma ve onarım uygulamalarının incelendiği örneklerin yansıttığı güncel durumun, tezim dördüncü bölümünde tariflenen “ideal” koruma yönetimi sürecine ne kadarıyla uyduğu, hangi yönlerde eksikliklerin olduğunun ortaya konulmasıdır.

Küçük Ayasofya Cami’si projesinin seçiminde, kamu iradesi ve bazı yasal bağlayıcılıklar nedeniyle arzu edilen koruma sürecinin gerçekleşmemiş olması, Türkiye’de kamunun koruma politikalarının sürece olan olumsuz etkisini gösteriyor oluşu, bu projenin seçiminde önemli bir etkeni oluşturmuştur.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı projesinin seçiminde ise; ele alınacak diğer proje ile yakın bir coğrafi konum içinde bulunması ve aynı şekilde anıtsal bir yapı ölçeğine sahip olması kriterleri etkili olmuştur. Aynı zamanda bu yapının mülkiyetinin kamunun elinde bulunuyor oluşu da kamunun koruma yönetimi sürecine etkisinin irdelenmesi açısından Haseki Hürrem Sultan Hamamı projesinin seçiminde önemlilik arz etmiştir.

5.2. Küçük Ayasofya Camisi Örneği

Yapının Tarihçesi:

Küçük Ayasofya cami veya özgün adıyla Ss. Sergius ve Bacchus Kilisesi, günümüzde Cankurtaran ile Kadırga semtleri arasında kalan alanda, Bizans imparatoru İustinianos devrinde, 527-536 yılları arasında inşa edilmiştir. Tahta çıkınca 1. İustinianos tarafından azizlere şükran borcunu ödemek için adak kilisesi olarak inşa ettirilmiş bir yapıdır. Kilise, II. Bayezid zamanında, 1504 yılında camiye çevrilmiştir. Yapı camiye çevrilirken, içeride güneydoğuya minber, kuzeybatıya müezzin mahfili, dış kısmında da batı duvarı önüne son cemaat yeri, güneybatı köşesine bağımsız olarak bir minare eklenmiştir. Kaynaklarda 18. yy'da barok tarzda yapılan yeni bir minarenin 1936 yılında kürsüsüne kadar yıkıldığı, 1955'te yeniden inşa edildiği de belirtilmektedir. Balkan Savaşı sırasında İstanbul'a sığınanlar tarafından barınak olarak kullanılan Küçük Ayasofya Cami 1937 ve 1955'te iki büyük onarım geçirmiştir. 1999 depreminden büyük hasar gören yapı, 2001-2009 arasında kapsamlı bir restorasyon sürecinden geçmiş ve çevresi yayalaştırılmıştır (Cansever, 2009).

Koruma Çalışmaları Kronolojisi:

Yapının 1982 yılındaki tescilinden günümüz uygulamalarına dek yapılan koruma çalışmaları ve bürokratik süreç tanıtılırken; tezin bir önceki bölümünde tariflenen “ideal” koruma yönetimi süreci kapsamında da değerlendirilmesi yapılacaktır.*

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapı; ilk kez 1982 yılında kurul gündemine girmiş ve “Korunması Gerekli Kültür Varlığı” olarak tescil edilmiştir. İstanbul'daki korunacak kültür varlıkları envanterinin belirlenmesine çalışıldığı 1980'li yıllarda anıtsal yapılar, sivil mimarlık örneklerinden daha öncelikli olduğu için bu kararda yalnızca Küçük Ayasofya konusu ile doğrudan bağlantılı görülen parsellere değinilmiş; etkileşim içinde olduğu yakın ve uzak çevresine yönelik herhangi bir öngörüye yer verilmemiştir. Ancak sit kavramına yönelik sonraki çalışmalarda bu eksikliğin giderildiği ve karar konusu parsellerin kurul kararı ile yeniden tanımlanarak “Kentsel Arkeolojik Sit” ilan edilen alan içinde kaldığı bilinmektedir.

* Ön çalışmalar, projelendirme ve uygulama sürecindeki aşamaları özetlenecek olan Küçük Ayasofya Cami örneğine ait uygulama süreci organizasyonu ve koruma çalışmaları kronolojisi bilgileri için Doç. Dr. Berrin Alper tarafından hazırlanmış “1982 Yılından 2002'de Başlayan Restorasyona Dek Küçük Ayasofya Camisi Korumasına İlişkin Çalışmalar, Uygulama Süreci” başlıklı çalışmadan faydalanılmıştır.

Bizans'ın İstanbul'da bilinen en eski yapılarından biri olan, yaklaşık 1500 yıllık bir geçmişe sahip olan yapı, sadece bu yaşı nedeniyle bile yeryüzünde özgün strüktürünün ağırlıklı kesimini koruyarak ayakta durmayı başarabilen ve kullanılabilen en eski yapılardan biri olması açısından oldukça önemlidir.

UNESCO tarafından dünya mirası listesine alınan ilk 100 eser arasında gösterilen bu kültür varlığının tespit ve tescil aşamasında neden bu kadar gecikildiği eleştirilebilecek bir konudur.

Taşınmaz kültür varlıklarının tescilinde mülkiyet sahibinin herhangi bir başvurusu olmaksızın koruma kurullarının yapıyı tescil etme yetkisi bulunmaktadır. Ancak tezin önceki bölümlerinde de bahsedildiği üzere kurulun toplanma sıklığı ve gündem çokluğuna yönelik sıkıntılar nedeniyle ilgili koruma kurulunun Küçük Ayasofya örneğinde bu yetkisini kullanmadığı varsayılmaktadır.

Tescil sürecinin ardından ise; 1989 yılında İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün başvurusu ile korumaya yönelik çalışmaların başlaması için kurula başvurulmuştur. Aynı süreçte camideki strüktürel sorunların büyüdüğü de gözlemlenerek kurul tarafından 1994 yılında korumaya yönelik çalışmaların başlaması gerekli görülmüştür.

1860'lı yıllardan bu yana caminin hemen yanından geçen ve sebep olduğu sürekli sarsıntılarla camiye zarar veren tren yolu hattından dolayı yapı -mimarlık ve sanat tarihi açısından taşıdığı öneme ek olarak- taşıyıcı sistem, örtü tasarımı, demiryolu titreşimi nedeniyle oluştuğu düşünülen çatlaklar ve zemin özellikleri açısından mimarlar kadar inşaat ve deprem mühendislerinin de ilgisini çekmekte, bilimsel araştırma amaçlı yada koruma çalışmaları için gerek duyulan incelemeler yapılması ve akademik raporların hazırlanması konusunda akademik ilgiyi görmektedir.

1995 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün zemin sondajı için kurula başvurusu, cami içinde yapılacak sondajın sakıncalı bulunması neden ile ilk başta ret edilse de; daha sonra bu konuda gerçekleştirilen araştırma projesinin rehberliğinde bu çalışmanın gerçekleştirilmesine izin verilmiştir. Ancak bu çalışma, izin girişimleri sırasında elde edileceği varsayılan maddi kaynaklar sağlanmadığı için uygulamaya geçirilmemiş; 1999 yılı sonuna kadar yapıda kurul gündeminde girip karar üretilen herhangi bir koruma çalışması olmamıştır. Bu boşluk, 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında mevcut çatlaklara deprem hasarlarının da eklenmesi nedeniyle Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Eminönü İlçesi Belediye Başkanlığının "tehlike" başvurusu ile sona ermiştir. Bu başvuruda 17 Ağustos 1999 depreminin etkisi dışında, yapının hemen yanı başından geçen demiryolu hattının da yapıya büyük hasar veriyoru oluşu etkilidir.

İlgili kararın çıkmasına rağmen aradan geçen 1,5 yıl içerisinde kurul gündemine alınacak bir çalışma veya öneri yapılamaması koruma konusunda ikinci bir boşluğun oluşmasına sebep olmuştur.

29.06.2001'de Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi arasında; kubbe, tonoz, duvar gibi taşıyıcı elemanlarında giderek büyüyen ve yapının strüktürünü tehdit eden çatlakların bulunması nedeniyle -öncelik sırasıyla- zemin güçlendirmesi ve üst yapı restorasyonunun yapılması, restorasyon için gerekli 3 milyon doları (yaklaşık 4,5 trilyon lira) belediye bütçesinden ayırabileceğini belirtmesi üzerine bu işlemlerin Büyükşehir Belediyesi tarafından finanse edilmesi konusunda bir protokol imzalanmıştır.

Korumaya yönelik uygulama çalışmalarının yerel yönetim eliyle yürütülecek olması ve koruma çalışmasına yerel yönetim fonlarından maddi kaynak sağlanacak oluşu, olumlu olarak nitelendirilebilir.

Ancak; 2002 yılında "Kurtarılması Gereken Yapılar" arasında yer alınca restorasyonu için Dünya Anıtlar Merkezi'nden 5 milyon dolarlık uluslararası finans yardımı bulunmasına rağmen; "Kilise veya müzeye çevrilmesi istenir" korkusuyla bu kaynak kullanılmamıştır [16]. Ülkemizde yerel yönetimlerin korumayı bir takım politik kaygılarla değerlendirilmesi nedeniyle temin edilmiş bir fon kaynağının bile etkin olarak kullanılmaması durumu oldukça düşündürücüdür.

Aynı zamanda, koruma paydaşlarından biri olan halkın sadece yapı kilise yada müze olur endişesiyle koruma çalışmalarına yönelik sahip olduğu bakış açısı da aynı oranda düşündürücüdür. Toplumun bir kesimi tarafından bu çok önemli yapının kendi öz malı olduğundan hala kuşku duyması ve onu yitirebileceğini sanması, böyle bir "hassasiyet" ortamı yaratmıştır. Ama yitirmekten korkulan aynı yapıya karşı, yanlış restorasyon uygulamaları tahrip edilmesine konusunda aynı "hassasiyet" halk tarafından gösterilmemiştir. Halbuki bilimsel koruma kriterleri içinde işlevi devam eden yapının, mevcut işlevinden arındırılması mümkün değildir. Küçük Ayasofya'nın cami olarak işlevini sürdürmesi, bu yapının korunması için de bir güvencedir. Dolayısı ile de yapının zaten baştan itibaren kilise olarak kullanılmayacağı açıktır. Bu hususta eleştirilmesi gereken durum; evrensel koruma bilgisinden yoksun yönetimlerin bu konuyu politik bir malzeme olarak kullanmasıdır.

Küçük Ayasofya Cami, Uluslararası Mimari Miras Strüktürü Analiz ve Restorasyon Komitesi'nin (ISCARSAH) 2001'de hazırladığı raporda geçici önlemlerle ana kubbenin herhangi bir kısmi çöküşü önleyecek şekilde desteklenmesi, kubbe dış tarafına geçici gergi

elemanları yerleştirilmesi ve içeriye kurulacak bir iskeleyle çatlakların yakından izlenmesini istemesiyle de gündeme gelmiştir.

28.09.2001 yılında Vakıflar Bölge Müdürlüğü İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na hitaben yazdığı yazıyla, ISCARSAH üyeleri gözlemlerine dayanan rapor doğrultusunda araştırma ve projelendirmeye önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yazının restorasyon sürecindeki çalışmalar açısından dikkat çekici yönü; ilgi yıla kadar yapının bütününe kapsayan, ayrıntılarını gösteren tam bir rölövesinin yapılmadığını vurgulayarak *yapının rölövesinin hazırlanması gerektiğini* belirtmesidir.

23.7.2002 tarihinde ise, "Küçük Ayasofya Camisinin Zemin Takviyesi ve Yapı Restorasyonu İnşaatı" işi İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından bir mühendislik şirketine ihale edilmiştir.

Bu noktada mimarlık tarihinin en önemli başyapıtlarından birinin "zemin takviyesi ve yapı restorasyonu inşaatı" işinin bir müteahhitlik şirketine ihale edilmesi yani bir müteahhitlik şirketi tarafından kendi kararları doğrultusunda restore edilmesinin öngörülmesi eleştirel bir konudur.

Tarih boyunca bir takım olumsuzluklar yaşayan Küçük Ayasofya Cami'nin problemlerinin genellikle zeminle ve çatısıyla alakalı olduğunu belirten müteahhit firma yetkilileri, ilk müdahalede zeminin sağlamlaştırılması ve daha sonra da buna bağlı oluşan hasarların onarılmasını planlamışlardır. Yapıdaki bozulmaların en önemli sebebinin zemindeki oturmalar olduğunu ifade eden yetkililer, temellerin mini kazık sistemi uygulanarak güçlendirileceğini belirtmişlerdir. Denize yakınlığı sebebiyle zemin su seviyesi yüksek çıkan camide gün geçtikçe kayma ve çökme meydana gelirken, buna bağlı olarak çatıda da çatlamlar oldukça fazlaşmış bulunmaktadır. Yağışlı havalarda içeriye sızan sular yüzünden süslemelerin yok olmaya başladığını anlatan yetkililer, zemin ve çatı probleminin çözülmesinin ardından aslına uygun olarak ince işine geçebileceklerini belirtmişlerdir [17].

Şirketin ihale ile işi almasının ardından koruma çalışmaları kapsamında üniversitelerden uzman profesörlerle geniş çaplı olarak yürütülecek ön hazırlık için iki aylık bir süre öngörülürken; bu iki ayın sonunda hazırlanan projelerin, kurula gönderilmesi planlanmıştır [20]. Koruma Bölge Kurulu'nun projeye onay vermesinin ardından ise restorasyon uygulama işlemleri için işin süresi 400 gün olarak belirlenmiştir.

Ön hazırlık çalışmaları içinde yer alacak ve çözümü için çare bulunulacak konular; yapının zemin durumunun incelenerek depreme dayanıklılık raporu hazırlanması, bu doğrultuda

rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, restorasyonda kullanılacak malzemenin orijinal olması için mevcut yapıdaki malzemelerin Bayındırlık Bakanlığı'na ait laboratuarda incelenmesi ve buna göre restorasyon malzemesi hazırlanması ile caminin hemen yanından geçen ve sebep olduğu sürekli sarsıntılarla camiye zarar veren tren yolu hattına dair çalışmalar olarak belirlenmiştir [18].

Tez kapsamında Türkiye'de koruma yönetimi sorunlarından biri olarak; araştırma evresinde yapılması gereken detaylı araştırma, analiz çalışmaları ve projelendirme yapılmadan ihalelerin açılması durumu gösterilmiştir. Dolayısıyla da, bu işlerine yönelik sözleşmelerde süreye ilişkin belirlemelerde yetersiz kalındığı tez kapsamında eleştirilmiştir. Oysa kapsamlı bir araştırma ve duyarlı bir uygulama gereken koruma ve onarım çalışmalarında -özellikle büyük boyutlu uygulama örneklerinde- sözü edildiği gibi araştırma evresine ayrılan sürenin iyi belirlenmesi ve her seferinde verilen tarihten daha ilerilere sarkmasını önlemek için, onarım süresinin ilk sözleşmede olabildiğince geniş tutulması gerekmektedir. Eskiliği ve özgün niteliklerini koruyabilmesi açısından olduğu kadar yarattığı tarihsel sorunlar nedeniyle de, İstanbul'un ve dünyanın en fazla dikkat çekmiş, merak edilmiş dünya mimarlık tarihinin en önemli örneklerinden biri olan Küçük Ayasofya Cami'sinin restorasyon sürecine ait yukarıda açıklanan ön hazırlık çalışmaları için iki aylık bir sürenin belirlenmesi bu açıdan düşündürücüdür.

Şirket ihaleyi aldıktan sonra, yapının sağlamlaştırılması konusunda danışmanlık hizmeti almıştır. 13.10.2002 tarihinde ise yüklenici firma ile tasarım firması arasında, Küçük Ayasofya Camisi'nin zemin güçlendirmesi ve yapı restorasyonu kapsamında caminin zemin haricindeki tüm rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, ilgili kurum ve kuruluşların onaylarının alınması, projelerinin uygulanması konularını içeren bir sözleşme imzalanmıştır.

Yüklenici firma ile tasarım firması arasında imzalanmış sözleşme çerçevesinde tasarım firmasının hazırladığı rölöve, analitik rölöve, dönem analizi, tarihi araştırma, poligon noktaları ölçüm raporu, fotoğraf albümleri Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün ilgili yazısıyla kurula gönderilmiştir. Projelerinin kurul tarafından incelemesi sonucunda, yapının koruma grubu belirlenerek rölövenin onaylanması yönünde 02.04.2003 tarihli kabul kararı çıkmıştır.

Bu noktada tezin önceki bölümlerinde değinildiği üzere, tasarım firmasının rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanması kadar tarihi yapının belgelenmesine yönelik çalışmaları,

tarih araştırmaları ve fotoğraflarla belgeleme gibi araştırma ve malzeme analiz çalışmalarının koruma ve restorasyon projelerinin bir parçası olarak ele alması olumlu bir yaklaşımdır.

Küçük Ayasofya cami rölövesi için ölçüm, değerlendirme ve tarihsel araştırma çalışmaları sırasında yapının hasar durumu konusunda teknik bir rapor hazırlanması talebi doğrultusunda, yapının sağlamlaştırılması konusunda işbirliği yapılan danışman firma ile tasarım firması arasında gerçekleştirilen sözleşme doğrultusunda ilgili teknik rapor hazırlanmıştır.

Projelerin onay sürecinde özel uzmanlık konusu kapsamında proje müellifinin talebiyle hazırlanılan bu raporun değerlendirilmesinde, kurul bünyesinde özel uzmanlık gerektirecek bu konuda karar verici olarak yetkin uzman bulunmaması ve proje müellifi tarafından getirilen rapora istinaden özel uzmanlık gerektiren projenin onaylanıyor oluşu tez kapsamında eleştirilen bir konudur. Bu proje özelinde de aynı sürecin işler oluğu gözleendiğinden aynı eleştiriyi yinelemek yerinde olacaktır.

Yukarıda ana hatları verilen araştırma ve öneriler sonrasında, rölöve ve restorasyon projesi hazırlama işinden sorumlu olan tasarım firması, çalışmalarını (Rölöve, fotoğraf albümü, tarihsel araştırma raporu, analitik rölöve raporu, statik raporu, konusunun uzmanı tarafından hazırlanan çatlaklarla ilgili raporu, restorasyon projesi, restorasyon projesi raporu, Boğaziçi Üniversitesinden alınan demiryolu titreşim/vibrasyon raporu, Kültür Bakanlığı Konservasyon Merkezi Laboratuvarı malzeme raporu) teslim etmiş ve Vakıflar Bölge Müdürlüğü denetiminden geçen çalışmalara ilgili statik projeleri de eklenerek onaylanması ve restorasyon izni verilmesi için kurula iletmiştir. İlgili kurul kararıyla yapının statiği konusunda alınacak önemleri içeren takviye-onarım projesi onaylanmış ve uygulama sorumluluğu da proje müellifine vermiştir.

Prof. Dr. Uğur Tanyeli ve Öğr. Gör. Aykut Köksal, 12.06.2005 tarihli Radikal gazetesinde çıkan “Restorasyon Mu, Tahribat Mı?” isimli yazılarında “...*Bu restorasyon projesi sadece bir önproje niteliğindedir. Çünkü, Türkiye'deki garip prosedür nedeniyle, bu denli karmaşık tarihsel ve inşai sorunları olan bir yapının müdahale görmeden önce ayrıntılı bir restorasyon projesini hazırlamak mümkün değildir. Ortaya çıkacak verileri dikkate alan daha ayrıntılı bir proje, ancak restorasyon başladıktan sonra yapılabilecektir. Oysa, aynı iş herkesin dilinden düşmeyen AB ülkelerinden birinde yapılıyor olsaydı, önce yıllar süren bir araştırmalar dizisi gerçekleştirilir, proje bu çalışmaların ardından hazırlanırdı. Bir daha yineleyelim, Küçük Ayasofya yeryüzünün en önemli ve tarihsel-inşai nedenlerle en karmaşık yapılarından biridir. Uzun araştırmalar yapılmadan restore edilemez...*” eleştirisini getirmektedirler [19].

Yapıda girişilen ilk araştırmalar bile, projede revizyonlar yapılmasını zorunlu kılacak veriler sağlamıştır. Örneğin, İstanbul Arkeoloji Müzeleri elemanları tarafından caminin zemininde yapılan kazı sonucunda yapının özgün zeminini, onun altındaki ve üstündeki drenaj sistemini ortaya çıkmıştır. Ayrıca caminin kilise olarak kullanıldığı dönemdeki "kripta" denilen küçük yeraltı kesimi de açığa çıkmıştır [19].

Küçük Ayasofya Caminin onarım ve zemin iyileştirme projesinin onaylanması üzerine başlayan uygulama çalışmaları sırasında daha önceden varlığı bilinmeyen yeni bulguların ortaya çıkarılması üzerine, bu bulgularla işe nasıl devam edileceği konusunda kurula görüşü sorulmuştur.

Bu arada temel ve zemin takviyesi işlerine de başlanmıştır. Zemin takviyesi projesini üstlenen firma bu amaçla sadece üç adet sondaj yaparak zeminin ve temelin durumuna karar vermiştir. Ne var ki, bu arada kazılarla yapının Geç Antik ağın en ilginç temel sistemlerinden biri olduğu anlaşılan altyapısı da ortaya çıkarılmıştır [19].

Zemin güçlendirme çalışmaları ve araştırma kazıları ilerledikçe, kurul kararı olmaksızın özömlenemeyecek bazı sorunlar da ortaya çıkmıştır. Örneğin; güneyden geçen demiryoluna paralel istinat duvarının yapının güneydoğu köşesine birleşmesi, tren titreşimi, duvardan binaya geçen nemin önlenmesi gibi nedenlerle, yeni bir perde duvar inşa edilmesi zorunluluğu gündeme gelmiştir.

Bu amaçla "Demiryolu İstinat Duvarının Rehabilitasyon Projesi" hazırlatılarak, duvarın yapımı için kuruldandan onay talep edilmiştir. Proje müellifi ve restorasyon sorumlusu, kurula gönderdiği ilgili yazıda çözüm bekleyen diğer sorunları da sıralayarak, belirtilen konularda tartışılması ve karar üretilmesi için kurulu yapıya davet etmiştir. Bunun üzerine kurul "yerinde inceleme yapılması" kararını vermiş, inceleme sonrası ise yeni istinat duvarının yapılmasına yönelik kurul kararı oluşturulmuştur.

Bu uygulama sırasında kuyu amalarında Bizans dönemine ait döşeme ve süslemelerin bulunması üzerine proje müellifi ve restorasyon sorumlusu, yeni proje hazırlanana kadar çalışmanın durdurulmasını istemiştir. Bulunan eski temel sistemi ise, Küçük Ayasofya'nın 1500 yıldır ayakta durmasını sağlayabilmiş oluşu bağlamında bile ayrı bir ilgiyi hak etmektedir. Ancak "*...caminin içinde araştırma için açılmış çukurların –uzun süreli açık kalmasının camide çeşitli hasarlara sebep olabileceği için- acilen doldurulması, ayrıca içinde tarihi kalıntılar bulunan kuyu perdelerinin derhal betonlanması gerektiği, acilen gereğinin yapılmasını, aksi takdirde Belediye olarak sorumluluk kabul edilmeyeceği...*" yönündeki

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yapı İşleri Müdürlüğü'nün ilgili yazısı, hem uygulama sorumlusuna hem de kurula gönderilmiştir.

Kurul ise verdiği kararda; bilimsel araştırma yapılması için gerekli olan sürenin verilmesi yerine araştırma çukurlarının kapatılması ve ayrıca içinde tarihi kalıntılar bulunan kuyu perdelerinin derhal betonlanması yönünde karar vermiştir.

Görüldüğü gibi restorasyonun zemin ve temel sistemini güçlendirme aşamasındaki en önemli sorunlardan biri; yapının temel ve strüktür sistemi, Sergios-Bakhos Kilisesi öncesine ait kalıntılar veya Roma Dönemi'nden kalma başka yapı kalıntıları üzerine konumlanma olasılığı, Hormisdas Sarayı ile bağlantısı, Bizans ve Osmanlı dönemlerindeki dolgu, döşeme ve kaplama, sekizgenin güneybatı köşesindeki filayağı önünde yer alan kuyu, kaplama altındaki kanalların işlevsel kurgusu, güney duvarındaki özel biçimlenmenin buradaki diğer bazilika ile ilişkiye bağlı olup olmadığının belirlenmesi gibi konulara yönelik arkeoloji ve mimarlık tarihi araştırmaları için "**süre kısıtlaması**" olmuştur.

Yüklenici firmanın sözleşme doğrultusundaki iş bitirme yükümlülüğü ile strüktürel tahribat oranının yönlendirdiği statik güçlendirme çalışmaları birbirine koşut biçimde "hız" faktörünü ön planda tutmayı gerektirirken; yalnızca "sorular, yanıtlar, yorumlar, kararlar, uygulama, denetim" ile ilgili olarak (TC Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü - İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü - İstanbul Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanlığı Yapı İşleri Müdürlüğü - TC İstanbul Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü - Kurul – Yüklenici Firma – Tasarım firması arasında) gerçekleştirilen resmi yazışmalar bile, bu zorunluluğa aykırı bir gerilim yaratmıştır. Halbuki İstanbul'un çok az sayıdaki erken Bizans anıtından biri olan 1500 yıllık tarihsel ve fiziksel geçmişi ile bu çok önemli yapının uygulama süreci, çok titiz ve ayrıntılı bilimsel araştırmalarla yönlendirilmek zorundadır.

Yukarıda ana başlıkları sıralanan sorunları çözümlenmek amacıyla belgeleme, yorumlama ve restorasyon kararları üretme konularında görüş alışverişinde bulunulacak bilimsel bir ortam yaratılmasının büyük önem taşıdığı açıktır. Bu nedenlerle tasarımcı firma; Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı'na ve İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanlığı'na başvurarak, döner sermaye işletmeleri kanalıyla, uygulama sorunlarını tartışmak ve gereken konularda bilimsel raporlar hazırlamak üzere, işbirliği önerisinde bulunmuştur.

Bu aşamada proje müellifi, bu çok önemli restorasyonun yanlışsız yapılabilmesi ve çok önemli bir tarihsel yapı hakkında sadece strüktürel nitelikte olamayacak kararları almayı gerektirdiğini bildiğinden akademik bir destek de görmesi gerektiğini düşünmüştür.

Bu tür önemli yapılarda baştan böyle bir “Bilimsel Danışma Kurulu”nun kurulması gereklidir. Küçük Ayasofya Cami örneğinde proje müellifinin kendi duyarlılığı ile oluşturmak istediği bu bilimsel danışma kurulunun projeyi değil, uygulama sürecini denetleme amacı taşıyan bir kurul yapısı göstermesi hedeflenmiştir.

Projenin en başında yukarıda tariflendiği şekilde bilimsel bir danışma kurulu oluşturulmuş olsa idi, Küçük Ayasofya Cami restorasyonunda yaşanan süre kısıdı probleminin de önüne geçilebileceği düşünülmektedir. Çünkü uygulamaya dair denetimleri gerçekleştiren Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün aynı zamanda işveren olarak bu örnekte yer alması sorunun temelini oluşturmaktadır. İhaleye girerken Vakıflar Genel Müdürlüğü (işveren) tarafından koruma çalışmasının süresi ve maliyeti belirlenmiştir. Yapıda uygulama sırasında ortaya çıkarılan yeni bulgular, koruma çalışması içerisinde yeni bir sürecin yaşanmasını gerektirdiğinden Vakıflar Genel Müdürlüğü oluşan yeni durumda binanın en iyi şekilde korunmasına imkan sağlayacak yaklaşımları izlemek yerine (bilimsel araştırma yapılması için gerekli olan sürenin tanınması yerine) duruma ticari bir boyutta bakmıştır.

Anlaşıldığı kadarıyla, gerek Belediye Fen İşleri Dairesi Yapı İşleri Müdürlüğü, gerekse de müteahhit firma için Küçük Ayasofya sadece strüktürel açıdan sorunlu bir yapı olarak değerlendirilmiş, mühendislik tedbirleriyle kurtarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, müteahhit firma daha önproje onayı aşamasında ve sıva katmanı kaldırılmadan önce bağlantı kurduğu uzmanlarla, çatlakları "dikmek" biçimindeki mühendislik girişimlerini ve onlara ilişkin tedbirleri uygulamaya koymuştur. Oysa, aynı sıva katmanının kaldırılması sayesinde, yapının en az 150 yıldır tartışılan inşaat tarihçesini ve eklemlendiği yapılarla ilişkilerini aydınlatma olanağı doğmuştur. Ne var ki, belediyeden müteahhit firmaya dek herkes restorasyon uygulamasını tamamlamak konusunda aceleci bir tutum izlemiştir [19].

Konu bu çerçeveden ele alındığında; oluşturulması önerilen bilimsel bir danışma kurulunun varlığının önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Koruma çalışmaları devam ederken yapıya dair ortaya çıkan yeni bulguları dikkate alan araştırmaların yapılması yerine, denetleme hızla uygulamalara devam edilmesi karşısında proje müellifi ve projenin danışmanları olan öğretim üyeleri duydukları kaygıları hem müteahhit firmaya hem de belediyeye iletmişlerdir. Yapı üzerindeki tarihsel verilerin bir daha

geri gelmeyecek şekilde ortadan kalktığı endişesini duyduklarını bildirerek; proje müellifi, 1 Numaralı Koruma Kurulu'na takviye uygulamalarının, yeni bir restorasyon projesi hazırlanıp kimi strüktürel ve tarihsel sorunlar aydınlatılana kadar durdurulmasını önererek başvuruda bulunmuştur. Ancak, kurulun kararıyla projenin revizyonu ve restorasyonun durdurulması gereksiz görülmüştür. Bu durum karşısında proje müellifi, bu sorumluluğu daha fazla üstlenmeyeceğini bildirerek, bilimsel ahlaka ters düştüğü için projeden ayrılmıştır.

Bahsedildiği şekliyle bilimsel bir danışma kurulunun varlığının proje başında resmen tanımlanması ve bu kurulun verdiği kararların (uygulamanın durdurulması, belirlenen bir süre içinde yapının izlenmesi gerektiği gibi) bağlayıcı niteliğinin de tanınmış olması sağlanabilseydi; uygulama safhasında yeni bulgulara istinaden yeniden şekillenmesi gereken projelendirme ve ihalelendirme safhalarının düzenlenmesi sağlanabilirdi. Dolayısıyla bilimsel danışma kurulunun zaman ve maliyet sınırlamalarını önleyici karar yapısından ötürü korumanın bilimselliğine yönelik eleştirilerde önlenebilirdi.

Küçük Ayasofya Cami örneğinde “Süre Kısıtlaması” ile “Bilimsel Korumanın Gereklikleri”nin çakışması, proje müellifinin ve bağlı olduğu tasarım firmasının işten çekilme sonucunu doğurması açısından bir kırılma noktası oluşturmuştur.

Bu süre kısıtlamasının aşılması ve restorasyon çalışmasında istenen bilimselliği yakalamanın tek şartı, tezin önceki bölümlerinde de değinildiği gibi korunması gerekli tarihi yapıların ihaleleri için ayrı bir yasanın oluşturmasıdır.

Aşamalı olarak gerçekleştirilecek ihale sistemi içinde yeni bulgularla koruma çalışmalarına nasıl devam edileceği konusunda yeniden projelendirme, süre ve maliyetlerin yeniden belirlenmesi korumaya çalışması içinde yer alan bütün taraflar için olumlu sonuçlar doğuracaktır. Küçük Ayasofya Cami örneğinde bu yaklaşım uygulanabilir olsaydı; süre ve maliyet kısıtlamalarının önüne geçilmesi sağlanacağından korumanın bilimselliğinin sağlanabilmesi başarılabilirdi.

Daha sonraki süreçte proje müellifi ve uygulama sorumlusunun bilimsel ahlaka ters düştüğü gerekçesiyle istifa etmesine rağmen caminin restorasyonu devam etmiştir.

Ne var ki, daha sonra gerçekleştirilen müdahaleler bilim dünyasının ciddi kaygılar duymasına yol açmıştır. Türkiye'de koruma ve restorasyon adı altında gerçekleştirilen ve genellikle yapıların korunmasından çok tahrip edilmesine neden olan uygulamaların bir örneğini Küçük Ayasofya Camisi'nin oluşturduğu yönünde eleştirilere maruz kalmıştır [19].

Yapı, dışarıdan görkemini korurken, içeride tarihi mirasından çok şey kaybetmiş olduğu çoğu uzman tarafından vurgulanmaktadır.

Restorasyon çalışması kapsamında çatlaklar dikilmiş, derzler doldurulmuş, zemin takviyesi yapılmıştır. Aynı şekilde çatı örtüsü kaldırılmış, kubbe tüm itirazlara karşın içeriden askıya alınmış ve bu süreç içinde hiçbir mimarlık tarihi ve teknoloji tarihi araştırması yapılmamıştır. Bu aşamada tüm dünyaya borçlu olduğumuz bir bilgi üretme işi yapılmadığı gibi gelecekte yapma şansını da ortadan kaldıran, verilerin yok edildiği koruma uygulamaları gerçekleştirilmiştir [19].

Koruma Yönetimi Süreci Sorunları:

Yapının koruma kronolojisi kapsamında ele alınan koruma yönetimi sürecine dair yaşanan aksaklıklar ve yönetim sürecinde karşılaşılan sorunlar maddeler halinde sıralanacak olursa;

- **Tescil aşaması:** Bu derecede anıtsal ve yapısal öneme sahip bir yapıya ait olarak, ancak 1982 yılında tescil kararının oluşturulması,

- **Koruma çalışmaları sırasında yaşanan süresel boşluklar:**

1. **boşluk:** 1994 yılında yapının korumasına yönelik çalışmaların başlatılma kararına karşın 1999 yılı sonuna kadar yapıda kurul gündeminde girip karar üretilen herhangi bir koruma çalışması olmaması,

2. **boşluk:** İlgili kararın çıkmasına rağmen aradan geçen 1,5 yıl içerisinde kurul gündemine alınacak bir çalışma veya öneri yapılamaması,

- **Yerel yönetimlerin korumayı bir takım politik kaygılarla değerlendirmesi ve halkın korumaya olan yaklaşımı:** Yapının 2002 yılında “Kurtarılması Gereken Yapılar” listesinde yer almasından ötürü, 5 milyon dolarlık uluslararası finans yardımı bulunmasına rağmen; “Kilise veya müzeye çevrilmesi istenir” korkusuyla bu fonun kullanılmaması,

- **İhale süreci:** “Küçük Ayasofya Camisinin Zemin Takviyesi ve Yapı Restorasyonu İnşaatı” işinin bir müteahhitlik şirketine ihale edilmesi ve yapının bu müteahhitlik şirketinin kendi kararları doğrultusunda restore edilmesinin öngörülmesi,

- **İhale kapsamında ön hazırlık için öngörülen sürenin yetersizliği:** Ön hazırlık çalışmaları kapsamında yapılması belirlenen; yapının zemini, depreme dayanıklılık durumu, restorasyon projelerinin hazırlanması ve restorasyon sırasında kullanılacak malzemelerin belirlenmesi için malzeme analizleri gibi oldukça kapsamlı ve duyarlı araştırma ve de uygulama gerektiren

konularda sadece iki ay gibi kısa bir zamanın öngörülmesi,

- **Rölöve ve restitüsyon projeleri olmadan yapının ihaleye çıkarılması:** Rölöve ve restitüsyon projeleri olmadan yapının ihaleye çıkarılması restorasyon projesine bir önproje niteliği kazandırmaktadır. Uygulama aşamasına geçildiğinde ise ortaya çıkan yeni verileri dikkate alan daha ayrıntılı bir projenin hazırlanması gerekliliğini doğurmuştur.
- **Uygulama safhasında ortaya çıkan yapıya dair yeni bulgular karşısında yaşanan -ihale ile de bağlayıcı özelliğe sahip- süre kıstası sorunu ve restorasyon uygulamasında bilimselliğin sağlanamaması:** Kurul tarafından; yeni bulgular karşısında proje müellifi tarafından gerekli bilimsel araştırma yapılması için istenen sürenin verilmesi yerine araştırma çukurlarının kapatılması ve ayrıca içinde tarihi kalıntılar bulunan kuyu perdelerinin betonlanması yönünde karar verilmesi,
- **Bilimsel danışma kurulunun gerekliliği:** Restorasyon uygulamalarına dair denetimleri gerçekleştiren Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün aynı zamanda işveren olarak bu örnekte yer alması “bilimsel korumanın gereklilikleri” karşısında “süre kıstası” sorunun yaşanmasına sebep olmuştur.

Uygulama sırasında ortaya çıkarılan yeni bulgular karşısında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün binanın en iyi şekilde korunmasına imkan sağlayacak yaklaşımları izlemek yerine işveren olarak ihalede belirlene süreyi gözeterek duruma ticari bir boyutta bakması, restorasyonun yanlışsız yapılabilmesi ve restorasyon sürecinde sadece strüktürel nitelikte olamayacak kararların alınması gerekliliğinden ötürü projenin en başında tanınırlığı sağlanacak bilimsel bir danışma kurulu oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

5.3. Haseki Hürrem Sultan Hamamı Örneği

Yapının Tarihçesi:

Sultanahmet'te, Ayasofya'nın güneyinde irili ufaklı kubbeleriyle çevresindeki tarihi yapılar topluluğunu tamamlayan Haseki Hamamı, diğer klasik dönem hamamlarından ayrılan yerleşim düzeni ve anıtsallığı ile İstanbul'un en görkemli hamam binalarından birdir. Kanuni Sultan Süleyman'ın baş hasekisi Hürrem Sultan tarafından 1556-1557 yılları arasında Mimar Sinan'a inşa ettirilen çifte planlı yapı Ayasofya Hamamı adıyla da bilinmektedir.

Çifte planlı hamamlar genellikle birbirine bitişik olarak inşa edilmişken, 75 metre uzunluğundaki Haseki Hamamı, kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Birbirinin simetriği

olarak düzenlenen erkekler kısmı kuzeye (Ayasofya tarafına), kadınlar kısmı ise güneye (Sultanahmet Cami tarafına) yerleştirilmiştir. Erkekler kısmının girişi revaklı olarak, kadınlarınki revaksız olarak inşa edilmiştir. Erkekler bölümünün kuzeyindeki beş gözlü zarif revak, diğer hamamlarda hiç görülmeyen bir eleman olarak yapıya bir cami görkemi kazandırmaktadır (Cansever, 2009).

Cumhuriyet döneminin başında özgün işlevini yitiren hamam, bir süre depo olarak kullanılmış ve ihmalden ötürü harap düşmüştür. İlk 1957-1958'de olmak üzere bir dizi restorasyondan geçerek çeşitli etkinliklere ev sahipliği yapan yapı, DÖSİM Kültür Ürünleri satış mağazası olarak hizmet vermiş, şimdi ise yeniden hamam olmak üzere restore edilmektedir (Cansever, 2009).

Koruma Çalışmaları Kronolojisi:

2010 Kültür Başkenti etkinliklerinde aslına uygun kullanılmak üzere restore edilen ve İstanbul'un en büyük hamamı olarak bilinen Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın projeleri, 2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce hazırlanmıştır. Rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na onaylanmasının ardından Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce eserin restorasyonuna başlanmıştır.*

Vakıflar Genel Müdürlüğü ile idare ve temsil ettiği vakıflara ait vakıf kültür varlıklarını muhafaza ve imar etmek, günün koşullarına göre ekonomik bir şekilde yatırıma dönüştürmek ve işletmek için restorasyon veya onarım karşılığı kiralama işlemleri 5737 Sayılı Kanun ve "Vakıf Kültür Varlıklarının Restorasyon veya Onarım karşılığı Kira Verilmesi ve İşlemlerini Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik" çerçevesinde "Restore Et-İşlet-Devret" şeklinde tanımlanarak yapılmaktadır.

Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait olan yapının restorasyon işi de, restore et-işlet-devret sistemi içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 2007 yılında ihaleye çıkarılmıştır.

"Restore Et-İşlet-Devret" sistemi, bütçenin kendi öz kaynakların yetmediği vakıf mallarında kullanılan bir yöntemdir. Bu yaklaşım, daha çok akar mal kapsamına giren ve daha çok gelir getirici olan han, otel, hamam gibi eserlerde uygulanmaktadır.

* Haseki Hürrem Sultan Hamamı'na ait koruma çalışmaları içinde ele alınacak projelendirme ve uygulama süreçleri ile koruma çalışmaları kronolojisi bilgileri için, projenin restorasyon uygulamasından sorumlu olan Kocaeli Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Öğr. Gör. Tefik İltar'ın görüş ve deneyimlerinden faydalanılmıştır.

“Restore Et-İşlet-Devret” adlı bu modelde, sistem şu şekilde işlemektedir; mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait olan eserler, özel kurum ve kuruluşlar tarafından restore edilmekte, restorasyon masraflarının karşılığı olarak belirlenen süre işletilen eser daha sonra tekrar Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne devredilmektedir.

Ancak Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından, ihaleye çıkardığı iş ile ilgili olarak herhangi bir keşif özeti, metraj yada yapılacak işlerin ayrıntılı tanımları oluşturulmamıştır. Dolayısı ile ihaleye girecek firmalar için metraj ve fiyatlandırma Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından kendilerine verilmediğinden bir belirsizlik ortamı oluşmuştur. Dolayısıyla firmalar tahmini fiyatlarla ihaleye girmişlerdir.

İşin ilerleyen aşamalarında süre ve maliyet açısından kısıtlamaların oluşmasını önlemek açısından işverenin ihale öncesinde keşif ve metraj hesapları ile yapılacak iş kalemlerinin tariflenmesi önemlidir. Aslında tez kapsamında da ele alınan ve bu proje örneğinde koruma çalışmasının maliyetini yanlış belirlenmesine yol açan temel nokta; restorasyon projesi hazırlanmadan, yapı sökülmeden ve ne harcanacağı belli değilken ihaleye çıkarılmasıdır.

Vakıflar tarafından tahmini ihale bedelinin hesaplanmasında ise; “Restore Et-İşlet-Devret” sistemi içinde ihaleyi alacak şahıs/firmanın yapıyı işleteceği süre içinde elde edeceği kazanç, yatırımın firmaya döneceği süre ve kar miktarı oranına göre restorasyon uygulamalarının maliyetin hesaplanmış olması hatalı bir yaklaşımdır.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı’nın koruma uygulamaları işinin 2007’de ihaleye çıkmasının ardından sonra ihalenin iptali istenmiştir. 2008 yılına kadar devam eden dava süreci sonrasında mahkeme tarafından “*ihalenin iptali haklı değildir*” kararının çıkmasının ardından Haseki Hürrem Sultan Hamamı’nın restorasyon çalışmaları yeniden ihaleye çıkmıştır.

2008 yılı Mart ayında ise, Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından ihale edilen Haseki Hürrem Sultan Hamamı restorasyon çalışmaları ihalesini alan bir şahıs olmuştur.

İhale kapsamında işin süresi 2 sene, maliyeti ise 2 trilyon TL olarak belirlenmiştir.

Bu proje kapsamında yüklenici seçiminde Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından özel bir kriter aranmamıştır. İş alacak olan şahıs/firmanın daha önce hamam işletiyor olması yada turistik yer sahibi olması koşulu yeterli görülmüştür.

Vakıflar Bölge Müdürlüğü, aynı zamanda ihale ile işi alan şahsın koruma çalışmasına dair ilgili projeleri hazırlamakla görevlendireceği kişi/firmanın seçimine yönelik herhangi bir koşul aranmamıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından sadece şantiye süreci içinde bir tane

koruma uzmanının istihdam edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Restorasyon işinin projelendirilmesi ve uygulamanın yürütülmesi işlerinden sorumlu olan proje müellifinin sorumluluğunda, Haseki Hürrem Sultan Hamamı restorasyonu kapsamında yapının tüm rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, ilgili kurum ve kuruluşların onaylarının alınması, projelerinin uygulanması konularında çalışmalar başlamıştır.

Projelendirme sürecinde rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması beş-altı ay sürmüştür. Projelendirme süreci yapısal olarak değişen bir süreçtir. Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın yapısal büyüklüğü, yapım tekniği ve yapısal ayrıntılarının fazlalığı düşünülerek ihale kapsamında projelendirme için bir yıllık bir süre öngörülmesine rağmen bu süreç beklenenden erken bitirilmiştir.

Projelendirme süreci kapsamında rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanmasının dışında tarihi yapının belgelenmesine yönelik çalışmaları, tarih araştırmaları ve fotoğraflarla belgeleme gibi araştırma ve malzeme analiz çalışmalarının koruma ve restorasyon projelerinin bir parçası olarak ele alınmıştır.

Statik raporları, zemin etütleri, sanat tarihi raporu ve diğer tarih araştırmaları proje daha ihale edilmeden, koruma uygulaması çalışmalarının yapılmasına dair izin alma aşamasında kurul tarafından isteneceği bilindiğinden; ilgili hazırlıklar yapıp kurula sunulmuştur.

Bu derece önemli ve anıtsal bir tarihi eserin ele alınmasının verdiği sorumlulukla bahsedilen analiz ve araştırma çalışmalarının önemi fark edilmiş ve aynı zamanda ihale kapsamında da öngörülmüştür.

Hazırlanan rölöve-restitüsyon-restorasyon projeleri ile tarihi araştırma raporları, zemin etüdüne yönelik raporlar, yapının statik raporları Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün ilgili yazısıyla kurula gönderilmiştir. Projelerinin kurul tarafından incelemesi sonucunda, kurul tarafından kabul kararı çıkmıştır. Projelerin kurul tarafından değerlendirilmesi ve onaylanması aşamalarında herhangi bir sorunla karşılaşılmazken; onay sürecinde projenin kurul gündemine girmesi için oldukça fazla beklenilmesi olumsuz olarak değerlendirilebilecek bir noktadır.

Projelerin kurul tarafından değerlendirilmesi sonucunda hamamın döşeme mermerlerine ait tipoloji çalışması gerçekleştirilmesi yönünde ek çalışmalar yapılması istenmiştir. Ancak bu noktada kaynak eksikliği olan, konusunda ilgili yayın bulunmayan bir konuda projeyi hazırlayan kişiden, bir akademisyenin yayın olarak yapması gereken böyle bir çalışmayı

gerçekleştirmesini beklemek -süre kısıtları da düşünülürse- eleştirel bir durum oluşturmuştur. Kurulun yayın olmayan böyle bir konuya ilişkin olarak kendisinin karar alıcı bir tavır geliştirmesi çözüm önerisi olabilecektir.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı örneğinde ise, kurul tarafından istenen bu çalışma için İstanbul'da mevcut bulunan 49 hamama ek olarak Topkapı Sarayındaki 13 hamam da tek tek incelenmiş ve istenen ek çalışma yerine getirilmiştir. Ancak bu ek çalışma için ihalede herhangi bir süre öngörülmediği için, işin tamamlanma süresinin ihalede öngörülenden oldukça fazla öteye gitmesine yol açmıştır.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı koruma çalışmaları sırasında, ihale kapsamında en düşük maliyetle iş yapma zorunluluğunun getirdiği fiyat baskısının, koruma çalışmasının bilimselliğini etkilememesi için bazı iş kalemlerine ait maliyetlerin düşürülmesine yönelik bir takım önlemler alınmıştır.

Örneğin ihale kapsamında proje bedeli olarak 2 trilyon TL öngörülmüştür. Oysaki sadece projelendirme sürecinde bu iş kalemi için 847 milyar TL harcanmıştır. Bu miktar kabaca ihalede öngörülen miktarın yarısına denk gelmesi açısından uygulamadaki diğer iş kalemleri için harcanılabilir miktarın oldukça azalmasını sağlamıştır. Bu nedenle bir takım iş kalemlerinde maliyeti düşürmek adına çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir; örneğin ahşap işlerinin tümünün proje müellifinin kendi atölyesinde yapılması bu kaleme ait maliyetlerde inanılmaz ölçülerde düşüş sağlamıştır.

Özellikle bu tarz büyük ölçekli anıtsal yapıların restorasyon uygulamalarında sponsorluk yaklaşımları ile çeşitli iş kalemlerinde maliyetlerin düşürülebileceği düşünülmektedir.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nda ihale bedeli olarak iki trilyon lira öngörülmesine rağmen, günümüze kadar restorasyon uygulamalarının maliyeti 6 trilyonu geçmiş bulunmaktadır.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nda ihalede öngörülen maliyetin aşılmasının bir başka sebebi de uygulama sürecinin artmasıyla birlikte kira için ödenecek toplam miktarda artmış olmasıdır. Bu noktada yapı Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nden ihale ile projenin alındığı andan itibaren kira ödemesi yapılmaya başlanmasına rağmen, Kültür Bakanlığı yapıdan 4 ay çıkmamıştır. Şartnameye göre ihale ertesinde sözleşmenin imzalanmasından sonra yer tesliminin yapılması gerekmektedir. Sözleşme imzalandıktan sonra bina teslim edilmemesine karşın, bu süre zarfında ise kira ödenmeye devam edilmiştir. Bu durumda maliyeti arttırıcı bir etkisi olmuştur.

Şartnameye göre ihale sonrasında sözleşmenin imzalanmasının hemen ardından yer teslimin yapılması gerekirken; Kültür Bakanlığı'nın aradan geçen 4 aylık süre zarfında yapıyı boşaltmamasına istinaden; noter ve Kültür Bakanlığı'nın kendi müfettişleri tarafından "*yer teslim belgesinin imzalanmış olmasına rağmen, yapının teslim edilmediği*" yönünde ilgili tutanaklar tutulmuştur. Bu tutanaklara istinaden bahsi geçen süre içinde ödenen toplam aylık kira miktarının uygulayıcıya geri ödenmesi talep edilmişse de, ilgili talep reddedilmiştir.

Yer teslimine dair yaşanan bu problem, proje maliyetine olan etkisi kadar proje teslim süresine etkisi açısından da önemlidir. Yapının teslim edilmediği 4 ay içerisinde, restorasyon projelerine dair hiçbir çalışma başlatılamamasına rağmen, projelendirme süreci başlamış öngörülmüştür. 1 sene olarak belirlenen projelendirme süreci içinde çalışabilir süre olarak otomatik olarak 8 ay elde kalırken, projelendirme safhasına yönelik süre uzatma talebi ise geri çevrilmiştir.

Geciken şekliyle 2008 yılının Haziran ayı içerisinde yapının o dönemdeki kullanıcısı olan Kültür Bakanlığı tarafından yer tesliminin yapılmasının ardından, öncelikli olarak yapıya ait rölöve projesi hazırlanmıştır. Ardından restorasyon projesinin hazırlanmasına yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu aşamada yapının sıvaları kaldırılan duvarlarında çok büyük hasarlar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan tetkikler sonucunda yapının çok büyük hasar gördüğü, ilerde olası bir deprem karşısında yıkılma olasılığı olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu üzerine konu ile ilgili güçlendirme projesi hazırlanmış ve uygulaması başlatılmıştır. Koruma çalışmalarının en başında bu şekilde öngörülmeyen bir durumun ortaya çıkması şüphesiz bütün iş programı ve finansman programlarını etkilemiştir.

Aynı şekilde yapının dört tarafında da olması gereken drenaj kanallarının tahrip edildiği, kimi yerlerde toprak ve hatta betonla doldurulduğunun tespit edilmesi iş programında olmayan, finansmanı düşünülmemiş bir iş olması açısından yapının statik probleminde olduğu gibi iş programı ve finansman programlarını olumsuz yönde etkileyici bir unsur oluşturmuştur. Çünkü sadece bahsedilen drenaj kanallarının bakımı, yeniden yapılması, bozulmadan kalan kısımlarının onarımı ve tekrar ıslah edilerek drenaj kanallarının kapatılması işi için, 4 ay gibi ekstra bir süre harcanmıştır.

Dolayısıyla proje genelinde iş ve finansman programları bahsedilen nedenlerden ötürü her yeni bulunan bulguyla birlikte yeniden şekillenmektedir.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın restorasyon uygulamalarının geneli içinde eleştirilebilecek bir nokta da; projenin planlama safhasında iş programlarının oluşturulmasına

karşın, ilgili para programlarının oluşturulmamış oluşudur. Bu projede işverenden gelecek tahmini ödeme miktarına bağlı olarak sürecin ilerletilmesi eleştirilmektedir. Bahsedilen bütün iş diyagramları ve her bir iş kalemi için kullanılacak ücretler, para akışları Master Plan çerçevesinde planlama aşamasında net olarak ortaya konularak, ilgili bütçenin süreç içinde ne şekilde ve hangi oranlarda kullanılacağı planlamalıdır.

Master Plan çerçevesinde iş ve para akışı programlarının belirtilen şekliyle hazırlanmaması sebebiyle kaynak bulunamadığı için bazı iş kalemlerin belirlenen süre içinde bitirilememiştir.

Geciken her uygulamadan dolayı ekstra bir süreye ihtiyaç duyulması ise, ilaveten kira ödemesine yol açtığı için belirlenen maliyetin daha da üstüne çıkılması yönünde olumsuz bir etkisi olmuştur.

Haseki Hürrem Sultan Hamamı'nın koruma çalışmaları ile ilgili olarak ihale kapsamında projelendirme safhası için bir yıl, koruma uygulamaları için de bir yıl olmak üzere toplam iki yıllık bir süre öngörülmüştür. Ancak projede ihale ile öngörülen süre aşılmıştır. 2010 yılının Nisan ayında bitirilmesi gereken yapıda mücbir sebeplerden (öngörülmeyen güçlendirme çalışmaları, drenaj kanallarının onarım çalışmaları gibi) ötürü bahsedilen süre aşımı gerçekleşmiştir. Süre uzatımı için başvuruda bulunulmuş ve 6 aylık ek süre alınmıştır.

Mücbir sebeplerden ötürü süre uzatımı için başvuruda bulunulduğunda enteresan olarak süre uzatımına sebep olan unsurların doğruluğu incelenmeden sadece sonuç olarak etkisine bakılarak karar verilmesi restorasyon sorumlusu tarafından eleştirilmiştir.

Projenin denetleme süreci değerlendirilecek olunursa; yapının denetleme sürecinde yer alan aktörler Vakıflar Bölge Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'dur. Ancak bu noktada kurul tarafından yapılan denetimin sadece bitmiş restorasyon uygulamalarının başta onaylanmış olan projeye uygunluğuna yönelik bir denetim olduğunu yinelemek gerekmektedir. Vakıflar tarafından gerçekleştirilen denetimlerin ise; kurumun kendi yapısı içindeki yetersiz personel sebebi ile istenilen düzeyde gerçekleştirilmemiş oluşu eleştirilmiştir.

Bu projenin denetleme sürecine yönelik bir başka eleştiri ise, mal sahibi olarak Vakıfların aynı zamanda koruma uygulamalarına yönelik denetimleri yapmasıdır.

Genel Müdürlüğü'nün ihaleye girerken koruma çalışmasının süresi ve maliyeti belirlemesi nedeniyle olası süre ve maliyet gecikmelerine ilgili yapıdan elde edeceği kar veya zarar miktarlarını gözeterek şekilde karar vermesi, uygulamanın bilimselliği yada doğruluğuna

yönelik bir denetim olmaması açısından da hatalı bulunmaktadır.

Koruma Yönetimi Süreci Sorunları:

Yapının koruma kronolojisi kapsamında ele alınan koruma yönetimi sürecine dair yaşanan aksaklıklar ve yönetim sürecinde karşılaşılan sorunlar maddeler halinde sıralanacak olursa;

- **Onay süreci:** Projenin kurul gündemine girmesi için oldukça fazla beklenilmesi,
- **İhale öncesinde keşif ve metraj hesapları ile yapılacak iş kalemlerinin tariflenmemesi:** Koruma çalışmasının maliyetini yanlış belirlenmesine yol açan temel nokta; restorasyon projesi hazırlanmadan, yapı sökülmeden ve ne harcanacağı belli değilken ihaleye çıkarılması olmuştur. Bu noktada tez kapsamında önerilen “Aşamalı İhale Sistemi” sorunu çözücü bir özellik taşımaktadır.
- **Süre kısıtları:** Kurulun yayın olmayan bir konuya ilişkin olarak (mermer tipolojisi) çalışma yapılmasını istemesi ve bu ek çalışma için ihalede herhangi bir süre öngörülmediği için işin tamamlanma süresinin ihalede öngörülenden oldukça fazla öteye gitmesine yol açması,
- **İhale kapsamında en düşük maliyetle iş yapma zorunluluğunun getirdiği fiyat baskısı karşısında koruma çalışmasının bilimselliğinin etkilenmemesi zorunluluğu**
- **Maliyeti arttırıcı sebepler:** Yer teslimi yapılmamasına rağmen kira ödemelerinin başlamasının proje maliyetine olan etkisi kadar proje teslim süresine etkisi,
- **Uygulama safhasında ortaya çıkan yapıya dair yeni bulgular karşısında yaşanan -ihale ile de bağlayıcı özelliğe sahip- süre kıstası sorunu:** Yapının sıvaları kaldırılan duvarlarında çok büyük hasarlar olduğu tespit edilmesi üzerine konu ile ilgili güçlendirme projesi hazırlanması, aynı şekilde drenaj kanallarına ait daha önceden öngörülmemiş bakım ve onarım çalışmalarının yapılması gerekliliği gibi koruma çalışmalarının en başında öngörülmeyen durumlar bütün iş programı ve finansman programlarını etkilemiştir.
- **Master Plan çerçevesinde iş ve para akışı programlarının hazırlanmaması:** Projenin planlama safhasında iş programlarının oluşturulmasına karşın, ilgili para programlarının oluşturulmaması nedeniyle işverenden gelecek tahmini ödeme miktarına bağlı olarak sürecin ilerletilmiş, bu sebeple kaynak bulunamadığı için bazı iş kalemlerin belirlenen süre içinde bitirilememiştir.

• **Bilimsel danışma kurulunun gerekliliği:** Restorasyon uygulamalarına dair denetimleri gerçekleştiren Vakıflar Genel M¼d¼rl¼đ¼'n¼n aynı zamanda işveren olarak bu ¼rnekte yer alması “bilimsel korumanın gereklilikleri” karşısında “s¼re kıstası” sorunun yaşanmasına sebep olmuştur. Uygulama sırasında ortaya çıkarılan yeni bulgular karşısında Vakıflar Genel M¼d¼rl¼đ¼n¼n binanın en iyi şekilde korunmasına imkan sağlayacak yaklaşımları izlemek yerine işveren olarak ihalede belirlene s¼reyi g¼zeterek duruma ticari bir boyutta bakması nedeniyle bilimsel bir danışma kurulunun oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kamu yararı olan ve kendi iç dinamikleri ile değerlendirilmesi gereken kültür varlıkları, aynı zamanda ülkedeki değişim ve dönüşümlere paralel olarak da yoğun bir tehdit altındadır. Kültürel kalıntıların ölçeği ve niteliği ne olursa olsun, korunarak yaşatılması ülke kalkınmasının da önemli girdilerinden birini oluşturmaktadır. Parasal kaynakların doğru kullanımı, uzmanların ve uygulamada kalifiye elemanların yetiştirilmesi, yıkmak yerine koruyarak yaşatmayı benimseyen yerel yönetimlerin çoğalması ve bilinçli bir toplumun gelişmesi kültür varlıklarının korunmasının temel unsurlarıdır.

Etkin bir korumadan bahsedebilmek için doğru koruma politikalarını belirlemek kadar, korunma durumuna tabi olan bina ile ilişki içinde bulunan bütün paydaşların (kurum, dernek, uzman kişi, mal sahibi, kullanıcı vb.) gerek karar alma, gerek uygulama aşamalarında sürece dahil edilerek katılımlarının sağlanması; her aşamada görüşlerinin alınarak, bilgilendirilmesi gerekmektedir. Böylece koruma konusunda demokratik bir katılım süreci oluşturulabilir.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında etkili ve bütüncül bir koruma politikası gerekmektedir. Koruma politikasında “bireyin toplum adına özveride bulunması” da diğer ekonomik ve politik yöntemler kadar önemlidir. Bu özveri bireylerin yaşadıkları mekanla ve sahip oldukları değerlerle kurdukları ilişki çerçevesinde gelişir. Ancak ülkemizde bireyler, bireysel çıkarlarını zedeler durumunda bulunmaması halinde korumadan yana bir tavır sergilerler. Bu noktada korumanın birey tarafından içselleşmesi sağlanmalıdır.

Korumaya halkın katılımı kadar, kamu yönetimi dışında gönüllülük esasına dayalı olarak koruma konusunda çalışmalar yapan örgütlerin katılımları da, korumacılık konusundaki duyarlılığın artmasını sağlaması açısından önemlidir. Gerçekten çok önemli çalışmalarda bulunan bu kuruluşlar ne yazık ki Avrupa’da ki eş değer oluşumlarla kıyaslandığında koruma politikalarına etki gücü açısından oldukça zayıf kaldıkları söylenebilir.

Özellikle İngiltere’de; kültürel varlıkların korunmasında resmi olmayan bu kuruluşlar sayesinde toplumda önce “Kültürel Mirasın Korunması” bilincinin oluşturulması, daha sonrasında yasal düzenlemelerin uygulanmasını kolaylaştırmıştır. İngiltere örneği, STK’ların koruma bilinci yaratmasına olan katkısı ve korumanın STK’ların kendi inisiyatifinde başladığını göstermesi açısından bu noktada önemlidir. Oysaki ülkemizde STK’ların koruma konusunda sürece katılımları istenilen düzeyde etkin olmadığı kadar, kendilerinin koruma politikalarına etki etme gücü de bulunmamaktadır.

Bu noktada Türkiye’de koruma faaliyetlerinin paydaşlarından devlet ile STK’lar arasında

düzenlenmesi gereken bir ilişki mevcuttur. Aynı şekilde meslek örgütlerinin korumaya katılımı aşamasında; örneğin Mimarlar Odası üyesinin koruma kurullarında sadece gözlemci olarak yer almasına karşın imza yetkisinin olmaması bu açıdan eleştirilebilir.

Kültür ve tabiat varlıklarının koruma konusunda bir örgüt oluşacaksa (enstitüler gibi) hem halkın katılabileceği hem de akademisyenlerin yer alabileceği, bu konuda eğitim almış kişilerden oluşan ve vatandaşın onayı ile göreve devam eden ancak finansmanı kesinlikle devlet tarafından sağlanan bir yapıya sahip olmalıdır. Devlet tarafından finansal açıdan destek görmesine rağmen, devletin mali açıdan direkt olarak denetlemediği bir yapıda örgütlenmelidir. Aksi halde bu örgütler üzerinde siyasi bir otorite kurulmak isteneceği kuvvetle muhtemeldir.

Etkili bir korumadan bahsedebilmek için koruma olgusuna nasıl yaklaşıldığı kadar, yönetim yapısı içinde rol alan aktörlerinden olan merkezi ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları da iyi tanımlanmış olmalıdır. Şayet koruma konusunda bir hizmet ihtiyacı doğdu ise, Merkezi Yönetimlerin “Yönlendirici”, Yerel Yönetim ise “Uygulayıcı İşlevler” üstlenecek şekilde yapılandırılmış olması gerekmektedir.

Tez kapsamında incelenen Avrupa örneklerinde koruma konusunda yerel yönetimlerin esas sorumlu olduğu ve merkeziyetçi ruhun terk edildiği gözlenmektedir.

Ancak, ülkemizde taşınmaz kültür varlıkları ile ilgili yönetsel yapı incelendiğinde yerel yönetimlerin koruma faaliyetleri açısından arzu edildiği kadar uygulayıcı rol oynayamadıkları, merkezi yönetimlerin yasa ve ilke belirleyici yönlendirici rolü kadar uygulama konusunda da yük taşıdığı gözlemlenmektedir.

Merkezi yönetimin koruma konusunda yasa koyucu ve ilkeleri belirleyici rolü korunurken, yerel yönetimlerin uygulamaya yönelik yetki ve sorumlulukları artırılmalı, diğer paydaşların da sürece katılımını sağlayacak bir konuma getirilmesi arzulanmaktadır.

Kültür varlıklarının korunması konusu merkezi yönetimler açısından ele alındığında ise; bu konuda da çok ciddi problemler olduğu görülmektedir. Kararlarının bağlayıcı olması ve ilke kararlarının da koruma uygulamasına yönelik kararlarda emsal teşkil etmesi nedeniyle kültür ve tabiat varlıklarının korunması açısından kurulların önemi ve işlevi çok büyüktür. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda Türkiye pek çok uluslararası antlaşmaya taraf olunmuş, pek çok kanun, yönetmelik, tüzük ve kararname hazırlanmıştır. Pek çok kurum ve kuruluş bu konuda görevli ve yetkili kılınmıştır. Ancak kurum ve kuruluş sayısının artması olayların çözümünde yetki kargaşasına yol açmış ve bu doğan boşluk varlıklarının korunması

ve geliştirilmesini zorlaştırılmıştır. Örneğin Çevre Kanunu'nun 1. maddesinde “doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması” Çevre ve Orman Bakanlığı'nın görev alanında tanımlanırken, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu aynı görevi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na vermiştir. Kanunen her iki bakanlığın da koruma konusunda yetkili kılınmasının yarattığı yetki karmaşası nedeniyle bu varlıkların tahribi ve yok olmasının önüne geçilememiştir. Bu nedenle koruma konusunda yasalardaki ve örgütsel yapıdaki çok başlılık mutlaka önlenmelidir. Yetki ve sorumluluk dağılımı yeniden gözden geçirilmelidir.

Merkezi yönetim içinde bulunan Kültür Bakanlığı'nın günümüzdeki hantal, bürokratik, ağır işleyen, sorun çıkarıcı, iş yapmayan, teknik olarak zayıf niteliği mutlaka iyileştirilmelidir. Politikalara (Bakan'a, Müsteşar'a ya da Genel Müdür'e) göre gündemden güne değişen politikalar yerine uzun vadeli, ülke kaynaklarını ve önceliklerine göre saptanan politikalar oluşturulup uygulamaya konmalıdır. Kültür Bakanlığı'na bağlı Koruma Kurulları günümüzdeki edilgen, hantal, sorunları çözemeyen, korumayı geciktiren yapılarından kurtarılarak, etkin, teknik ve parasal donanımlı, aktif mekanizmalar haline getirilmelidir.

Koruma Yüksek Kurulun kompozisyonu ve gerekse toplanma sıklığının yetersizliği çözümlenmelidir. Kültürel ve doğal varlıklar üzerinde karar verecek, daha açıkçası yol ve yön gösterecek olan bir kurulun, çözüm bekleyen konuların yoğunluğu ve de karmaşıklığı bilindiğinden, daha sık toplanması ve kompozisyonunun da politik tercihler dışına çıkılarak, bağımsız üyelerce oluşturulması gerekmektedir. Koruma olgusunun bürokrasi dışına taşınması gereklidir ve bu husus ivedilikle çözüme kavuşturulmalıdır.

Kurul üyelerinin hem nitelik hem de nicelikleri karar içeriğinin oluşmasında önemli etkenlerdir. Etkin koruma kararlarının verilebilmesi için kurulun yapısında mimar sayısının artırılması ve temel branşı mimarlık olmak üzere, restorasyon, sanat tarihi, şehircilik vb. alanlarda uzmanlaşmış üyelerden oluşması, doğabilecek bir takım idari hukuki sorunların çözümü adına ise hukukçuların danışman olarak görev yapacakları bir yeni bir yapılanma gerçekleştirilmelidir.

Kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesi öncelikle o varlığın bulunduğu yöredeki insanların menfaatini içerir. Bu noktada, bu varlıkların korunmasında yerel yönetimlere düşen görevler tartışmasız önemlidir. Ancak yerel yönetimlerin yeterli mali kaynakları sağlamasında merkezi idarenin bir fon aracılığı ile desteği gereklidir. Ayrıca politikaların belirlenmesinde ve yerel yönetimlerin yürüttüğü koruma faaliyetlerinin koordinasyonunun sağlanmasında merkezi idarenin de önemli bir rolü olmalıdır. Yerel yönetimlere (belediyelere) teknik ve

parasal destek arttırılarak ve yaptıkları hizmetler denetlenerek yerinde koruma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır.

Koruma politikalarının önemli bir ayağı olarak finansal kaynağın yaratılması konusu da ülkemizde oldukça sorunlu bir konu başlığıdır. Ülkemizde koruma için genel bütçeden ayrılan payın yetersiz oluşu bu konuda yeni kaynakların oluşturulması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Bu nedenle, korumanın gerçekleştirilememesini mevcut kaynakların yetmezliğine bağlayan politikalar yerine, yeni kaynakların nasıl oluşturulacağına ilişkin politikalarla şekillendirilmek durumundadır. Bu bağlamda yeni kaynakların yaratılmasında aşağıda sıralanan modellerin tartışılmasında yarar görülmektedir:

- Kalkınma Projelerinde Korumaya Pay Ayrılması
- Korunacak Değerlerin Yarattığı Kaynakların Tekrar Korumaya Dönmesi: Özellikle kamuya ait yapı ve alanlardan elde edilecek gelirlerin yine korumaya aktarılması önemli bir kaynak kullanımını sağlayabilecektir.

Kültür varlıklarının yarattığı kaynakların korumaya dönmesi için çok önemli bir diğer mekanizma; vakıf kökenli kültür varlıklarının korunması için gerekli harcamaların vakıf mallardan sağlanan gelirler ile karşılanması olarak tanımlanabilir. Yasal düzenlemelerle hayata geçirilebilecek olan bu mekanizma ülkemizdeki Türk-İslam eserlerinin genel bütçeden ayrılan çok yetersiz paylar yerine, vakıf kurumunun ana amaçlarından bir olan "vakfın gelirlerinin vakıf yapısına harcanması" geleneğini canlandıracak, önemli ve sürekliliği olan bir kaynak kullanılır hale gelecektir.

- Sponsorluk Mekanizmasının Kuramsallaştırılması: Kültürel ve doğal değerlerin korunması ve geliştirilmesi için gerçekleştirilecek proje ve uygulama çalışmaları için gerekli kaynakların sadece devletten beklenmemesi gerektiği giderek benimsenen bir strateji olmaktadır. Türkiye bu yaklaşımın yabancıları değildir. Birçok özel girişimci kültürün korunması konusuna eğilmek ve katkıda bulunmayı çeşitli nedenlere dayalı olarak benimsemiş ve bu konuda önemli örnekler oluşturulmuştur. Bu örnekler bakıldığında "patronaj" ın iki ana amacının olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki eylemi planlayan ve uygulayan girişimcinin, bu eylemi kendi amaçları doğrultusunda gerçekleştirilmesi olarak görülmektedir. Çeşitli şirketlerin yönetim merkezlerinin eski yapılarda yer alması bu amacın sonuçlarıdır. İkinci ana amaç ise, girişimcinin koruma eylemini tümüyle kamu yararına gerçekleştirilmesi ve sonunda ortaya çıkan yapıyı kamuya tahsis etmesidir. Çeşitli özel müzeler, kültür merkezleri vb. projeler bu yaklaşımın ürünüdür (Madran ve Özgönül, 2005).

Avrupa Konseyi Kültür Miras Komitesi bünyesinde, korumanın finansmanına ilişkin bazı temel ilkeleri şu şekilde belirlemiştir:

- Kültür varlıkları, kültürel niteliklerinin, mimari, belge, tarihi, estetik vb. değerlerinin yanı sıra, ekonomik bir kaynak da oluşturur. Bu nedenle, gerek koruma işlemlerinin daha etkin yürütülmesi, gerekse potansiyellerinin en yetkin biçimde değerlendirilmesi için, piyasa ekonomisi içindeki yerlerini almalıdırlar. Bu varlıklara yapılan yatırımın "l yatırım" olmadığı, bu yapıların "retken olmayan yapılar" olduğu, artık geçerliğini yitirmiş fikirlerdir.
- Korumanın hızlandırılması, yeni yapılaşmayı, kültür varlıkları aleyhine özendiren kredi ve vergi politikalarının değiştirilmesi ile mümkündür. Kredi ve vergi politikaları, en azından yeni üretim /koruma arasında denge oluşturacak boyutlara indirgenmelidir.
- Finansman politikaları, yapıların olası "işlevsel değerlerine göre ayrı ayrı şekillendirilmelidir. Bir başka s deyişle, hangi tür işlevlerin özel sektör için cazip olacağı, hangi işlevlerin ise devlet olanakları ile ele alınması gerektiği belirlenmelidir.
- Turizm, zellikle Türkiye gibi çok değişik ve zengin bir kültür varlığı portföyüne sahip bir amaç değil korumanın bir aracı olarak kullanılmalıdır. Bu bağlamda, turizm sektörünün herkes tarafından kabul edilen itici gücünün "Restore Et-İşlet-Devret" modeli aracılığıyla değerlendirilebileceği düşünülmektedir.
- Karlılığı olan yeni işlev vermede dahi, merkezi ve yerel yönetimler yatırımlara ivme kazandırıcı, özendirici ve destekleyici müdahalelerde bulunmalıdır.
- Finansman konusunda bir diğer önemli kaynağın, kültür varlığının kullanımından rant sağlayanların (kullanıcılar, turistik işletme sahipleri, yerel yönetimler, yatırımcılar vb.), bu rantın bir bölümünü korumaya döndürmeleri sağlanmalı, böylece "kullanan der" ilkesi hayata geçirilmelidir.

Bu ilkeler uygulanabilir bir finansman modelinde şu temel hususların yer almasını gerekmektedir:

- Finansman kaynakları çeşitlendirilmeli; konsolide genel bütçe kaynakları en az başvurulacak düzeye indirmeli; olabiliyorsa tümüyle kaldırılmalıdır. Çünkü bu kaynak, genel ekonomik duruma göre kullanılmaz hale gelebilmektedir.
- Mal sahiplerine yapılacak yardımlar, yapının onarılma derecesi ve alacağı işleve göre çeşitlendirilmeli ve aşamalandırılmalıdır.

- Kaynakların, tekil kişiler yerine bir örgüt eliyle kullanılmasına özen gösterilmelidir. Çünkü kentsel yerleşmelerin geleneksel dokularında oturan mal sahiplerinin ekonomik durumları, bugünkü mevzuat hükümleri ile korumaya yönelik projelendirme, kredilendirme ve uygulama süreçleri mal sahiplerinin bireysel girişimlerinde zorlanmaları sonucunu doğurmaktadır (Madran ve Özgönül, 2005).

- Ayrıca kültür varlığının korunması, bakım ve onarımı salt mal sahibinin sorumluluğuna bırakılmadan merkezi ya da yerel yönetimler içinde korumaya yönelik finansman modelleri geliştirilerek sorunun maddi çözümüne yardımcı olunmalıdır.

Tez kapsamında incelenen koruma yönetimi süreci sorunlarından bir diğeri ise; denetim sorunudur. Denetleme safhasında doğan problemlerden bir tanesi; kamu kurum ve kuruluşlarının korumakla yükümlü oldukları kültür varlıklarının koruma ve onarım uygulaması sonrasında denetimini yapmakla görevlendirdikleri kontrolörlerin sayısının azlığı ve bu kontrolörlerin üzerindeki iş yoğunluğu nedeniyle danışmanlık ve denetleme görevlerini yerine getirememeleridir.

Bu safhaya ait ikinci sorun ise; koruma kurullarının proje uygulamaları sırasında projeye onay veren kuruluş olarak denetim yapmıyor oluşudur. Bütün uygulamaların bitmesinin ardından denetim olarak sadece yapı ölçeğinde fiziksel korunmanın yapılıp yapılmadığının inceliyor oluşu ise koruma kavramını müzecilik kavramına doğru taşınması açısından eleştirilmektedir.

Ayrıca kurul tarafından sadece teslim zamanında yapılan bu kontrolün çok da sağlıklı olmadığı düşünülmektedir. Çünkü kurulun bu kontrolde çok kısa bir zaman zarfı içinde restitüsyon, restorasyon projelerini anlayıp, değerlendirmesi oldukça güçtür. Özellikle yapısal olarak oldukça büyük kültür varlıklarının denetiminde santimetre ile ifade edilebilecek değişikliklerin gözden kaçması olasıdır.

Üçüncü bir sorun ise; özellikle Vakıflara ait kültür varlıklarının koruma çalışmalarında denetimin gene aynı kurum tarafından yapılmasının sakıncalı sonuçlar doğurduğudur. Küçük Ayasofya Cami ile Haseki Hürrem Sultan Hamamı örneklerinde de denetim safhasında bu açılardan oldukça büyük sorunlar yaşanmıştır. Vakıflar Genel müdürlüğü işi ihaleye çıkaran kurum olması nedeniyle koruma çalışmasının süre ve maliyetini tayin etmektedir. Bu nedenle uygulama çalışmalarının denetimi sırasında yeni bulgulara yönelik kararların korumanın bilimselliği sağlayıcı açılarda değil de, ticari bakış açısıyla ele alındığı gözlenmiştir. Dolayısı ile özellikle bu tür yapılarda projenin başında “Bilimsel Danışma Kurulu”nun oluşturulmasının, denetim safhasında yukarıda bahsedilen problemleri ortadan kaldırabileceği

savunulmaktadır. Koruma kurulu tarafından bilimselliği onaylanmış olan danışma kurulu, uygulama sürecini denetleyici ve düzenleyici kararları almakla yükümlü olacaktır.

Koruma kurullarında devam eden restorasyon uygulamalarına ait değişiklik ve tadilat gerektiren projelerin ayrı bir şekilde ele alınmasını sağlamak, başka bir çözüm önerisi olabilir. Bu noktada restorasyon uygulaması devam eden tarihi bir yapıya ait projelerin, diğer onay bekleyen projelerden ayrılarak öncelikli şekilde ele alınması sağlanabilir. Örneğin kurulun haftada bir gün sadece yürürlükte olan restorasyon uygulamalarına ait değişiklik ve tadilat gerektiren projeleri değerlendirmesi için toplanması hedeflenebilir. Böylece kurulların denetim safhasında daha etkin olmaları sağlanmış olacaktır. Aynı şekilde, uygulama sırasında yapılan değişikliklerin kurul gündeminde değerlendirilmesi için geçen sürenin kısaltılması nedeniyle yeni bulgular uygulayıcı ve işveren tarafından saklanılmayacaktır.

Koruma uygulamalarının denetçiliğini, politik, ekonomik ve idari baskılara karşı korunmuş, özerk yapıda, vesayet altında olmayan, tamamen özgür ve demokrat, hukukun üstünlüğünü benimsemiş sivil toplum örgütleri, sadece konu ile ilgili meslek gruplarından seçerek oluşturacağı uzmanlardan kurulu heyetler üstlenmelidir [20].

Kültür varlıklarının korunmasında koruma yönetimi süreci kapsamında tez kapsamında önemle ele alınan bir diğer konu başlığı kamu ihale kanunu ile koruma uygulamaları ilişkisi olmuştur.

Ülkemizde her yapı grubunun aynı ihale kanunu ile ele alınması eski eserlerin korunamaması adına tartışılması gereken en önemli konudur. Bu nedenle korunması gerekli tarihi yapıların ihaleleri için ayrı bir yasanın gerekliliği açıktır. Onarılacak tarihi yapının, herhangi bir belediye imar yapısı ya da Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın denetiminde yapılan herhangi bir devlet yapısı ile projeden uygulamaya kadar benzer kalıplarla ihaleye çıkması kültür varlıklarının korunması ve restorasyon işlerinde karşılaşılan en temel sorunlardan biridir.

Tarihi yapıların korunmasında restorasyon süreci ilk olarak rölöve projesinin yapılmasıyla başlamaktadır. Rölöve projesine göre daha sonra ise restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanmaktadır. Anıtlar Yüksek Kurulundan geçen projeler daha sonra ise ihaleye girmektedirler. İhale aşamasında ise ihale bedeli ve süresi saptanmaktadır. Ancak bütün bu saptamalar restorasyon projeleri hazırlanabilmesi için binanın iç ve dış mimarisine, özgün dekorasyonuna ve taşıyıcı sistemi ile yapı malzemelerine ait mevcut durumunun ölçekli çizimlerle anlatımı olan rölöve projesine göre hazırlanmaktadır. Oysaki uygulama aşaması başladığında yepyeni sorunlar ortaya çıkmakta ve yeni bir yapıyla karşı karşıya kalınmaktadır.

Bu süreçte olması gereken geriye dönülerek yeni bir projelendirme, yeniden kurul tarafından değerlendirilme ve yeniden bir ihale sürecinin yaşanmasıdır. Bugünkü uygulamalarda ise ihale düzenlemelerinin korumacılık adına oluşturduğu en büyük tehditlerden ve temel sorunlardan biri de bu konudur. Çünkü ihaleyi alan firma için geriye dönülerek yeniden rölöve yaptırılması, yeniden projelendirilmesi, kuruldan onay alınması vb. süreçlerin her biri zaman ve maliyet açısından ek birer yük olarak görülmektedir. Kendilerine verilen süre zarfı içinde projeyi tamamlayamayacaklarını öngörerek, uygulamada ortaya çıkan yeni durumları görmezden gelip alelade uygulamalar gerçekleştirebilmektedirler. Bu nedenle bu durumun restorasyonun gerçekleştirilmesi önündeki bir ayak bağı, yük olarak değil de bir maliyet kalemi olarak görülmesi önerilebilir. İhaleye girecek firmalar planlama ve bütçe içinde bu tarz geriye dönüşlerin olabileceğini baştan öngörerek iş kalemleri ve bütçe önerilerini oluşturmalı, ihale sistemi de bu yönde aşamalı bir ihale sistemi oluşturulacak şekilde revize edilmelidir.

İki aşamalı olarak hazırlanması önerilen ihale sistemine göre; ihale kanunu, söküm öncesi ve söküm sonrası aşamaları kapsayacak şekilde etaplandırılmalıdır. Sökümden önceki ilk aşamayı kapsayan ihale süreci; herhangi bir restorasyon uygulaması başlamadan, yapının gördüğümüz şekliyle belgelenmesi ve buna istinaden rölöve – restitüsyon - restorasyon projelerinin hazırlanması sürecini kapsamalıdır. Sökümden sonra ele alınacak ikinci aşamada ise; uygulama sırasında elde edilen yeni bulgulara göre yeniden yapının projelendirilmesi, ilgili iş ve maliyet kalemlerinin yeniden düzenlenmesi sürecini kapsamalıdır.

Uygulama kısmında yeni bir bina ile karşılaşılması, yeni uygulamalar ve yeniden projelendirme ve ihale süreci gereksinimlerini göz önüne alınarak ihale süresinin saptanması çözümü dışında; işveren kurum ya da kişinin, müteahhittin bu süreç nedeniyle oluşacak zararını karşılaması yaklaşımı da geliştirilebilir.

Mevcut ihale sistemi nedeni ile restorasyonların işin ehline verilmediği için bugün birçoğunun başarısız olduğu noktasında ki uzmanların fikir birliği göz önüne alınırsa, tarihi yapıların hatalı restorasyonlara kurban verilmemesi için mevcut İhale Yasası'nı değiştirmek yeterli değildir. Bu açılardan ihale düzenlemeleri konusundaki sorunlara çözüm getirmek için bir takım öneriler getirmek gerekirse;

- Eski eser konservasyonu ve restorasyonu konusunda uzmanlığı da öne çıkaran özel ve tek bir ihale yasaının hazırlanmasında, ülkemizde ve yurtdışında başarılı uygulamalara imza atmış, AB ve UNESCO kriterlerini kavramış, Türk uzman ve akademisyenleriyle sivil toplum kuruluşları da yer almalıdır.

- Gerek ihale, gerekse uygulama aşamasında Türkiye'nin her ilinde bulunan Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurullarının, rolleri, görev, sorumlulukları güçlendirilmelidir.
- İhale ve uygulama sürecinde sivil toplum kuruluşlarına rol ve etkinlik verilmelidir.
- Konu uzmanı kişilerce kurulmuş firmalara ihalelere girme fırsatı verilmelidir.
- İhale bedeli belirlenirken işi ihaleye veren kurum (mülkiyet sahibi) tarafından metraj ve keşif özetleri belirlenmelidir. Günümüzdeki uygulamalarda özellikle kamu mülkiyetinde bulunan tarihi binaların koruma işlerinin ihalesi sırasında, işi ihaleye çıkararak kurum metraj ve keşif özetlerini belirlemedikleri gibi, ihaleye giren firmalardan da bu çalışmalarını talep etmemektedirler. Halbuki restorasyon maliyetlerinin çıkarılabilmesi için önce metraj bilgilerine ulaşılması şarttır. Dolayısıyla gerçek verilere dayanmayan maliyet sınırlarının belirlenmesi ve ihaleyi alan firma tarafından tahmini fiyatlara uyulması gerekliliği koruma uygulamalarının etkinliğini azaltacak sonuçlar (örneğin uygulamada ihalede belirlenen maliyetleri aşmamak adına işçilik ve malzeme kalitesinin düşürülmesi gibi) doğurabilmektedir.

Bu nedenle tarihi binaların restorasyon projeleri bitmeden ihaleye çıkarılmaması gerekir. Aslında gerçekte yapılacak işin ne olduğu yapı sökülmeden anlaşılamayacağına göre ihaleye giren firmalar tahmini fiyatlarla sürece dahil olmaları önlenmelidir.

Korunacak eserin ihale aşamasından önce projelendirilmiş olması, yapının durum ve müdahale yönteminin saptanmış olması ve de tüm bunlara göre de uygulamada çalışacak eleman sayısı ve niteliği, keşif bedelinin saptanması ve süre gibi konularda gerçeğe yakın kararlar alınmasını mümkün kılacaktır.

Bu nedenle rölöve ve restitüsyon projeleri olmadan yapı ihaleye çıkarılmamalıdır.

- Korunması gereken yapılar en düşük teklifi sunan inşaat firmalarına teslim edilerek; mevcut işleyiş içinde koruma uygulamalarını iyi yapmak isteyen kişilerin önünü de kesilmektedir. Sürecin yukarıda tariflenen yapısından ötürü firmalar üstlerindeki fiyat baskılarından dolayı en düşük maliyetlerle projeleri tamamlamayı planlamaktadırlar. Bu durum, kimi zaman tarihi eserlerin koruma ve restorasyon projelerinin -özellikle uygulama aşamalarında- bilimsel değerini düşürmektedir.

Mevcut ihale sistemi içinde ihalelerin fiyat kırma usulüne göre gerçekleştirilmesi ve mesleki yeterlilik kriteri üstüne getirilen eleştiriler çerçevesinde sistemin şu şekilde revize edilmesi önerilmektedir; Fiyat kırma usulünü yerine bütün firmaların aynı fiyat üzerinden ihaleye

katıldığı ancak işi alabilme şartlarının mimarlık yapma yılı, projesi ve uygulama işlemleri ihaleye çıkan söz konusu binanın yapı sınıfı özellikleri, firmaların geriye dönük bir denetleme sistemi içinde bitirdikleri işleri hangi süre/maliyet/kalite içinde bitirdiklerine dair bazı puanlama yöntemleri geliştirilerek, bir puanlama sistemi üzerinden firmaların söz konusu işi gerçekleştirebilecek yetkinliğe sahip olup olmadığı sınanarak ihale sonuçlandırılabilir.

- Rölöve ve restorasyon projelerinin hazırlanması kadar tarihi yapının belgelenmesine yönelik tarihi araştırmalar, teknik açıdan yapılacak araştırmalar, malzeme örneklerinin laboratuvar analiz sonuçlarının gerçekleştirilmesi gibi araştırma ve analiz çalışmaları da koruma ve restorasyon projelerinin bir parçası olarak ihale kapsamına alınmalıdır.

Koruma ve onarım uygulamalarında sorunların koruma süreci ve stratejileri yönünden değerlendirilmesi aşamasında tez kapsamında ele alınan iki örneğinde mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne aittir. Bu örneklerde yaşanan koruma süreci sorunları çerçevesinde, mevcut koruma yönetimi sürecine eleştirel bir bakış açısı getirilerek; eksik görülen konularda önerilerde bulunulmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalar korumanın kamu yada özel sektör eliyle yürütülmesinin tez kapsamında ele alınan koruma yönetimi süreci problemleri açısından fark yaratıp yaratmadığı konusu üzerine yoğunlaşabilir. Aynı şekilde bu tez kapsamında ele alınan iki örneğinde anıtsal özelliği ve tarihsel önemlilikleri açısından benzer oluşu koruma uygulamaları kapsamında benzer problemler doğurmuş, benzer yaklaşımların uygulanması sonucunu doğurmuştur. İlerideki çalışmalar bu kapsamda koruma yönetimi sorunlarının ölçüğe bağlı değişimlerini irdeleyebilir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., (1996), Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- Akçura, N., (1973), “Yabancı Ülkelerde Eski Eserlerin Korunması”, Mimarlık Dergisi, 118: 13-17.
- Alanyurt, U., (2010), “Türkiye’de Koruma ve Onarım Üzerine Analiz”, Masrop E-dergisi, 4: 19-55.
- Albayrak, B., (2005), Proje Yönetimi, Nobel Yayın, Ankara.
- Altınıyıldız, N., (1997), “Tarihsel Çevreyi Korumanın Türkiye’ye Özgü Koşulları”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Anonim, (1973), “Eski Kent Parçalarında Koruma ve Değerlendirme”, Mimarlık Dergisi, 118: 2-3.
- Anonim, (2010), “Taşınmaz Kültür Varlıkları İçin Düşük Faizli Kredi İmkânı”, TOKİ Haber, 4: 48-49.
- Arel, A., (1994), “Taşınmaz Eski Eser Korumacılığının Türkiye’deki Dayanılmaz Hafifliği”, Mimarlık Dergisi, 256: 58-59.
- Atay, Ç., (2001), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Olgusu, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.
- Aydın, E., (1998), “Tarihi Çevre İçindeki Yeni Yapılaşmaların Uygulama Sonuçları”, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aysu, E., (1984), Kent Yenileme ve Koruma Seminer Çalışmaları, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Baran, H. ve Çiçek, Ü., (2009), Taşınmaz Kültür Varlıkları, İzmir Ticaret Odası Yayınları, İzmir.
- Bektaş, C., (1992), Koruma Onarım, YEM Yayınları, İstanbul.
- Cansever, M., (2009), Türkiye’nin Kültür Mirası: 100 Mimari Şaheser, NTV Yayınları, İstanbul.
- Çakır, N., (1995), “Tek Yapı Koruma ve Onarım Uygulamalarında Sorunların Yasal ve Yönetimsel Yönden Değerlendirilmesi”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çelik, D. ve Yazgan, M. E., (2007), “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi”, ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi, Cilt:9, 11: 1-10.
- Çetiner, A., (1982), Şehir Yenileme Ders Notları, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Dobby, A., (1978), Conservation and Planning, Hutchinson Co.Limited, London.
- Durukan, İ., (2004a), “Türkiye’de Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Sonrası Kültür Mirasının Korunmasının Gelişimi ve Uygulama Sorunları”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Durukan, İ., (2004b), “Yapı, Yetki ve İşleyiş Açısından Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Tarihsel Gelişimi”, Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 19, 2: 301-312.
- Erder, C., (1973), “1970 Yılı Anıtları Koruma Yılıydı, 1975 Mimari Miras Yılı Olacak”, Mimarlık Dergisi, 117: 21-24.
- Erder, C., (1975), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- Erder, C., (1994), “Kültür Bakanlığı Kültürel Varlıklarını Koruyor Mu?”, Mimarlık Dergisi, 256: 60-61.
- Gürsel, Y., (1992), Mimarlık ve Çevre, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Gürel, S., (1993), Kentsel Koruma ve Üçüncü Dünya, Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, MSÜ Matbaası, İstanbul.
- Hooper, B., (2003), Tax Incentives for Culteral Heritage Conservation - Parliamentary Assembly Report, Council of Europe Parliamentary Assembly.
- Kapubağlı, S., (2004), “Tarihi Çevrede Yeni Yapılaşma ve İstanbul Örneğinde İfill Uygulamaların Değerlendirilmesi”, Yüksek lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kayın, E., (2007), “Türkiye’de Muhafazakar ve Sol İdeolojiler Bağlamında Koruma-Siyaset İlişkisi”, Mimar.ist, 25: 77-81.
- Kayın E. (2008), “Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı: Türkiye Koruma Tarihindeki Kırılmalar”, Mimarlık Dergisi, 343: 98-105.
- Kejanlı, T., Akın, C. T. ve Yılmaz, A., (2007), “Türkiye’de Koruma Yasalarının Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 6, 19: 179-196.
- Kiper, P., (2004), “Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması: Türkiye-Bodrum Örneği”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Koç, Z., (2008), Taşınmaz Kültürel Miras Yönetimi ve Mali Teşvikler, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.
- Köksal, G.,(2007), “Yıpranma Halinin Yasal Düzeni! Tarihi Dokuya Yaklaşımda Yeni Bir Tehdit: 5366 Sayılı Yasa”, Mimar.ist, 26: 58-61.
- Kuban, D., (1971), “Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar”, Vakıflar Dergisi, 8: 342-350.
- Kuban, D., (1975), “Kültürel Gelişmeler ve Tarihi Çevrenin Korunması”, Mimarlık Dergisi, 139: 21-23
- Madran, E., (1992), “Ulusal Koruma Planlaması II Üzerine”, Mimarlık Dergisi, 256: 62-63.
- Madran, E. (2002), Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutum ve Düzenlemeler, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara.
- Madran, E. ve Özgönül, N., (2005), Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, TMMOB Mimarlar Odası Yayınları, Ankara.

- Madran, E. ve Özgönül, N., (2007), Taşınmaz Kültürel Mirasın Korunması; İlkeler, Mevzuat, Yönetim ve Uygulamalar / Ders Notları, TMMOB Mimarlar Odası Sürekli Mesleki Gelişim Yayınları, İstanbul.
- Pickard, R. ve Pickerill T., (2002), “Conservation Finance1: Support of Historical Buildings”, Emerald Structural Survey, 20: 73-77
- Resuloğlu, S., (2005), “Koruma Olgusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının Yaklaşımları”, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Robson, C., (1993), Real World Research: A Source for Social Scientists and Practitioner-Researchers, Blackwell Publishers, Oxford.
- Sökmen, P., (1989), Tarihsel Çevre Korumasının Kent Planlaması İçindeki Yeri, Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kolokiyumu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sungur, A., (1989), “Kentsel Koruma Anlayışının Gelişim ve Ülkemizde Koruma Politikasının Belirlenmesi İçin Yardımcı Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü , İstanbul.
- Şahin, S., (2004), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 30/07/2004 Tarihli Araştırma Raporu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Tapan, M.,(2007), Soru ve Cevaplarla Koruma, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi, İstanbul.
- Tunçoku S. S., (2004), “Günümüzde Koruma/Restorasyon Çıkmazı”, Mimarlık Dergisi, 315: 56-59.
- Tütengil A., (1996), “Yapısal Kültür Varlıklarına Yönelik Bir Değerlendirme Yöntemi”, Habitata Doğru İstanbul 2020 Sempozyumu, 17-19 Nisan 1996, İstanbul
- Üstünkök, O., (1971), “Eski Eserlerin Korunmasında Çevresel Anlayış”, Vakıflar Dergisi, 9: 401-409.
- Yıldız, H., (2005), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 22/08/2005 Tarihli Araştırma Raporu, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Yin, R.K., (1998), The Abridged Version of Case Study Research: Design and Method, in Handbook of Applied Social Research Methods, Sage Publication, London
- Yin, R.K., (2002), Case Study Research (Design and Methods), Sage Publication, California
- Zeren, N., (1981) “Tarihi Çevre Koruma Sürecine Halkın Katılımı”, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Zeren, N., (1984) Tarihsel Çevre Korunmasında Yaklaşımlar, Tarihsel Çevre Korunması Seminer Dizisi, İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- [1] <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2010/02/turkiyede-tarihsel-ve-kulturel.html>
- [2] <http://mehmet-urbanplanning.blogspot.com/2009/12/kentsel-miras-mekan-kalitesi-ve-kentsel.html>
- [3] <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=8&RecID=214>
- [4] <http://zemin.terapad.com/index.cfm?fa=contentGeneric.nlhyaubbdgqiocy&pageId=309865>
- [5] <http://www.ekolojistler.org/kultur-ve-tabiat-varliklarinin-korunmasi-uzerine-bir-inceleme-ilgin-oz.html>
- [6] http://www.kentli.org/makale/meh_kor.htm
- [7] http://korumaveonarim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=66:tuerkiyede-koruma-ve-onarmn-geliimi&catid=38:makaleler&Itemid=59
- [8] <http://esergultekin.blogcu.com/cumhuriyet-doneminde-kulturel-varliklarin-korunmasi/2929262>
- [9] <http://esergultekin.blogcu.com/turkiye-de-koruma-yasalarinin-tarihsel-gelisimi-uzerine-bi/2991065>
- [10] <http://www.kultur.gov.tr>
- [11] http://web.deu.edu.tr/terracottas/kumid/files/dilekce_tr.doc
- [12] <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=8&RecID=214>
- [13] http://www.yapi.com.tr/Haberler/dogan-kuban-ile-divrigi-camisinin-koruma-sorunu-uzerine-konustuk_35489.html
- [14] http://korumaveonarim.org/index.php?option=com_content&view=article&id=65:avrupada-koruma-ve-onarmn-geliimi&catid=38:makaleler&Itemid=59
- [15] <http://www.erfgoednederland.nl>
- [16] <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=158276>
- [17] <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/HaberDetay.aspx?haberid=185477>
- [18] <http://www.arkitera.com/haberler/2002/07/29/kucukayasofya.htm>
- [19] http://www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4747
- [20] <http://www.mimarlarodasi.org.tr/mimarlikdergisi/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=8&RecID=214>
- [21] <http://www.europanostra.org>
- [22] <http://www.mevzuat.gov.tr>

EKLER

- Ek 1 2863 Sayılı (5226 Sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değişik*) *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*
- Ek 2 5326 Sayılı *Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun*
- Ek 3 *Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları ile Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik*

Ek 1 2863 Sayılı (5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile Değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

Birinci Bölüm - Genel Hükümler

Amaç

MADDE 1. - Bu kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam

MADDE 2. - Bu kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar ve kısaltmalar

MADDE 3. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu kanunda geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a)Tanımlar:

(1) "Kültür varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

(2) "Tabiat Varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

(3) "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır.

(4) "Koruma" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

(5) "Korunma Alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır.

(6) "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

(7) "Ören yeri"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

(8) "Koruma amaçlı imar planı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır.

(9) "Çevre düzenleme projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

(10) "Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

(11) "Yönetim planı"; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.

(12) "Bağlantı noktası"; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

b) Kısaltmalar:

- (1) "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığını,
- (2) "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,
- (3) "Koruma Bölge Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu," ifade eder.

Haber verme zorunluluğu

MADDE 4. - Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar. Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

İhbarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet malı niteliği

MADDE 5. - Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

İkinci Bölüm - Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları

MADDE 6. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

- a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, koruma bölge kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyeleer, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.

Tespit ve tescil

Madde 7. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur.

Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılır.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Korunma alanı ile ilgili karar alma yetkisi

MADDE 8. - Yedinci maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi koruma bölge kurullarına aittir. Koruma bölge kurullarının kararına 61. maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla ilgili esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz müdahale ve kullanma yasağı

MADDE 9. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşaa ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşaa ve fizikî müdahale sayılır.

Yetki ve yöntem

Madde 10. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığının teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığının idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığınca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma bölge kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğünce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur.

Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa aittir.

Büyükşehir belediyeleri, valilikler, Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

Belediyeler belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkilidir.

Bu bürolar koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler.

Alanın özelliği göz önüne alınarak, bu büroların hangi uzmanlık dallarından teşekkül edeceği, çalışma, izin usul ve esasları; Bakanlık ve İçişleri Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Hak ve sorumluluk

MADDE 11. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri bu varlıkların bakım ve onarımlarını Kültür ve Turizm Bakanlığının bu Kanun uyarınca bakım ve onarım hususunda vereceği emir ve talimata uygun olarak yerine getirdikleri sürece, bu Kanunun bu konuda maliklere tanıdığı hak ve muafiyetlerden yararlanırlar. Ancak, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanları, sit alanları zilyedlik yoluyla iktisap edilemez.

Malikler bu varlıkların üzerindeki mülkiyet haklarının tabii icabı olan ve bu Kanunun hükümlerine aykırı bulunmayan bütün yetkilerini kullanabilirler.

Bu Kanunun belirlediği bakım ve onarım sorumluluklarını yerine getirmekte aczi olanların mülkleri, usulüne göre kamulaştırılır. Mazbut veya mülhak vakıf varlıkları bu hükme tabi değildir.

Kültür ve Turizm Bakanlığının uygun görmesi ile, Vakıflar Genel Müdürlüğü, il özel idareleri, belediyeler ve diğer kamu kurum ve kuruluşları, yukarıda sözü geçen maliklere

lüzum görülen hallerde, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma, bakım ve onarımlarına, teknik eleman ve ödenekleri ile yardımda bulunabilirler.

Taşınmaz kültür varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı

Madde 12. - (21.2.2001 gün ve 4629 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Özel hukuka tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının; korunması, bakım ve onarımı için Kültür ve Turizm Bakanlığınca aynı, nakdi ve teknik yardım yapılır.

Bu amaçla, Bakanlık bütçesine yeterli ödenek konulur. Bakanlıkça yapılacak yardımlara ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Belediyelerin görev alanlarında kalan kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla kullanılmak üzere 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 8 inci ve 18 inci maddeleri uyarınca mükellef hakkında tahakkuk eden emlak vergisinin %10'u nispetinde "Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı" tahakkuk ettirilir ve ilgili belediyesince emlak vergisi ile birlikte tahsil edilir.

Tahsil edilen miktar, il özel idaresi tarafından açılacak özel hesapta toplanır. Bu miktar; belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeler kapsamında kamulaştırma, projelendirme, planlama ve uygulama konularında kullanılmak üzere il sınırları içindeki belediyelere vali tarafından aktarılır ve bu pay valinin denetiminde kullanılır.

Bu madde uyarınca tahakkuk eden katkı payları hakkında 1319 sayılı Kanunun üçüncü kısmı hükümleri uygulanır. Katkı paylarına ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığı ile Bakanlık tarafından belirlenir.

2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca verilecek kredilerin en az %10'u tescilli taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlemlerine ilişkin başvurularda kullanılır. Bu kapsamdaki öncelikli projeler Bakanlık ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığınca müştereken belirlenir.

Devir yasağı

MADDE 13. - Hazineye ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olup, usulüne göre tescil ve ilan olunan, her çeşit korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı ile bunlara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan, gerçek ve tüzelkişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma

Madde 14. - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğüne Devrine Dair Kanunla yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğünün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanunda belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma

MADDE 15. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a) Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığınca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahallî idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, koruma bölge kurullarının belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

b) Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğüne yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d) Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eksiklik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e) Kamulaştırma işlemleri, bu Kanun hükümleri ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun bu Kanuna aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

f) Sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 sayılı Kanunun 11 inci maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır. Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Ruhsatsız yapı yasağı

MADDE 16. - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit alanlarında geçiş dönemi-koruma esasları ve kullanma şartları ile koruma amaçlı imar planı

MADDE 17. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) a) Bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plan kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır.

Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, koruma bölge kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere koruma bölge kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar planı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar durdurulur.

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılmadığı takdirde koruma bölge kurulunca bu süre bir yıl daha uzatılabilir.

Koruma bölge kurulunda görüşülen ve uygun görülen koruma planları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir.

İlgili idareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Koruma bölge kurulunda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle planlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan planlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.

Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir.

Koruma amaçlı imar planları; müellifi şehir plancısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve plan müelliflerinin yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma amaçlı imar planlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü Bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde koruma amaçlı imar planlarının yapımı için ödenek ayırırlar.

Koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar planlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz.

b) Koruma amaçlı imar planlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

c) Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulunca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz.

Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar planlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar planında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankasınca yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir. Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Yapı esasları

MADDE 18. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde Koruma bölge kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri ve bunların uygulanmasında restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunludur. Bunlardan I. grup kapsamında olanların rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulama çalışmaları, yapının özelliğine göre kalem işleri, ahşap, demir, taş işleri ve restorasyon konularında uzmanlaşmış kişilerce yapılır.

Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plan ve proje dışı uygulama yapan veya yapılmasına yol açan sorumlularının, koruma bölge kurulları ile ilgili konularda plan ve proje düzenlemesi ve uygulama sorumluluğu yapması beş yıl süre ile yasaklanır. Uygulama sorumlularının denetimi, ilgili belediye veya valilikçe yapılarak aykırı hareket edenler, Bakanlığa ve ilgili meslek odasına bildirilir.

Proje uygulanması safhasında herhangi bir nedenle uygulama sorumlusunun ayrılması halinde bu husus Bakanlığa bildirilir, yenisi tayin edilmedikçe uygulamaya devam edilemez.

Yapı esasları, denetim ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek yapılara ait koruma bölge kurulunca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

Maliklerin izin verme yükümlülüğü

MADDE 19. - Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için

izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz kültür varlıklarının nakli

MADDE 20. - Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, koruma bölge kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığınca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İstisnalar ve muafiyetler

MADDE 21. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Tapu kütüğüne “korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır” kaydı konulmuş olan ve I inci ve II nci grup olarak gruplandırılmış bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğünce dışarıdan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Koruma bölge kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

Bu Kanun kapsamında tescil edilen taşınmaz kültür varlıkları için 29.6.2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz.

MADDE 22. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 21 inci madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Üçüncü Bölüm - Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları

MADDE 23. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları; Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyet), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat

(relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülmecit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin'e ait ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kapsamına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

Yönetim ve gözetim

MADDE 24. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirmeleri Devlete aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek Bakanlık tarafından satın alınabilir.

23 üncü maddenin (a) bendinde belirtilen etnografik mahiyetteki kültür varlıklarının yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir. Alımı, satımı serbest bırakılacak etnografik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartları bir yönetmelikle belirlenir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, Bakanlık, Milli Savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'na satın alınabilir.

Ancak, bu tip eserlerden her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkarılacakların kontrolü, Bakanlığa bağlı müzelerce yapılabileceği gibi bazı gümrük çıkış kapılarında bulundurulacak ihtisas elemanlarınca da yapılabilir. Hangi kapılarda ihtisas elemanı bulundurulacağı bir yönetmelikle belirlenir.

Yapılan kontrol sonunda bu tip eserlerden yurt dışına çıkmasında sakınca görülenler tespit edilerek değerlendirilmeleri yurt içinde yapılmak şartıyla, sahiplerine iade edilirler.

Bu maddede belirtilen ve alım, satımı serbest bırakılan eserlerde Devletin rüçhan hakkı mahfuzdur.

Müzelere alınma

MADDE 25. - Dördüncü maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23 üncü maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan Devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınırlar.

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Türk askeri tarihini ilgilendiren her türlü silah ve malzemenin buldukları veya ihbar edildikleri yerde, tarihi niteliklerinin araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi Genelkurmay Başkanlığınca yapılır.

Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü

tasarrufta bulunabilirler. Bir yıl içinde sahipleri tarafından alınmayanlar, müzelerde saklanabilir veya usulüne uygun olarak Devletçe satılabilir.

Müze, özel müze ve koleksiyonculuk

MADDE 26. - Bu Kanunun kapsamına giren kültür ve tabiat varlıklarına ait müzelerin kurulması, geliştirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığının görevlerindedir.

Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar, Kültür ve Turizm Bakanlığından izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzelkişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesinde belirlenir.

Gerçek ve tüzelkişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığının izin belgesinde belirlenen konu alanlarına inhisar etmek şartı ile, taşınır kültür varlığı bulundurabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de, taşınır kültür varlıklarının korunması hususunda Devlet müzeleri statüsündedirler.

Anılan müzelerin kuruluş amacı, görevi ve yönetim şekil ve şartları ile gözetim ve denetimi yönetmelikle belirlenir.

Devlet müzeleri içerisinde özel bir ihtisas ve araştırma müzeleri olan askeri müzelerin kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tayin ve tespiti Genelkurmay Başkanlığına aittir. Bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenleri, Milli Savunma Bakanlığının, Kültür ve Turizm Bakanlığıyla birlikte hazırlayacağı bir yönetmelikte belirtilir.

Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığınca bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar.

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığınca haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığınca aittir.

Kültür varlığı ticareti

MADDE 27. - Yirmi beşinci madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve Devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılır.

Bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ruhsatname almak zorundadırlar. Bu ruhsatnameler üç yıl için geçerlidir. Bu sürenin bitiminden bir ay önce ruhsatname yenilenebilir. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresine bakılmaksızın iptal edilir.

İkametgahını ticarethane olarak gösterme yasağı

MADDE 28. - Kültür varlığı ticareti yapanlar belli bir ticaret yeri göstermek mecburiyetindedir. Ancak, ikametgahlarını hiçbir zaman, ticarethane veya depo olarak gösteremezler.

Ticarethane ve depoların kontrolü

MADDE 29. - Kültür varlığı ticareti yapanların işyerleri ve depoları yönetmelikte belirlenen esaslar dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yetkililerince denetlenir.

Haber verme zorunluluğu

MADDE 30. - Kamu kurum ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri dahil), vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile koleksiyonları, önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarından meydana getirilen koleksiyonları kuracağı komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın alabilir. Bunlardan hazineye intikal etmiş olup da müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler, Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunurlar.

Birinci fıkrada sözü edilen, kamu kurumu ve kuruluşları, vakıflar, gerçek ve tüzelkişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan askeri tarihimize ait kültür varlıkları ile silah ve askeri malzeme koleksiyonlarını Genelkurmay Başkanlığına haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu kültür varlıklarından hazineye intikal etmiş olup, askeri müzelerin koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Milli Savunma Bakanlığına devrolunurlar.

Sikkeler

MADDE 31. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yurt dışına çıkarma yasağı

MADDE 32. - Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz. Ancak, milli çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların her türlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile yurt dışında geçici olarak sergilendikten sonra geri getirilmelerine; Kültür ve Turizm Bakanlığınca teşkil edilecek yükseköğretim kurumlarının Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilim dallarının başkanlarından oluşan bilim kurulunun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.

Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye girişlerinde beyan ederek beraberinde getirdikleri yabancı kökenli kültür varlıklarını, çıkışlarında beraberlerinde götürebilirler.

Yurt dışına geçici olarak sergilenmek üzere kültür ve tabiat varlıkları gönderilmesi esasları ile, Türkiye'deki kordiplomatik mensuplarının beraberlerinde getirdikleri bu tür varlıkların giriş ve çıkışlarında yapılacak işlemler, istenecek belgeler ile ilgili diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın birlikte düzenleyecekleri yönetmelikte belirtilir.

Yurt dışından getirme

MADDE 33. - Yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir.

Kopya çıkarma

MADDE 34. - Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ören yerleri ve müzelerdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır.

Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.

Dördüncü Bölüm - Araştırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama

Araştırma, sondaj ve kazı izni

MADDE 35. - Bu Kanun hükümlerine tabi, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığının teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazı için gerekli ruhsatname, Genelkurmay Başkanlığının iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini değiştirmezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

Maliklerin mülkleri içinde yapılacak kazılar

MADDE 36. - Taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin kendi mülkleri içinde kültür varlığı aramak maksadı ile araştırma, sondaj ve kazı yapmaları da bu Kanunun 35 ve 41 inci maddeleri hükümlerine tabidir.

Kazı izninde usul

MADDE 37. - Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan kurtarma kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı izninin devredilemeyeceği

MADDE 38. - Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, sondaj ve kazı izninin hükümsüzlüğü

MADDE 39. - Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.

Araştırma, sondaj ve kazı izninde süre

MADDE 40. - Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan çıkan eserlerin müzelere nakli

MADDE 41. - Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü takdirde tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığınca askeri müzelere devredilir.

Zarar vermede tazminat yükümlülüğü

MADDE 42. - Kazı ve sondaj izni alanlar, bu çalışmayı sahipli arazide yaptıkları takdirde, kazı, sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler. Arazi sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığının oluşturacağı komisyonca takdir edilecek tazminat karşılığında, kazı ve sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar.

Bu gibi yerler, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca kamulaştırılabilir. Yabancı bilim kurumlarınca yapılan kazılarda, bu kamulaştırmanın bedeli kazı sahipleri tarafından ödenir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde genel kamulaştırma hükümleri uygulanır. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma bedellerinin takdirinde, kazı, sondaj ve araştırma faaliyetlerinden önce, mevcut kültür ve tabiat varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri ile bu faaliyetler sonucu bulunan kültür varlıklarının değeri, dikkate alınmaz.

Yayım hakkı

MADDE 43. - Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçer.

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülecek mazeretler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Giderler

MADDE 44. - Kazı, sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmadan çıkan kültür varlıklarının yerinde korunmasını sağlamak amacıyla, kazı yerinde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları ile kazı yerinin eski haline getirilmesinin gerektirdiği giderleri karşılamak, kazı sırasında meydana gelebilecek zararları tazmin ve bunlarla ilgili bütün giderler, düzenlenecek yönetmeliğe göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında, kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından finanse edilen konularda, gider karşılıklarının mal sandığına yatırılması zorunlu değildir.

Korunma ve çevre düzenlemesi

MADDE 45. - Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve evre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, kazı ve sondajların geçici olarak veya tamamen durdurulması

MADDE 46. - Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

Tesislerin devri

MADDE 47. - Heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırma yapan şahıslar tarafından, işe başlamak için veya çalışmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa edilen depo, lojman ve benzeri tesisler ve malzeme, kazının sonunda bedelsiz olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığına devrolunur. Bu tesislerin kullanılış şekillerinin tayinine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

Araştırma, kazı ve sondajda görevlendirilenler

MADDE 48. - Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri yönetmelikle belirlenir.

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca  denir.

Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil  denegi ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığınca peşinen tahsil edilip bir Devlet Bankasına yatırılır. Temsil  deneginin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığınca tayin edilir.

Araştırma, kazı ve sondaj izin yasağı

MADDE 49. - Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar mensuplarına, araştırma, kazı ve sondaj izni verilmez.

Define arama

MADDE 50. - Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak g nderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan  denek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet Bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir

Beşinci Bölüm - Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu İle Koruma Kurulları

Kuruluş, görev, yetki ve çalışma şekli

MADDE 51. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Yurt içinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır;

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,
- b) Koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,
- c) Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak,

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır.

Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir.

Koruma Yüksek Kurulunun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Yüksek kurulun görevleri

MADDE 52. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 51 inci madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma yüksek kurulu üyeliği

MADDE 53. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelerden oluşur.

Üyeler;

- (1) Bakanlık Müsteşarı,
- (2) Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
- (3) Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
- (4) Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü,
- (5) Turizm Genel Müdürü,
- (6) Bayındırlık ve İskan Bakanlığının İlgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (7) Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (8) Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (9) Koruma bölge kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye.
- (10) Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,
- (11) Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı

Koruma Yüksek Kurulunun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır.

Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci üyelerin nitelikleri

MADDE 54. - Koruma Yüksek Kurulunun temsilci üyelerinin, yükseköğrenim görmüş olmaları ve 53 üncü maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu

alanlarda çalışmalar yapmış, tercihen yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

Koruma yüksek kurulu ve koruma bölge kurulu üyeliğinin sona ermesi, süresi ve huzur hakkı

MADDE 55. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder.

Koruma bölge kurullarının Bakanlıkça ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üyelerinin görev süresi beş yıldır.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurulu üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için Devlet memur aylık katsayısının (3000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir.

Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan koruma bölge kurulu üyelerinin üyelikleri sona erer.

MADDE 56. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış 51. madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma bölge kurullarının görev, yetki ve çalışma şekli

MADDE 57. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma bölge kurulları, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

- a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,
- b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,
- c) Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,
- e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,
- f) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak,
- g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.

Koruma bölge kurullarının başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkanın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder.

Koruma bölge kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı Bakanlık ve Yükseköğretim Kurulunca seçilen üye sayısının salt çoğunluğundan az olamaz. Alınan kararlar bu Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

Koruma bölge kurullarının teknik ve idari hizmetleri, koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür.

Koruma bölge kurulu, belgeleri tam olarak koruma bölge kuruluna ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar planlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşai ve fizikî müdahale koruma bölge kurulunun izni ile yapılır.

Ancak, koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki inşai ve fiziki müdahaleler, koruma amaçlı imar planı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanununun 21 inci maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğüne yaptırılır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğüne ilgili koruma bölge kurulu müdürlüklerine gönderilir.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma bölge kurullarının oluşumu

MADDE 58. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma bölge kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

- a) Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek beş temsilci,
- b) Yükseköğretim Kurulunca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi,
- c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili valilikçe seçilecek teknik temsilci,
- d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğünden bir teknik temsilci,
- e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,
- f) Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.
- g) Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendirmesi halinde ilgili müze müdürü. İlgili meslek odaları koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

MADDE 59. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kurul üyeliğinin sona ermesi ve üyelik süresi

MADDE 60. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kararlara uyma zorunluluğu

MADDE 61. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve koruma bölge kurullarının kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları Resmî Gazetede yayımlanır.

Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kuruluna itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulunca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kuruluna yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Kurul üyelerinin yolluk ve gündelikleri

MADDE 62. - Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma bölge kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yıl giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

Kurullarla ilgili yönetmelik

MADDE 63. - Yüksek Kurul ile Koruma Bölge Kurullarının görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığıyla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

Altıncı Bölüm - İkramiye ve Cezalar

Kültür varlıklarını bulanlara verilecek ikramiye

MADDE 64. - Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan taşınır kültür varlıklarını 4 üncü maddede yazılı makam ve mercilere, aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere:

- a) Bulunan varlık, bulanın mülkü ise bu Kanunun 24 üncü ve 25 inci maddeleri uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.
- b) Bulunan varlık başkasının mülkü içinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığınca varlığın değeri dikkate alınarak, takdir olunacak bedelin %80'i ikramiye olarak bulan ile mülk sahibi arasında yarı yarıya paylaşılır.
- c) Kültür varlığı Devlete ait arazide bulunmuş ise, takdir olunacak bedelin %40'ı bulana ikramiye olarak verilir.
- d) Nerede bulunursa bulunsun haber verilen kültür varlığı korunması gerekli nitelikte olmadığı takdirde haber verenlere bu Kanunun 25 inci maddesindeki işlem uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.
- e) Nerede olursa olsun, yeni bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı "Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektuplarını Haber Verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun"da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.
- f) Yukarıdaki fıkralardan herhangi biri uyarınca kültür varlıklarını bulan, haber veren veya yakalayan kişiler birden fazla ise verilecek ikramiyeler bunlar arasında eşit olarak paylaşılır.
- g) Yukarıda belirtilen ikramiyelerin tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Kültür Bakanlıklarınca birlikte yönetmelik esaslarına göre yapılır.

Cezalar

MADDE 65. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanunun 9 uncu maddesine aykırı hareket edenler:

- a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına,

tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu fiiller korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise yukarıda belirtilen cezalar bir kat artırılır.

b) Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar planlarına ve koruma bölge kurullarınca belirlenen koruma alanlarında öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşai ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

c) Bu kanunda belirli usuller dışında usulsüz yıkma ve imar izni verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası, ayrıca beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

d) Bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerden bu Kanunun 57 nci maddesinin altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca izin almaksızın veya izne aykırı olarak tamirat ve tadilat yapanlar ile izinsiz inşai ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve üç milyar liradan altı milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Usulsüz belge verenler, ilan ve tebligat yapanlar

MADDE 66. - Bu kanunun 16. maddesinde yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenler, suç diğer kanunlarda daha ağır bir cezayı gerektirmediği hallerde, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile; bu Kanunun 7. maddesinde yer alan ilan ve tebligatı bilerek, süresinde usulüne uygun yapmayanlar ise, üç aydan bir yıla kadar hapis, bin liradan otuz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Haber verme sorumluluğuna - kültür varlığı ticaretine ve ikametgahı ticarethane olarak gösterme yasağına aykırı hareket edenler

MADDE 67. - Bu kanunun 4,27,28 inci maddelerine aykırı hareket edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Yurt dışına çıkarma yasağına aykırı hareket edenler

MADDE 68. - Bu Kanunun 32. maddesinin birinci fıkrasına aykırı davrananlara, beş yıldan on yıla kadar ağır hapis, yüz bin liradan üç yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile hükmolunur.

Ayrıca kültür ve tabiat varlığına el konularak müzeye teslim edilir

Bu fiillerin işlenmesi sırasında kullanılan her türlü eşya ve araçlara el konulur. Kamu kuruluşlarına ait eşya ve araçlar bu hükmün dışındadır.

Tetkik ve kontrole muhalefet

MADDE 69. - Bu Kanunun 29 uncu maddesinde yer alan tetkik ve kontrole muhalefet edenler ile 41 inci maddede yer alan nakil işlerine aykırı hareket edenler altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Özel mülkiyete konu olanlar

MADDE 70. - Bu kanunun 24 üncü maddesine aykırı hareket edenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Kazı, sondaj ve araştırmaya ilişkin hükümlere aykırı hareket

MADDE 71. - Bu Kanunun 38,42 ve 43 üncü maddelerine aykırı hareket edenler elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar

Kamu personeline ilişkin kararlar

MADDE 72. - Bu Kanunun uygulanmasında, görevli kamu personeli hakkında yapılacak iş ve işlemler ve alınacak her türlü kararlar ve bu kararlara karşı yapılacak itirazlar, öncelikle incelenir ve sonuçlandırılır.

Özel müze ve koleksiyonculara ilişkin hükümlere aykırı hareket

MADDE 73. - Bu Kanunun 26,30 ve 31 inci maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa, üç aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir.

İzinsiz araştırma, kazı ve sondaj yapanlar

MADDE 74. - Ruhsatsız sondaj ve kazı yapanlara, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz define araştıranlara da bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz araştırma yapanlara elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir. Bu filleri yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla yaptıkları anlaşılanlar ve fiili işleyenler, kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler ise bu maddede yazılı cezanın iki katı verilir. Bu kişiler ellerinde bulunan kültür varlıkların, bedel ödemeksizin alınıp, ilgili müzelere teslim edilir.

Cezaların artırılması

MADDE 75. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitap, onuncu babının 1. ve 2. fasıllarında yazılı suların konusu bu Kanunun kapsamına giren kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere, iki katına kadar artırılarak hükmolunur.

Türk Ceza Kanununun ikinci kitap, onuncu babının yedinci faslında yazılı suların konusu, bu Kanun kapsamına giren taşınır kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere iki katına kadar artırılarak hükmolunur.

Yedinci Bölüm - Diğer Hükümler**Yürürlükten kaldırılan kanunlar**

MADDE 76. - 28 /2 /1960 tarih ve 7463 sayılı ‘‘Hususi şahıslara Ait Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkında Kanun’’; 25 /4 /1973 tarihi ve 1710 sayılı ‘‘Eski Eserler Kanunu’’; 2 /7 /1951 tarih ve 5805 sayılı ‘‘Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair Kanun’’ ile 18 /6 /1963 tarih ve 1741 sayılı ‘‘Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun’’ yürürlükten kaldırılmıştır.

EK MADDE 1. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanunda yer alan ‘‘Koruma Kurulu’’ ibareleri ‘‘koruma bölge kurulu’’ olarak değiştirilmiştir.

Alan yönetimi, müze yönetimi ve anıt eser kurulu

EK MADDE 2. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenmiştir.) Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu

kurulur.

a) Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde büyükşehir belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır.

Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu kurulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. Bakanlıkça belirlenen alan başkanlığı görevini fiilen yürütenlere, Devlet memurları aylık katsayısının (20000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşmamak kaydıyla Bakan tarafından belirlenecek miktarda, damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tabi tutulmaksızın çalışmayı takip eden her ay başında Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bütçesinden ödeme yapılır.

Yönetim plan taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim planını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu planın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.

Kurulun denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak, ilgili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

b) Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulur.

Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir.

Müze başkanlığı görevini yürütmek üzere; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye münhasıran ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişilerden oluşur. Müze kurulu, bünyesinden bir başkan seçer.

Müze kurulunun görüşleri doğrultusunda müze için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eser, koleksiyon korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlanır. Koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış

toplamak, onursal müze dostu ödülü vermek müze kurulunun yetkisindedir. Müze kurulu müzenin işleyişine dair her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. Bakanlık bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

c) Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere münhasır anıt eser kurulu oluşturulur. Kurul; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kişiler ile bu eserler için tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. İlgili idarenin temsilcisi bu kurulun başkanıdır.

Kurul, eser için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar. Koruma ve geliştirme projesi kapsamındaki uygulamalar, anıt eserin tanıtımını yapmak, anıt eser için bağış toplamak, onursal ödüller vermek anıt eser kurulunun yetkisindedir. Kurul; eserin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine ilişkin her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. İlgili idareler bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

EK MADDE 3. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenmiştir.) 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Millî Parkı Kanunu ile belirlenen alanlarda ek-2 maddenin (a) fıkrası hükümleri uygulanmaz.

GEÇİCİ MADDE 2. - Gerçek ve tüzel kişiler, koleksiyoncular, bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, ellerinde bulunan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarını, menşe göstermeksizin, 24 ve 25 inci maddeler göre devlet müzelerine satabilir veya envanter defterlerine kayıt ederek en yakın müzeye onaylattırmaları şartıyla Kanunun 24 üncü maddesi hükmünden yararlanabilirler.

GEÇİCİ MADDE 3. - (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına, kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu büro müdürlükleri, Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu müdürlüklerine dönüşür.

Kanunda belirtilen yönetmelikler, Kanunun yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılır. Bu düzenlemeler yapıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

GEÇİCİ MADDE 4. - (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yürürlük

MADDE 77. - Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 78. - Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Ek 2 5326 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun

Amaç ve kapsam

MADDE 1.- Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Alanların belirlenmesi

MADDE 2.- Yenileme alanları, il özel idarelerinde il genel meclisi, belediyelerde belediye meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ile belirlenir. İl özel idaresinde il genel meclisince, büyükşehirler dışındaki belediyelerde belediye meclisince alınan kararlar Bakanlar Kuruluna sunulur. Büyükşehirlerde ise ilçe ve ilk kademe belediye meclislerince alınan bu kararlar, büyükşehir belediye meclisince onaylanması halinde Bakanlar Kuruluna sunulur. Bakanlar Kurulu projenin uygulanıp uygulanmamasına üç ay içinde karar verir.

Bakanlar Kurulunca kabul edilen alanlardaki uygulama bir program dahilinde etap etap projelendirilebilir.

Etap proje ve programları, meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ve belediyelerde belediye başkanının, il özel idarelerinde valinin onayı ile uygulamaya konulur.

Belirlenen alan sınırları içindeki tüm taşınmazlar, belediyece ve il özel idaresince hazırlanacak yenileme projelerinin kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunca karara bağlanmasını müteakip bu Kanuna göre yapılacak yenileme projesi hükümlerine tâbi olurlar. Büyükşehir belediye sınırları içinde büyükşehir belediyelerinin yapacaklarının dışında kalan yenileme projeleri, ilçe ve ilk kademe belediyelerince hazırlanması ve meclislerinde kabulünden sonra büyükşehir belediye başkanınca onaylanarak yürürlüğe girer. Buna göre kamulaştırma ve uygulama yapılır.

Yenileme alanlarının teknik altyapı ve yapısal standartların oluşturulması, bu alanların yönetimi ile örgütlenme ve uygulama alanlarında bulunan hak sahiplerinin veya bölge halkının katılımına dair usul ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Uygulama

MADDE 3.- Yenileme alanları olarak belirlenen bölgelerde il özel idaresi ve belediye tarafından hazırlanan veya hazırlatılan yenileme projeleri ve uygulamaları ilgili il özel idareleri ve belediyeler eliyle yapılır veya kamu kurum ve kuruluşları veya gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine yaptırılarak uygulanır. Bu alanlarda Toplu Konut İdaresi ile ortak uygulama yapılabileceği gibi, Toplu Konut İdaresine de uygulama yaptırılabilir.

Büyükşehirlerde, büyükşehir belediyeleri tarafından başlatılmayan uygulamalar ilçe ve ilk kademe belediyelerince tek başına veya müşterek olarak yapılır veya yaptırılır.

Yenileme alanı içinde yapı parsellerindeki uygulamalarda kendi parseli ve yapısı aynen korunarak yenilenecek yapılar, projenin bütünlüğünü bozmamak şartıyla belediyece kabul edilen projeye bağlı kalmak ve il özel idaresi ve belediyenin belirleyeceği amaçta kullanılmak

kaydıyla parsel sahibince yapılabilir. Bu durumlarda uygulamanın projeye eş zamanlı olarak başlatılması ve tamamlanması esastır. Aksi takdirde il özel idaresi ve belediyece bu Kanun hükümleri uygulanır.

Yenileme alanlarında yenileme projelerinin uygulanması sırasında tabii afet riski taşıdığı Bayındırlık ve İskan Bakanlığınca belirlenen bölgelerde gerekli tedbirleri almak üzere il özel idareleri ve belediyeler yenileme projelerinde tasfiye de dahil olmak üzere gerekli düzenlemeleri yapabilir, yasaklar koyabilir. Bu konudaki esas ve usûller yönetmelikte belirlenir.

Uygulama esnasında her türlü kontrol, denetim ve takip işlemleri, ilgili il özel idaresi ve belediyece yapılır veya yaptırılarak sonuçlandırılır. Bu işlemler, projenin özelliğine göre konuyla ilgili uzman kişi, kurum ve ekiplere yaptırılır.

Yenileme alanlarındaki uygulamalar her türlü vergi, resim, harç ve ücretlerden muafır.

Yenileme projelerini onaylamak üzere 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 51 inci maddesine göre gerektiği kadar Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu oluşturulur. Kurulca onaylanan projeler, il özel idaresi veya belediyece uygulanır.

Yenileme alanlarında yapılacak uygulamalarda her türlü mal ve hizmet alımları ile yapım işleri, ceza ve ihalelerden yasaklama hükümleri hariç olmak üzere 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu hükümlerinden muafır.

Yenileme projeleri, uygulama alanı içerisinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ile onarılacak veya yeniden inşa edilecek yapıların imar mevzuatında öngörülen projelerinden oluşur.

Taşınmaz tasarruflarının kısıtlanması ve kamulaştırma

MADDE 4.- İl özel idaresi ve belediye, yenileme alanı ilan edilen yerlerdeki taşınmazlar üzerinde, her türlü yapılaşma, kullanım ve işletme konularında proje tamamlanıncaya kadar geçici kısıtlamalar uygulayabilir.

Yenileme alanlarında bulunan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılmasında anlaşma yolu esastır. Anlaşma sağlanamayan hallerde gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar ilgili il özel idaresi ve belediye tarafından kamulaştırılabilir. Bu Kanun uyarınca yapılacak kamulaştırmalar 2942 sayılı Kamulaştırma Kanununun 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasındaki iskân projelerinin gerçekleştirilmesi amaçlı kamulaştırma sayılır. Tapuda mülkiyet hanesi açık olan taşınmazlar ile varisi belli olmayan, kayyım tayin edilmiş, ihtilafı, davalı ve üzerinde her türlü mülkiyet ve mülkiyetin gayri aynî hak tesis edilmiş olan taşınmazlar için de aynı madde hükümlerine göre kamulaştırma işlemleri yürütülür. Kamulaştırma işlemlerinin yürütülmesinde il özel idareleri ve belediyeler veraset ilamı çıkarttırmaya, kayyım tayin ettirmeye veya tapuda kayıtlı son malike göre işlem yapmaya yetkilidir.

İl özel idareleri ve belediyeler taşınmaz mülkiyetinin kamulaştırılması yerine, uygun gördükleri takdirde satın alma, kat karşılığı ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun ilgili maddelerinde düzenlenen intifa hakkı veya üst hakkı kurulması yolu ile sınırlı aynî hak tesis edebilirler.

Yenileme alanı içerisinde kalan Hazineye ait taşınmazlar başka bir işleme gerek kalmaksızın projeyi yürüten il özel idaresine ve belediyeye bedelsiz devredilir. Satış ve gelir getirici bir işe dönüştürüldüğünde proje ve uygulama giderleri çıktıktan sonraki gelirin yüzde yirmi beşi Hazineye verilir. Devre ait işlemler il özel idaresi ve belediyenin talebi üzerine ilgili tapu sicil müdürlüğünce resen yapılır. Bu işlemler her türlü vergi, resim ve harçtan muafır. Yenileme alanı ilan edilen yerlerde, yenileme projesi kapsamında kalan taşınmazlar Hazinece satılamaz, kiraya verilemez, tahsis edilemez.

Yenileme alanlarında uygulanacak projelerin kamulaştırma, plân, proje ve yapım işlerinde kullanılmak üzere, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 12.

maddesine göre oluşturulan Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı hesabından belediyelere aktarma yapılır.

Millî Savunma Bakanlığına tahsisli arsa, arazi, yapı ve tesisler, 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu kapsamında bulunan yerler, sivil ve askeri hava alanları ve mania plânları kapsamında kalan yerler, mülkiyeti Milli Eğitim Bakanlığına ait bulunan okullar, mülkiyeti veya idaresi Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait bulunan taşınmazlar ile tapu kayıtlarında vakıf şerhi bulunan taşınmazlarda bu Kanun hükümlerinin nasıl uygulanacağı Milli Savunma Bakanlığı, ilgili bakanlık veya Vakıflar Genel Müdürlüğü ve il özel idaresi veya belediyece müştereken belirlenir.

Sınırlı ayni hak tesisi

MADDE 5.- Kamu kurum ve kuruluşlarının ellerinde bulunan tarihi eser niteliğini haiz bina ve müstemilatı, tarihi özelliklerine uygun olarak restore ettirmek ve/veya tarihi özellikleri korunmak ve mülkiyeti ilgili kamu kurum ve kuruluşunda kalmak suretiyle; eğitim, sağlık, kültür ve sosyal amaçlı olmak üzere kamu yararına çalışan dernekler, vakıflar, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile üniversiteler ile ticarî faaliyetlerde kullanılmak üzere gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine sınırlı ayni hak olarak tesis edilebilir.

Sınırlı ayni hak tesisi ile ilgili esas ve usuller ile bedeli ve kullanma süresi, ilgili belediye veya ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından Türk Medeni Kanunu, İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde belirlenir.

Yönetmelik

MADDE 6.- Bu Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelik, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca Kanunun yayımı tarihinden itibaren üç ay içinde yürürlüğe konulur.

Uygulanmayacak hükümler

MADDE 7.- Bu Kanun kapsamında yer alan yenileme alanlarında, uluslararası hukuktan doğan yükümlülükler saklı kalmak kaydıyla, diğer kanunların bu Kanuna aykırı hükümleri uygulanmaz.

Yürürlük

MADDE 8.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

MADDE 9.- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

Ek 3 Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1 — Bu Yönetmeliğin amacı, il özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere kurulan koruma, uygulama ve denetim büroları ile il özel idareleri bünyesinde kurulan proje bürolarının ve eğitim birimlerinin kuruluş, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2 — Bu Yönetmelik, koruma, uygulama ve denetim büroları ile proje büroları ve eğitim birimlerinin kuruluş, izin, çalışma, usul ve esasları ile Vakıflar Genel Müdürlüğü idaresindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratlarına ilişkin esasları kapsar.

Dayanak

Madde 3 — Bu Yönetmelik 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 10, 11 ve 57 nci maddelerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4 — Bu Yönetmelikte geçen;

Bakanlık: Kültür ve Turizm Bakanlığını,

Kanun: 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununu,

Koruma Yüksek Kurulu: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

Koruma Bölge Kurulu: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunu,

Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğünü,

İlgili idare: İl özel idaresi, büyükşehir belediyesi ve belediyeyi,

Koruma, uygulama ve denetim bürosu (KUDEB): İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde bu Yönetmelik kapsamında kurulacak olan koruma, uygulama ve denetim bürolarını,

Proje bürosu: İl özel idareleri bünyesinde kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile bunları tamamlayan raporları hazırlayacak ve uygulayacak proje bürolarını,

Eğitim birimi: İl özel idareleri bünyesinde sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimlerini,

Taşınmaz kültür varlıkları: Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınmaz varlıkları,

Taşınmaz tabiat varlıkları: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerleri,

I. grup yapılar: Toplumun dini, sosyal, ekonomik ve kültürel ortak gereksinimlerini karşılayan, yapıldıkları dönemin mimari ve sanat anlayışını yansıtan, simgesel anı, anıtsal, izlenim gibi değerleriyle korunması gereken yapıları,

II. grup yapılar: Kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan ve yöresel yaşam biçimini yansıtan korunması gerekli yapıları,

Tadilat ve tamirat: Yapıların yaşamını sürdürmeyi amaçlayan;

a) 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21 inci maddesi uyarınca ruhsata tabi olmayan: derz, iç ve dış sıva, boya, badana, oluk, dere, doğrama, döşeme ile mimari öge olarak ve sanat tarihi açısından özellik arz etmeyen tavan kaplamaları, elektrik ve sıhhi tesisat tamirleri ile çatı onarımı ve kiremit aktarılması ve yörenin özelliğine göre belediyelerce hazırlanacak imar yönetmeliklerinde belirtilecek taşıyıcı unsuru etkilemeyen müdahaleleri,

b) (a) bendinde belirtilen müdahaleler sırasında yapıdaki ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş gibi çürüyen ya da bozularak eksilen mimari öğelerin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesini, bozulan iç ve dış sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak özgün biçimlerine uygun olarak yenilenmesini,

Esaslı onarım: Tadilat ve tamirat dışında kalan ve bilimsel esaslara göre hazırlanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine dayalı uygulamaları,

İnşai ve fiziki müdahale: Esaslı onarım, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı ve benzeri işleri,

Onarım ön izin belgesi: Tadilat ve tamiratların içeriğini belirten, uygulamadan önce KUDEB tarafından verilecek belgeyi,

Onarım uygunluk belgesi: Tadilat ve tamiratların onarım ön izin belgesine uygun tamamlandığına dair ilgili idare tarafından verilecek belgeyi,

Kullanma izin belgesi: Yapının inşaatı ya da onarımının koruma bölge kurulu kararları doğrultusunda yapıldığının saptanmasından sonra, ilgili idare tarafından verilecek belgeyi ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu,

Görevleri ve Çalışma Şekli

Koruma, Uygulama ve Denetim Bürolarının Kuruluşu

Madde 5 — İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili işlemler ve uygulamaları yürütmek ve denetimlerini yapmak üzere KUDEB kurulur.

(Değişik ikinci fıkra:RG-30/03/2006-26124)KUDEB'ler il özel idarelerinde imar ile ilgili daire başkanlığı veya müdürlük, büyükşehir belediyelerinde imar daire başkanlığı ve diğer belediyelerde imar müdürlüğü bünyesinde görev yapar.

(Değişik üçüncü fıkra:RG-30/03/2006-26124) Bünyelerinde KUDEB kurulmasını isteyen belediyeler, Bakanlığa müracaat ederek Kanun uyarınca talepte bulunurlar. Bakanlıkça, belediye sınırları içindeki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğu göz önüne alınarak belediyenin talebi değerlendirilir, uygun bulunursa izin verilir.

(Ek fıkra:RG-30/03/2006-26124) Tescilli kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarının yoğun olduğu büyükşehir belediyeleri sınırları içinde kalan ilçe belediyelerine, bünyelerinde KUDEB'in kurulmasına ilişkin büyükşehir belediyesi tarafından yetki verilmesi halinde, Bakanlıkça ilgili ilçe belediyesine gerekli izin verilir. KUDEB'in, büyükşehirine bağlı ilçe belediyeleri bünyesinde kurulmaması halinde görevler, büyükşehir belediyesi bünyesinde kurulan KUDEB tarafından yürütülür.

(Ek fıkra:RG-30/03/2006-26124) İl ve ilçe belediyelerince KUDEB kurulmadığı veya kurulmadığı takdirde bu belediyelerin sınırları ve mücavir alanların içinde yer alan tarihi

yapılarla ilgili yetkilerin kullanılması ve görevlerin yapılması, Bakanlık tarafından o ilin özel idaresine devredilebilir.

İl özel idareleri, büyükşehir belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kurulan KUDEB'lerde mimarlık, şehir planlama, mühendislik, sanat tarihi meslek alanlarından en az birer uzman; arkeolojik sit alanının bulunması halinde alanın özelliğine göre en az bir arkeoloğun görev alması zorunludur.

KUDEB'in faaliyete geçebilmesi için gerekli mekan ve uzman sağlandıktan sonra, ilgili idarece Bakanlığa bildirilir. KUDEB'lerde görevlendirilen uzmanlar üç ay süre ile ilgili koruma bölge kurulu müdürlüğünde staj yaparlar.

Staj bitiminden sonra KUDEB çalışmalarına fiilen başlanır. Başvurular, bu Yönetmelik hükümlerine göre KUDEB 'e yapılır.

Koruma, uygulama ve denetim bürolarında görev alacak uzmanların nitelikleri

MADDE 6 – (Değişik:RG-30/03/2006-26124)

KUDEB'lerde mimarlık, şehir planlama, mühendislik, sanat tarihi ve arkeoloji meslek alanlarında uzmanlaşmış kişiler görev alır. Uzmanların nitelikleri ve sayıları, KUDEB'in görev alanındaki taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının niteliği ve yoğunluğu göz önüne alınarak belirlenir.

Mimarlık meslek alanından gelen uzmanın taşınmaz kültür varlıklarının onarımına ilişkin çalışmalarda görev almış olması tercih edilir.

Şehir planlama meslek alanından gelen uzmanın korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik planlama çalışmalarında görev almış olması tercih edilir.

Mühendislik meslek alanlarından gelen uzmanın öncelikli olarak inşaat mühendisi olması tercih edilir.

Görevlendirilen uzmanların KUDEB'lerde çalışabilmesi için üç ay süre ile ilgili koruma bölge kurulu müdürlüğünde staj yapması zorunludur.

KUDEB'lerde hizmetleri yürütmek üzere ilgili idarelerce yeterli personel ile gerekli araç ve gereç bulundurulur.

Bu maddede adı geçen uzman personel tamamlanmadan KUDEB faaliyete geçemez. KUDEB uzmanlarının eksilmesi halinde üç ay içerisinde tamamlanmazsa yetki koruma bölge kurullarına geçer. Eksik üyenin tamamlanması halinde KUDEB'in yetkisi devam eder.

Koruma, uygulama ve denetim bürolarının görevleri

Madde 7 — KUDEB' ler, mevzuatta belirlenen kurallar ve sürece uymak koşuluyla aşağıdaki görevleri yerine getirirler:

- a) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek,
- b) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ve tamiratların; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek,
- c) Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletme,
- d) Taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek,
- e) Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,

- f) Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek,
- g) Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleriyle koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- h) Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemleri yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- i) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- j) Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek,
- k) (Mülga:RG-30/03/2006-26124)
- l) (Değişik:RG-30/03/2006-26124) 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 3/5/1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanununa aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye bildirimde bulunmak.

Koruma, uygulama ve denetim bürolarının çalışma şekli

MADDE 8 – (Değişik:RG-30/03/2006-26124)

KUDEB, 2863 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre hazırlanarak çıkarılmış yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ile koruma bölge kurulunun almış olduğu kararları göz önüne alarak çalışmalarını yürütür.

Tadilat ve tamiratlar için verilen izinler bir yıl geçerlidir. Bu süre içinde uygulamanın yapılmaması halinde ilgili kişi ya da kuruluş KUDEB' e yeniden başvurmak zorundadır.

KUDEB, tescilli I. grup yapıların tadilat ve tamiratlarına izin vermeden önce koruma bölge kurulundan görüş alır. Alınan görüşe uyulması zorunludur.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarında tadilat ve tamirat gerektiren uygulamalarda, uygulamayı gerçekleştirecek olan kişi ya da kuruluş; mülkiyet durumu ile ilgili belge, yapının mevcut durumunun fotoğrafları ve yapacağı uygulamaya ilişkin açıklayıcı bilgiyi içeren başvurusunu KUDEB'e verir. Bu başvuru, KUDEB' in en az iki uzmanı tarafından incelenir. Bu uzmanlardan birinin mimar olması zorunludur. İnceleme sonrasında tadilat ve tamirat öncesi durum fotoğraf gibi belgelerle tespit edilir, yapılacak uygulamaya ilişkin koşulların belirtildiği bir izin belgesi düzenlenir.

Tadilat ve tamirat uygulaması tamamlandıktan sonra, yapılan uygulamalar KUDEB uzmanlarınca incelenir. Uygulama, izin belgesi doğrultusunda tamamlanmış ise onarım uygunluk belgesi düzenlenir.

Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan uygulamalarda esaslı onarım gerektiğinin tespit edilmesi halinde, uygulama durdurulur ve konu belgeleriyle birlikte koruma bölge kurulu müdürlüğüne bildirilir.

Taşınmaz kültür varlığı parseline bitişik parsellerde, koruma alanları ve sit alanlarında yer alan ve yürürlükteki mevzuata göre ruhsatı bulunan tescilsiz yapılardaki tadilat ve tamiratlarda bu maddenin dördüncü fıkrası kapsamında gerçekleştirilir.

Koruma amaçlı imar planı bulunmayan sit alanlarında tadilat ve tamiratlar dışında tüm uygulamalar için koruma bölge kurulundan izin alınması zorunludur.

Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerine aykırı uygulamalar KUDEB tarafından koruma bölge kurulu müdürlüğüne bildirilir. Koruma bölge kurulundan karar gelinceye kadar onarım uygulaması KUDEB tarafından durdurulur.

Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanması sürecinde, plan hükümlerine aykırı uygulamalar KUDEB tarafından saptanır ve uygulamalar koruma bölge kurulu tarafından karar alınıncaya kadar durdurulur. Bu konuda hazırlanan tutanak koruma bölge kurulu müdürlüğüne gönderilir.

Taşınmaz kültür varlıklarından depreme maruz kalan yapılar ile ilgili uygulamalar Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ve konu ile ilgili diğer mevzuat hükümleri dikkate alınarak yürütülür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Proje Bürolarının Kuruluşu, Görevleri ve Çalışma Şekli

Proje bürolarının kuruluşu

Madde 9 — İl özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon projelerini ve raporlarını hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları kurulur.

İl özel idareleri bünyesinde kurulan proje bürolarının bağlı olacağı birim ve birim amirinin niteliği ve sorumluluğu ilgili Vali tarafından belirlenir.

Proje bürolarında görev alacak uzmanların nitelikleri

Madde 10 —(Değişik birinci fıkra: RG-30/03/2006-26124) Proje bürolarında mimar ve inşaat mühendisi bulundurulması zorunludur.

İnşaat mühendisinin daha önce benzer işlerde hizmet vermesi tercih nedenidir.

Gereksinim duyulması halinde diğer meslek gruplarının katılımı ilgili idare tarafından sağlanır.

Proje bürolarının görevleri

Madde 11 — Proje bürolarının görevleri şunlardır:

- a) İlgili idare tarafından belirlenecek programlar çerçevesinde; il özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan, maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştirecek mali yeterliliğe sahip olmayan maliklerin mülkiyetinde bulunan ve il genel meclisince belirlenen taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini hazırlamak,
- b) Bu süreçte özel uzmanlık gerektiren konularda üniversite ve araştırma kurumları ile işbirliği yapmak,
- c) Hazırlanan projelerin, ilgili idarelerdeki izin ve onay sürecine katılmak ve sürecin tamamlanmasını takip etmek,
- d) İl özel idaresi mülkiyet ve denetiminde bulunan taşınmazların koruma bölge kurullarınca onaylanan projelerinin uygulanmasını ve denetlenmesini sağlamak,
- e) Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için oluşturulan taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına "Katkı Payı" kapsamında belediyelerce kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan projeleri değerlendirerek valiye görüş vermek.

Proje bürolarının çalışma şekli

Madde 12 —(Mülga birinci fıkra:RG-30/03/2006-26124)

Proje büroları, 2863 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre hazırlanarak çıkarılmış yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ile koruma bölge kurulunun almış olduğu kararları göz önüne alarak çalışmalarını yürütür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Eğitim Birimlerinin Kuruluşu, Görevleri ve Çalışma Şekli

Eğitim birimlerinin kuruluşu

Madde 13 — İl özel idareleri bünyesinde sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

Eğitim birimlerinin kuruluşunda o ilin özgün yapı sanatları göz önünde tutulur.

Eğitim birimlerinin görevleri

Madde 14 — Yerel eğitim birimleriyle ilgili çalışmalar o ildeki Milli Eğitim Müdürlüğü ile koordinasyon sağlanarak gerçekleştirilir.

Yerel eğitim birimlerinin görevleri şunlardır:

- a) Yerel yapı ustalarını yetiştirmek amacıyla eğitim programları düzenlemek,
- b) Yerel yapı ustalarının eğitim programlarına katılmasını sağlamak,
- c) Eğitim programını başarıyla tamamlayanları belirleyerek gerekli sertifikanın verilmesini sağlamak.

I. grup tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının esaslı onarımlarında eğitim görmüş, sertifika sahibi ustalara öncelik verilir.

Eğitim birimlerinde tam zamanlı olarak çalışacak bir yönetici kadro bulunur. Değişik geleneksel yapı sanatları konusunda eğitim verecek olan uzmanlar gerektiğinde yarı zamanlı istihdam edilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Vakıflar Genel Müdürlüğünce Gerçekleştirilecek

Tadilat ve Tamiratlar

Vakıflar Genel Müdürlüğünce gerçekleştirilecek tadilat ve tamiratlar

Madde 15 — Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki taşınmaz kültür varlıklarının tadilat ve tamiratları özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğünce yaptırılır.

(Değişik ikinci fıkra:RG-30/03/2006-26124) Tescilli I. grup yapıların tadilat ve tamiratlarında, Vakıflar Genel Müdürlüğünde kültür varlıklarının onarımları konusunda uzmanlaşmış bir heyet tarafından uygulamaya ilişkin koşulların belirlendiği bir ön izin belgesi düzenlenerek uygulamaya izin verilir.

Bu uygulamalar 2863 sayılı Kanun ve bu Kanuna göre hazırlanarak çıkarılmış yönetmelikler, Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları ve koruma bölge kurulunun almış olduğu kararlar çerçevesinde yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü tadilat ve tamirat gerektiren uygulamalarda yapılacak müdahaleleri avan ölçeğin gerektirdiği nitelikte hazırlanacak rölöve projesi üzerinde belirtir. Bu proje ile yapının mevcut durumunun fotoğrafları ve uygulama raporu koruma bölge kurulu müdürlüğüne gönderilir.

Tadilat ve tamirat uygulaması tamamlandıktan sonra, yapılan uygulamalar uzmanlarca yerinde incelenir, uygulama öncesi belgelerle karşılaştırılarak yapılan uygulamanın düzeyi belirlenir. Hazırlanan uzman raporları ve diğer belgeler koruma bölge kurulu müdürlüğüne bildirilir.

(Değişik altıncı fıkra:RG-30/03/2006-26124) Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan uygulamalarda, esaslı onarım gerektiğinin tespit edilmesi halinde uygulama Vakıflar Genel Müdürlüğünce durdurulur ve konu belgeleri ile birlikte koruma bölge kurulu müdürlüğüne bildirilir.

ALTINCI BÖLÜM**Çeşitli ve Son Hükümler****Kurum ve kuruluşlar arasındaki eşgüdüm**

Madde 16 — Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve onarımına ilişkin olarak bu Yönetmelikte belirlenen hizmetlerin etkin bir şekilde yürütülmesi ve ortak bir program çerçevesinde hizmetlerin önceliklerinin belirlenmesi amacıyla, koruma, uygulama ve denetim büroları, proje büroları ile ilgili kurum ve kuruluşlar arasındaki eşgüdüm il özel idareleri ve belediyelerce sağlanır.

Yürürlük

Madde 17 — Bu Yönetmelik yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 18 — Bu Yönetmelik hükümlerini İçişleri Bakanı ile Kültür ve Turizm Bakanı yürütür.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 17.12.1984

Doğum yeri İstanbul

Lise 1995-2002 Maltepe Anadolu Lisesi

Lisans 2002-2003 Yıldız Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fak.
İşletme Bölümü

2003-2007 Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fak.
Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans 2007- Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Bölümü, Konut Üretimi ve Yapım
Yönetimi Yüksek Lisans Programı

Çalıştığı kurumlar

2007-2008 YTÜ Mimarlık Bölümü Yapı Üretimi Anabilim Dalı
(Öğrenci asistanı)

2008-2008 Yapı Üretimi Mimarlık Ofisi

2008-Devam ediyor YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Araştırma Görevlisi